

İKİ AYLIK SOSYALİST SİYASİ KÜLTÜR DERGİSİ. FİYATI 5 YTL

KIZILCIK

2005 OCAK
ŞUBAT

23

Cihat Burak Resmi
Ayfer Coşkun

Sermayenin Küresel Saldırısına Karşı
İzzettin Önder

Dünyanın Ahvali Üzerine
Ahmet Tonak

Eşitsizliğin Özgürce Paylaşımı

Serbest Piyasacı Sivil Toplum
Güray Öz

Sosyalizm ve Özgürlük
Mehmet Özgen

Haçlı Seferleri ve Bush
Yalçın Yusufoğlu

Ciddi Olalım
Yavuz Alogan

AB ve Türkiye
Merdan Yanardağ

Küresel Isınma

M. Şevket Esendal
Konur Ertop

Che'nin "Motosiklet Günlüğü"

Bu Bir Futbol Yazısıdır...
Refik Zerengil

Bu sayıda

Kapak ve iç sayfalarda:
Cihat Burak'ın resimleri
ve seramik işleri

4 Ukrayna: kim kazandı?

6 Hayat Ağacı

10 Sermayenin küresel saldırısına
karşı güç birliği
İzzettin Önder

15 Dünyanın ahvâli üzerine
sorular ve "cevaplar"

Ahmet Tonak

Kapitalizmin yapısal özelliklerinden kaynaklanan ve
insanlığın geleceğini tehdit eden krizler üzerine

19 Eşitsizliğin özgürce paylaşımı

22 Serbest piyasacı "sivil toplum"

Güray Öz

Neo-liberal "sivil toplum" kavramının ne olduğunu
doğru ve sağlıklı anlayabilmek için

27 Haçlı seferleri ve Teksaslı II. Bush

Yalçın Yusufoglu

34 "Ciddi olalım!"

Yavuz Alogan

37 AB ve IMF: Gerçekler,
hayaller ve yalanlar

Merdan Yanardağ

43 Avrupa Sol Partisi

Engin Erkiner

47 Demokratik eğitim üzerine

Cemal Candaş

"Sınıfta okuyan her bireyin farklı olduğu gerçeğini
ihmal eden yaklaşımlarla fırsat eşitliği sağlanamaz"

50 Şok belgesel "Yarımdan sonra"
ve küresel ısınma

56 Sosyalizm ve özgürlük

Mehmet Özgen

66 Din, devlettir

Hüseyin Hasançebi

70 Cihat Burak

Ayfer Coşkun

Bir mimar, bir ressam, bir seramikçi

72 Cihat Burak üzerine

Naile Cimit'le söyleşi

76 MŞE'nin öykülerinde Türkiye'nin 40 yılı

Konur Ertop

80 Rabelais/Tahsin Yücel

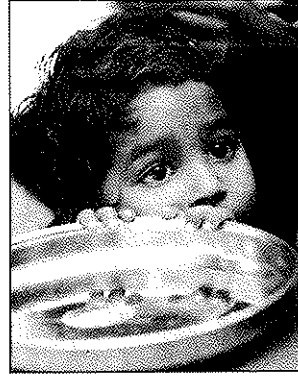
82 Serol Teber için...

87 Motosiklet günlüğü ve "Che"

89 Bu bir futbol yazısıdır,

okumasanız da olur...

Refik Zerengil

Bir günde 200 bin insan öldü.
Çoğu çocuk. Küreselleşme
tusinamisi her gün çoğu çocuk
200 bin insanı telef ediyor.

Sözde "küresel yardım"
seferberliğiyle üstü örtülmek isteniyor.

Allende'nin kaatili, iki yüzlü hain,
ABD celladı, Kilise'nin kapı bekçisi
Pinoşe'nin Şili'de yargılanması sürüyor.
Yargılanan bir o mu? Bugünkü ABD
yirmi yıl önceki ABD değil, soğuk
savaş sona erdi diyorlar. Soğuk savaşın
suçları kadar soğuk savaş suçunu da
"soğuk savaş" bağışlatmış gibi!

Şili'de emperyalizmin, uluslararası
kapitalizm koalisyonunun, gericiilik ve
fesat kumuması Kilise'nin suçları
yargılanıyor.

Kapitalist Çin... Adı "Komünist"!
İlkel birikimin bütün facialarını
yaşıyor. Seller, fabrika yangınları,
maden göçükleri... Yoksul halk dünya
sermayesine çalışıkça ölen ölüyor,
kalan sağlar ne için yaşıyor?

YAYIN KURULU: Ali Rıza Tura, Cahit Mete, Can Kayabal,
Hüseyin Hasançebi, Kaan Toker, Mehmet Özgen, Tektas Ağaoğlu, Zekiye Anıel

Sahibi ve Sorumlu Yazışleri Müdürü: Can Kayabal. **İrtibat Adresi:**
Moda Cad. No:6/57 Kadıköy-İST. Tel: (0216) 338 23 04. Fax: 0212
243 32 57 **Posta Çeki Hesap No:** 1052647-Züleyha Yıldız. **Grafik:**
Kızılcaık. e-posta: kizilcaık2004@yahoo.com **Basım:** Engin Yayıncılık.

20 Kasım, 2004. Ankara'da 80000 kişi SSK hastanelerinin el konulup özel ellere devri projesini protesto etti. Medya üstünü örttü, RTE'yi konuşturdu.

Konfederasyonlar üretimi ve hizmeti aksatıp hayatı durdurmayan, "medyada görünmelik" işçi/memur eyleminin boşuna gayret, hamaset olduğunu ne zaman akıl edecekler?

"İstikrar için başkanlık sistemi şart," demeye başladılar yine. İstikrar için % 10 seçim barajı 30 yıldır şart sayılmıştı. Bu istikrar neyin, ne için istikrarı ise, şimdi aynı işlevi bir de başkanlık sistemine gördürmek istedikleri anlaşılıyor.

Yetmiyormuş...

Öve öve bitiremedikleri üstadları "iş bitirici" T. Özal'ın şimdiki parlamanter sistemde C. Başkanı olarak ne işler karıştırdığını hatırlayın!

Cem Uzan'ın başına gelenler... AKP'ye yar olmayacak başka "Uzan"lara mesaj!

KIZILCIK

Atını suya süreceksin

Türkiye demokratikleşiyor, ama işçi ve emekçi hakları ve temel özgürlükleri açısından değil. Ekonomik olarak büyüyor, gelişiyor, ama işçilerin, emekçilerin hayatının iyileşmesi yönünde değil.

Bütün dünya böyle. Bu denklem kapitalizmin, ara sıra, belli yer ve koşullarda "ârıza"ya uğrasa bile işleyen, işlemese zaten kapitalizmi kapitalizm olmaktan çıkaran kaçınılmaz denklemdir. Bu denklemi bozacak en mantıklı, en insani, en makul (genelleşmiş) talepler karşısında dahi kapitalizmin şaşkınlığa uğraması bu nedenle değil midir?

Kapitalizmin bu özelliğini en uzun süre, en yoğun biçimde gösterdiği ve böyle olduğu için kendisi hakkında şaşmaz bir bilim hâline getirdiği yer Avrupa'dır. Ve biz şimdi, Avrupa'ya girerek kapitalizmden mütevellit mâkus talihimizin tersine döneceğine kendimizi ve halkı inandırmakla meşgulüz. Oysa nereye gidersek gidelim, emekçilerin durumunun iyileşmesinin perspektifi yok. Olmayacak da.

Sebep siyasettir.

Siyasetin merkezi de, etekleri de büyük sermaye sahiplerinin eline teslim edilmiştir. Büyük sermaye uluslarüstü dünya sermayesinin bir parçasıdır. Bu durumda Türkiye'de siyaset salt büyük sermayenin yararına, ama aynı zamanda uluslarüstü sermayenin belirlediği çıkar çerçevesinde yürümektedir. Kapitalizm, bugünkü en gelişmiş, gelişmesinin en ucuna ulaşmış dünya çapında örgütlenmesiyle, en az geliştiği yerde bile hükümünü böyle icra ediyor.

Çoğulculuk anlamında siyasetin elbette hem "sağ"ı vardır, hem "sol"u. Ancak bu, siyasetin zenginliğini değil, "tekeli"ni ifade etmektedir. Yani siyaset, kapitalizmin "sağı" ve "solu" olarak бүтүнleşmiş, merkezileşmiştir. Siyasete, tam manasıyla çöküntü yaşayan emekçiler lehine bir müdahale imkânı, bu çerçeve içinde, artık tükenmiştir.

"Kapitalizmin solu"ndan emekçiler için umut üretmesi boşuna beklenmektedir. Üretmediği görüldükçe, üretemeyeceği değil, becermediği sonucu çıkarılmaktadır. "Kapitalizmin solu"nın bugünkü dünya ve kapitalizm koşullarında emekçileri oyalayacak bir tezi kalmamıştır. Böyle bir siyaset üretme olanağı bulunsaydı, bunu hemen yapardı, yapamamaktadır. "Türkiye'de muhalefet yok" diyen aslında bu körlüğü yansıtmaktadır.

Siyasetin "dışı" da "içi" gibidir. İşçilerin, işsizlerin, yoksulların köylülerin un ufak olan alt sınıfların yaşamsal taleplerini, bu kesimlere ait sendikalarla, kooperatiflerle ya da çok yeni bir şeymiş gibi algılanan STK'larla toplumun gündemine oturtmak da olanaksızdır. Kapitalizmin ideolojik ve siyasi örgütlenmesi bütün bu alanları kuşatmıştır.

O zaman şu soru geliyor: On milyonlarca emekçi-yoksul insanı bu durumda tutmak mümkün müdür? Yalan ve istismar ile mümkündür. Devlet, din, siyaset, aile bu istismar ve yalanı devâsa bir endüstri hâline getirip üretmekte, kullanmaktadır. Bilim, sanat, edebiyat, sinema, medya, bu istismar mekanizmasının parçası olmuşlardır. Yetmeyince kaba kuvvetin devreye gireceği herkesin kulağına küpe niyetine asılı durmaktadır. Çok, çok azınlık bir sınıf, belli bir zaaf ânından yararlanıp toplumların ve dünyanın ırzına geçebilmekte ise, sebep budur.

Hiç kimse, bizi alıp kapitalizmin dışına götürecek yola atını sürmemektedir. Sebebi, bu yol üzerindeki bütün köprülerin yıkılmış olmasıdır. Ama bu yola girmekten başka bir çare de yoktur. Köprüyü yeniden kuracaksın. Kuramıyorsan atını suya süreceksin...

Çirkin Amerikalı

İngiliz/Amerikan medya dilinde "Bush beating" — Bush'u (çalıyı) dövmek — dünyada şimdi moda. Bununla kanmayanlar, ana avrad sövüyorlar.

İyi de, söv, söv, neye yarıyor?

Belki de yarıyor... Bush ve yakın çevresi, generalleri, savaşan askerleri ve Amerika Birleşik Devletleri, giderek Amerikan halkı dünyanın günah keçisi oldu.

"Çirkin Amerikalı"nın Felluce'de yaptıkları bizim A. Gül'ü bile çileden çıkarmış olmalı. "Olur ama bu kadar da olmaz ki!" diyordur mutlaka yakın çevresine. Müslüman medya diye bilinen âlâmet de, tek tük istisnası saymaya değmez, Amerikalı'nın bölgedeki baş destekçisi ve müttefiki AKP hükümetine siyasi desteği bir nebze olsun esirgemedi, en büyük şamatayı koparmıyor mu? "Müslüman halkımız"ın öfke kusan gazete manşetlerini okumakla yetinip de sokaklara dökülmemesinden yakınan solcularımıza ne demeli, peki?

Felluce'de işlenen cinayetler gibisi daha önce yine Felluce'de, Necef'te, Bağdat'ta ve Basra'da, başka yerlerde çok işlendi. (ABD'nin Felluce'de neler yaptığını ve daha neler yapmaya hazırlandığını 20 Aralık 2004 tarihli *Cumhuriyet*'te Ergin Yıldızoglu'nun kaleminden okudunuz mu?) Bugüne kadar 100 bin Iraklı'nın öldürüldüğü söyleniyor. Cinayetler işlenirken bütün dünya seyirci kaldı. Şimdi de seyirci. Kim ne yapıyor? Evinde oturup seyretmekle meydanlarda bağıra çağıra seyretmek arasında ne kadar fark var?

Çaresizlikten mi? Çaresizlik bir seçimdir. Bırakın dünyanın bilmem hangi ucunu, Irak'ın kapı komşusu hangi ülke ya da halk, cinayet kurbanlarının yardımına koşmaya kalktı da ABD'nin hışmına uğradı? ABD'nin hangi NATO ortağı cinayet ortaklığına hayır! diyerek ittifakı karıştırdı da yaptığına pişman oldu? Bütün dünyada 100 binlik, milyonluk savaş karşıtı yürüyüşlerden hangi ortak paydalı somut politika çıktı ortaya?

Bush'a küfret, zalim, gaddar, alçak de, için rahatlasın, Bush 100 bin kişiyi daha öldürsün!

Çirkin Amerikalı'nın işlediği her cinayetin günahı dünyanın yüz bin kere boynunadır!

Evet, çaresizlik tercihtir. Dünyanın bin bir hesabı var. Ortak çıkarlar kadar, çıkar çelişkileri de çirkin Amerikalı'yla suç ortaklığını besliyor. ABD'ye boşuna ve sırf hakaret olsun diye "dünya jandarması" denilmiyor. "Çaresizlik" gönüllüdür: jandarmaya yüklenen işlevin bir türü. Her ağzını açan, Amerika'nın gücünden, haşmetinden, yenilmezliğinden söz ediyor. "İmparator", "emperyal güç" lafları telâffuz

edilirken gözler parlıyor, âdeta ağızlar sulanıyor. Nevzuhur de Gaulle pozlarında dünyayı dolaşan Chirac muhatap olduğu can alıcı soruları anlamazlıktan gelip lafı ağzında geveliyor.

Asıl çaresiz olan ABD'dir. "Var mı bana yan bakan" GİBİ yapmaktan başka çaresi var mı? Bush'un neo-con'ları o çaresizlikten çare üretmeye cüret ettiler, dünya teslim bayrağını çekti. Çekti, çünkü "tek ve tek başına hegemon güç", kapitalist dünyanın evrensel değerler adı verilen ortak çıkarlarını

savunuyor. Akıl, izan, vicdan bir yana, "evrensel değerler" bir yana!

Bush'a ve adamlarına, Amerikan halkının karşısına çıkıp, "Cinayetse, cinayet! İşe yarıyor işte, görüyorsunuz!" dedirten neydi? Amerikan halkı her şeye rağmen yine Bush'u seçmiş! Seçer — "seçim" ne kadar seçimse... — niye seçmesin? Dünyanın akli, izanı ve vicdanı ondan mı soruluyor?

Komşu ülke, bölge ülkesi, AB, BM, G-8 mekiz diye Mısır'ın sayfiyesinde en son Kasım ayında bir araya gelenler ne yaptılar? Bahası şimdiden 100 bin Iraklı'nın canına denk düşen evrensel değerlerinin nemasını paylaşmaya oturdular. Çirkin Amerikalı'nın pis işi — kara para aklar misali — meşrûiyete bağlandı.

"Dünya", dünya ülkelerini yönetenler değildir; yönetilen tek tek her bir ülke, dünyanın her ülkede çalışan halklarıdır. Nerede, savaş karışıklığının %90'lara dayandığı söylenen hangi ülkede Irak'a asker yollayan Amerikancı hükümetin başı kendi halkıyla derde girdi? Hegemonun denizsizliğine karşı sık sık bir kaç 100 bin kişi yürüyorsa, bir kaç 20 bin kişiyle bir gün bir yerde, bir gün başka bir yerde, başka bir gün her yerde hiç değilse ciddi bir grev olsun yapılamaz mıydı şimdiye kadar? Yapılmadıysa, yapılmıyorsa çaresizlikten değil, tekrarda isabet var, *tercihtendir*. 100 bin Iraklı ölsün, bizim hayatımız değişmesin, hiç bir işimiz aksamasın, gelecek teminatımız — ne kadarsa — sekteye uğramasın diyorsanız Irak'ı da, Irak'ta ölenleri ve yaşayanları da unutup işinize gücünüze bakarsınız, arada bir de Bush'a/Blair'e söve say "savaşa karşı" yürürsünüz.

Günah keçisi el altında hazır nasıl olsa.

Gün ola harman ola...

Mağrur olma Padişahım, senden büyük Allah var!

Yerine getirilmemiş ya da anısı bile çoktan unutulmuş geçmiş görevlerin yeri hamâsi retorikle doldurulabilirmiş gibi.

Üzerine ölü toprağı serili dünya, ölü toprağı serili halklar, ölü toprağı serili sınıf siyaseti...

Mahallenin namusuna nasıl sahip çıkılacağı bellidir. Sahip çıkar GİBİ yapıp savrulan küfürler suça iştirak beyanındadır.

Herkes çirkin Amerikalı değilse, ne?

Ukrayna: Kim kazandı?

21 Kasım 2004 başkanlık seçiminde Rus yanlısı Viktor Yanukoviç yüzde 49, AB ve ABD yanlısı Viktor

Yuşçenko yüzde 46 oy almıştı. "Hile var!" diye bağırıp sokağa dökülen kaybedenler, Aralık'ta yenilenen seçimi bu kez tersinden gerçekleştiren aynı hassas denge ile "kazandılar"! Şimdi başkan, %52 oyla, AB ve ABD yanlısı Yuşçenko.

Kazanan kim, kaybeden kim?

"Kaybeden" Yanukoviç (başbakandı) Donetz havzasından, işçi dünyasından, üretimden, sanayi ve madenlerden, SSCB içindeki Ukrayna'nın 70 yıllık birikiminden geliyor. (O birikimi nedenli hakkını vererek temsil ettiği ayrı bir konu.) "Kazanan" Yuşçenko (o da başbakandı) Merkez Bankası başkanlığından, finans dünyasından, ülkenin — SSCB içindeki birikimi Nazi işgali sonrasında başlayarak 45 yıla dayanan — Batı'ya dönük yüzünden geliyor. Bu nedenle Ukrayna'da "kazanan" kim, "kaybeden" kim düğümünü çözmek için "başka yere" bakmak gerekiyor.

Seçime hazırlık döneminde ABD bu ülkede açıktan mevzilendi. Henry Kissinger, John McCain ve Richard Holbrook işi bağlamak, ünlü spekülâtör George Soros parayı sağlamak için oradaydılar. Çok paralar harcandı. 100 milyon dolara yakın.

Orada, başka yerlerde — Yugoslavya'da Miloseviç'e karşı, Beyaz Rusya'da Lukaşenko'ya karşı, Gürcistan'da Şevardnadze'ye karşı — yaptıklarını yaptılar. Yanukoviç'e karşı, öğrencilerden, memurlardan, STK'lardan, AB hayaliyle yanıp tutuşan beyaz yakalılardan oluşan "Pora'yı" (Vakit Geldi) kurdular. Bunlara "demokrasi gerillası" da deniyor. On sağ partiyi, adamları Viktor Yuşçenko'nun arkasına ördüler. Reklam sektöründen mülhem semboller ve şairane sloganlar, renk cümbüşü bayraklar ve danslarla resim veren ve dünya televizyonlarının profesyonel içgüdülerine cuk oturan post-modern CIA devrim modeli Ukrayna'da da sonuç verdi.

Dünya kırılıp dökülmektedir. Emekçi sınıflar ve halklar âdeta şok geçirmektedir. Bir kaç istisnasıyla, emperyalizmin kendine biçtiği kadere alternatif üretebileceği umudunu veren toplum kalmamıştır. Dünya emperyalizm için Nevsky Bulvarına dönüşmüştür. Post-modern CIA devrimlerinin sonuç vermesini mümkün kılan da budur. Bu türden karnı tok bindirilmiş kıtalarla, söz gelimi Allende'yi devirebilir, Sukarno'dan

kurtulmak için bir milyona yakın solcuyu katledebilir miydiniz?

Gerçi bu post-modern darbelerin şöyle bir iç çelişkisi de var: Aranış hâlindeki toplumlarda 40-50 milyon dolarlık komik bütçelerle oluşturulan "sivil toplum"lar, devşirme nitelikli olsalar da, halk katmanları içinden geliyor. Kitleler, dans ederek iktidar deviren bu "turuncu devrim"ler içinde, en azından, yarınki "kızıl devrim"lerde işe yarayacak bir deneyim ediniyorlar!

Ukrayna'daki başarısıyla ABD pahalı bir mevzi daha kazandı. On yılda 13 milyar dolar verdiği ülkeye, salt kendi yandaşı mâlî bürokrasiyi ayakta tutabilmek için, şimdi çok daha fazlasını vermek zorunda. Dünya hegemonyası zaten böyle kurulur. Ele geçirmeye zorunlu olduğun yerin (Ukrayna, Rus gazı ve petrolü buradan geçerek yerine ulaştığı için Batı'nın stratejik hedeflerindendir) maliyeti arttıkça ele geçirmek zorunda olduğun alan genişler. Hegemonya alanı genişledikçe maliyet artar. Maliyete kitlelerin tepkisi eklenir. Bu denklem, günü gelir, kurduğun hegemonyayı yıkar.

Ukrayna'nın bir de "Doğu"su var demiştik. Burası vitrin değil, ülkenin lojistik anbarı. Üretim yapıldığı yer. Makina ve emeğin yoğunlaştığı yer. Ukrayna'yı ele geçirip Batı'ya katmak için asıl bu havzayı tutmak gerek. Oysa bu havza ülkeyi bölecek potansiyeli taşıdığını, "ülkeyi bölmeyerek" gösterdi. Bekliyor.

CIA "devrim" modeli Ukrayna'da da sonuç verdi ama işte bu kadar verdi. Donetz işçileri ikinci seçim sonrasında uyarılarını yaptılar: Bu turuncu fularlı Yuşçenko'dan, başbakanken, canımız çok yanmıştı. Aynısı olursa bizden çekeceği var!

Bu "Doğu" kavramı, Ukrayna da katılınca, artık iyice berrak ve yeni bir kavrama dönüşür oldu. Gelişmeleri sınıf zaviyesinden açıklayan bir kavram. Hem dünyanın bütünü, hem de tek tek ülkeler için, gelişmişlik/gelişmemişlik bir anlam ifade etmeksizin hayatın gelişmediği, proleter kaldığı yeri gösteren bir kavram.

Kitleler siyasetin merkezine yürümeyi gündemden çıkardıkları için avlanıyorlar, AB ya da ABD yanlısı gelişmeleri kotaran güçler kolay siyasî zaferler kazanıyorlar. 40-50 milyon dolara "devrim"ler, bu nedenle yapılabiliyor. Ama eğer halk birazcık somurtmuşsa, bu paraya "devrim" değil, uyduruk bir "demokrasi" bile satın alınamıyor.

Ukrayna'dan bu ders de çıkıyor.

Maastricht/Kopenhagen

“Kriterleri yerine getirdik; bütün dünya gördü, şimdi her şeyi yapabiliriz!”

Neier yaptıklarını giderek türlü vesileyle göreceğiz.

Şimdiden bir örneği Mardin, Kızıltepe olayında sergileniyor. Devlet — polisiyle, savcısıyla, valisiyle — baba ile oğulun terörist oldukları, güvenlik güçleriyle silahlı çatışmada öldükleri “görüş”ünde diretiyor. Savcı polislerin “ihmal”den ya da “aşırı” güç kullanmaktan cezalandırılmalarını istedi. 2-4 yıl arası!

İşler eskisi gibi, eski usûl yürüyecek, besbelli. Delil yetersizliği, çelişkili ifadeler, şu bu denilerek, hafifletici nedenlerin de katkısıyla beraat ya da ceza indirimi... Tutuksuz yargılanma, dâvaların uzaması — ve uzatılması — bir türlü çözilemeyen celp sorunları, vb., vb...

Adalet bakanı bir fırsatını bulup sinyali verdi. Hukuk devleti yasalarını gık demeden çıkarmışlar; iş uygulamaya kalmış ama, daha dün bir bugün iki hemen uygulama diye tutturmak doğru değilmiş, çünkü bu bir “zihniyet meselesi” imiş. Yasaları bir çırpıda çıkarırmışsınız da, zihniyetlerin değişmesi zormuş, zaman almış.

Uyum yasalarını ne gibi bir zihniyet ve hesaplara gık demeden çıkardıkları, şimdiye kadar bilinmedik bir yanı kaldıysa eğer, bundan da anlaşılıyor.

Ne zihniyeti? Hangisi?

Turgut Özal hazretlerinin tilmizleri Cemil Çiçek ve Abdülkadir Aksu çiftinin zihniyeti... Biri adalete bakıyor, öbürü güvenliğe. Devletin gedikli mutemetleri.

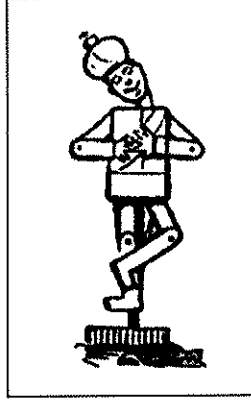
“Türkiye yönetilmesi zor bir ülkedir. Hukuk devleti, özgürlük bittabiî iyidir, hoştur da, pratikte her ikisinde de ihtiyatı gözetmek gerekir. Elini verirsın kolunu kaparlar. Güneydoğu’da ve her yerde korucusu, karakol polisi, ilçe, il emniyet amiri, savcı, jandarma komutanı, vali bir anda zihniyet değiştirirse, değiştirmeye zorlanırsa ne olur bu memleketin hali?”

Bu zihniyet değişmez.

Değişmesi hiç istenmez.

Brüksel’in baronları bunu bile bile müzakere tarihini verdiler. Bizi bizden iyi tanıyorlar. Bizimkiler kriterlerin tümünü yerine getirdik dedikçe onlar niye, “Bravo, hakikaten getirdiniz!” diye alkış tutuyorlar dersiniz? Türkiye’yi ele güne terk etmeye hiç niyetleri yok.

Sorun, uygulamadan, yani bilfiil gerçeklik olmaktan sanal bir geleceğe aktarılıyor. Esas

olanın uygulama olduğunu kim bilmez? Kâğıt üstünde bunca yıldır Türkiye’nin altına imza atmış olduğu ilke ve kurallara kalsa — kamu yönetiminde olsun, çalışma hayatında olsun — Türkiye nerdeyse bir uygarlık cennetidir. Çoğu yıllanmış AB ülkesine taş çıkartır.

Zihniyetmiş!

Yarın öbürün, uzunca süredir bu ülkede görülmeyen şeyler görülmeye başlayacak. 12 Eylül cunta yasalarının yasakladığı hak grevlerinin yasallaşmasına yönelik işçi eylemlerini de yasaklayan yasaların değişmesi için

“yasa dışı” eylemler mesela... Ya da hükümetin grev erteleme kararının kaale alınmadığı durumlar... Bunlarla nasıl başa çıkılacak? Ya da sözgelimi *Radikal* gazetesi çalışanları — dizgiciler, grafikerler, muhabirler, yazarlar, sayfa editörleri, filmciler, baskıcılar, temizlikçiler, komiler, vb... — mevcut yasalar da hiçe sayılıp gasbedilen sendikal hakları için kampanya açıp o arada greve mreve kalkışır, *Hürriyet*, *Milliyet*, *Sabah*, *Akşam*, vb. çalışanlarından 3-5 bin kişi de onlara destek için yürüyüşe geçer ve iş kızırsırsa ne olacak? Bu tür eylemler ve benzerleriyle (mesela kör kör parmağım gözüne özelleştirmelere karşı) baş etmenin usûl ve âdâbının saptanmasında hangi kriterler ağır basacak? K kriterleri mi, M kriterleri mi? Gedikli mutemetler Brüksel baronlarının ne istediğini pekâlâ bilirler; zihniyet değişimi hayli zaman alacak olan polis, emniyet amiri, kaymakam, vali, vb. de işinin ne olduğunu, kendisinden ne beklendiğini bilmez mi?

“Bütün kriterleri yerine getirdik. Ağzına geleni söyle, şuradan şuraya adımını atarsan canına okuruz!” İşin özeti budur. C. Çiçek söylüyor işte. Uygulama diye tutturmayın diyor. Ne değişti, değişecek, niye değişmiyor diye boşuna sorup durmayın diyor. İş gücü ağzına geleni söylemek olanlar için hava hoş. Onlar Kopenhagen’de seyrana çıkmaya bayılıyor, Maastricht’in karanlık ve dolambaçlı sokaklarından fellik felik kaçıyorlar. Kopenhagen’in, Maastricht’in vitrini olduğunu görmeye hiç yanaşmıyorlar. Niçin yanaşsınlar ki? Serbest piyasa ve girişim özgürlüğü olmadan demokrasi ve özgürlük mü olurmuş! Çağımızın en temel, vazgeçilemez evrensel değeri bu değil mi?

Maastricht lafta değil, EYLEM’de sorgulanmaya başlayınca demokrasinin ne olduğu, özgürlüğün de Kemalizmi ve Kemalist devleti eleştirme özgürlüğünden ibaret olmadığı anlaşılacak.

Ak koyun kara koyun belli olacak.

Abu Ammar

Yaser Arafat'ın Kahire'deki "devlet" cenaze töreni, bütün o soğukluğu ve kaskatı protokol kalıbıyla, uluslararası camianın ve Arap resmî âleminin Filistin faciasına bakışının resmiydi: İnsan kalabalığına karşı olağanüstü önlemlerle korunan devlet ricalinin şânına lâyık riyakârlık resmi geçidi. (Orda yerlerini almaya koşan giden bizimkilerin kapıdan çevrilip kös kös geri dönüşlerinin medyamızda satır arasına sıkıştırılıp ört bas edilmesi de aynı resmin bir başka köşesi.)

Buna karşılık, Ramallah'da Abu Ammar'ı bağrına basan insan kalabalığı, TV ekranından da olsa, görülecek şeydi.

Aradaki tezat algılanıp öne çıkarılmadan Filistin sorununun kühüne varılamaz.

"Seçim"!, Irak'ta...

"Seçim" demokrasinin âmentüsü olduğu için Irak'a demokrasi — 30 Ocak'ta! — seçimle geliyor...

Amaç, elbette, ABD tarafından atanmış yönetimin Irak halkına onaylatılması, işgalin halka seçtirilmesi. Bunu bilmeyen yok, bu nedenle Irak'ta seçim yapıyor olması önemli değil.

Önemli olan, bundan böyle emperyalizmin yeryüzünde aradığı meşrûiyetin sınırlarının bu "seçim"le tescil edilecek olması. Bunun içindir ki Bush/Blair ikilisi Irak'a demokrasi ve özgürlük getiriyoruz yalanıyla dünya gündemini sürekli işgal etmekte. Hitler'in ünlü propoganda bakanı Göbels gibi, "Büyük yalan söyle, sık sık söyle, herkes inanır..." diye düşünüyorlar.

Seçimin bir açık amacı da Irak'ta işgale karşı halk direnişini tecrit etmek. Şii Araplar ve Kürtler seçime katılıyorlar ama "seçim" in bir de sonrası var. Asıl seçim o zaman olacak.

İşgalcilerin seçimine katılıp da kendi iradelerini kullanır duruma yükseleceklerini umanlar yanıldıklarını görecekler. Çünkü kendi iradeleri hiç olmayacak. Bu nedenle Irak'ta seçim, direnişi tecrit edeceğine, büyük ihtimalle, tam tersi sonucu verecek. İşgal altındaki bir ülkede işgalcinin tezgâhladığı seçimin sanal, işgale direnişin ise reel olduğu şimdi anlaşıldığından daha net anlaşılacak.

Irak'ta "koalisyon" korsanlarının her hesabı ters çıktı. Saddam Hüseyin yakalandığında, "Bu iş bitti!" dememişler miydi?

Hem suç, hem güç

En üst rütbeden devlet emeklisi TV'de basbas bağırıyor: "Devlet/hükümet nerede? Irak'ta şöförlerimiz öldürülüyor. Neden tedbir alınmıyor? Silahlı birliklerimizle konvoy da mı yapılamaz onları korumak için?"

Güneydoğu'da beş milyondan fazla nüfusun geçimi bu ticarete bakıyormuş. AKP'den bakan, sirkatin söylercesine, "Bu kazançtan vazgeçmeye hâlimiz el vermez," dememiş miydi? Yani işsiz güçsüz bırakılmış yurttaşları bir-biri ardına ölüme göndermekten!

Türkiye beline kadar bu kirli savaşın içindeyken, birileri de, "Savaşa girmeyerek kendilerine destek veren

bu ülkenin insanlarına teşekkür etmeleri gerekirdi. Sadece Türk olmaktan dolayı ödediğimiz bir bedel var," diye tıynetlerini yine açık ediyordu. (Ertuğrul Özkök, *Hürriyet*, 20 Kasım 2004.)

TC Dışişleri Bakanı molla Abdullah da, 24 Aralık'ta Meclis'te konuşurken, Irak'ta 10 binden fazla Türk'ün "iş gördüğü"nü açıklıyor ve tam bir işgal gücü sözcüsü edasıyla, "Türkiye'yi kendilerine düşman etmesinler!" diye şecaati kendinden menkul tehditler savuruyordu.

Irak'ta savaştan para kazanmaya ötedenberi bayılırlar. E.Ö. gibilerinin göz bebeği T. Özal da 80'li yılların "tarihi" dışa açılım ve ihracat başarılarına böyle imza atmıştı!

Konvoy yapılmalıymış da, falan filan... Bir de, "Ben daha baştan bu savaşa ve bizim savaşa yer almamıza karşıydım," diyor devlet emeklisi. Amerikan generallerinin lojistik ihtiyaçlarının — uçak, helikopter, tank benzininin de — konvoyla karşılanması ne demek oluyor şimdi?

"Ticaretiniz batsın!" demek hiç birinin aklının ucundan geçmiyor.

Rüzgâr gülü

SHP'den CHP'ye, oradan DSP'ye, DSP'den Cem "parti"sine, Cem'den yine CHP'ye döne döne başı dönüp kendini üç buçuk şey sanmaya başlayan bir rüzgâr gülü, "Benim gücüm, halkın gücüdür!" diye orda burda bağırıp çağırıyor.

Halktan ve güçten böyleleri söz ediyorsa ya o "halk"ta, ya da o *güçte* dolambaçlı bir şeyler var demektir.

Baykal'dan kurtulmak isteyip de böyle birine takılmakta ne gibi bir keramet var acaba?

Arada bir de siyasete Livane'den gelme biri... Tatara, titiri...

Halk da ne halk ama!

Gücüne sahip çıkan çıkana...

Akıldan gel!

Bütün TV kanallarını işgal eden Saadettin Teksoy klasiği "sırlar dünyası" dizileri dikkatinizi çekmiştir. Dahası var.

Adama bakın (Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu — son üç yılda devlet adına 22 bankaya el koyan "bağımsız kurum" — Başkanı), 2001 krizi, "İlahî âfetti... Metafizik güçlerin rolü olduğuna inanıyorum," diyor! "Piyasa mıdır, ilahî güç müdür bilemem," diyerek de her ikisi karşısında biz âciz kulların konumunu bir kere daha çılatıyor.

Şaştınız mı?

Hiç şaşmayın. Adamın neyi neye âlet etmeye kalktığını merak etmeden önce böylelerinin sayısının ne kadar çok olduğuna şaşın.

Evreni çekip çeviren bir "güç" varmış. Olmaması mümkün değilmiş. En küçük bir hücreden koskoca galaksilere kadar her bir şeyde tıkrır tıkrır işleyen bir düzen olduğuna göre, bunu bir yaratan ve ayakta tutan "üstün" bir güç olmalıymış.

Başka bir şeye değil ama buna inandıklarını söyleyenlerden geçilmiyor. Okumuş yazmış bir sürü genç insan... Sanatçısı, mühendisi, işletme uzmanı, şirket yöneticisi. Sanayinin, ticaretin her dalında, basında, reklam âleminde, tiyatrodan, TV'de, üniversitelerde. Öğretmenler, doktorlar, her konuda bilgi sahibi Atatürkçü/liberal karması "kanaat önderleri", durmuş oturmuş kariyer sahibi bilim insanları... Kimileri kararlı mı kararlı, hattâ şirret. Birçoğu, utangaç ve çekingen: "İlla vardır denilemez belki ama, olabilir de, ne bileyim?"

"Halkımız" Allaha, peygambere inanıyor, böyleleri üstün bir güce. Din, şu bu, olacak şey değil ama böyle bir güç olsa gerek diyorlar. Bu hayattan önce başka hayatlar yaşadıklarını, bundan sonra da yaşayacaklarını söyleyenleri de var. Sayıları, astroloji burçlarını ciddiye alan akli evveller gibi giderek artıyor, haberiniz olsun.

Sınıftan, sömürüden filan söz açmak artık saçmalık, "out;" bu türden inanç ya da kanaatler, "in". İtiraz edin istediğiniz kadar. Yüzünüze bön bön bakıp sırtacaklardır. Tam da ateizmin (Allaha inanmamanın) artık bilim dünyasında demode olduğu taa Amerikalardan bütün dünyaya ilan edilmişken...

Aczimendilerden korkmayın, bunlardan korkun!

... gördünüz mü?

Bütün Ramazan boyunca ve bayramda yolunuz İstanbul'un Sultan Ahmet Meydanı'na düştü mü? AB'nin iddialı aday adayı "Türkiye"nin hâlini gördünüz mü?

Meydanın ortasında, yüz yıl önce Alman İmparatoru'nun İstanbul ziyareti anısına dikilmiş Kaiser Wilhelm anıtı önünde el bağlayıp dua edenler vardı!

Din

"Erkekleri, kadınları ve küçük çocukları öldürdük. Bebeklerin kollarının koptuğunu gördüm. Bununla yaşamak çok zor. İnançlarım olmasa aklımı yitiririm."

Kim konuşuyor?

Yirmi üç yaşında Amerikalı James C. Brown. Afganistan'da ve Irak'ta savaşmış; yaralanıp yurduna dönünce ortalarda kalmış. Los Angeles'te bir düşkünler yurdunda yaşıyor. (Hürriyet, 10 Aralık 2004.)

Gördünüz mü halklara illâ "lazım" olan din ne işe yarıyormuş?

Kan

Padişah analarının soyu sopu en çok kimleri mesgul ediyor?

"Aydınlanma"cı Cumhuriyetçileri!

Padişahların kan tahlillerinde Türklüğün %2'ye kadar düştüğünden söz edişlerinde belli bir hayıflanma titreşimi sezmiyor musunuz?

Filistin'de "Seçim"!

Ne seçimi? Arafat ölünce gündeme geldi. Burdan bir "yeni dönem" ya da "yeni başlangıç" mı çıkardı? Arafat bunun için mi öldü? "Yol haritası" denilen tebligatın neresindeydi bu seçim?

Savaşan iki halk var da, onlara, "Barışın," deniyor, barışmıyorlar... Niye? Filistin meselesi dünyanın sorunu. Dünya durduğu yerde durdukça nasıl barışsılar?

"Bizimkiler"e bakınız. "Büyük"müşler, bu meselede "barış"a ve onlar öncülük yaparlarsa barış olurmuş...

Gitmişlerdi. (İ. Cem, vs.) Gene gittiler. (A. Gül, AKP milletvekili grupları, vs.)

Her keresinde "işinize bakın" diye terslendiler.

Bu "seçim" şeyi, âsap bozmaya başladı. "Irak'ta seçimi", orada seçim, burada seçim...

Oysa Ortadoğu'nun lokal tüm dinamikleri birbirine endekslidir. Onlar da dünya dinamiklerine. "Toptan seçim" ufukta gözükmeye başlamadıkça kimin kimi seçtiği/seçtirdiği ne ifade eder?

Umudumuz AKP tabanı!

"Hükümet, ABD'nin Irak'ta katliam boyutuna ulaşan politikası ile seçmen tabanı arasında kaldı," diyordu *Cumhuriyet* (27 Kasım 2004).

Açmazı nasıl açacaklarmış? Zor durumların şaşmaz jokeri, eski Refah Partili M. Ali Şahin'in dedikleri (yine *Cumhuriyet*'e göre): "Irak'ın bir an önce huzur, güvenlik ve istikrara kavuşması dış politikamızın en önemli hedefidir... Müttefiklerimizi uyarmak, onları itidal ve teenniye davet etmek, ilişkileri germek değil, ilişkilere sağduyuyu hâkim kılmanın bir şartıdır." (italikler bizim.)

Tercüme edelim mi?

"İşinizi bir an önce bitirin. Irak'ta yurtsever direnişin kökünü kazımak için ne gerekiyorsa yapın. Lâkin, adam öldürecekse o kadar çok öldürmeyin, şehirleri daha az yakıp yıkın. Sivil halka çektiğiniz eziyette ölçüyü kaçırmayın. Onun bunun eline soykırım, katliam gibi laflar etme fırsatını vermeyin. Böyle diyoruz diye de bize kızıp haksızlık etmeyin. İçten dıştan bozguncularla kuşatılmış haldeyiz. Biz sizin müttefikiniz, stratejik ortağınız, can dostunuz değil miyiz? Halden anlayın..."

Başka ne diyeceklerdi? İlimli mülumlu Müslüman ya da şimdilerin moda deyişle muhafazakâr demokrat iktidar böyle olur bizim buralarda.

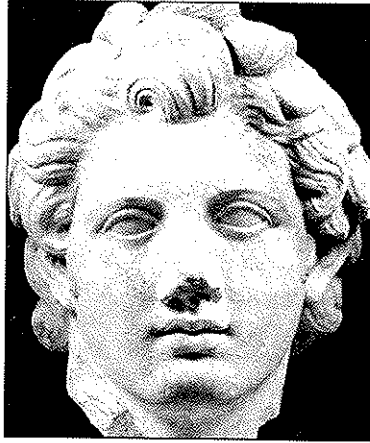
Aynı haberde bir de şu vardı, tam evlere şenlik: TBMM İnsan Hakları İnceleme Komisyonu, Felluce ile ilgili olarak Irak'ta "insan hakları ihlali"ni görüşmüş, işgal güçlerine gösterilecek tepkinin yönteminde uzlaşma sağlanamamış... Sağlanamazdı, tabii, çünkü sorun "insan hakkı ihlali" denilerek komisyona havale edilecek bir sorun değil: saldırı, işgal, gasp, egemenlik hakkını çiğneme, uluslararası korsanlık, ırkçı kıyım sorunu. Yani doğrudan ülke ve dünya siyasetini ilgilendiren bir sorun.

Başımızdaki iktidar sorunu yani.

Öyle ama, haydi AB'ye girdik giriyoruz derken başımızdaki iktidarla kim uğraşır? Allahtan umut kesilmez. Hükümet politikasına seçmen tabanından gelen tepkiler AKP teşkilat kademeleri ve Meclis grubunda yankı bulduğuna göre... bakarsınız "Elkatmış"lar filan çoğalırırler de...

Ne iyi olur, değil mi?

Böyledir bizim buralarda bağımsızlıkçılık da.

Büyük İskender neden büyük mü?

"Büyük İskender dünya vatandaşlığını kabul edebildiği için büyük olarak kalacak. Eşcinselliği olsa olsa bu vizyona eşlik eden bir özgürlük duygusunun devamıdır." (Ayşe Kadioğlu, *Radikal* İki, 5 Aralık 2004.)

1) İskender'e yakıştırılan

bu dünya vatandaşlığı hayalinin arka planında duran Antik Yunan kölecisi toplumunun evrimi ile, günümüzde "kozmopolitan düşüncenin önem" kazanması (Ayşe Kadioğlu öyle diyor) ardındaki globalizm (sermayenin "küreselleşmesi") arasındaki paralellik dikkatinizi çekmiyor mu?

2) İskender'in "eşcinselliği"nin herhangi bir özgürlük duygusuyla hiç bir alakası olmadığını Sabancı Üniv. Öğr. görevlisi Ayşe Kadioğlu bilmez mi? Bilmiyorsa bilmesi gerekmez mi?

Ünlü "platonik aşk", daha çok erkek erkeğe sevgiydi, dostluktu (illa sevişmeyi gerektirmezdi). Kadın eve kapatılmıştı, neslin devamı için gerekliydi; sevilmeye, sevmeye pek o kadar değmezdi. İskender de bugünkü anlamında eşcinsel filan değildi. Bir arkadaşına duyduğu sevginin — cinsel istek de içerdiyse eğer — ne bir "özgürlük duygusu" olarak, ne de "ahlaksızlık" olarak zamanının değerler örgüsünde olağanüstü bir yanı vardı.

Geçmiş tarihi, Holivud film endüstrisinin ideoloji pazarlamasından öğrenir olmaya başlamamız bir yana, şu AB sevdası Türkiye'nin "düşünür"lerine — kadınına, erkeğine — neler düşündürüyor, görün!

Aferin sana!

Bir sen kalmıştın bunu demeyen: "Avrupa'nın nüfusu yaşıyor. Türkiye ise genç bir nüfusa sahip. AB'nin laik bir ülkeden gelen işgücüne ihtiyacı var."

(Yaşar Kemal, *Radikal*, 5 Aralık 2004.)

Bu yaşa gelmiş bir koca yazar/romancısın, bu kadar "gerçekçi" olmaya mecbur musun?

Üstü kalsın!

Ulema gene sahnede. Kafa karıştırıyor. Kafa karıştırmak iyidir de, bildiğini unutturmak için ise, hınzırlıktır.

"Kürt Meselesi'ni çözelim!"

Çöz!

"Azınlık değil, topluluk; topluluk değil, Türkiyeli diyelim."

Ne dersen de, ama çöz!

"Çözüyorum ya..."

Hayır çözmiyor, kördüğüm atıyorsun.

Burjuvaya sor bak niye çözmemiş bugüne kadar, Türkçe öğretmekten öte kapsamlı bir asimilasyona hiç girişmemiş. Merak etsene niçin?

İDRAK denilen şey gene de burjuvada var. İşini ve haddini iyi biliyor. Tofaş-Renault kulansın, Arçelik tüketsin, pazarın bir parçası olsun da, üstü kalsın demiş.

Şimdi bu sırat köprüsünde gene aynı şey. Azınlık olsun, topluluk olsun, Türkiyeli olsun, ne olursa olsun, kendi bize, üstü ona kalsın.

"Üstü" ne ki? Ne için?

Birlikte olmanın gönüllü olmayana "birlikte olmak" mıdır, yoksa birliğe zorlanmak mı?

Muradınız Kürt-Türk birliği ve buna gönüllü sadece Türk ise "gönüllü" ne demek?

"Türkiyeli" Türk'ün adı üstünde devleti var. "Türkiyeli" Kürt'ün, senin ona verdiğinden, vereceğinden başka "Neyim var?" demeye hakkı var mı? Olacak mı?

Birden fazla topluluğun birliği, her birinin ayrılma hakkı diye bir şey varsa, gönüllüdür.

Daha iyi bir biçim keşfettiysen onu söyle.

Kürtlerin "ayrılma hakkı" olsun mu?

"Olmasın.!" Ne olsun peki?

"Türklerle gönüllü birlik kurma hakkı var ya!"

Sorunun sunumuna bakın: Kürtlere ne diyelim? "Azınlık, hayır topluluk, yok hayır Türkiyeli..."

Bunlar, eğer ilk ve temel şart söylenmemişse, boşboğazlıktır. Dahası, Kürtlere tuzaktır.

Kürtler yerse ...

Yeseydi yetmiş yılda yerdi.

Yemediğine göre...

Diyeceksiniz ki, o kadarını Kürtler bile istemiyor.

İstiyor mu, istemiyor mu, kim ne biliyor?

Cumhuriyet'ten

Hatırlatma

"Fethullah Hoca kimdir? Necidir? Ne işler çevirir? Orta Asya ellerinde ne işi var? Şimdilerde nerededir, ardındakiler kimin nesi? Refah/Fazilet'le arasında niçin kan dâvası var?..

'Fethullah Hoca olayı, devletin resmî modernleştirme programı ile toplumun geleneksel değerlerini yeniden canlandırma işlevi görmüştür. Veya yaşama ihtiyacı veya arzusu arasında sıkışmış

gibi görünen belli bir halk kitlesi için en barışçı ve uzlaştırıcı bir uyum ve entegrasyon projesi olarak görünmektedir. Bir yandan modernliğin getirdiği değerleri yok saymak istemeyen, ancak öbür yandan binlerce yıllık bir gelenek ve duyarlılığın ürünlerine sırt çevirmek istemeyen bu kitle için Fethullah Hoca'nın temsil ettiği tez veya daha doğrusu sentez, en işe yarar proje olarak görünmektedir.'

Bunlar *Görüş* adlı bir dergide, 'İslam, Demokrasi ve Türkiye' başlıklı bir makalede dile getirilen görüşler. 7 Şubat 1998 tarihli *Hürriyet* gazetesinde alıntı olarak yer alıyordu. Alıntıyı — olumlayarak — yapan, Ertuğrul Özkök'tü. *Görüş* dergisini kimler mi yayınlıyor..? TUSİAD!" (Kızılçık'ın Şubat 2001 tarihli 6. sayısından.)

İstihdam

Avrupalı "Türkiyeciler" ne diyor?

"Türkiye'nin üyeliği Avrupa'nın küresel oyuncu rolünü sürdürebilmesi veya yeniden oluşturabilmesi için vazgeçilmez bir koşul"dur. — Fransa'da ünü ayyuka çıkmış bir kaç entellektüel imza. (*Le Monde* gazetesinden aktaran *Radikal*, 12 Aralık 2004.)

Aynısını Türkiyeli "Avrupacı"lar söylüyor. — Basında, TV ekranlarında, asker/sivil ağızlardan Yeni Yıl mesajlarında, Meclis kürsüsünde.

Ellerindeki iki "büyük koz"dan biri Türkiye'nin genç nüfusu ise, ikincisi bu.

AB'nin temsil ettiği söylenip duran "medeniyet projesi"nin altından küresel oyuncuya TETİKÇİ arayışı çıkıyor.

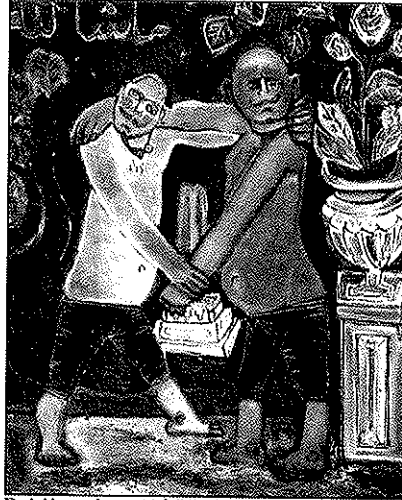
Bizimkilerde bir heves, bir heves..!

Sermayenin Küresel Saldırısına Karşı Güç Birliği

İzzettin Önder —

Küreselleşme olgusu, kapitalizmin işleyişinin ve toplum üzerindeki sömürü mekanizmalarının deşifre edilmesine de olanak sağlamaktadır

Kapitalizm, tarihi boyunca, sermaye hakimiyetini kurmaya yönelik olarak, emeğe ve halklara karşı çeşitli saldırı politikaları geliştirmiş ve, maalesef, oldukça da başarılı bir biçimde uygulamıştır. Feodalizmden kapitalizme geçişte, tek tip toplum yapısı olan ulus-devlet içinde, eğitim ve hukuk gibi ideolojik üst-yapı kurumları sermaye çıkarı doğrultusunda şekillendirilmiştir. Kilise hâkimiyetinden kurtarılan eğitim ve araştırma faaliyetleri, günümüzdeki kadar büyümemiş ve birbiri ile henüz öldürücü rekabete girişmemiş olan sermaye dokusunu keşifler ve icatlar yoluyla yarar-

Pehlivanlar. (1955) Kontrplak üzerine yağlı boya. 72x59 cm.

landırdığından, bu durum bilimin engizisyon bas-kısından kurtarılması ve özgürleştirilmesi olarak algılanmıştır. Benzer şekilde, oluşturulan hukuk-sal yapı da, sermaye çıkarı doğrultusunda şekillendirildiği halde, adaleti sağlayıcı bir kurum olarak görülmüştür.

Burjuvazinin, sermaye üzerindeki hukuksal hâkimiyetine rağmen, üretimin sürdürülebilmesi ve birikimin yapılabilmesi için yoğun emeğe gereksinme duyduğu dönemlerde “artık değer”den bir miktar fedakârlık yaparak sosyal politikaların geliştirilmesinde etken olması da, büyük başlıklarla “burjuva demokrasisi”, hattâ bazı çevrelerce daha da ileri gidilerek, “burjuva demokratik devrimi” olarak nitelendirilmiştir. Oysa bu girişim, bir yandan kendisine piyasa oluşturarak, diğer yandan da dönemin yükselen sosyalist akımları karşısında toplumsal bilinci körelterek sermayenin kendisini korumaya almasına yönelik çok başarılı bir manevra idi. Sermayenin bu manevrası o denli başarılı idi ki, o dönemlerde geçerli olan koşulların değiştiği ve ortadan kalktığı günümüzde sermaye yeni politikalar oluştururken, emek ve ser-

maye-dışı kesimler “kazanımlarının geri alındığı” hayaline kapılmaktadır. Kendi içinde çelişki taşıyan bu ifadenin dillendirilmesi, sermayenin bilinç köreltmede ne denli başarılı olduğunun açık bir delilidir. Eğer bir şey geri alınıyor ise, o şey kazanılmış değil, verilmiş bir şeydir.

Günümüzde de, olgunlaşan sermaye derin krizini aşabilmek veya, hiç değilse, hafifletebilmek için “Küreselleşme” ya da “Yeni Dünya Düzeni” olarak dillendirilen yeni ve geçmiştekilere göre çok daha kapsamlı bir süreci devreye sokmuş bulunmaktadır. Bu süreç, hem araçla-

rı, hem de kapsamı itibarıyla eski politikalara göre çok daha girift ve anlaşılabilir niteliktedir. Küreselleşmenin araçları genellikle ekonomiktir; uluslararası ürün ve sermaye akışkanlığına dayanır. Küreselleşmede kullanılan aracın ekonomik olması, karar sürecinin de, halklara ve hükümetlere rağmen ve onlara karşı olarak, merkez sermayeye geçmiş olduğunu perdelemektedir. Küreselleşmenin kapsamı da çok geniştir; günümüz koşullarında sermayenin uygun gördüğü tüm alanlar küreselleşme politikalarına açıktır.

Günümüzün sömürgeleştirme yöntemi olan küreselleşme akımının algılama boyutunda perdelemesi için, ideolojik üst-yapı kurumları da devreye sokulmaktadır. Bunlar arasında, “küreselleştirme” gibi emredici bir kavram yerine “küreselleşme” gibi daha yumuşak ve tarafların birliğine çağrıştıran kavramların kullanılması; “ekonomik haklar” yerine “kültürel haklar”ın öne çıkarılması; içi boşaltılmış olarak demokrasi ve insan hakları gibi kavramlara vurgu yapılarak karar süreçlerinde sermaye hakimiyetinin perdenemesi; ve toplumsalcılık karşısına bireyselciliğin

konulması gibi söylem ve olgular sayılabilir. Böylece, tarih ve sınıf bilincinden yoksun bırakılan bireyler, hatta uluslar, merkez sermayenin sömürü ağının içine alınmaya çalışılmaktadır. Bu sürecin sermayenin küresel saldırısı olarak görülmesi doğru bir tanıdır. Hal böyle olunca, bu saldırıya karşı örgütlenmek de, süreç içinde doğal refleks olarak gelişecektir. İşte, sermayenin küresel saldırısına karşı emeğin küresel örgütlenmesi savı yanında, anti-küresel örgütlenmeler, MAI-karşıtı hareketler gibi, kısmen yerel olarak başlatılmış, ancak Internet aracılığı ile yaygınlaşmış olan ve zaman zaman sokak eylemliliği biçimine dönüşen hareketler, sermayenin söz konusu emperyalist saldırı karşısında geliştirilen toplumsal refleksler tomarını ortaya koymaktadır. Bu yazıda, böyle bir yaklaşımla, küreselleşmeye karşı örülen cepheyi, hem eylemlilik, hem de ideolojik açılardan değerlendirmeye çalışacağım.

* * *

Sermayenin halklara ve uluslara karşı başlattığı bu hareketin birincil ve en ezici etkisinin emek üzerinde olduğu açıktır. Kâr hadlerinin gerilemesine tepki olarak sermaye, bir yandan girdi maliyetlerinin baskılanması, diğer yandan da satış hasılatının yükseltilmesi çabalarına yönelmiştir. Girdi maliyetlerinin baskılanmasına yönelik olarak girdi piyasalarının, satış hasılatının yükseltilmesine yönelik olarak da ürün piyasalarının genişletilmesi yoluna girilmiştir. Küreselleşme olgusu, bir yandan üretim faktörlerinin, diğer yandan da ürünlerin tüm ulusal sınırları aşarcasına yayılmasına yol açmıştır. Bu politika, gelişmiş merkezlerdeki emekçilerin yerlerini, kaçınılmaz olarak, çevresel emekçilerin alması sonucunu doğurmaktadır. Emek piyasasının el değiştirmesine verilen en tipik örnek, ABD yazılım firmalarının Hindistan ve diğer Uzakdoğu ülkelerindeki yazılımcıları istihdam etmesi oluşturmaktadır. Üretim tekniğinin değişmesi ve parçalı üretim sürecinin kullanılıyor olması, bir ürünün parçalar hâlinde ayrı bölgelerde üretilerek, bir merkezde monte edilmesini ve piyasaya sürülmesini olanaklı kılmaktadır. Parçalı üretimin sağladığı olanaklar küreselleşmenin en önemli arterlerinden birini oluşturmuştur.

Özellikle emek piyasası olmak üzere, girdi piyasalarının genişletilmesi farklı ülkelerdeki emekçilerin birbiri ile rakip konuma gelmesine neden olmaktadır. Emek piyasalarında canlandırılan böyle bir rekabet, yüksek ücret düzeyinin geçerli olduğu merkez kapitalist ekonomilerde ücretlerin geriletilmesine, buna karşın çevresel konumlu ekonomilerde ise ücretlerin yükseliş yönünde kırılganlaşmasına neden olmaktadır. Ancak, emek pi-

yasalarında farklı ücret düzeyleri oluşmakla beraber, ekonomik gerilik ve yoksulluk nedeniyle ücret düzeyleri çevresel ekonomi ücret düzeylerine doğru bir eğilim göstermektedir. Gelişmiş merkezlerde ücretlerin geriye doğru esnek olmaması, söz konusu ülkelerde işsizliğin yükselmesine neden olmaktadır.

KÜRESEL KARŞIT EMEK HAREKETİNİN ÖRGÜTLENMESİNDEKİ ZORLUKLAR

Farklı ekonomilerdeki ücret düzeylerinin birbirine yaklaşmasının net sonucu, emeğin ve sermayenin akışkanlık derecelerine bağlı olarak şekillenir. Emek hareketinin durağan, buna karşın sermayenin akışkan olması koşulunda ücret farklılığı korunur ve bu durumdan sermaye büyük bir avantaj sağlar. Buna karşın, sermayenin yanında emeğin de seyyal olduğu ortamda farklı ekonomilerdeki ücret farklılıkları azalır ve sermayenin avantajı birinci duruma göre daha zayıf olur. Farklı ekonomilerde oluşan farklı ücret düzeylerinin ekonomik anlamı, emekçiler arasındaki rekabetin ve bir grup emekçinin diğeri aleyhine ikame edilmesinin sermaye lehine bir avantaj sağlıyor olmasıdır. Diğer bir deyişle, farklı gelir düzeyindeki ülkelerdeki emekçilerin birbirine rakip konumda olması sermayenin yararına bir sonuç sağlar.

Farklı piyasalardaki emekçileri birbiri ile rekabete sokarak avantajlı konuma geçen sermayenin bu manevrası karşısında, emekçiler arasında da ittifak kurularak, acaba sermaye aleyhine cephe örülebilir mi? Böyle bir karşı duruşun akla gelen ilk hamlesi, emekçiler arasında bir tür anlaşma ağı kurularak, sermayenin istenmeyen davranışı karşısında küresel karşı emek hareketinin örgütlenmesidir. İktisat açısından böyle bir hareketin anlamı, ekonomik konumu itibarıyla heterojen nitelikli farklı emek piyasalarının homojenleştirilmesidir. Farklı ekonomilerdeki emek piyasalarının heterojen yapısının korunarak, sermaye hareketliliği ve/veya parçalı üretim tekniği ile üretimin gerçekleştirilmesi hâlinde oluşacak sermaye avantajı, emek piyasalarının homojenleştirilmesi sonucunda, emek arzının artışına bağlı olarak gerileyen genel ücret düzeyine rağmen, daha fazla olur.

Ancak; bu durumda, farklı piyasalardaki emekçiler böyle bir politika uygulayabilir mi sorusu ciddi olarak karşımıza çıkar. Sermayenin teknoloji-yoğun bir yapıya ulaşması ve olgunlaşması sonucunda artan işsizlik ortamında, emekçilerin en büyük düşmanı işsizliktir. Sermayenin olgunlaşması ve uyguladığı manevra sonucunda yaygınlaşan işsizlik karşısında farklı ekonomilerdeki

emekçilerin benzer refleks geliştirerek, birliktelik bilinci içinde örgütlenmesi ve kolektif davranış sergilemesi fazla olası görülemez.

Farklı ekonomilerdeki emekçilerin birbirine rakip olması durumu sadece gelişmiş ve gelişmekte olan ekonomiler emekçileri arasında değil, bizzat gelişmekte olan çevresel konumlu ekonomiler emekçileri arasında da görülür. Zira, işsizliğin ve yoksulluğun giderek yaygınlaştığı ve derinleştiği ortamlarda emekçiler arasında keskin bir rekabet ortaya çıkar. Derinleşen yoksulluk ise, bireyleri köleleştirir!

Farklı ekonomilerdeki emekçilerin sermayeye karşı kolektif karşı duruşunun emekçi örgütleri tarafından sağlanması da fazla düşünülemez. Zira, sendikaların tabanlarını tutabilmeleri ve inandırıcı olabilmeleri, elemanlarının genel refah düzeyini yükseltebilme olanakları ve dereceleri ile sınırlıdır. Sermayenin olgunlaştığı ve üretim sürecindeki organik gelişmeler sonucunda emek kullanım oranının geriletildiği bir ortamda genel işsizlik oranı yükselirken sendikaların toplu sözleşme, hatta grev tehdidi ile istihdam olanakları yaratması fazla olası görülemez.

KÜRESELLEŞMENİN SERMAYEYE KARŞI MÜCADELEYE SAĞLADIĞI İMKÂNLAR

Sermayenin ulaştığı ileri teknoloji düzeyinde ve kazandığı politik ve ekonomik güç ortamında sendikaların ücret taleplerinin de fazla karşılık bulmayacağı ortadadır. Ücret taleplerine karşı istihdam olanaklarını daraltan sermaye uzun dönemde bu mücadelenin galibi olabilir.

Emek hareketini de içine alan küreselleşme karşıtı ya da MAI-karşıtı grupların yerküreye yayılan mücadeleleri, emek mücadelesinden biraz farklı olarak, sokak çatışmaları ile salon toplantıları arasında yayılmaktadır. Zaman zaman MAI toplantılarının veya Dünya Ticaret Örgütü toplantılarının yapıldığı dönemlerde gösteriler yapan ve alternatif toplantılar düzenleyen bu girişimler henüz gerekli sağlam raya oturmuş ve hız kazanmış olarak kabul edilemez.

* * *

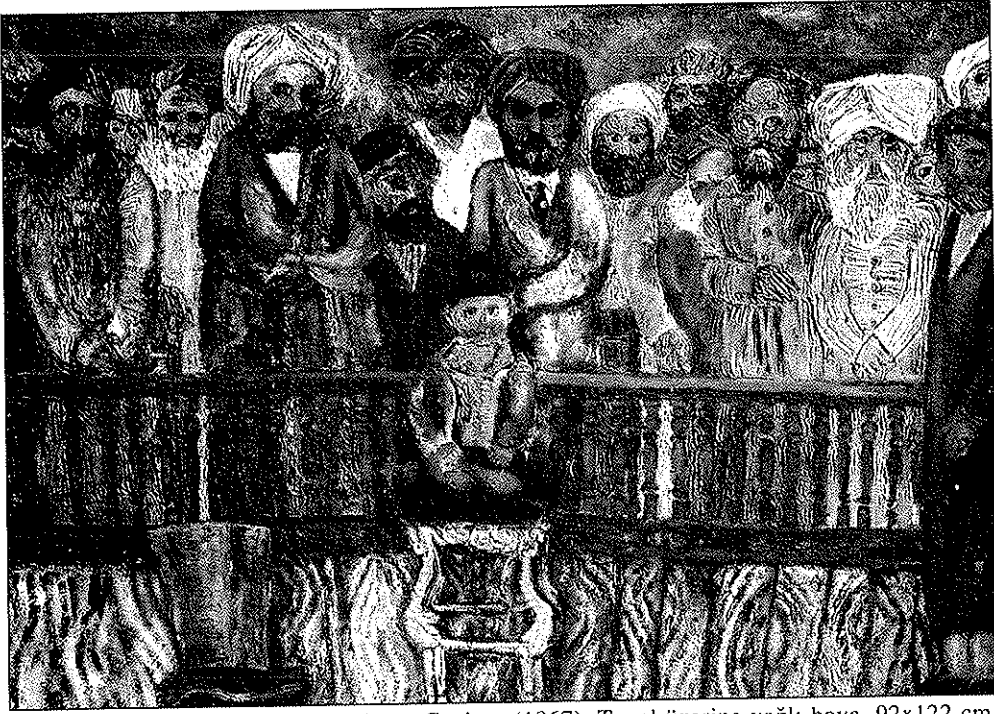
Sermayenin küreselleşme harekâtını iki açıdan kapitalizme karşı mücadelede bir şans olarak kabul etmek gerekir. Bir defa, küreselleşme olgusu emek cephesinde rekabeti ortaya çıkartarak, kapitalizmin işleyiş süreci içinde gelişmiş ekonomiler emekçilerinin de gelişmekte olan ülkeler üzerindeki sömürden pay almakta olduğu gerçeğinin su yüzüne çıkmasına neden olmaktadır. Diğer bir ifade ile, küreselleşme olgusu, ka-

pitalizmin işleyişinin ve toplum üzerindeki sömürü mekanizmalarının deşifre edilmesine olanak sağlamış olmaktadır. Küreselleşme ideologları böylece ortaya çıkan tabloyu, küreselleşme ile insan haklarına ve demokrasiye saygılı bir sistemin tüm yerküreye yayıldığı aldatmacasıyla geri plana çekmeye çalışmaktadır. Günümüzde büyük bir güçle tetiklenen etnik ya da dinsel kimlikler gibi kültürel haklar üzerinde aşırı derecede yoğunlaşmanın nedeni, merkez kapitalizmin ekonomik hakları ortadan kaldırmasının perdelenmesine yöneliktir.

Küreselleşme ortamında karşımıza çıkan ikinci önemli avantaj da, işsizliğin merkez kapitalist ekonomilerde ve kentlerde de yaygınlaşıyor olmasıdır. Kentsel ve aydın işsiz ordusu sermayenin manevralarını, yoksul ve çevresel konumlu ekonomi ajanlarından daha açık ve net bir şekilde algılama psikolojisine sahiptir. Zira, kırsal alandan kopmuş ve proleterleşmiş emeğin işsiz kalması ile, henüz kırsal kökeninden kopmamış ve gerçek anlamda proleterleşmemiş emeğin işsiz kalması arasında, sosyal sonuçları açısından çok ciddi farklar vardır. Unutmayalım ki, Marx sömürü altında yoksullaşan ve "zincirlerinden başka kaybedecekleri bir şeyi olmayan ülke halkları" arasından değil, Avrupa'nın en gelişmiş ülkesi olan Almanya'dan çıkmıştır. Bireyleri ve toplumları tetikleyen ike, oluşumların net boyutuyla algılanması ve oldukça kısa zaman boyutu içinde büyük farklılıkların yaşanıyor olmasıdır. Bireysel psikoloji açısından uzun süre içinde yaşanan yavaş değişimler değil, kısa süre içinde yaşanan keskin değişimler önemli ve bireysel davranışlar üzerinde etkindir. Bu itibarla, küreselleşmeye karşı mücadelede gelişmiş ülkelerde yükselen işsizliğe ve sosyal devletin çökmesine, çevresel konumlu ekonomilerdeki işsizlikten daha umutla bakmak yerinde olur.

"WASHINGTON CONSENSUS"UN GERÇEK ANLAMI VE İÇERİĞİ

Küreselleşmeye karşı girişilecek mücadelede başarı şansı, açıktır ki, mücadelenin iyi örgütlenmesi ve yürütülmesi koşullarına bağlıdır. Bu nedenle, küreselleşme olgusunun suhuletle oturtulması ve geliştirilmesine yönelik olarak, merkez ve çevresel konumlu tüm ekonomilere dayatılan ve malûm adı ile "Washington Consensus" olarak anılan kuralların, söylemi ve felsefesiyle iyice irdelenmesi kaçınılmaz görünmektedir. Kuralların irdelenmesine geçmeden, önce bizzat Washington Consensus kavramı üzerinde duralım. Bilindiği üzere, "consensus" sözcüğü, uzlaşma ya da karşılıklı anlaşma gibi anlamlara gelmektedir. Böylece, Washington Consensus ifadesi ile, sanki,

Asrın Çapkını (1967). Tuval üzerine yağlı boya, 92x122 cm.

tüm tarafların üzerinde uzlaştığı ve ittifak ettiği kararlardan söz edildiği görüntüsü yaratılmak istenmektedir. “Küreselleşme” ve “Yeni Dünya Düzeni” sözcük ve kavramlarında da görüldüğü gibi, “Washington Consensus” ifadesinde bir dayatma ya da bir merkezden çevreye verilen emir niteliği olmadığı gibi, oldukça yanıltıcı bir izlenim yaratılmaya çalışılmaktadır.

Oysa, Washington Consensus’unun hükümlerine kısaca göz attığımızda durumun hiç de öyle olmadığı anlaşılır. Washington Consensus’unun temel ilkesi, Dünya Ticaret Örgütü’nünküne benzer şekilde, tüm ekonomileri, hiç bir koruma ve engelleme olmadan, uluslararası ticarete açmaktır. “Piyasa” sloganı altında ekonomilerin serbest ticarete açılmasının vazgeçilmez koşulu da kamu kesimini ekonomiden çekmek ve özel sektör kuruluşları ile rekabetten uzak tutmaktır. Bu genel kurallar çerçevesinde tüm ekonomilere dayatılan Washington Consensus kuralları şöyle sıralanmaktadır;

— Kamu kesimi küçültülmeli ve özel sermayenin faaliyet gösterdiği veya gösterme niteliği taşıdığı alanlara girmemelidir. Hizmetlerin Özelleştirilmesi Anlaşması olarak bilinen GATS sözleşmesine göre, kamu kesimi, sadece teknik nitelik açısından kamu kesimince sunulması zorunlu olan alanlarda faaliyet gösterecek, diğer alanları özel kesime terk edecektir. Özel sermaye tarafından üretim ve sunumun gerçekleştirildiği alanlarda kamu kesimi, rekabetin sağlanmasına yönelik olarak dahi bu alanlara girmeyecektir.

— Kamu kesimi tarafından sunumun gerekli olduğu alanlarda da kamu kesimi bütçeden finansman sağlayarak hizmetin üretilmesine katkıda bulunacak, ancak üretim kamu kesimi içinde gerçekleştirilmeyecek, faaliyeti özel sermayeye bırakılacaktır.

— Kamu iktisadî devlet teşekkülü niteliğindeki kuruluşlar özelleştirilecek ve söz konusu üretim alanlarından kamu kesimi çekilecektir.

— Yabancı sermayenin girişi ve oluşan kârın merkez ülkelere transferi her türlü kısıtlayıcı önlemlerden uzak tutulacaktır. Kâr transferi esnasında, zaruret olmadıkça ve IMF’nin rızası alınmadıkça, kur değişikliğine gidilmeyecektir.

WASHINGTON CONSENSUS DAYATMALARINA DİRENMEDEN HIÇ BİR ŞEY YAPILAMAZ

Küreselleşmeye karşı mücadelenin bir ayağı örgütlenme ise, ikinci ayağı da küreselleşmenin organik yapısının anlaşılması ve ideolojisinin net olarak deşifre edilmesidir. Küreselleşmenin organik yapısı anlaşılmadan girişilecek tepkiler hem sermaye tarafından kolayca defedilebilir, hem de uzun dönemli mücadelenin önünü tıkayabilir.

Sermayenin dayattığı bu kurallar çerçevesinde küreselleşme ile mücadele iki hat üzerinden yürütülmelidir. Birinci hatta kısa ve orta dönemde izlenecek yol ve yapılacak işler yer almaktadır. Bu hat üzerinde örgütlenen mücadelede temel kural, yukarıda ana ilkeleri verilmiş olan Washington Consensus dayatmalarına uymamak ve onla-

rın tam tersini yaşama geçirmeye çalışmaktır. Böylece, sermayenin genişleme ve sömürgeleştirme yolu engellenmiş ve karşıt yürüyüş başlatılmış olabilir. Yukarıdaki sıra izlenerek şu politikalar devreye sokulabilir:

— Kamu kesimi, sermayeye karşı toplumsal talepleri karşılamaya yönelik en güçlü ve geniş bir örgüt alanı olarak görülerek, küçültülmemeli, tam tersine genişletilmeli ve özel sermaye ile rekabet ederek, toplumsal refahın yükseltilmesinde gerekli rolü üstlenmelidir.

— Kamu kesimi hizmet sunumu sadece finansmanla sınırlandırılmamalı, finansmanı sağlanan hizmetlerin bizzat üretimi de kamu kesiminde gerçekleştirilmelidir. Böylece, özel kesimdeki müteşebbis payı olan kâr kamulaştırılarak, kısmen tüketici rantını artırmada, kısmen de bütçe geliri olarak elde edilmiş olur. Bu sistemin ikinci faydası da şudur: kamu kesimine giden kaynağın kullanım yeri özel müteşebbislerce değil, kamu-sal kararlarla belirlenmiş olur.

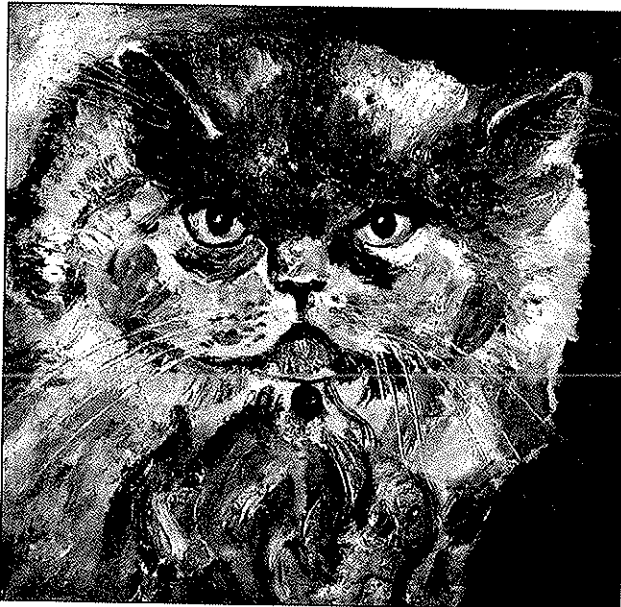
— Kamu iktisadî devlet teşekküllerinin özelleştirilmesine karşı çıkılmalıdır. Bunun yerine, kamu işletmeciliğine yönelinmelidir. Kamu işletmeciliği, hem söz konusu alanların uluslararası sömürgecilere kapatılmasına, hem de sermayenin kaçmasına engel olarak, ekonominin değer yaratma potansiyelinin yükseltilmesine katkıda bulunur.

— Yabancı sermayenin çevresel konumlu bir ekonomiye teknoloji getireceği, işsizlik sorununu çözeceği ve dış ödemeler bilançosuna katkı yapacağı söylemlerinin doğru olmadığı görülmeli ve bu doğrultuda yabancı sermaye ile girişilecek işbirliğinde ekonominin ve halkın çıkarı göz ardı edilmemeli ve yabancı sermayeye, çok istisnaî koşullarda ve ekonominin yararı doğrul-

tusunda bazı koşulların kabul ettirilmesi hâlinde izin verilmelidir. Spekülâtif amaçlı finans sermayesinin giriş-çıkışları mutlak denetim altına alınmalı ve bu tür hareketliliğe sınırlama getirilmelidir.

Özel sermayenin manevra alanını daraltıcı söz konusu politika ve davranışlar, asıl görevi güçlü kesimlerin çıkarı doğrultusunda özel sermayenin birikim kanallarını genişletmek olan sistem hükümetlerinden beklenemez. Zira, kapitalist sisteme hizmeti asıl görev edinmiş sistem hükümetleri emek ve genel halk çıkarı aleyhine, iç ve onunla çıkar ilişkisi içinde olan dış sermaye çevrelerinin çıkarlarını koruyucu önlemler alır ve bu kararları tereddütsüz uygular. Bu politikaların geniş halk yığınlarına kabul ettirilmesi ise, medya, üniversite çevreleri ve sivil toplum örgütleri gibi maddî olmayan ideolojik baskı araçları yolu ile sağlanır. Hal böyle olunca, yukarıda sayılan ve "Washington Consensus" hükümlerine tam ters politikaları uygulayabilecek siyasal karar mekanizmasının da buna uygun olması gerekliliği ortaya çıkar. Böyle bir siyasal kadronun siyasal karar mekanizmasına getirilebilmesi ise, sistemin iç dinamiklerinden çok, yüksek halk bilinci yanında, sistemle bütünleşmemiş olan, sınıf ve sistem bilinci ile hareket eden güçlü emek örgütlerinin sermayenin gücünü dengeleyecek biçimde güçlü ve taviz vermeyen, kararlı ve sabırlı politik mücadelesine bağlıdır.

Küreselleşme ile mücadelenin asıl hattını uzun vâdeli politikalar oluşturabilir. Uzun vadeli politikalar ise, önce ideolojik olgunlaşma, sonraları da aktif mücadele aşamaları olmak üzere ikili bir proje görüntüsündedir. Projenin birinci aşaması bireylerin ve toplumların beyinlerinde soyutlama düzeyinde gelişen çözümlemedir. Kapitalizmin, sermayenin organik bileşiminin ve küreselleşme olgusunun tarih bilinci içinde çözümlenmesi, kısa ve orta vadeli mücadelenin fazla geçerli olmadığı ve bu tür mücadelelerin uzun dönemde sönmeye mahkûm olduğunu ortaya koymaktadır. Zira, sermaye olgunlaştıkça emeği üretim alanından uzaklaştırmakta ve çevresel işsizlik ve yoksulluğu derinleştirmektedir. Hal böyle olunca, kısa ve orta dönemde emeğin birikteliği ve küresel mücadelesi örgütlenebilse ve kısa-dönemli başarı parıltıları yakalasa dahi, böylece başlatılacak bir mücadelenin uzun dönemde sınıf bilinci ile sisteme yönelmesi gerçekleşmedikçe, başarı şansı olamaz. Zira, sisteme yönelmeyen mücadele uzun dönemde sönmek durumundadır. Ancak böyle bir bilinçle gerek çevresel konumlu farklı ülke emekçileri, gerekse merkez ve çevre ekonomiler emekçileri kolektif mücadeleye yönelebilir ve başarıya doğru yol alabilirler.

Kedi (1989). Duralet üzerine yağlı boya, 25x25 cm.

Dünyanın Ahvâli Üzerine Sorular Ve “Cevaplar”

Ahmet Tonak

Bir değil, iki büyük kriz birlikte yaşanmaktadır; bunlar birbiriyle iç içe geçmiştir: Ekolojik kriz ve sosyo-ekonomik kriz. Her ikisi de kapitalizmin yapısal özelliklerinden kaynaklanmakta ve insanlığın geleceğini tehdit etmektedir

A rtık “küreselleşme mi, emperyalizm mi” sorusunu sormuyoruz. Hayatın bizzat kendisi, 5-6 yıl öncesine kadar pek moda olan bu soruyu cevaplandırmış vaziyette. Küreselleşmenin emperyalizm olmadığını iddia edebilmek için herhalde son 5-6 yıldır Utah filan gibi bir yerde yaşamak lazım. Dolayısıyla, dünyanın ahvali üzerine olan bu kısa yazıda söze bence artık gündemden düşmüş bir sorunsaldan hareketle başlamak yerine, bazı gözlemlerimi soru-cevap biçiminde sıralamak istiyorum. Yazının sonuna doğru da yaşadığımız emperyalist dönemin özelliklerinden yola çıkarak kimi siyasi değerlendirmeler yapmayı deneyeceğim.

1. İçinde yaşadığımız dünyanın bu tarihî ânını nasıl görüyoruz?

Garip ve sıkıntılı bir dönemden geçtiğimiz açık. İster Irak'taki duruma bakalım, ister ABD ekonomisinin hâline (dolayısıyla dünya ekonomisinin) emperyalist kapitalizmin can çektiğini görüyoruz. Öte yanda ise, âdeta doğmakta güçlük çeken kapitalizm sonrası hayallerimiz. İçinde bulunduğumuz durum Gramscivârî bir paradoks, hem de sanki kronikleşmiş gibi.

2. Gündemimizdeki en âcil sorun nedir?

Ticarî medyada bile rastlananlar: ne zaman nerede vuracağı belirsiz uluslararası terör, ekolojik problemler, küresel iktisadî kriz, yoksulluk, v.s. Bir de medyada rastlanmayan, bence bunlardan da önce farkına varılması gereken sorun, kapitalizmin alternatifsizliği fikrinin yaygınlaşmış ve bizzat bu düzenden muzdarip olanlarca benimsenmiş olması. Yani, düzeni değiştirmesi beklenen aktörler ikna edilmişlerdir. Kafalara kazınan şudur: “Kapitalizm nihai sistemdir, daha iyisi olamaz, maceracılık devri kapanmıştır.” Aldığı biçim ne olursa olsun (3. Yol türü sağ sos-

yal demokrasi, AB reformculuğu, İslamî hak ve adalet düzeni) bu mesnetsiz söylemi her dakika soluyan yığınların gözleri boyanmakta, Sol içinde uyanık olması beklenen unsurlar bile atalete, yılgınlığa ve oradan da reformculuğa kapılmaktadır. Sonuç Sol'un siyasi anlamda etkisizleşmesidir. Uzunca bir süredir toplumu dönüştürmenin aslî kurumu devlete dönük siyaset yapmak terk edilmiştir. Yerine sivil toplum örgütçülüğü gelmiştir.

3. Küresel kriz nasıl yaşanmaktadır?

İlkin şunu görmemiz gerekir: bir değil, iki büyük kriz birlikte yaşanmaktadır ve bunlar birbiriyle iç içe geçmiştir. Ekolojik kriz ve sosyo-ekonomik kriz. Her ikisi de kapitalizmin yapısal özelliklerinden kaynaklanmakta ve insanlığın geleceğini tehdit etmektedir. Kapitalizm derinleşerek yaygınlaşırken hayatın her safhasına meta ilişkileri hâkim olmaktadır. Ve de bu aşamada esas olarak emperyalist dinamikler bu gidişatın hızını ve ritmini belirlemektedir.

4. Ekolojik kriz abartılmakta mıdır, ne kadarıyla gerçektir?

O kadar gerçektir ki, 32 yıl önce dünyanın kimi elit şahsiyetlerden oluşan meşhur Roma Klubü bile “Büyümenin Sınırları” başlıklı manifestoyu yayınlarak, utangaç bir biçimde de olsa kapitalist gidişatın âkıbetinin parlak olmadığına dikkati çekmek zorunda kalmıştır (metnin Malthusçu tonu Roma Klubü'nün desteklenebilecek kestirimlerinden bizi alakoymamalıdır). O günden bugüne geldiğimizde durum düzelmek bir yana vahimleşmiştir: dünya nüfusu 3.7 milyardan 6.4 milyarın üstüne çıkmış (2050'de 10 milyar olması beklenmektedir); tarım alanlarının yüzde 40'ı kullanılamaz hâle gelmiş, ormanların yarısı yok edilmiştir; hava trafiği 6 kat artmış,

Antarktika üstündeki ozon deliğinin büyüklüğü, ABD'nin yüzölçümünün 3 katını aşmıştır. Ve bütün bunlar olurken dünyanın GSYİH ile ölçülen yıllık ekonomik zenginliği 16 trilyon dolar-
dan 37 trilyona, yani 1972'deki GSYİH'nın yak-
laşık 2.5 katına çıkmıştır.

5. Bütün bunlardan kapitalizm mi sorum ludur? Sermayenin egemenliğinin boyutları nedir?

Kısa cevap, evet'tir. Dünyanın, doğanın hızla kendini yeniden üretemeyecek duruma sürüklen-
mesinin nedeni sermayenin sınır tanımaz aşırı
birikim dinamiğidir. Büyümezse ölen bu serma-
ye dediğimiz toplumsal ilişkinin yayılması sınır-
sızdır ve arsızdır; hayatımızın girilmedik alanı
kalmamıştır. Dünyanın yüzde 60'ı, sömürülmek
üzere hazır ve nazır emek gücü birliklerine dö-
nüştürülürken, geri kalan yüzde 40, sahra misa-
li kaderine terk edilmiştir. Artık neo-liberal dün-
yamızda 3 tür insan vardır:

— Besililer grubu (1.5 milyar): yıllık geliri
7,500 doların üzerinde olup, özel otomobille
ulaşımını sağlayan, meşrubat ve şişelenmiş, fab-
rikasyon su içen, et, şeker ve yağ ağırlıklı bi-
çimde beslenen, ısısı mekanik biçimlerde kont-
rol edilen mekânlarda yaşayan ve giyim kuşa-
mında imaja özen gösteren zevat;

— Zar zor idare edenler grubu (3.3 milyar):
yıllık geliri 750 dolarla 7,500 dolar arasında
olup, kamu taşımacılığına bağımlı, tahıl ve seb-
ze ağırlıklı biçimde beslenen, barınma koşulları
nispeten ilkel, paketlenmemiş ürünleri de kulla-
nan ve musluk suyu içen "orta sınıf;"

— Marjinaler grubu (1.1 milyar): yıllık ge-
liri 750 doların altında olup, ulaşımını hayvan-
larla sağlayan, yeterince beslenemeyen, barına-
mayan, içilebilir su bulmakta zorlanan, yırtık
pırtık giyinen "ahali."

Bu vahim durum o kadar gözler önündedir
ki, bizatihi bu durumun kurumsal ve küresel so-
rumlularından Dünya Bankası utanmadan yok-
sulluk üzerine araştırma projeleri yaptırarak ima-
jını düzeltmeye girişmiştir.

6. Çevre ülkelerin konumu, yeri nedir bu tablo içinde?

Çevre ülkeler nüfusunun çoğunluğu bu tatsız
tablonun alt iki kümesini oluşturmaktadır; bu
kesimler için küreselleşme dibe vurma yarışı
şeklinde yaşanmaktadır. 3. Dünya ülkelerinin
otonom kalkınma, sanayileşme girişimleri, sistem
dışı çözüm arayışları aşırı borçlandırma, o da

olmazsa açık ve kapalı güç kullanımı yoluyla tı-
kalı tutulmaktadır. Ayrıca, küreselleşen kitlevi
tüketim kültürü desteğinde apolitikleşme yaygın-
laşmaktadır.

Şimdi bu noktada, uzunca bir parentez açar-
ak dünyanın gidişatına ilişkin demografik iki
gözlem yapmak istiyorum. Bilindiği gibi dünya
nüfusu çeşitli sınıflandırmalara tâbi tutulagelmis-
tir. Hayli somut bir sınıflandırma, şehirli ve
şehirli olmayanlar — çoğunluğu köylü olan kırsal
nüfus yani — ayrımıdır. Yaşadığımız döne-
min bir özelliği de ilk kez şehirli nüfusunun kırsal
nüfusu aşmak üzere oluşudur. Bu dönüm
noktası için BM'in projeksiyonu 2007 yılıdır. Bu
iki grubun maddî gerçeklikleri açısından dünya-
nın gidişatını temelden belirleyeceğini düşündü-
ğüm gelişmeler şunlar:

Şehir nüfusunun dünya ölçeğinde gösterdiği
patlama gerçekten olağanüstü düzeyde:
1950'de nüfusu 1 milyonu aşan şehir sayısı 86
iken bugün bu sayı 400'e ve bu şehirlerde ya-
şayanların sayısı da 3.2 milyara erişmiş du-
rumdadır. Bu ivmenin yakın dönemde düşme-
sini beklemediğimiz gibi, yeni doğanların ve
şehirlere göç edenlerin, dünya şehirli nüfusuna
gündelik katkısının 1 milyon civarında oldu-
ğu da biliyoruz. Bu eğilimin esas vehameti,
şehirler, büyüklüklerine, gecekondulaşmanın ve
sefaletin yaygınlığına göre bir iç tasniften ge-
çirildikten sonra ileriye dönük kestirimlerde
bulunmaya giriştiğimizde ortaya çıkıyor. *New
Left Review* dergisinin editörlerinden Mike Da-
vis geniş bir literatürü tarayarak, özellikle BM'in
son yayınlarından ve kendi gezi müşahadelerin-
den yararlanarak bizim için bu tür bir yakın ge-
lecek tablosu çizmiş durumda. Davis'in yazısı-
nın ayrıntılarına burada girmeme imkan yok.
Yalnız şunları kaydedelim: Kırsal nüfus 2020
itibarıyla mutlak olarak azalırken dünya nüfusu
2050'de 10 milyara erişmiş olacak. Dolayısıyla,
bu demografik değişimin sonucunda şehirlerde
gerçekleşecek şişmenin de yüzde 95'inin 3. Dün-
ya şehirlerinde olacağını bildiğimizden ortaya çı-
kacak durumun dehşetini kestirebiliriz. Davis'in
de dikkatle altını çizdiği ve benim de katıldığ-
ım husus, bu sürecin doğru tahlili için Gü-
ney'deki ülkelere dayatılan iktisat politikalarının
asli neden olduğunun kavranmasının gerekliliği-
dir. Şehir nüfusunun patlayışını sebep olarak teş-
his etmek ya da politikacıların basiretsizliğine
vermek yerine, küreselleşme realitesinin özü
olan neo-liberal politikaların kırsal nüfusu yerin-
den edici, şehirlerdeki varoşlara savuran niteli-
ğini görmek gerekiyor. Tabii, standart 'kalkın-

macı' yaklaşımın benzer süreçleri, yani eskiden yaşanmış şehirlere göçü, esas olarak, yaratılan yeni istihdam imkanlarının cazibesine bağlayarak açıklayışı artık bugünün gerçeklikleri karşısında tamamen çökmüş durumdadır. Büyüyen işsizler ordusunun, enformal sektör çalışanlarının, marjinal kesimlerin, artık şehirli sefaletinin kızgın aktörleri olarak giderek herşeyi zorladıklarını yaşıyoruz, gazetelerde (yazarlarsa!) okuyoruz. Bu zorlayışın alacağı biçimleri, taşıdığı potansiyelleri önceden kestirmek zor olmakla birlikte, milyonlar için İslam'ın ve özellikle Latin Amerika'da Hristiyanlığın şimdilik ideolojik cazibe merkezlerini oluşturduğunu teslim etmek durumundayız.

Şimdi, ikinci gruba, kırsal nüfusa, şehirli olmayanlar kesimine gelince, tarımsal üretime ilişkin bazı nicel tespitler yapmak elzem. Bu alanda da Samir Amin'in çizdiği tablo, Davis'in gözlem ve değerlendirmelerini zenginleştiren nitelikte. Amin'e göre, dünya tarımsal üretimini, bir yanda kapitalist işletmeler bazında üretim yapan Kuzey Amerika, Avrupa, Avustralya ve Latin Amerika'nın güney ucu ("gelişmişler"), diğer

yanda da 3 milyarlık bir kırsal nüfusa tekabül eden "geride kalanlar" olarak tasnif etmek mümkün. "Gelişmişler" kesiminin tahıl üretimindeki üretici başına yıllık verimliliği 1000 ile 2000 ton arasında. "Geride kalanlar"ı ise teknolojiden (Yeşil Devrim) nasibini alan küçük kesim ve alamayanlar olarak iki alt sınıfta topladığımızda, ilkinin yıllık verimliliği üretici başına yılda 10 ile 50 ton tahıl iken, diğer kesimin — çoğunluğun yani — verimliliği 1 tonu geçmiyor! Ben- ce, bu 2000'e 1 şeklindeki oran, şu anda yaşadığımız eşitsiz gelişmenin, tarımsal verimlilik farklılaşmasında ifadesini bulan inanılmaz bir fotoğraftır. Küreselleşme dinamiklerinin vahşeti, ya da eşitsiz gelişmenin somut ifadesi ancak bu fotoğrafa tarihsel derinlik kattığımızda tam olarak ortaya çıkıyor: 2000'e 1 şeklindeki tarımsal verimlilik oranı, daha 1940'larda sadece 10'a 1 düzeyinde idi; tarım ürünlerinin görece fiyatlarındaki son 50 yıllık yüzde 80 düzeyinde muazzam düşüşü de dikkate aldığımızda sefaletin maddi tabanı iyice belirmektedir. İşte bizzat bu dinamikler, yani kırsal alanda topraksızlaşma, geçinememe ve göçe zorlanma yukarıda değindiğimiz şehirli sefaletini besliyor. Samir Amin'in

katkısı bu süreci küresel sermaye birikiminin doğal sonucu olarak değerlendirmesinde ve ortaya çıkan durumun, sınıfsal nicel boyutlarını da belirleyerek "yoksulluk" olgusunu aşan bir yoksunlaştırma safhası (pauperization) olduğunu göstermesinde. Karşı karşıya olduğumuz durumun, geçinebilmek için gerekli gelirden yoksun olmanın (yoksulluğun yani) ötesinde, modernleştirilmiş yoksulluk, yani toplumsal hayatın bütün boyutlarına ait imkanlardan yoksunlaştırma süreci olarak kavranması gerekiyor.

7. Kapitalizm bu tıkanmayı aşamaz mı?

'Yine kısa cevap, hayır'dır. Kapitalizm içinde bulunduğu kargaşayı aşacak, ikili krizi yönetebilecek kapasiteyi yitirmiştir. Ekolojik krizin çözümü sermaye birikiminin dizginlenmesi anlamına gelir. Bu da bizatihi kapitalizmin mantığına aykırıdır. Sistem durmaksızın büyümek, ya da yok olmak ikilemi üzerine kuruludur. Büyü- yerek varılan coğrafya yönetilemez, parçalanmaya mahkum bir coğrafyadır. Milliyetçiliğin ve etnik çatışmaların canlanması bu çelişkili durumun beklenen ve dışı vuran sonuçlarından bazılarıdır.

Dev Yarasa (1971). Siyah beyaz gravür baskı üzerine sulu boya.

8. Çözüm nerededir?

Çözüm projesinin adı, sosyo-ekonomik krizin yanısıra, ekolojik krize de cevap veren, 21. yüzyılın sosyalizmi anlamında ekososyalizmdir. Sosyalizmin kapitalizmi aşarken dayanacağı öncüller klasikleşmiştir. Hatırlayalım, bir kere sermaye kristalleşmiş emek oluşunun yanısıra, aynı zamanda emekçiler üzerinde tahakkümünü kuran bir toplumsal ilişki biçimidir. Dolayısıyla, sosyalizmin amacı, üretim araçlarından kopartılarak, yabancılaştırılmış doğrudan üreticilerin özgür gelişimini sağlamaktır. Önceki sosyalist deneyimler ve günümüzün ekolojik duyarlılığı bu projenin tüketimi körükleyen, gözükara üretim fetişizmi ile gerçekleştirilemeyeceğini göstermiştir. İhtiyaçların bizzat kendilerinin yeniden tanımlanarak dönüştürüldüğü, yani Marx'ın dili ile kullanım değerlerinin değerlendirildiği, mübadele değerlerinin değersizleştiği bir sosyalizm anlayışından sözlemekteyiz.

Şu genel siyasî sonucu çıkarabiliriz. Sol'un yaratıcı politikalar, alternatifler üretebilmesi,

“yoksulluk varsa gelir dağılımını düzeltir, sorununu çözeriz” türünden düzen-ıçî söylemleri terketmesine bağlı. Düzen-ıçî söylemlerin dışından beslenmek, Sol'un varolan kurumların içinde (ya da yanında) gündelik politikaya katılmaması, mücadele etmemesi anlamına gelmiyor. Tam tersine, mesela, DTÖ'nün Cancun toplantısının iflası, önemli ölçüde, yukarda kısaca değindiğim, kırsal alanlarda ağır bir biçimde hissedilen dinamiklerin ve bizzat aynı dinamiklerin beslediği şehirli sefaletin Sol tarafından gündemde tutuluşunun sonucudur. Bazı 3. Dünya ülkelerinin varolan uygulamaları nihayet sorgulamaya başlaması kendiliğinden olmamıştır.

Vurgulayalım: Yaşadığımız sistemik yoksullaşma sürecini daha uzun dönem için ve kalıcı bir biçimde durdurulabilmemiz, ancak piyasa fetişini merkezine yerleştirmiş, idealize bir kapitalizm söylemini topyekûn reddederek ve deşifre ederek, küreselleşme karşıtı kesimlere bile nüfuz etmiş “liberal virüs”ü söküp ataktan geçiyor. Ancak o zaman mümkün olan diğer dünyayı tahayyül etmeye başlayabileceğiz.

Siyah beyaz gravür baskı (1968).

Eşitsizliğin Özgürce Paylaşımı

İnsanların ve toplumların ihtiyaçları hiç bir zaman eşit değildir. Eşitsiz ihtiyaçlar kıtlıktan türeyen tarihsel kıstaslara vurulmadan ve o kıstasları belirleyip dayatan yönetim (tahakküm) mekanizmaları sürdürülmeden nasıl karşılanabilir? Sorulması gereken soru budur

Bir yıldan fazla oluyor, Birleşmiş Milletler Çevre Programı Başkanı Klaus Töpfer adında bir zat, "Çin'in millî gelirini 2020 sonu itibarıyla şimdiki seviyesinin dört katına çıkarma isteğinin çevre açısından dünyanın sonu olabileceğini" açıklamıştı. (Vatan, 18 Temmuz 2003.) Deddiği şeydi: 1,3 milyarlık nüfusun Batı tarzı bir yaşam sürmesi mümkün değil, çünkü dünya kaynakları buna izin vermez.

Hiç de orijinal bir görüş değil. Epeydir, dünyanın bugünkü hâline geleceğe bakış üzerine buna benzer pek çok uyarı, öngörü, vb. türlü vesileyle dile getiriliyor. Bu yaygın görüşün tarihi de, arka planda, bir hayli eski. 200 yıl öncesine, Pappas Malthus'a kadar gidiyor.

Malthus'un ünlü tezine bugün de itiraz ediliyor değil. Ama nasıl ediliyor?

K. Töpfer'in dediğine göre Çin'de bugün sözcüğü sadece Almanya'daki yoğunlukta otomobil kullanılması durumunda bile dünyanın petrol ve demir kaynakları bunu karşılamaya yetmeyecek. Yani, dünyanın genel talep hacmi neredeyse sonsuz, ama kaynaklar sınırlı. İyi de, talep sonsuzsa, neden sonsuz? Sonsuz olması şart mıdır? Talep sonsuz demek, aslında insan aç gözlüdür demenin kibarcasıdır; insanın aç gözlülüğünü mutlak veri saymaktır. Her türlü bencillik, eşitsizlik ve toplumsal hiyerarşiler bu kabulden gelir ve meşrû sayılır, onaylanır, teşvik edilir. Esas sorun mevcut kaynakların hakkaniyetle "paylaşılmasında"dır. İnsanlar var olanı paylaşmayı hiç düşünmeden sonsuz bir tüketimi amaçlarsa, kaynakları ne kadar artırırsanız arttırın, hep eşitsizlik üretirsiniz.

Böyle düşünenlere göre sorun iki kavramda düğümleniyor: Paylaşım ve eşitlik. Peki, neden — daha doğrusu, ne için — paylaşım ve eşitlik? "Ne için?" diye sorulunca, paylaşımın ve eşitliğin mutlak değerler olmadığı, sorgulanmaları gerektiği gündeme gelir. O zaman talebin sonsuz ve insanın aç gözlü olması da hiç yadırganmamalıdır. Talep salt otomobil, vb. kullanımına yönelik değildir çünkü. Talep sahipleri de dünyanın Batılı'lara özenen nevezuhur tüketicilerinden ibaret değildir. Söz gelimi daha çok eğitim, daha çok sağlık, daha çok bilgilenme ve bilgiye ulaşım, daha çok eğlenme, daha çok boş zaman, vb. talebini dünyada yaşayan ve yaşayacak insanların sayısıyla çarparsanız

sonsuz kadar gider. Gitmesin mi? Niçin gitmesin? Daha, daha ve daha sağlıklı yaşama, hastalanmayı, yetersiz beslenme yüzünden erken ölmeyi, vb. en uç noktaya kadar en aza indirme isteği eğer "aç gözlülük"se, böylesi bir aç gözlülüğün yadırganacak bir yanı olabilir mi? Açgözlülük nedir? Nerede başlar, nerede biter?

İnsan iyi ki "aç gözlüdür"! Tarihi ilerleten sınıf mücadelelerinin ardındaki iradî (insanî) dinamik de, sömürüye uğrayanların bir lokma bir hırka ile kıt kanaat yaşamama, kendine kalanla ya da verilenle yetinmeme, giderek hayatı ve dünyayı sahiplenme (ya da H. Hasançebi'nin deyişiyle "temellük etme") "aç gözlülüğü" değil midir?

İnsanın açgözlülüğüne taviz verilirse bundan şimdi olduğu gibi hep güçlüler yararlanır, onların açgözlülüğü üste çıkar diyebilirsiniz. Demek ki sorun açgözlülükte değil, "güç"tedir: güçlü olup olmamaktadır. Güçlülerden açgözlü olmamalarını istemek, yani dilenmek mi gerekiyor? Sınıf mücadelesi her zaman bir iktidar sorunudur. Bunun üstünü örten hakkaniyetli ya da eşit "paylaşım" arayışları insanlara, "Dünyanın hâli değişmez. Değişirse ancak böyle ve bu kadar değişir. Öyle gelmiş, öyle gider" anlayışını telkinden başka bir işlev görmez.

İnsanların ve toplumların ihtiyaçları hiç bir zaman eşit değildir. Olması da hiç gerekmez. Dolaşısıyla o ihtiyaçlar — şu kadarı ya da bu kadarı "ihtiyaç" değildir, olmasa da olur ya da ertelenebilir denilerek bir kenara atılmayacaksa — hiç bir zaman eşitçe karşılanamaz. Âcil ve hayatî olan ihtiyaç vardır, olmayanı vardır diyecekseniz, buna kim, nasıl karar verecek?

Eşitsiz ihtiyaçlar kıtlıktan türeyen tarihsel kıstaslara vurulmadan ve o kıstasları belirleyip dayatan yönetim (tahakküm) mekanizmaları sürdürülmeden ve sürekli yeniden üretilmeden nasıl karşılanabilir? Asıl sorulması ve cevabı verilmesi gereken soru budur.

Paylaşım ve eşitlik, insanlığın bin yıllardır yaşadığı kısıtlı koşullarının dayattığı kavramlardır. Kısıtlı koşullarını belirleyen ise, özellikle tarihin belli bir evresinden sonra ve bugüne kadar dünyanın kaynaklarının sınırlı olması değil ("dünyanın kaynakları"ndan, insanların toplam üretim potansiyelini de anlayın), kimilerini alabildiğine

kıtlığa mahkûm ederek kimileri için alabildiğine bolluk yaratan "kaynakları temellük" biçimi olmuştur. Bu olgunun yabancılaşma eksenli, bilinç saptırıcı baskısından kurtulmadan soruya doğru cevap verilemez. Tarihsel olarak belirlenen kıtlığı paylaşma ve kıtlıkta eşitlik insana biçilen en "insanca" kader olmayacaksa, "sonsuz talep açgözlülüğü"nü kutsamak ve insanlığın (tek tek her bir insanın) geleceğini kıt kaynakların eşitçe paylaşılmasında görmemek gerekir. (Marx ve Engels'in *Alman İdeolojisi* 1840'larda yazıldı, 1930'lara kadar yayınlanmadı. Bugünün dünyasını en iyi anlatan ve insanlığın gelecek perspektifine ışık tutan bölümler ve satırlar "farelerin eleştirisine terk edilen" o kitapta daha o zaman yer almıştı.)

Kaynaklara ket vuran, gelişmeyi engelleyen, mevcut birikimi ve geleceğin potansiyelini harcaııp işine geldiği gibi tahrip eden, böylece kaynakları bugün de, gelecek için de kıtlığa mahkûm ederek milyarlarca insanı az yaşatıp erken öldüren, yaşarken bütün potansiyellerini boğan, güdükleştiren nedir? Paylaşmama ve eşitsizlik mi, yoksa başka bir şey mi?

O başka "bir şey" günümüzde kapitalizmden başka bir şey değil. Kapitalizmin belli bir türü — *laissez faire* kapitalizmi, neo-liberal kapitalizm, post-modern ya da sanayi ötesi kapitalizm, vb... — değil, *kendisi*. Dünyanın madde ve insan düzleminde kaynak hazinesinin sonu yoktur. Sözelimi petrol birgün tükenektir ama, yerini bugün kapitalist "fizibilite"nin devreye girmesini engellediği bir başka kaynak alacaktır. Aynısı bütün diğer kaynaklar için de söz konusudur. Sorun, dünyanın kaynak zenginliğinin taşıdığı toplam potansiyelin insanların sonsuz tüketim ihtiyaçları ("açgözlülük") nedeniyle değil, kapitalistlerin kâr tutkusu nedeniyle boğulmasının ya da çar çur edilmesinin önlenmesindedir. Bilim ve teknoloji sayesinde, mevcut kaynaklar — madî olsun, aklî olsun — bir bütün olarak sürekli yeniden üretilme potansiyelini taşıyor mu? Taşıyor demeden önce, Çin'de otomobil kullanımı artarsa dünya ekonomisi yıkıma uğrar diyenlerin sanki çok basit, mutlak bir gerçeği ifade ediyorlarmış gibi görülmelerine yol açan önyargılı düşünce alışkanlıklarını ve ideolojik koşullanmayı sorgulamak ve mahkûm etmek gerekiyor. Sorun dünyada araba kullananların ya da kullanacakların sayısında değil, dünya ekonomisindedir.

Doğanın insanlığa sunduğu kaynaklar sonsuzdur. "Doğa, insandan, insanın toplumsal/entellektüel evriminden ve geleceğinden soyutlanmış, "kendi varlığı" ile sınırlı ve koşullu bir şey değildir çünkü. İnsan aklının ve emeğinin sürekli yeniden ürettiği tarihsel bir gerçekliktir. Kaynaklarının çoğalması ve çeşitlenmesi kadar korunup yenilenmesi de doğrudan insan eylemine bağlıdır. Yaşayan en büyük şairimiz Fazıl Hüsni Dağlarca, "İnsan tükenmez," demişti. İnsan tükenmedikçe, doğa da tükenmez.

Kısacası, kaynak sorunu çözülmez değildir. Kapitalizmin insanlığın başına bela kesilmesinin bir takım önlenemez "kanuniyet"leri var. Hiç birinin ne kaynak sorunuyla, ne de insanın "aç gözlü doğası" ile bir ilintisi var. Kapitalistlerin ya da ileri kapitalist toplum insanlarının "doymak bilmeyen aç gözlülükle"yle de bir ilintisi yok. Doymak bilmeyen açgözlülük kapitalist üretimin ve paylaşımın kasten üretilip "insanlar"a attığı bir şeydir. Beladan kurtulabilmek için önce bu "açgözlü tüketim" takıntısından kurtulmak gerekiyor. Bu takıntı birçok iyi niyetli, vicdan sahibi düşünürü, aç gözlülüğü teşvik etmeyecek, serbest değilse sosyal piyasacı, aşırı liberal değil ama şu ya da bu biçimde "Keynesci" ve sosyal demokrat bir kapitalizmin sürdürülebilir bir tarzda var olabileceği ya da zaman içinde evrilip ortaya çıkabileceği yanılsamasına sürüklüyor. Ya da, kimi sosyalistlerde, sosyalizmin kıtlığın eşitçe paylaşımı olduğu yanılgısını doğuruyor.

Eşitsizliğe çare kaynakları arttırma değil, paylaşım meselesidir diyenler bir bakıma haklılar. Doğru söylüyorlar. Ama kapitalist paradigmanın dışına çıkmadan muhakeme yürüttükleri sürece haklılar. O nedenle, doğruları da aslında yanlış. Kapitalizm bir kaynak paylaşım yöntemi değildir. Şurasını burasını düzelterek, uzadığı yeri kısaltıp ekşiğini gediğini doldurarak, vb. onu doğru işler ve insana yarar, yakışır bir hâle getiremezsiniz. Kapitalizmde "insanca bir yaşam" talebi daha baştan köleliğe talip olmak ve rıza göstermektir. "Ücret köleliği" sözü boşuna telafuz edilmedi. Kapitalizm bir GASP metodudur. Kapitalist, insanlara, dünyanın kaynakları en iyi şöyle paylaşılır ya da sizin payınız o kadar, benim payım bu kadar, birbirimizin hakkına tecavüz etmeyelim demeden önce, siz bana çalışacaksınız, emeğinizi benim saptadığım ölçülere, yani benim ihtiyaçlarıma göre

bugün şu kadara, yarın bu kadara satacaksınız; yalnız emeğinizi değil, sağlığını, zamanınızı, huzurunuzu ve mutluluğunuzu da satacaksınız. Razi değilseniz aç kalacaksınız. Öleceksiniz ya da ölmekten beter olacaksınız. Nasıl olsa böyle de olsa yaşamaya katlanan bir sürü insan var yedekte... diyor mu, demiyor mu?

Buna karşılık sosyalizm adına söylenecek şey de kaynakları paylaşmada eşitlik (hakkâniyet) önermek değildir. Sosyalizm de, kaynak paylaşırma metodu değildir çünkü. Solu, sosyalistliği böyle anlamak kapitalizmin tuzağına düşüp kaynak sorununun "çözumsuz"lüğüne mahkûm olmaktır. Bu anlayışla sosyalist değil, olsa olsa sosyal demokrat olunabilir. Sosyal demokrasinin oldum olası ne olduğu, nicedir ne hallere düştüğünden bellidir. Ekonomide, siyasette, ideolojide kapitalizme payanda işlevi göre göre kendini tüketmiştir. İnsanların sosyal demokrat bir ekonomide sömürülmesi, her şeye rağmen, neo-liberal bir ekonomide sömürülmesinden daha iyi değil midir? Daha iyidir elbette ama, hiç sömürülmemesi daha da iyi değil midir? "Daha az sömürülme"nin ne kadarının ne kadar daha iyi olduğunu düşünüyorsunuz?

Düğümün gerçek, sosyalistçe çözümü, kıt kaynakların eşit paylaşılmasında değil, *üretimin yeniden düzenlenip örgütlenmesinde*, toplumsal iş bölümünün — mevcut yapı külliyen sökülüp atılarak — baştan aşağı yeniden yapılandırılmasındadır. Eşitsiz ihtiyaçların karşılanabilmesine, yani herkesin mutluluğuna giden yol buradan geçecektir. Mutlu olmak, mutlu yaşamak dünyaya bir kez gelen her bireyin hakkıdır. (Bu sözler âfâkî retorik gibi görünüyor ama, dünyada yaygın onca mutsuzluk, bedahat sayılabilecek bu basit gerçeğin inkârı üzerine kurulur.)

Paylaşma olmazsa, kaynakları arttırsanız da eşitsizlik yeniden ürer deniyor. Paylaşmamak neden değil, sonuçtur. Kapitalizm kıtlık yaratmadan, neredede bolluk (ya da bolluk potansiyeli) görürse onu kıtlığa çevirmeden, kıtlıktan — kendine iş gücü (emek sömürüsü) ve "mâkul" ya da "fâhiş" kâr çıkarmak için — yoksulluk üretmeden var olamaz. Kapitalistin kârı — daha çok kâr için daha çok yatırım masrafı, kendisinin ev bark ve sağlıklı, "insanca" yaşam harcamaları, vb — kitlesel yoksulluğu gerektirir. Başka türlü nasıl, niçin çalışır ki insanlar kaynaklardan kapitalist kendi payını alsın, sürekli arttırsın, arttıramadığı zaman iflasa uğramasın diye? Bu kadar basit! Elbette bu yoksulluk nisbîdir ama işlevi her yerde, her zaman, her nispette aynıdır. On yıl önce Avrupa'nın refah toplumlarında onca gürültü koparan haftada otuz beş saat iş gününden şimdi her yerde peyderpey geri dönülüyor. Gerekçesi: dünya çapında kapitalist rekabetin zorunlulukları. "Kapitalist rekabet bizim değil, kapitalistlerin sorunu. Biz hem daha çok çalışmayacağız, hem de aç kalmayacağız. Bu-

nu siz başaramıyorsanız biz başarırız!" diyenlerin karşısına da son tahlilde silahlarla çıkılacağını, dünyanın en ileri, demokrat, "özgürlükçü" toplumlarında bunu sağlayacak düzenlemelerin ve araçların el altında hazır tutulduğunu herkes biliyor.

Bundan yirmi beş yıl önce BM ve en ileri üç beş kapitalist ülke politikacılarından bazılarının — Olaf Palme, Willy Brandt, Mitterand... — gündeminde "Uluslararası Yeni Bir Ekonomik Düzen" diye bir proje vardı. Gerekçesi, Üçüncü Dünya ülkeleri ve toplumlarıyla sanayileşmiş "refah toplumları" arasındaki uçurumun dünyanın geleceği için büyük tehlike oluşturduğu idi. Gelir ve imkân adaletsizliklerini hafifletecek köklü ve uzun vâdeli tedbirler öngörülüyordu. Ne oldu? Bir kaç yıl geçmedi, hiç sözü edilmez oldu. Rafa kalktı. Dünyanın gündeminde yerini sınırsız Serbest Ticaret, neo-Liberalizm, Globalleşme aldı. Şimdi de gündemde ABD'nin Irak Savaşı, BOP gibi yeni tezgâhlar var.

Eşitsizliğin üremesi paylaşmamadan değil, üretim sürecinde sömürüye endeksli işbölümündendir. O değişmedikçe ve değiştikten sonra sonsuz talep perspektifi her bireyin mutlak hakkı olarak algılanarak, gereği belli bir süreç içinde — o sürece teslim olmadan — yerine getirilmedikçe Malthusçuluk yeniden ve yeniden hortlar durur ve kıtlıkta eşitlik koşullarında eşitsizliği yeniden üreten tahakküm ilişkileri, toplumsal hiyerarşiler, vb. devreden çıkmaz. Bunun içindir ki Marksist ekonomi-politik sosyal üretim ilişkileri ile maddî üretim güçlerinin diyalektik birliği üzerinde temellenir ve nihai hedef olarak insanın (her bireyin) özgürleşmesi için bu birliğin hayata geçirilmesini öngörür.

"Mülksüzleştirilenlerin mülksüzleştirilmesi" — yaşayan, gerçek insanların özgürleşmesi ve insanlık için her türlü özgür gelecek perspektifinin temel kaziyesi — ve onu izleyecek devrimci süreçler mülkün eşit paylaşılmasına açılan yol değil, mülksüzleştirme üzerine temellenerek bolluğu kıtlığın bir türevi kılan kapitalist üretim tarzından radikal kopuştur. Her şey buradan başlar ve — sürdürülebilirse eğer — insanlar arasında eşit paylaşım değil, yabancılaşmanın her türünden arındırılmış bir dünyada *eşitsizliğin özgürce paylaşımı* hedeflenir. Bunun bizim literatürümüzde klasik ifadesi "Herkes ihtiyacı kadar"dır. Gerçekleşmesi elbette bir süreç meselesidir ama, nihai hedef *bugünün* meselesi olarak algılanmazsa sürecin *başlaması* dahi söz konusu olmaz. Sosyal demokrasinin "piyasa değerleri"ne tâbi sefil iniş çıkışlarıyla, ondan umut kesilince de dünyanın sahiplerinden "insanca yaşam" hakkı dilenmeyle yetinilir.

Bundan başkasının mümkün olmadığı görüldü diyorsanız, siz yine de imkânsız olanı isteyin, sonra ne olacağını görün!

Değmez mi?

Serbest Piyasacı “Sivil Toplum”

Güray Öz

Artık sivil toplum kavramını ve sivil toplum kuruluşlarını 1980 darbesinin ve 1990 sonrası dönemin yarattığı sanrıdan, halüsinasyondan kurtularak kavramaya çalışmanın zamanıdır

“Sivil toplum” kavramı Türk solunun gündemine 60’lı yılların sonunda, 70’li yılların başında girdi. Çok da derinlemesine tartışıldığını ya da etkili olduğunu sanmıyorum, ama “Avrupa Komünizmi” tartışmalarıyla birlikte yeniden konuşulmaya başlandığını hatırlıyorum. Kuşkusuz sivil toplum kavramı her defasında da Gramsci ile bağlantılı olarak tartışıldı. Marksist teorisyen ve politikacının ölümüne kadar süren tutukluluk günlerinde geliştirdiği ve daha sonra şifrelerini çözmeye çalışanlar tarafından da pek anlaşılır bir şekilde sistematize edilemeyen tezleri, her şeye rağmen solu etkiledi. Gramsci’nin tezlerini Marx’taki sivil toplum kavramıyla karşılaştıranlar ve bu doğrultuda yorumlayanlar olduğu gibi bu iki ele alış arasında derin farklılıklar bulanlar da oldu.

“Sivil Toplum” ve bununla bağlı olarak “Sivil Toplum Kuruluşları” kavramları 1980 darbesinden sonra bir kere daha ve önceki yıllara oranla daha etkin, ama kavramın içeriği köklü bir şekilde değişerek Türkiye’nin gündemine girdi. Darbe sonrası ağır baskı koşullarında muhalefet neredeyse bir siyasî hareket gibi etkili oldu. Gerçekten de o günlerde askerî darbeye karşı her türden muhalefet gerekliydi ve direniş umudu veren, en azından direnci canlı tutan aydın çabalarının büyük değeri vardı. Bu muhalefet hareketleri, yurtdışındaki Türklerden ve özellikle mültecilerin örgütlediği dayanışma hareketlerinden destek gördüler. Avrupa ülkelerinin, Avrupa Birliği’nin ise etkin bir karşı çıkışı söz konusu olmadı. Darbenin lideri kısa bir süre sonra Avrupa ülkelerini ziyaret edebildi. O dönemin sessiz Avrupa’sı ile bugünlerin buyrukçu Avrupa’sını karşılaştırmak pek çok açıdan ilginç olabilir. Dönemin siyaset dışına itilmiş partileri ve liderleri ise kurulu düzeni yeniden ihdas etmek için çaba gösterdiler. Ama onlar bile Avrupa’nın desteğini kazanamadılar. O karanlık günlerde ortaya çıkan cesaretli direnişler, örneğin Aydınlar Dilekçesi girişimi ve benzerleri bugün gördüğümüz STK hareketlerinden esasta farklıydılar. Farklılığın temel nedeni bir kuruculuk çalışmasının hareketi değil, saldırıya karşı mevzileri savunma hareketi olmalarıdır. Aşağıda değineceğim

ama, bugünün STK’ları yeni bir kurulu düzen oluşturmaya çalışan yerel ve uluslararası piyasa güçleri ile birlikte bir kuruculuk çalışmasının figüran aktörleri konumundadırlar.

Darbe yılları solun hemen her kesiminin ağır darbe yediği, 80 öncesinde toplumsal hareketin etkin ve kitlesel kuruluşları olan ve “Demokratik Kitle Örgütleri” adı verilen hareketler, darbenin yasakladığı ya da zamanın yasaları gereği yasadışı çalışan siyasal hareketler kadar, hattâ onlardan daha fazla etkilendiler darbeden. Hemen hemen tümü kapatıldı. Üyeleri tutuklandılar, mesleklerinden oldular. Aynı dönem, yine bilindiği gibi, sol yayınların, Marksist eserlerin yasaklandığı, genel olarak da okumanın yazmanın pek kötü ve tehlikeli bir iş olarak tanıtıldığı yıllardır. Bu yasakların çok etkili olduğu, etkilerinin hâlâ sürdüğü kesin.

80’li yılların sonu, dünya çapında neo-liberal saldırının da yoğunlaştığı etki, alanını hızla genişlettiği, aynı zamanda sosyalist sistemin sallanmaya başladığı, deyim yerindeyse “sonun başlangıcı” diye tanımlanabilecek yıllardır. Türkiye’de izlediğimiz gelişmelerin benzerleri, belirli bazı farklılıklarla, ama kitlesel direnişlerin, aktif sendikal mücadelenin eritilmesi anlamında Avrupa ülkelerinde de yaşandı. Bir yandan Marksizmi geliştirme iddiasındaki “Avrupa Komünizmi”, “İtalyan modeli”, vb. çabalar, Sovyet Bilimler Akademisi ile hesaplaşırken, zirveye çıkmış olan barış hareketi ve sendikal hareket de sosyalist ülkelerdeki çözümlüyle paralel olarak güç yitirmeye başladı. Bizde darbe eliyle gerçekleştirilmiş ortalığı düzleme hareketi, Batı’da düzenin sivil toplumcu, inisiyatifçi, sınırları pek güzel çizilmiş “özgürlükçü” hareketleriyle başarıya ulaştı. Medyanın tüm gücüyle “köhne”, “suçlu”, “kriminal”, “başarısız”, “insanları açlığa mahkûm eden”, “özgürlük düşmanı” sosyalizme karşı açtığı savaş, hükümetler, siyasî partiler ve bilcümle STK’lar tarafından desteklendi. Avrupa’da hukukun kendi değerlerini o kadar pervasızca çiğnediği bu dönem bu açıdan ancak Hitler ve Bismark dönemiyle kıyaslanabilir. Federal Almanya, bir anlaşamayla birleştiği DDR’in geçmiş her eylemini yargılamaya büyük önem verdi; o dönemin yet-

kililerini mahkûm etmek için olağanüstü çaba harcadı. O kadar ki, DDR'de yaşayan rejim muhalifleri bile hüsn-ü kabul görmediler, kendilerini kanıtlamak için bin dereden su getirdiler.

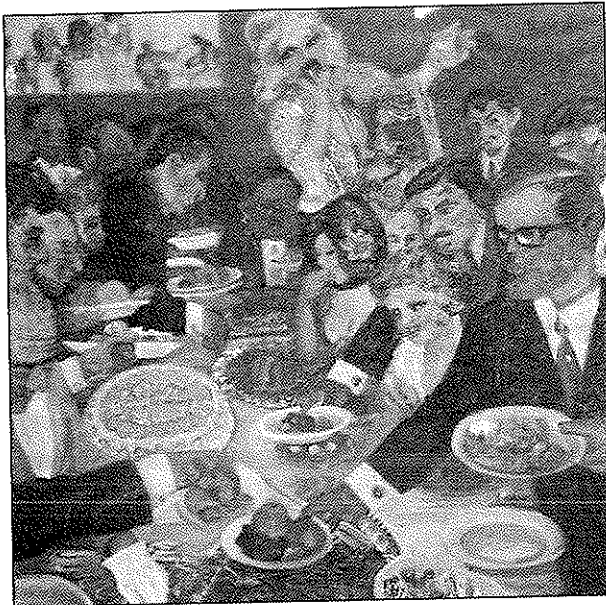
İşte bu tarihlerden sonra "sivil toplum" kavramı bu kez gerçek sahipleri tarafından yazılıp çizilmeye başlandı. Artık yıkılıp gitmiş olan sosyalizm bir tehlike olmadığına göre, yapılacak iş, düzeni sağlamlaştırmak, daha önce verilmiş ödünleri geri almak, muhalifleri uysal, paylaşımcı, uzlaşmacı STK'lar hâline getirmektir. Bu da Avrupa'da başarıyla yerine getirildi. 80'lerin âsi Yeşilleri bir çırpıda kotlarını çıkarıp kravat bağladılar. Şimdi sendikaların dişleri sökülümüş, toplu sözleşmeler sıfır ya da eksi ücret artışlarına bağlanmış, işten atmalar için gerekli sendika desteği sağlanmış, piyasa her şeyin temel ölçüm aracı olarak kabul ettirilmiştir.

Kısacası, artık politika, piyasa ve sivil toplum üçgeni kurulmuştur ve bu sivil toplumun, benzer kavramlar kullanmalarına rağmen, Gramsci'nin sivil toplumu ile bir ilgisi yoktur. Gramsci'den miras bu kavram şimdi tepe tepe kullanılıyor ve kafaları karıştırmaya devam ediyorsa, aradaki farkın iyice görülmesi için çaba harcamakta yarar vardır. Bu da kısaca Gramsci'ci sivil toplum kavramı üzerinde durmakla yapılabilir. Bunu yapalım ki, Gramsci gibi değerli bir Marksist ile bugünün sivil toplumcuları, ciddi bir yol arayışı, strateji kurgusu ile neo-liberal sivil toplum birimine karışmasın.

Bir kere daha baştan söylemekte sakınca yok: Gramsci'nin daha sonraki deşifreler, sadeleştirmelemlerle şekillenen sivil toplum kuramı bir iktidar kuramıdır. Gramsci'de sürekli değişen ve iç içe

geçen kavramları anlama çabasını bir yana bırakmadan söyleyelim: İktidarın, devletin, ekonominin sivil toplumca kuşatılması, teslim olmaya zorlanması, böylelikle değiştirilmesi stratejisidir. Marx'ın 1845 yılına, yani *Alman İdeolojisi*'ne kadar sık kullandığı, daha sonra ise yerine daha kapsamlısını, daha doğrusunu ikame ettiği için pek tercih etmediği "sivil toplum" kavramı, hem 1845 öncesi, hem sonrası üretim ilişkileri kavramından farklı bir anlamda kullanılmaz. Kısacası Marx, sivil toplum kavramını kullandığı her metinde üretim ilişkileri alanını anlatmış, bu alandan farklı, onun dışında bir başka ilişkiler alanından söz etmemiştir. Marx'a göre sivil toplumun gelişimi kişilerin özel çıkarlarının sınıf çıkarları olarak kendini göstermesiyle gerçekleşmiştir. Gramsci'nin yaklaşımı ise biraz farklıdır. O sivil toplumu yalnız sınıflarla, katmanlarla değil, daha çok tek tek bireylerle tanımlamaktaydı. Bu yaklaşım sınıfları inkâr eden bir yaklaşım değildi, ama sivil toplum olarak genişletilmiş ve sivil toplum içinde de belirli grupların diğerleri üzerinde siyasal, moral entelektüel hegemonyasını öngören bir formülasyondur.

Marx'ın sınıf mücadelesine dayanan formülü Gramsci'de "sivil toplum", "hegemonya", "rıza" ve "iktidar" kavramlarının eşliğinde tümüyle farklı bir stratejiye dönüşür. "Sivil toplum", (Gramsci bunları siyasal partiler, sendikalar, ama onların dışında gazeteler, dergiler, edebiyat çevreleri, kiliseler, her türlü dernekler; sivil toplum güçleri olarak sayar) devletle ilişkisi kapsamında, o içiçelik alanında "hegemonya" kurma yoluyla kendisini, tüm yapıyı, yani devleti ve ekonomiyi etkileyecek, böylelikle ekonomi dönüştürülecek

Başkumandan ve Meydan Muharebesi. (1969) Tuval üzerine yağlı boya, 100x200 cm.

ve maddî temellerinden yoksun kalan devlet kuşatılarak teslim alınacaktır. Gerçekçi ya da tutarlı bulabilir ya da bulmayabilirsiniz, ama bu bir iktidar stratejisidir. Bu stratejideki sivil toplum ile neo-liberal saldırının sivil toplumu, sivil toplum kuruluşları arasında hiç bir ilişki ve benzerlik yoktur. Hattâ tam tersini söylememiz gerekiyor: Gramsci'nin sivil toplumu iktidarı kuşatarak teslim almayı, ekonomiyi ve devleti işçiler, emekçiler lehine değiştirmeyi hedeflerken, neo-liberal sivil toplum kuramı, kapitalist devletin yığınları etkisizleştirmeyi hedefleyen, onları "piyasacı demokrasi" içinde örgütleyerek, sistemi korumanın araçlarına dönüştüren ve Batı'da pek güzel işleyen, pratik değeri olan bir kuram olarak piyasadadır.

II.

Neo-liberal "sivil toplum" kavramını anlayabilmek için bu kavramı bir alt kavram olarak kullanan "yönetişim"i ele almak zorundayız. Son on yılın bu gözde kavramı, kelime olarak kökeni çok eski olmakla birlikte doğrudan doğruya Dünya Bankası çıkışıdır. Yönetişim, İngilizce "Governance" sözcüğünün Türkçesi olarak dilimize girdi. İlk kez Dünya Bankası tarafından 1989 yılında Afrika ile ilgili bir raporda yer aldı. Raporda ele alınan sorun "Yönetişim krizi" olarak tanımlandı. Terim hızlı bir şekilde geliştirildi ve 1992 tarihli "Governance and Development" başlıklı bir başka Dünya Bankası yayınında, içerik olarak daha da zenginleştirildi. Dünya Bankası bu rapordan sonra kredilerini de bu yönde, özellikle Kamu Reform Tasarıları için yönlendirmeye başlamıştır.

Daha sonra Dünya Bankası'nın yardımına OECD koştı. 1995 yılında OECD tarafından "Küresel Yönetişim (Global Governance) Komisyonu" kuruldu. Bu komisyonun yenilediği governance-yönetişim kavramı daha net bir kavram olarak karşımıza çıktı. Komisyonun tanımı şöyle: "Governance, bireyler, kurumlar, kamu ve özel sektör unsurlarının ortak işleri birlikte yönetme biçimlerinin toplamıdır. Çatışan ya da farklı çıkarların uyum ve işbirliği sağlanarak harekete geçirilmesiyle işleyen süreçtir. Uyumu sağlamakla yükümlü formal kurum ve rejimleri kapsadığı gibi, insanların ya da kurumların *ya uzlaşmaları ya da bunun kendi çıkarlarına olduğuna ikna olmaları* (abç) üzerine doğmuş olan informal düzenlemeleri de kapsar." Bu tanımda önemli olan öğeler şunlardır: Yönetişim bir süreçtir; uzlaşma ve uyum üzerine kuruludur; uzlaşırsınız, uzlaşmazsanız ikna edilirsiniz; yönetim kamusal ve özel sektör unsurlarını aynı anda içerir. Bu tanımlama küresel düzeyde de ay-

nı özellikleri taşıyor. Kısacası bu tanımın öğeleri devlet, özel sektör ve sivil toplum, yani onun temsilcisi sivil toplum kuruluşlarıdır.

Birleşmiş Milletlerin bir başka belgesinde şu ifade daha açıklayıcıdır: "Governance devleti kuşatır, ama devleti aşarak özel sektör ile sivil toplumu da kapsar." Bu arada sivil toplum kuruluşlarının tarifi de aynı metnin içinde yer alıyor. "Sivil toplum örgütleri, toplumu gönüllülük esasına göre örgütleyen birliklerdir. Kapsamında sendikalar; NGO'lar; cinsiyet, dil, kültürel ve dinsel gruplar, hayır grupları, işveren birlikleri, sosyal-spor klüpleri, kooperatifler ve yerel kalkınma örgütleri, çevre grupları, meslekî birlikler, akademik ve siyasa üreten kurumlar, medya yer alır." Yönetişim kavramına uygun olarak devletin yeniden biçimlendirilmesi çabaları sanıldığı gibi AKP'nin "Kamu Yönetim Reformu" tasarısı ile başlamadı. Bu konuda ilk etkili çabalar Kemal Derviş'in Dünya Bankası kökenli ve etkili bir bürokrat olarak Ecevit Hükümeti'ne alınmasıyla güç kazandı. Bu konudaki ilk resmî belge de "Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı" adını taşıyordu, yazarı Kemal Derviş'ti. Belgenin son paragrafı şöyledir: "21. Yüzyıl'da güçlü ve saygın bir devlet olabilmek için üretken ve güçlü bir özel sektörün, sağlıklı bir piyasa ekonomisi için de sosyal destek ve yasal denetleme görevini yapan bir devletin önemi çok iyi anlaşılmıştır. Güçlü ekonomiyi, güven içinde çalışan bir özel sektör, etkin bir devlet ve geniş bir sosyal dayanışma (siz sivil toplum diye okuyun) yaratacaktır."

Peki işliyor mu bu sistem? İşliyor. Türkiye'nin şu son yıllardaki durumuna bakarsanız çok çok iyi işlediğini bile söyleyebilirsiniz. Sivil toplum kuruluşlarımız, BM tarafından STK'lar arasında sayılan TÜSİAD, MÜSİAD, vb. özel sektör kuruluşları ve medyamız, kitlesel olmasalar bile gönüllü olan diğer STK'larımız canla başla çalışıyorlar. Avrupa Birliği'nden müzakere tarihi alabilmek için Brüksel'e akın eden STK'larımızın sayısı 250'yi geçmişti.

III.

Artık sivil toplum kavramını ve sivil toplum kuruluşlarını 1980 darbesinin ve 1990 sonrası dönemin yarattığı sanrıdan, halüsinasyondan kurtularak kavramaya çalışmanın zamanıdır. 12 Eylül darbesinin etkisi daha geçmeden, sosyalist sistemin yıkılışı, çözülüşü ile ikinci bir darbe yiyen solun bir kesimi, sivil toplumculuk yoluyla yeni düzene uyum sağlamayı yeğledi. Bunun "radikal" bir görüntü altında olabilmesi için gerekli koşulları ise Kürt hareketi, Kürt sorunu, demokrasi ve

Çiçekler. (1961) Tuval üzerine yağlı boya, 90x64 cm.

insan hakları konularındaki tutumlar, politikalar sağladı. Böylece bir yandan çok radikal görünmek mümkün oluyor, bir yandan da sisteme uyum sağlanabiliyordu. Açık ve zorlayıcı Batı desteği de bu "radikalizmi" oldukça tehlikesiz hâle getiriyordu. Her iki sorun da sonradan sivil toplumcular tarafından sağa çekilmiş ve sol içerikleri boşaltılmıştır. Doğruları, yanlışları bir yana, büyük acılardan geçmiş Kürt hareketleri, Kürt örgütleri de Marksizmle varolduğunu iddia ettikleri ilişkiyi bir yana bırakmış, umutlarını, Türkiye ile Avrupa Birliği arasında kurulacak bağlantıya, daha doğrusu AB'nin zorlayıcı dış faktör olarak etkisine bağlamışlar, ABD'nin Irak saldırısından sonra ise en azından belli kesimleri, emperyalistlerle işbirliğinden medet umar hâle gelmişlerdir. Aynı şey demokrasi ve insan hakları savunucuları için de geçerlidir. Bugün artık açık açık AB yanlı olduklarını ilan edebiliyorlar. ABD'nin Irak'a saldırısı sırasında gördüğümüz gibi, açık Amerikancı bir tutum alanlar da var. Kimileri ise AKP iktidarının gerçekleştirdiği yasal değişiklikleri, Türkiye'nin genel gidişinden soyutlamayı da ustaca başararak, "devrim" olarak niteleyebiliyorlar. Bu çevreler tarafından demokrasi de giderek "serbest piyasacı demokrasi" olarak tarif edilmeye başlanmış, insan hakları ise soyut bireysel haklara indirgenmiştir.

Burada sivil toplumcu arkadaşlarımıza destek

olan en büyük faktör, Türkiye'deki kurulu düzenin, küreselleşme ile, yeni dünya düzeni ile yaşadığı iddia edilen sorunlardır. Ama kurulu düzen, gördüğü şiddetli baskı nedeniyle zaten bu sorunları çözmek için ciddi bir çaba içindedir. Avrupa Birliği ve ABD bu konuda kurulu düzene yardımcı olmakta, kurulu düzeni belirli konularda uyarınları da STK'lar aracılığı ile etkisizleştirmektedir. Ama unutulmaması gereken, kurulu düzenle hesaplaşmak için Batı desteğinin sahte bir destek olduğudur. Kurulu düzen de, kurulmakta olan düzen de Batı ile sıkıca bağlıdır. Neo-liberal rüzgarlar kurulu düzeni çoktan teslim almış durumdadır. Zaten kurulu düzenin Batı ile işbirliği o kadar eski ve köklüdür ki, arada bir ortaya çıkan ve Batı'yla hesaplaşma havası veren çıkışlar hiç inandırıcı olamamaktadır. Kurulu düzen pek çoğunun sandığı gibi 1920'lerde kurulmuş bir düzen değildir. O düzen çoktan yıkılmış, yerine başka bir kurulu düzen geçmiştir. Şimdi ise bir yenisi sıradadır. Birinden diğerine geçişler çok fazla sancılı olmamakta, Batı desteği ile sorunlar çözülmektedir.

Başka türlü söyleyelim: Gerçekte çatışma, kurulu düzenle, kurulmakta olan düzen arasında değildir. Kurulu düzenin kurulmakta olana evrilme süreci, 24 Ocak kararları ve 80 darbesiyle geliştirilmiş, bugün ise son durağa yaklaşmış bir süreçtir. Çatışma kurulu düzenle, sivil toplumcu, 2. Cumhuriyetçi arkadaşların saf tuttuğu kurulmakta olan düzen arasında değil, işçiler, köylüler, çalışanlar ile düzen arasındadır.

Kurulu ve kurulmakta olan düzenle mücadele etmenin yolu ise Batı, yani emperyalizmle mücadele etmekten geçer ve aynı zamanda tersidir.

IV.

Yönetişim kavramının Türkiye'ye transferi kavramın gerçek sahipleri tarafından yapılmıştır. İlk tanışma toplantısı, önceki peşrevler bir yana bırakılırsa, 19 Eylül 2000 tarihinde gerçekleştirildi. Toplantıyı Dünya Bankası, Avrupa Birliği, OECD ve TÜSİAD ortaklaşa düzenlediler. Toplantıyı düzenleyenlere bakıldığında niyet konusunda bir fikir sahibi olmak olanaklıdır, ama bu toplantıyla birlikte resmen harekete geçildiğini söylemek gerekiyor. Bu tarihten sonra konuyla ilgili propaganda çalışmaları hızlanmış, özellikle yönetişimin katılımcı özelliği üzerinde her fırsatta durulmuştur. Katılımcılık, kuşkusuz hızla çoğalan ama toplumu örgütledikleri izlenimini hâlâ veremeyen sivil toplum kuruluşları için önem taşıyan bir havuştur. Gerçekten de katılımcılık yönetişimin ayrılmaz bir özelliği gibi görünüyor. Yönetişimin katılımcılık tanımı şöyledir: "Devle-

tin siyasal ve yönetsel karar alanlarında devlet dışında duran toplumsal unsurların yer alması ya da bu alanlara etki edebilme mekanizmalarına sahip olması.” Bu tanım pek güzeldir. Sivil toplum kuruluşları ile devlet karşılıklı etkileşiyorlar ve ortaya yönetim çıkıyor. Kuşkusuz burada kimlerin, nereye, nasıl katıldıklarını görmek gerekir. Yönetişimin üçlü sacayağını hatırlayalım. Birinci ayak, devlet ya da bürokrasidir; ikinci ayak, piyasanın ana unsuru olarak özel sektördür; üçüncü ayak ise, kısaca toplumsal kesimler deniyor ama biraz açalım: işçiler, köylüler, emekliler, gençler, işsizler, kadınlar, engelliler, çevreciler, cinsel tercihleri farklı olanlar, hayvan hakları koruyucuları, pancar üreticileri, pamuk üreticileri, fındık üreticileri... Bu listeyi dilediğiniz ve örgütleyebildiğiniz kadar uzatabilirsiniz. Yüzlerce örgütü ifade edebilmek için en iyi ortak adlandırma ise Sivil Toplum Kuruluşları, STK’lar oluyor. STK denilince yukarıda sayılan kesimleri ya da onların çıkarlarını “temsil eden” örgütlerden söz ediliyor. STK’lar genellikle kitlesel kuruluşlar değildir. Onların kitleye değil, projeye gereksinimleri vardır. Bu örgütler geçici olabilir, kalıcı olabilir, ekonomik amaçlı çıkar örgütleri ya da dernekler gibi üyelerinin çıkarlarıyla ya da toplumsal sorunlarla bağlı olabilirler. Sorun bunların kimler tarafından nasıl ve hangi yönde mobilize edilecekleridir.

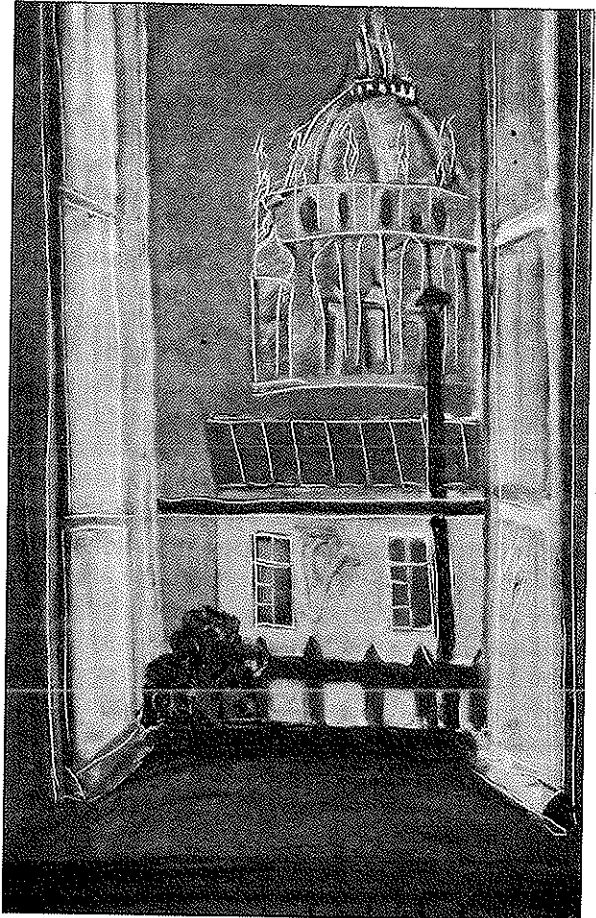
Çok da önemli değil aslında. Yönetişim formülünün esası serbest piyasanın etkinliğinde bir örgütlenme modeli olmasıdır. Bu üç ayaklı modelde ayaklardan birisi pek cılızdır ve onun yaşayabilmesi, birinci ayak olan devletin hoşgörüsüne, ikinci ayağın her türden desteğine ve uzlaşmacı karakterine bağlıdır. Model modern piyasacı devletin “örgütlü toplum” amacına çok uygundur ve Batı’da çok iyi işlemektedir.

Sıra Türkiye ve Türkiye gibi ülkelere gelmiştir. Herkesin bildiği ama pek söylemek istemediği ise meydanın boş olmadığı gerçeğidir. Sivil toplumcularımız Marksizmin yeniden ve belki daha güçlü toplumsal ve siyasal hareketler olarak ortaya çıkmasından hiç hoşnut değildirler ve bu nedenle de “tarihin sonu” gibi söylemlerden pek hoşlanmaktadırlar. Kendilerini “radikaller”, “devrimciler”, solu ise “muhafazakârlar”, “statükocular” olarak yutturmaları artık pek olanaklı değildir. Çünkü kurulu düzen, “izzet-ü ikbal ile bab-ı hükümetten” çekilmiş, kurulacak düzen epeydir kurulu düzene dönüşmüş bulunuyor. Bundan böyle kurulu düzeni “radikal” görünerek savunmak imkânsızdır. STK’larımızın eğer gerçekten demokrasi ve insan hakları için mücadele etmek ya da sisteme muhalefet etmek ve onu çalışanlar ve nihayet bireyler yani insanlar yara-

rına değiştirmek niyetleri varsa, gerçekleri görmelerinin ve yeniden muhalefet örgütlerine dönüşmelerinin zamanıdır.

Muhalefet olmanın ön önemli koşulu ise yerel, ulusal, ya da uluslararası, her alanda birinci ve ikinci ayakla ilişkiyi kesmektir.

Bu yazıda “yönetişim” kavramı ile ilgili bilgiler ve yorumlar için Sonay Bayramoğlu’nun Praksis dergisinin 7’inci sayısında yer alan “Küreselleşmenin Yeni Siyasal İktidar Modeli” ve yine aynı derginin 9’uncu sayısında yayınlanan Prof. Dr. Birgül Ayman Güler’in “Yönetişim: Tüm İktidar Sermayeye” başlıklı çalışmalarından yararlandım. Gramsci ile ilgili değerlendirmeler için başvurduğum kaynaklar ise Perry Anderson, *Gramsci, Hegemonya, Doğu/Batı Sorunu ve Strateji* (Alan yayıncılık, Mart 1988), Norberto Bobbio/Jacques Texier, *Gramsci ve Sivil Toplum* (Savaş Yayınları, Kasım 1982) ile Metin Çulhaoğlu, *Bin Yıl Eşiğinde Marksizm ve Türkiye Solu*, (YGS Yayınları, Temmuz 2002) adlı kitaplardır.

Katedral. (1962) Kontrplak üzerine yağlıboya, 72x50 cm.

Haçlı Seferleri ve Teksaslı II. Bush

Yalçın Yusufoglu

Charlie Chaplin "Şarlo Polis"te, ABD toplumunda polisle papazı, devletle kiliseyi yan yana koyuyor, toplumun Kitab-ı Mukaddes öğütleriyle ve polis copuyla hizaya getirilmesini yerden yere çalıyordu. Aradan doksan yıl geçti, sanatçının saptaması o ülkede ve pek çok ülkede ne yazık ki, hâlâ geçerli

Başkanlık seçimleri vesilesiyle Bush'un sofu bir protestan olduğu, Beyaz Saray'daki küçük kiliseye her gün gidip dua ettiği, tanrıyla konuştuğu ve bugünkü misyonunu kendisine tanrının verdiği inandığı uluslararası ve yerli medyada bir kez daha dile getirildi. Hatırlanacağı üzere Bush, 11 Eylül'den sonra Afganistan seferine çıkarken bu seferi "haçlı seferi" olarak adlandırmıştı.

Avrupa'nın Amerika adını verdiği kıtaya fetih seferleri 1500'lerin ilk yıllarından itibaren başlamıştı. Oysa, Avrupa'nın daha önce de fetih seferleri vardı ve o seferler batıya değil doğuya doğru yapılmıştı. Esasen doğuya yapılan seferler başarısız kaldıktan sonra — küre şeklinde olduğu daha sonra öğrenilmiş — dünyada batıya gide gide doğuya varılacağı fikriyle batıya doğru yola çıkılmış, orada bir kıta olduğu öğrenilince o kıtaya yüklenilmişti.

Avrupa'lının amaçlarına ulaşamadıkları haçlı seferleri, pek çok ülkenin o seferlere katılması ve toplanan ordularla uzak mesafelere gidilerek savaşılması açısından kendi çağında büyük çaplı ve o anlamda "küresel savaşlar"dı.

MARX'A GÖRE HİRİSTİYANLIK

1840'lar Prusyası'nda *Rheinischer Beobachter* adlı muhafazakâr Hristiyan bir gazete "feodal ve Hristiyan sosyalizmi" savunuyor, halkı mutlakiyet rejimine karşı değil, burjuva muhalefete karşı mücadeleye çağırıyordu. 1847 yazında bu doğrultuda çıkan bir yazı dizisinde, Prusya Dini İbadet Bakanlığı'nın himayesi altındaki Magdeburg Başkardinali'nin görüşlerine yer verdi. Marx Belçika'daki Alman göçmenlerinin gazetesi *Deutsche-Brüsseler-Zeitung*'da yanıt yazdı. Kardinalin, "Komünizmin tüm o sıkıcı söyleminden kendimizi kurtarabiliriz, ehil kimseler Hristiyanlığın sosyal prensiplerini geliştirdikleri takdirde, Komünistlerin söyleyecek lafı kalmayacaktır," şeklindeki sözlerine cevaben Marx'ın dediklerini okuyalım:

"Hristiyanlığın sosyal prensipleri on sekiz yüzyıldır yeterince gelişmiş olmalı, bu nedenle onları kardinallerin daha fazla geliştirmesine ihtiyac yoktur.

Hristiyanlığın sosyal prensipleri Antik Çağ'da köleliği haklı göstermiş, Orta Çağ'da serfliği yüceltmıştır; şimdi ise, yüzünü biraz kasvetle buruşturarak da olsa, proletaryanın ezilmesini savunduğuna şüphe yoktur.

Hristiyanlığın sosyal prensipleri bir hakim sınıfın, bir de ezilen sınıfın varlığını şart görür ve ikincisinin birincisinden hamiyet dilenmesini öğütler.

Hristiyanlığın sosyal prensipleri gökteki bütün rezaletleri mazur gösteren Başkardinal'i aklar ve dolayısıyla o rezaletlerin yeryüzünde de sürmesini haklı görür.

Hristiyanlığın sosyal prensipleri ezenin ezilene reva gördüğü tüm aşağılık muameleleri ezelî günahın ya da başka günahların kefaretinin adil bir şekilde ödenmesi veya Tanrının o sonsuz aklıyla insanları sınaması sayar.

Hristiyanlığın sosyal prensipleri korkaklığı, alçalmayı, kişinin kendi kendini aşağılamasını, boyun eğmeyi, teslimiyeti, kısacası ayakta kalmanın bütün yönlerini öğütler; proletarya ise kendisine ayakta kalması muamelesi yapılmasına izin vermeyecektir, bunun için belki ekmeğinden de çok, cesarete, özgüvene, gurura ve bağımsızlık duygusuna sahip olması gerekmektedir.

Hristiyanlığın sosyal prensipleri sinsî ve riyakârdır, proletarya ise devrimcidir." ["Der Kommunismus des Rheinischen Beobachters" K. Marx - F. Engels, *Werke* (Bütün Eserleri), Dietz Verlag, Berlin, 1976, C.6, sf. 231.]

Marx, "Hegel'in Hukuk Felsefesinin Eleştirisine Katkı"ya önsözünde (1844) dini şöyle betimliyordu:

"Dine dair dinsiz eleştirinin temeli şudur: Dini insan yapar, insanı din değil. Gerçekte, din, insanın henüz bulmadığı veya bulup da yitirdiği vicdanı ve duygusudur. Ne var ki, insan dünyanın di-

şında soyut bir varlık değildir. İnsan denilen varlık, insanın dünyasıdır, devlettir, toplumdur. Bu devlet ve bu toplum tersyüz edilmiş bir dünya bilinci olan dini üretir, çünkü bu devlet ve toplum tersine çevrilmiş dünyadır. Din işte bu dünyanın genel kuramıdır, ansiklopedik özetidir, halka göre biçimlenmiş mantığıdır, manevi onur vesilesidir, coşkusudur, ahlâkî müeyyidesidir, törensel tamamlayıcısıdır, kendi kendisini teselli etmesinin ve haklı görmesinin genel nedenselliğidir. İnsan özünün fantastik şekild e gerçekleşmesidir, çünkü insanın özü diye hiç bir sahici gerçeklik yoktur. Bu nedenlerden dolayı, dine karşı mücadele etmek demek, dinin ruhanî bir hoş koku oluşturduğu dünyaya karşı dolaylı mücadeleye demektir.

Dinen acı çekmek, hem gerçek acının bir ifadesidir, hem de gerçek acı çekmeyi protesto etmektir. Din ezilen yaratığın iç çekmesidir, kalpsiz bir dünyanın kalbidir, ruhsuz koşulların ruhudur. Halkın afyonudur.

Halkın aldatıcı mutluluğu olarak dini ortadan kaldırmak, onun gerçek mutluluğunu talep etmek demektir. Mevcut durum hakkındaki illüzyonlara son vermeyi istemek, illüzyonları öngören durumların kendisine son vermeyi istemektir. Bu nedenle, dinin eleştirilmesi, dinle taçlanmış gözyaşı nehrini eleştirmeye başlamaktır.

Eleştiri hayalî çiçekleri o çirkin ve boğucu zincirden koparıp atmıştır, insanın o zinciri taşıması için değil, ondan kurtulması ve canlı çiçeği alması için öyle yapmıştır. Dinin eleştirilmesi insanın aldatmacalardan kurtulması, kendi gerçekliğine uygun olarak, aldatılmayan bir insan gibi düşünmesi, davranması, Akıl'a ulaşması, kendi yörüngesini, kendi güneşini bulmasıdır. Din insanın etrafında dönen sahte bir güneşten başka bir şey değildir.

Öyleyse, tarihin görevi, hakikatin ötesindeki dünya ortadan kalkar kalkmaz bu dünyanın hakikatini inşa etmektir. Tarihin hizmetindeki felsefenin âcil görevi ise insanın kendine yabancılaşmasının kutsal biçiminin maskesi indirilince, yabancılaşmanın kutsal olmayan biçimlerinin de maskesini sıyrıp atmaktır. Böylece, gökyüzünün eleştirilmesi yeryüzünün eleştirilmesi, dinin eleştirilmesi hukukun eleştirilmesine ve ilahiyatın eleştirilmesi siyasetin eleştirilmesine dönüşecektir.

... Bizim övdüğümüz Luther tanrıya itaat bağına bertaraf etmiş, ama yerine ikna bağına ikame etmiştir. Otoriteye inanmayı kaldırmış, yerine inananın otoritesini koymuştur. Papazları birer meslek ehli hâline getirirken, aslında meslek ehlini papaz

Hikâye-i Şehadet. (1985) Kâğıt üzerine sulu boya ve pastel, 56x80 cm.

yapmıştır. İnsanı kendi dışındaki dinselikten özgürleştirmiş, ama dinseliliği insanın içine yerleştirmişti. Bedeni zincirlerden kurtarıırken, kalbi zincirlemiştir.

Buna rağmen, şayet Protestanlık gerçek çözümü getiremediyse bile, sorunun doğru bir konuluşunu getirmiştir. Artık meslek sahibinin kendi dışındaki papaza karşı mücadelesi yoktur, kendi içindeki papaza karşı, bizzat kendisinin papazca doğasına karşı mücadelesi vardır... Alman tarihinin en radikal olayı olan Köylü Savaşı ilahiyat yüzünden hüsrana uğramıştı. Bugün de bizzat ilahiyatın kendisi hüsrana uğruyor, Alman tarihinin en özgürlüksüz gerçekliği olan statükomuz felsefe karşısında tuzla buz olacak." (K. Marx – F. Engels, *Werke* Dietz Verlag, Berlin, 1974, C. 3, sf. 174-175.)

... Radikal olmak demek meseleleri kökten almak demektir. İnsan için kök gene insanın kendisidir. Alman teorisindeki radikalizmden yana olmak, onun pratik enerjisinden yana olmaktır, bu ise dinin enerjik ve olumlu bir tarzda bastırılmasının bir parçasını oluşturur. Dinin eleştirilmesi insanın insana üstün olduğunu ileri süren doktrini yıkar, böylelikle insanı alçalmış, kulllanmış, kendi hâline terk edilmiş ve aşağılanmaya müstahak bir varlık hâline getiren tüm toplumsal ilişkileri altüst eder." (K. Marx – F. Engels, *Werke*, Dietz Verlag, Berlin 1976.C.4, sf. 13.)

HAÇLI SEFERLERİ

Arapça ve Osmanlıca'da "Ehl-i Salıp", Türkçe'de "Haçlı" denilen kavram sadece İslam dünyasında değil, tüm dünyada da olumsuz ve kötüleyici bir anlam taşır. Negatif anlamda ve haksızca yapılan toplu ve şiddetli saldırı için kullanılır.

Bu olumsuzlama, 1095 ila 1291 arasında tarih yapraklarında yer alan haçlı seferlerinin karakterine uygundur. O seferler 1492'yi takiben yapılan Yeni

Kıta seferlerinin öncelidir ve her ikisi arasında çeşitli benzerlikler vardır. Daha da önemlisi, insanlık tarihinde pek bol olan utanç sayfaları arasında haçlılar özel bir yer tutar. Hristiyanlığın söylemindeki insan sevgisi ve İsa=sevgi imgesinin nasıl bir düzenbazlık, Vatikan'daki papalığın ne menem bir gericilik olduğunun iki asır sürmüş yadsınamaz kanıtıdır. Teksas Dükalığından gelip, tahta çıkan eski prens, yeni hükümdar II. Bush da dünyaya demokrasi götürdüğünü söyleye söyleye Irak'ta daha şimdiden 100.000 kişiyi öldürmüştür. Irak'ı önce yıkmış, sonra da Irak'ın el koyduğu prasıyla ABD ve Britanya şirketlerine ihaleler verip, inşa faaliyetine girişmiştir. Yani fiilen Irak'ın servetlerini talan etmektedir.

Haçlıları anımsamak, günümüzde medeniyetler çatışması savını bir kültürler karşıtlığı, din kaynaklı medeniyetler ihtilafı gibi tanıtmak, Batı toplumuna İslam'ı ve farklı kültürleri düşman ya da potansiyel düşman gibi göstererek, saldırganlığın asıl nedeni olan sınıf ve devlet menfaatlerine din ve kültür kılıfı geçirme sahtekârlığını sergilemeye yarar.

Haçlılar konusunda değişik ülkelerden vakanüvislerin (kronikçilerin) tarihe tanıklıkları vardır: Bizanslı — imparatorun kızı — Anna Komnena'nın "Alexiade"ı, Edessa'lı Ermeni Madteos'un ve Suriye'li Mikhael'in kronikleri, Arap İbn al-Kalanisi'nin "Şam'ın Tarihi", İbn Cubeyr'in "Seyahatname"si, Usame'nin anıları, İbn al-Athir'in yazdıkları, Latin'lerden Tyr'li Guillaume'un anlattıkları bunlar arasındadır. [Haçlı Seferleri üzerine çeşitli tanıklıkları içeren metinlerden yola çıkarak aktaran Michel Bolivet'nin *Les Turcs au Moyen Age des Croisades aux Ottomans* başlığını taşıyan kitabını dilimize Ela Güntekin, *Orta Çağ'da Türkler, Haçlılardan Osmanlılara* adıyla çevirdi. (Alkım Yayınları.)]

Bizans imparatoru I. Alexios Komnenos Anadolu'ya yerleşen Türklere karşı ordusunu güçlendirmek için Avrupa'dan paralı asker istedi. Papa II. Urbanus ise bu isteği Doğu'ya bağımsız ordular göndermek için çarpıtarak kutsal toprakları kurtarma çağrısında bulundu, İslam'a karşı savaşacaklara bütün günahlarının bağışlanacağını vaadetti, ayrıca Kudüs'e kadar gidip, hacı da olacaklardı. Amacı, yoksullardan, sabıkâlılardan, hırsız ve kaatillerden, topraksız cahil köylü kalabalıklarından talan yoluyla zengin olma vaadiyle ordular toplayıp, onları züğürt silahşör şövalyelerin emrine vererek, Doğu'ya göndermekti.

Böylece Avrupa'nın bir çok ülkesinde suç işleyecek, geçtikleri topraklardaki insanlara zarar verecek, yağma yapacak, ırza geçecek, insan öldürecek çapulcu ve haydut sürüleri oluşturuldu. Bizans ordusunun disiplini altına girecek ücretli askerler yerine, yağmacı kalabalıkların geleceğini gören I. Alexios Komnenos o orduların geçeceği Bizans

topraklarındaki hasarın az olması için önlemler almaya çalıştı. Toplanan haydut orduları daha çok Fransız, İtalyan, Alman ve Normanlardan oluşmaktaydı. 1096'da ayrı kollardan gelen ordular Konstantinopolis'e sokulmadılar, kentin dışında aylarca bekledildikten sonra Anadolu'ya geçirildiler ve alınan önlemlere rağmen verecekleri kadar zararı verdiler. Böylece, bütün Haçlı seferlerinde orduların geçtikleri topraklardaki Hristiyanlar için, kurtarıcılardan kurtulmak baş amaç hâline geldi. 1096-97'de birincisi, 1147'de ikincisi, 1189'da üçüncüsü gerçekleştirilen haçlı seferlerinin dördüncüsünde, 1204'te Konstantinopolis'i işgal ve baştan sona yağma ettiler, yakıp, yıkıp harabeye çevirdiler.

Birinci haçlı seferinde parti parti geldiler. İlk grup Anadolu'ya geçirildikten sonra Nikaia (İznik) civarında Selçuklulara yenildi. Fakat hemen arkasından gelen başka orduların toplam mevcudu 500.000'e varıyordu. [Bunlardan ikinci gelen grup olan Lorraine'li Fransızlar Latin'lerin yaşadığı Pera tarafındaki evleri yağmaladılar, sonra tekrar Haliç'in güney yakasına geçerek Blaharnai (Ayvansaray) semtindeki sur kapısından kente saldırdılarsa da, içeri giremediler.] Anadolu'ya geçip Antiokhea'ya (Antakya) ele geçirdiler, Müslümanlardan aldıkları yerleri Bizans'a teslim edeceklerini söyledikleri halde, sözlerinde durmadılar. 1099'da Kudüs'ü zaptederek yağmaladılar, şehirdeki tüm Yahudi ve Müslümanları kılıçtan geçirdiler, sonra da Kudüs, Tripolis (Trablusşam), Edessa (Urfa) ve Antiokhea gibi kentleri içeren, Suriye ve Filistin topraklarını kapsayan konfederatif bir Latin Krallığı kurdular.

Bu seferde önemli rol oynayan Lauraine'lilerin başındaki iki komutan Bouillon senyörü dük Godfroi ile kardeşi Baudoin de Boulogne'du.

TARİHE TANIKLIKLAR

Haçlı seferlerinin en önemlisi ve istilacılar açısından en başarılı olan bu ilk seferle ilgili vakanüvislerden bir kaç tanıklığı buraya aktarmak istiyorum.

"Franklar yolları üzerindeki pek çok yeri yağmıyorlar, kuvvetli savunması olduğu için zaptedilmesi zaman alacak yerleri sonraya bırakarak geçiyorlar ve bir an önce Kudüs'e varmak için acele ediyorlardı. Kudüs surlarını önce kuşattılar, üstüste saldırlardan sonra bir ay içinde kenti ele geçirdiler, sakinlerinin büyük çoğunluğunu oluşturan Sarazenleri (Müslümanları) ve Yahudileri öldürdüler." [Bu satırlar Bizans imparatorunun kızına aittir. (Anna Komnena, *Alexiade*. Nakleden Pierre Willemart, *les Croisades*, Marabout université, Verviers, 1972, sf. 86.)]

"Franklar yetmiş binden fazla Müslümanı Al Ak-sa camii içinde katlettiler. Aralarında çok sayıda imam, ulema ve bu kutsal yerde ibadet etmek için

kendi memleketini terkederek buralara gelmiş din-darlardı. Franklar al Sahra mescidindeki her biri 3600 dirhem ağırlığındaki kırk gümüş lambayı, ten-nur denilen ve Suriye ağırlık birimiyle kırk ratl tu-tan bir büyük avizeyi ve yüzelli kadar orta boy lambayı çaldılar. (İbn al-Athir, Kamel Altevarikh, aktaran, Pierre Willemart, aynı yerde, sf. 86.)

"Godefroi'nun yakın çevresindeki Tancrede ken-di hesabına çalışmayı ihmal etmiyor, kente girilme-sini sağlayan saldırıdan âzami faydayı elde etmek için, Kubbat al-Sahra'daki (Templum Domini) altın ve gümüşleri topluyordu...

Provence'lılar kentin düştüğünü görür görmez, katliama katılmakta hiç tereddüt etmediler. Ellerin-de kılıç kent sokaklarına daldılar, kendilerine yal-varıp yakaranlara aldırmandan ve kadın, çocuk ayır-detmeden önerine çıkan herkesi öldürdüler. Yerler o kadar çok cesetle doldu ki, üzerlerine basmadan sokakta yürümek mümkün değildi. Yayalar atlılar-dan daha saldırganlıklar, şehirde dolaşıp duruyorlar, ellerine düşen Türkleri teker teker veya topluca kat-lediyorlardı." (Bu satırları yazan, Arden hânedanı-nın resmî kronikçisi Tyr'li Guillaume'du. Aktaran, Willemart, aynı yerde, sf. 93.)

Yazarı bilinmeyen bir başka tanıklıkta ise utan-gaç bir edayla şöyle deniliyordu: "Haçlılar tüm şeh-re yayıldılar, altın, gümüş, at, katır ne buldularsa çaldılar, evleri soyup soğana çevirdiler." (Anonim, aynı yerde, sf. 93)

"Müslümanlar önce Haremî Şerif'te direnmeye çalıştılar, sonra Al Aksa camiine (Süleyman Mabe-di'ne) çekildiler. Mabeyn ve çevresinde çok şiddetli çatışmalar oldu ve Müslümanlar kanlarının son damlasına kadar çarpıştılar. Fakat en sonunda bi-zimkiler tapınağı ele geçirdiler, çok sayıda kadını, erkeği öldürdüler, bazılarını sağ bıraktılar. Ortada on binden fazla ceset vardı, cesetlerin görüntüsü o denli dayanılmazdı ki, katliamcılar bile kurbanları-na bakamıyorlardı. Ayaklarının ucundan, şapkaları-nın tepesine kadar her tarafları kan içindeydi... Bir grup insan Al Aksa'nın üst katına sığınmıştı; can-larının bağışlanacağına söz verildiği halde, ertesi gün onlar da kılıçtan geçirildiler, kafaları kesildi veya çatıdan aşağı atıldılar. Kudüs'te cesetler o ka-dar çoğaldı ki, Temmuz sıcağında kenti koku sar-dı, hastalık baş gösterdi, o cesetleri sağ kalan Müs-lümanlara sürüttürerek şehir dışına çıkarttılar." (Tyr'li Guillaume, aynı yerde, sf. 93-96.)

Bir başka tanıklıkta, Yahudilerin sinagoglara sığındıkları ve haçlılar tarafından ateşe verilen ibadethaneleri içinde diri diri yakıldıkları anlatıl-maktadır.

Haçlı orduları Edessa'yı aldıklarında kentin Er-menileri onları kurtarıcı sayıp, sevinçle karşılamış-lardı. Fakat, yukarıda da söylediğimiz gibi, Hristi-yanların, kendilerini kurtarmak için gelen Hristi-

yanlardan kurtulmak için çabaladıkları çok geçme-den görüldü. Urfa'lı Ermeni vakanüvis Madteos'un satırlarını birlikte okuyalım:

"Değişik ünvanlardan çok sayıda önemli şahsi-yetin hayatı zindanda, işkencede veya çeliğin ucun-da [kılıçta] son buldu. Pek çoğunun gözleri kör edildi, elleri, burunları, cinsel organlarının bir böl-ümü kesildi ve bir haçın ucuna geçirildi. Frank-lar ana-babalarına duydukları nefretle masum ço-cuklara da acımasız davrandılar. Bu sayısız cina-yet ve eziyetin tek nedeni vardı, o da Ermenile-rin sahip oldukları zenginlikleri yağmalamak için doymak bilmez açgözlülüktü. Ülkeleri de zaten bu nedenle ve en haksız, en korkunç yöntemlerle ya-kıp yıktılar. Bu onların her zaman yaptığı şeydi, kötülük ve düzenbazlıktan başka bir şey bilmedi-ler, her türlü kötülüğü yapmaktan zevk duydular, tek bir iyi veya soylu şey yapmak diye bir kay-gıları yoktu. Cinayetlerini bir bir suratlarına sayıp dökmek isterdik; ama cesaret edemedik, ama onla-rın boyunduruğu altına alındık." (Edessa'lı Madte-os, aynı yerde, sf. 104.)

Edessa'nın Musul Türklerince geri alınması üze-rine (1144), Papa III. Eugenius yeni bir haçlı sefe-ri için çağrı yaptı.

İkinci haçlı seferinin başında (1147-1149) bu kez Fransa kralı VII. Louis ve Alman imparatoru III. Konrad vardı. Önden gelen Alman orduları geçtik-leri yerleri yağmalaya yağmalaya Bizans başkenti-ne vardılar. İmparator I. Manuel Komnenos aynı zamanda bacanağı olan Alman hükümdarını kentin dışındaki bir sarayda konuk ettiyse de, askerler sa-rayı yağmalayınca, ona bu kez Haliç'in kuzeyinde-ki başka bir saray tahsis edildi. Fransız orduları ge-lince, bu kez Almanlarla Fransızlar arasında kavg-a başladı, Almanlar Anadolu'ya geçtiler. Fransızlar Dorylaion (Eskişehir) civarında Selçuklular'a yenil-diler, Alman-Fransız orduları Attalia'ya (Antalya) gittiler, III. Konrad yolda hastalanarak ülkesine döndü, diğerleri gemilerle Suriye'ye geçtiler, kuze-ye çıkıp Edessa'yı geri alacak yerde, Şam'ı kuşat-tılar ama kente giremediler. Böylece ikinci sefer fi-yaskoyla sonuçlandı.

Üçüncü haçlı seferi, kendisi Kürt olan İslam li-deri Salâh ad-Dîn Ayyubi kumandasındaki Arap, Türk ve Kürtlerden oluşan orduların 1087'de Ku-düs'ü geri almaları üzerine başlatıldı. Ayrıca Sur ve Antiokhea dışındaki bütün şehirler Haçlılardan temizlenmişti. Bu durumda, papa VIII. Gregori-us'un emriyle Fransa kralı Philippe Auguste (II. Philippe), İngiltere Kralı (Aslan Yürekli lakabıyla anılan) I. Richard ve Alman imparatoru I. Fried-rich Barbarossa güçlerini birleştirerek yeni bir haç-lı seferine çıktılar. Alman orduları Adrianopolis'e (Edirne) vardıklarında Konstantinopolis halkı korku içinde beklemeğe başlamıştı. Bizans hükümdarı II.

Natürmort (1981). Karton üzerine yağlı boya, 55x28 cm.

İsaakios, Friedrich'i Hellespontos (Çanakkale) Boğaziçi üzerinden Anadolu'ya geçirmeye çalışıyordu. Almanlar nihayet Kallipolis'ten (Gelibolu) Anadolu'ya geçtiler. I. Richard ise yol üzerinde Kıbrıs'ı fethetti. Mısır'a çıktıklarında, karşılarında gene Ay-yubi vardı. Akkâ önlerinde Müslümanlarla tutuştuk-ları muharebeyi kazandılar, Akkâ'dan Hayfa'ya ka-dar kıyı şeridini ele geçirdiler, ama kuşattıkları Ku-düs'ü alamadılar, sadece Kudüs'te hac serbestiyeti elde ettiler. Bu arada, Fransız ordularıyla İngiliz ve Alman orduları birbirlerine düştüler, savaşa tutuştul-ar. I. Richard Fransızlara yakalanmamak için ülke-sine Adriyatik üzerinden dönmek isterken, gizlice girdiği Viyana'da yakalandı, Kutsal Roma-Germen imparatoru VI. Heinrich'e teslim edildi, büyük bir fidye ödeyerek ve geri almak üzere krallığını emanet vererek kurtuldu. (St. Runciman, *A History of the Crusade*, 3. cilt, Cambridge, 1954, Türkçe-si, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I-III, Ankara 1986-87.)

"ŞEHİRLERİN KRALİÇESİ"Nİ KİM YAĞMALADI?

Papa III. Innocentius'un ısrarıyla başlatılan dördün-cü haçlı seferi Bizans için tam bir felaket oldu.

1202'de Venedik'te toplanan haçlı orduları Hristi-yan Macaristan kenti Zara'yı işgal edip yağmaladıktan sonra, 1203 yazında Bizans başkentine gel-diler, Haliç ağzındaki zinciri kırıp, içeri girdiler, uzun bir kuşatma sonucunda 1204 Nisan'ında ken-ti zaptettiler ve komutanlarının izniyle üç gün sü-reyle yağmaladılar. Bu yıkım tarihin gördüğü ender yağmalardan birisidir, olayı anlatan Avrupalı tarih-çiler bile utançlarını saklamazlar. O zamana kadar dünyada "Kentlerin Kraliçesi" olarak ünlenmiş Konstantinopolis bu istiladan sonra zenginliği ve görkemini önemli ölçüde yitirecekti.

Yağmada tüm saraylar, kilise ve manastırlar, kü-tüphaneler, zengin olmayanlarındaki dahil bütün evler talan edildi. İkonların, kutsal emanetlerin, değerli eş-yaların süslerinin üzerindeki altın, gümüş ve kıymet-li taşlar kazınıp alındı, Avrupa'da satılmak üzere alınıp götürüldü. Ayasofya'ya atlarıyla dalan yağma-cılar ikonları, ipek halıları, atlas perdeleri çaldılar veya parçaladılar, kitapları yaktılar, sarhoş ve azgın sürüler yanlarında götürebilecekleri her değerli eşya-yı veya dinsel objeyi aldılar, taşıyamayacaklarını tahrip ettiler, kadın, erkek, yaşlı, çocuk demeden önlerine geleni öldürdüler, soylu olsun, halktan ol-sun kadınlara, genç kızlara, rahibelere, hattâ çocuk-lara tecavüz ettiler. Böylece o sırada dünyanın en muhteşem kenti olan Konstantinopolis'in ihtişamın-dan geriye koca bir harabe kaldı. Kudüs'teki vah-şet Konstantinopolis'te tekrarlanmıştı. Bu kez haçlı-lar arasında Venedikliler baş rolü oynamışlardı. Son-ra da, şehirde 57 yıl sürecek bir Latin devleti ku-ruldu. (Gunther von Paris, *Die Geschichte der Ero-berung von Konstantinopel* Köln-Graz, 1956.)

Gene papa III. Innocentius'un teşvikiyle 1215'te başlatılan beşinci haçlı seferinde, Macar kralı II. Andreas'ın komutasındaki ordular Akkâ'ya geldiler, başarı kazanamadılar, sadece Dimyat'ı aldılar, Ka-hire'yi fetih teşebbüsleri sonuçsuz kalınca Dimyat'ı da bırakıp Avrupa'ya döndüler.

Altıncı haçlı seferine Papa III. Honorius'un teş-vikiyle II. Friedrich çıktı, ama savaşmak yerine Mı-sır'lılarla anlaşmayı seçti. Melik al-Kâmil'le yapı-lan on yıllık antlaşma uyarınca askerden arındırıl-mış olması koşuluyla Kudüs, Nasıra ve Beytülla-him haçlılara bırakıldı.

1244'te Kudüs'ün Müslümanlar tarafından geri alınması ve Latin ordusunun Gazze'de yenilgiye uğratılması üzerine, Lyon konsilince yeni bir sefe-re karar verildi. Böylece Fransa Kralı (Aziz ünva-nıyla anılan) IX. Louis yönetiminde güçlü bir or-duyla başlayan yedinci haçlı seferinde, önce Dim-yat ele geçirildiyse de, Mansure'de Müslümanlara yenilen kral, bir de esir düşünce, hayatı karşılığı Dimyat'ı geri verdi, sefer 1249'da sona erdi.

Ve nihayet haçlı seferlerinin sonuncusu, Antiok-hea'nın Latin'lerin elinden çıkması nedeniyle, tek-

rar Saint Louis tarafından başlatılmak istendi. Sirtına haçlı üniformasını geçiren kral, bu kez Sicilyalıları taciz eden Tunus'lu Arap korsanlarını cezalandırmak üzere Tunus'a gittiye de başarılı olamadı, orada öldü (1268-1270.) Daha sonraları zaman zaman haçlı giysilerini giyen ordular Müslümanlara karşı yola çıktılar, ama haçlı seferi niteliğinde olmadılar. Bunlar arasında Osmanlılar üzerine düzenlenen bir seferde İzmir'in bir süre için düşmesi (1344) ve Kıbrıs kralının İskenderiye'yi talan etmesi (1265), Sırp Sındığı (1364), Birinci Kosova (1389), Varna (1444), İkinci Kosova (1448) gibi yenilgileriyle sonuçlananlar sayılabilir.

1453'te Bizans'ın varlığına son verilmesi ve Müslüman Türklerin Balkanlara yerleşmesi sonucu, Doğu kapısının kendilerine kapandığını kavrayan Avrupa'lılar yeni aranıslara girişmişlerdir. 1492'de Batı'ya doğru deniz seferinde buldukları topraklara derhal askerî seferlere başladılar, Müslümanlara ve Ortodoks Hristiyanlara karşı düzenledikleri yağma, talan ve çapulu bu kez yeni gittikleri ülkelerde yerlilere karşı tekrarladılar. (Colombus'un gemisine verilen tayfalar hapisneden getirilen mahkûmlardı.) Amaç elbette ki, doğuda olsun, batıda olsun, gittikleri yerlerdeki zenginliklere el koymaktı.

Fransa'daki Chartre'dan gelerek kutsal topraklara yerleşmiş haçlı Foucher, kendisi gibi Avrupa'lı yerleşimcilere (kolonlara) şöyle hitap ediyordu:

"Batılılar, biz artık Doğu'ya yerleştik! Dünün İtalyanı, Fransız bugünün Celile'lisi veya Filistin'lisi oldu. Dünün Reims'lisi ya da Chartres'lisi artık bugünün Sur'usu veya Antiokhea'lısıdır. Geldiğimiz yeri daha şimdiden unuttuk, hangimiz orayı sık sık anımsıyor ki? Burada evimiz var, hizmetçilerimiz var ve bir daha geri alınamayacak olan miras hakkımız var. Kadınımız var, belki kadınımız vatandaşımız değil, bir Suriyeli, bir Ermeni veya bazen de Hristiyan olarak vaftiz edilmiş bir Sarazen, daha ne istiyoruz, tıpkı buranın yerlisi olan bir aile gibi yaşamaktayız. Yeri geldiğinde, birden fazla dil konuşuyoruz, bura sakinleri de dillerimizi öğrendiler, birden fazla dil biliyorlar. Yazı dili de bunu doğrulamıyor mu? Aslan da, dana da aynı yiyeceği yiyor. Kolon yerliye dönüştü, göçmen bura sakinleriyle kaynaştı. Gün olmuyor ki, anne-babalarımız, dostlarımız yanımıza gelip burada yaşamaya başlamasın. Aslına bakarsanız, oranın yoksulu, Tanrı sayesinde buranın zengini oldu. Orada meteliği olmayan, burada bir servete konu. Avrupa'da bir köyü bile olmayan kişi, Şark'ta koskoca bir şehrin efendiliğine yükseldi. Madem ki, Şark bizim isteklerimizi karşılıyor, tekrar gerisin geriye Garba gitmenin ne âlemi var?" (Chartres'li Foucher, nakleden P. Willemart, "les Croisades" sf. 180.)

Yüzlerce yıl sonra Afganistan ve Orta Doğu'ya sefere çıkan (üstelik, konuyla ilgili ilk konuşmasın-

da "Haçlı seferleri başlattığını" — aynen bu terimle — bizzat söyleyen) şimdiki Ehl-i Salip Teksas'lı II. George (W) Bush da tıpkı istilacı ataları gibi kutsal metinlerden işine gelenleri almaktadır. Örneğin, 11 Eylül 2001 sonrasındaki dönemde II. Bush sefere hazırlanırken, "Bizden yana olmayan, bize karşıdır," demişti. Oysa, yol gösterici ve Tanrının oğlu diye bellediği İsa tam tersini söylüyor: "Bize karşı olmayan bizden yanadır," diyor. (Markos 9/38-41, Luka 9/49-50.) [II. Bush o kadar yalnız kaldı ki, 2004 başkanlık seçimleri için yapılan anketlerde yeryüzü nüfusunun sadece % 20'si onu destekliyormuş: Yani, dünyanın % 80'i onun karşısında. (Gazeteler, 9. 9. 2004.) Hattâ Francis Fukuyama bile onu reddetti.]

John Hopkins üniversitesinin bir araştırmasına göre, ABD ve müttefiklerinin Irak'ta öldürdükleri insan sayısı — Felluce katliamları hariç — 100.000 civarındaymış.

II. Bush, Irak'a ve başka ülkelere saldırmayı ABD adına kuramlaştırmak için 2002 ortalarında "preemptive strike" (önleme vuruşu) terimini telaffuz ettiği 36 sayfalık konuşmasında güncel siyaset ile Hristiyan söylemini bütünleştirmişti. ABD toplumunda din, içeride kurulu düzene, dışarıda emperyalist siyasete destek çıkan, günün koşullarının öngördüğü yeni yurttaş hakları, cinsel özgürlükler, kürtaj (yobazlığın hâlâ da bitmeyen itirazlarından), Darwin teorisinin ders programlarında yer alması gibi konularda devletle toplumun da gerisinde duran en gerici kurumların başında gelir. Samuel Huntington bile, 2004 ortalarında yaptığı bir incelemede ABD'yi dünyanın en dindar devletleri arasında göstermiştir.

SÖMÜRGEÇİLİK VE HİRİSTİYANLIK

Haçlıların istilacılığı ile Hristiyan sofuluğu arasındaki bağ, sömürgecilik için de geçerlidir. Haçlı seferlerinin temsil ettiği emeller o dönemle mi sınırlı kaldı? Kalmadı. 16. yy. başından, 20. yy.ın ikinci yarısına kadar süren sömürgecilikte de Hristiyanlık vardı. Marx, *Kapital*'in ilk cildinin ilkel sermaye birikimine ayırdığı "Sanayici Kapitalistin Ortaya Çıkması" başlıklı 31. bölümünde şöyle der:

"Amerika'da altın ve gümüşün keşfedilmesi, bu kıtanın yerli halkının köklerinden kopartılması, köleleştirilmesi ve madenlere gömülmesi, Doğu Hint Adaları'nın [Endonezya'nın] fethedilip yağmalanmaya başlanması, Afrika'nın, kara derili insanların alınıp- satılmak için avlandığı bir alana dönüştürülmesi, bütün bunlar kapitalist üretim çağının penbe şafağının işaretleriydiler. Bu kırsal gelişmeler ilkel birikimin belli başlı itici gücünü oluşturdular. Bunu, tüm Yerkürenin tiyatro sahnesi olduğu Avrupa ulusları arasındaki ticaret savaşı izledi. O savaş Hollanda'nın başkaldırarak İspanya'dan kopmasıyla

başlar, İngiltere'nin [Fransa'ya karşı] Anti-Jacoben savaşında dev boyutlara varır ve bugün de Çin'e karşı verilen Afyon Savaşıyla sürmektedir, ilh..." (Karl Marx, *Capital*, Modern Library, New York, 1965, sf. 823.)

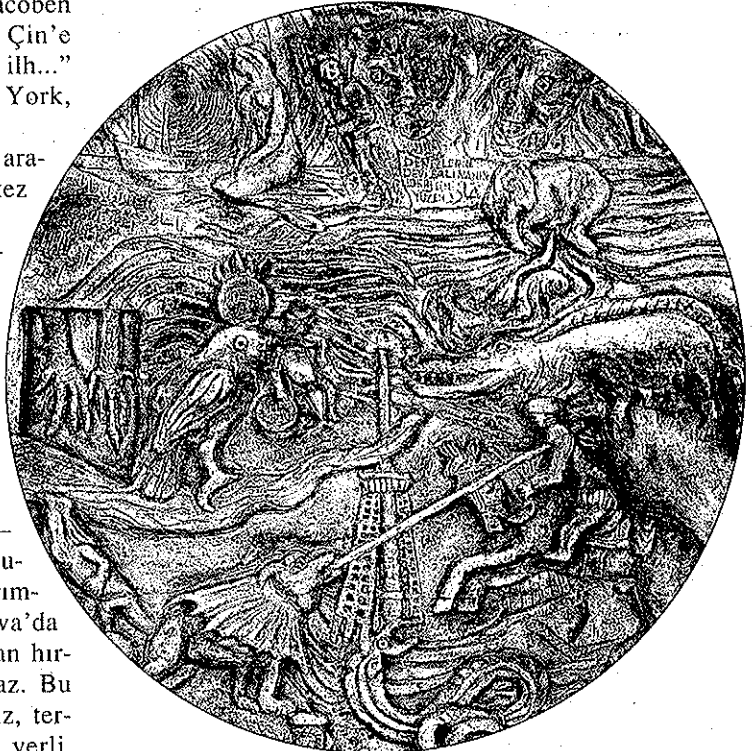
Aynı bölümde sömürgecilikle Hristiyanlık arasındaki ilişki hakkında söylediklerini ise bu kez Alaattin Bilgi'nin çevirisinden okuyalım:

"Hristiyanlık konusunda uzman W. Hott, Hristiyan sömürgecilik konusunda şöyle diyor: 'Hristiyan denilen bu soyun dünyanın dört bir tarafında boyundurukları altına alabildikleri halklara karşı gösterdikleri vahşet ve zulmün bir benzerine hiç bir çağda, ne kadar yabani, ne kadar kaba ve ne kadar merhametsiz ve utanmaz olursa olsun, başka hiç bir soyda rastlanamaz.'

Hollanda sömürge yönetiminin tarihi — Hollanda 17. yy.da başta gelen kapitalist ulustu — 'en görülmemiş türden rüşvetlerin, kırımların, bayağılıkların tarihidir.' Bunların Cava'da köle olarak kullanmak üzere giriştikleri insan hırsızlığından daha karakteristik bir şey olamaz. Bu amaçla insan hırsızları yetiştiriliyordu. Hırsız, tercüman ve satıcı bu ticaretin başlıca ajanları, yerli prensler de, başlıca satıcılarıydı. Kaçırılan genç insanlar köle vapurlarına gönderilecek duruma gelinceye kadar, Celebes'deki gizli zindanlara atılıyorlardı. Resmî bir raporda şunlar yazılı: 'Örneğin Macassar'ın bu kenti gözü doymaz bir hırsın ve zalimliğin kurbanı olan ve ailelerinden zorla koparılan, zincire vurulmuş talihsiz insanların doldurduğu birbirinden korkunç, gizli zindanlarla doludur.'

Malaka'yı ele geçirmek için Hollandalılar Portekizli valiyi satın almışlardı. Vali onları 1641'de kente soktu. İhanetinin fiyatı olan 21.875 sterlini ödememek için Hollandalılar hemen vali konağına gidip onu öldürdüler. Adımlarını attıkları bu yeri kurutup, insandan yoksun hale getirdiler. Cava'nın bir eyaleti olan Bancuvangi'de 1750 yılında nüfus 80.000'in üzerinde iken, 1811'de 8.000'e indi. Tatlı ticaret! (...)

Yerlilere karşı en korkunç davranılan yerler, doğa olarak, Batı Hint Adaları gibi yalnızca ihracata yönelmiş plantasyon sömürgeleri ile, Meksika ve Hindistan gibi yağma alanı hâline getirilen zengin ve nüfusu kalabalık ülkelerdi. Ama gerçek anlamda sömürge olan ülkelerde bile, ilkel birikimin Hristiyanca niteliği kendini ortaya koymaktan geri kalmıyordu. Protestanlığın o asık yüzlü virtüözleri, New England'lı püritenler, 1703 yılında meclislerinin bir kararıyla, her kızılderili başına ve tutsak edilen her kızılderili için 40 sterlin ödül koydu: 1720'de kelle başına ödül 100 sterline yükseldi; 1744'te Massachusetts-Bay belirli bir kabileyi isyancı ilan edince, şu fiyatlar uygulandı; 12 yaş ve

Terrakota kompozisyon (1992). 51 cm çapında.
"Denizlerin devi balinanın derisini yüzen cellad.
Balinalar evvel karada yaşarlar ve daha sonra
denizlere inerler, onlar bizim. Baba katilleri
OLMAYALIM YAHU!"

daha yukarısı erkek kafası için 100 sterlin (yeni para), erkek tutsak 105, kadın ve çocuk tutsak 50 sterlin, kadın ve çocuk kafası 50 sterlin. Bir kaç on yıl sonra sömürge sistemi, aradan geçen zaman içinde, kutsal hacı ataların isyankârca alışkanlıklar edinmiş olan oğullarından öcünü aldı. İngiliz kıskırtması ve parasıyla kızılderililerin baltaları altında can verdiler. Britanya Parlamentosu, vahşi av tazılarını ve kelle kesilmesini 'Tanrının ve Doğanın kendilerine bahsettiği vasıtalar' ilan etti.

Sömürge sistemi, ticareti ve deniz ulaşımını bir limonluk gibi besleyip olgunlaştırdı. Luther'in 'Tekelci şirketleri' sermaye birikimi için güçlü araçlardı. Sömürgeler, tomurcuklanan manifaktürler için Pazar üzerinde tekel aracılığıyla artan bir birikim sağladı. Avrupa dışından apaçık talan, köleleştirme ve kaatillik yoluyla ele geçirilen servet, anayurda taşınarak sermayeye çevrildi." (Karl Marx, *Capital*, Sol Yayınları, Ankara, 1992, sf. 770-771.)

Charlie Chaplin "Şarlo Polis"te, ABD toplumunda polisle papazı, devletle kiliseyi yan yana koyuyor, toplumun Kitab-ı Mukaddes öğütleriyle ve polis copuyla hizaya getirilmesini yerden yere çalıyordu. Aradan doksan yıl geçti, sanatçının saptaması o ülkede ve pek çok ülkede ne yazık ki hâlâ geçerli.

“Ciddi Olalım!”

Yavuz Alogan —

ABD’yi ancak kendi topraklarına yönelik yakın bir nükleer saldırı tehdidi, İspanya’da olduğu gibi Amerikan dış siyasetine açıktan cephe alan sol güçlerin Avrupa ülkelerinde iktidara gelmesi, Ortadoğu Bölgesinde devletler arası anti-ABD ittifakların kurulması durdurabilir

ABD sosyal psikolojinin vatani sayılır; din ve kültür antropolojisi konusunda yapılan “alan çalışması” bakımından da herhalde en önde giden ülkelerden birisidir. Bu ülkede sadece “Vietnam sendromu” üzerine yazılanlar bile sosyal psikolojiye önemli bir katkıda bulunmuştur. Ayrıca ABD’nin kendi tarihi boyunca en çok sayıda yabancı halkla (Amerikan yerlileri, İspanyollar, çeşitli Avrupa ve Asya halkları, bütün Latin Amerikan halkları) karşılaşan ülke olduğu, bütün bu halklarla savaşırken, topraklarını işgal edip yağmalarken pek çok değerli bilgiye ulaştığı da söylenebilir. Yankee emperyalizminin gerek bu türden derlenmiş bilgiyi, gerekse her türlü bilimsel çalışmayı kendi istihbarat örgütlerinin, siyasal ve askerî mekanizmasının hizmetine sunmak için dünya çapında faaliyet gösteren pek çok vakıf, dernek, cemiyet, cemaat örgütlenmesine sahip olduğu da açıktır. Zaten “emperyalist” (ya da Negri ve Hardt’ın dilimize kazandırdığı “post-modern” terimle “İmparatorluk”) olmanın birinci ve vazgeçilmez şartı, küresel düzeyde yayılmış resmî ve gayri resmî bir haberleşme, yönlendirme ve istihbarat ağına sahip olmak, askerleri, işadamlarını, şöhretli gazetecileri şu ya da bu biçimde angaje etmektir. Emperyalizmin küresel siyaseti bütün bu unsurların bileşkesidir aslında. Onlardan aldıklarını değerlendirerek kamuoyunu, ulusları, devletleri yönlendirir ve askerî mekanizmasını sevk ve idare eder.

Emperyalizm aynı zamanda kültürel; kendi hayat tarzını yayarak ilerler. Coca-Cola bir “yaşam tarzı”dır; sinemalarda yeni bir İtalyan, Fransız ya da İspanyol filmi seyretmek artık neredeyse imkânsızdır; her semtte bir McDonalds köftesi yemek mümkündür; plazaların dekorasyonundan, alışveriş ve eğlence sistemine kadar her şey, bütün renk ve biçimleriyle Amerikandır ve seri imalata dayanan bir kitlesel tüketim anlayışının ürünüdür (burada Walter Benjamin’i analım).

Emperyalist olmak aynı zamanda bir misyon sahibi olmak demektir. Hükmetmenin birinci şartı hükmedenin kendi hayat tarzını hükmedilene dayatması, ezdiğini kendine benzetmesidir. Roma ken-

di uygarlığını yaymış, “barbar” dediği ulusların kendi iç hukukunu yok sayarak onlara “Roma hukuku”nu kabul ettirmiştir.

AMERİKAN DEMOKRASİSİ

ABD emperyalizminin misyonu da “demokrasi”yi bütün dünyaya yaymaktır. Ancak bu demokrasiyi yayma misyonunun daha ziyade Sovyetler Birliği’nin dağılmasıyla birlikte ortaya çıkan “stratejik boşluk” alanlarında, Ortadoğu, Balkanlar ve Kafkasya’da yoğunlaştığı ve Rusya’ya doğru genişlemeye, uzak Asya ülkelerine uzanmaya çalıştığı görülmektedir. ABD emperyalizmi dünya enerji kaynaklarını ve enerji iletim yollarını, bu kaynakların ve yolların üzerinde ya da yakınında yer alan “rouge” (serseri) ülkelerin ulusal egemenliğinden kurtarmaya, bu ulus-devletleri silahsızlandırmaya, ulusal yapılarını dinsel ve etnik bölünmeleri derinleştirip siyasallaştırarak dağıtmaya çalışmaktadır. Aslında bu yönde kullanılan araçların ve geliştirilen temaların dahiyane olduğu kabul edilmelidir. Her bölgeye ayrı bir “muamele” gerçekten de başarıyla uygulanmaktadır.

Önce temalara bakalım. ABD özellikle Kafkas ülkeleri ve Ortadoğu’da kadınların özgürleşmesini, gençlerin eğitilmesini, Arap ülkeleri ve şeyhliklerinde ya da eski Sovyet bölgelerinde kusursuz bir demokratik parlamenter rejimin kurulmasını, insan haklarına eksiksiz uyulmasını, yönetim, iletişim ve bilişimin bilgisayar destekli olarak geliştirilmesini (“bilgi toplumunun inşası”) savunmaktadır. BOP’un resmî belgelerinde yer alan bu “program”, bu ülkelerin Batı’yla hem maddî hem de kültürel bağları olan aydınlarına ve profesyonellerine bir “medeniyet projesi” gibi görünmektedir.

Ülkelerin koşulları uygulanan yöntemleri belirlemektedir. Sırbistan, Gürcistan ve Ukrayna’da ABD şirketlerinin hazırladığı altyapı ve Soros’un Open Society’si dahil çeşitli “İnsani Yardım” kuruluşlarının sağladığı kültürel etkileşim ve para dağıtım faaliyeti sayesinde değişmez bir senaryonun uygulanmasıyla, yani kitlelerin parlamento binalarını kuşatması, “Batı yanlısı” bir liderin çevresinde

toplanaarak iktidarı talep etmesiyle, "güller devrimi" ya da "mor kaftan devrimi", vb. gibi çeşitli isimler altında "demokratik devrimler" gerçekleştirilmekte, Afganistan ve Irak gibi ülkelerde de işbirlikçi güçler "seçim/demokrasi" görüntüsüyle iktidara getirilmekte, dinî ve etnik gruplarla oynanarak tam bir askerî yıldırma ve katliam siyaseti uygulanmaktadır.

Kullanılan araçlar, Kafkas ülkelerinde dünyadan yardım isteyen gözü yaşlı demokratların devrimi andıran tablolar yaratarak sokaklarda bayrak açıp dolaşmasından, Felluce'de cami içinde yaralı kurşunlamaya ve havadaki oksijeni emerek insanları öldüren katliam silahları kullanmaya kadar değişmektedir.

DÖNÜŞÜ OLMAYAN YOL

ABD'nin aynı zamanda acelesi vardır. Irak'tan peş peşe asker çekmekte olan, bir kısmı NATO üyesi AB ülkelerini, yeni nesil atom silahlarından söz eden ve Orta Asya'da hızla yeni askerî üsler kurmaya başlayan Rusya'yı, artık ABD'nin nükleer şemsiyesine ve askerî korumasına güvenmeyerek anayasasını değiştiren, böylece yeniden askerileşmeye karar veren Japonya'yı ne kadar güçlü olduğuna bir an önce ikna etmek zorundadır. ABD'yi korkutan, Şanghay İşbirliği Örgütü gibi oluşumların kendisine açıktan cephe almasıdır. Brzezinski'nin yıllar önce ABD'nin dünya hegemonyası için en büyük tehlike olarak gördüğü gelişmenin, yani Almanya ve Fransa ile Rusya yakınlaşmasının gerçekleşmesi hâlinde BOP projesinin uygulanması imkânsız olacaktır. Bu nedenle ABD Irak'ta sosyal psikolojiyi, din antropolojisini falan boş vermekte, katliamın Müslüman dünyada içten içe kabaran öfkeyi azdırması ve El Kaide gibi örgütlere meşrûluk kazandırması gibi riskleri göze almakta, üstelik bunu Pentagon ve CIA'nın, "Irak halkını kaybediyoruz", "askerî bakımdan geriliyoruz" gibi raporlarına rağmen yapmaktadır.

ABD'nin bu yoldan dönüşü yoktur. Henry Kissinger, ABD'nin yenilgiye uğraması ve Irak'ta radikal bir hükümetin kurulması durumunda, bütün İslam dünyasının kaosa sürükleneceğini, bölgedeki ılımlı hükümetlerin devrileceğini ya da varlıklarını sürdürmek için mücadele etmek zorunda kalacaklarını, terörizmin bütün Avrupa'ya yayılacağını ve ABD'ye yönelik tehdidin artacağını söylemektedir (*Newsweek*, 8 Kasım 2004). Emperyal bir güç olarak ABD geleceğini BOP'a (ya da daha gösterişli bir ifadeyle "Genişletilmiş Ortadoğu ve Kuzey Afrika Projesi"ne) bağlamıştır. Bunun Evangelist bir haçlı seferiyle, yeryüzünde zuhur ettiğinde İsa'ya mahcup olmamak için Hristiyan bir dünya yaratmak, vb. gibi uhrevî fikriyatla bir ilgisi yoktur. Buna biz emperyalizm, "Amerikan

emperyalizmi" ya da "Yankee emperyalizmi" diyoruz. Demokratlar seçimi kazansalardı da bu küresel siyasette bir değişiklik olmayacaktı. Amerikan Kurulu Düzeni'nin (Establishment) patronları (yani büyük silah, çelik, petro-kimya tröstleri) ve onların akıl hocaları kararlarını vermişler ve nükleer savaş dahil her türlü riski göze almışlardır. İkinci Dünya Savaşı'ndan önce Ruhr Havzası ve Alcase-Lorain bölgesi Almanya için ne ifade ediyorsa, Ortadoğu bölgesi de ABD için onu ifade ediyor. Üstelik onun ayağını bağlayan bir Versailles Anlaşması da yok.

ABD'nin tek derdi mümkün olduğu kadar az zayılatmak; bunun için de Müslüman ülkelerin askerlerini kullanmak; bölgedeki etnik grupları ve devletleri birbiriyle savaştırarak (İran-Irak savaşı bu konuda önemli bir örnek olmuştur) kendi askerî imkânlarıyla bu savaşları uzaktan maniple edebileceği bir ortam yaratmaktır.

TÜRKİYE'DE "DEMOKRATİK DEVRİM"

ABD'nin bu büyük "demokrasi savaşı"nın tam merkezinde yer alan ülkenin Türkiye olduğunu artık herkes kabul ediyor. ABD'nin Türkiye'ye uyguladığı "dönüştürme programı" ne Irak'takine, ne de Kafkas ülkelerindekine benziyor. Şu aşamada Türkiye'den sadece daha fazla ve daha geniş im-

Dev (1963). Karışık teknik, 63x49 cm.

kânlarla kullanabileceği askerî üsler, daha geniş askerî ve lojistik sevkiyat imkânı ve TSK'nın bazı bölgelerde kendi yanında fiilen savaşmasını isteyen ABD, Türkiye'nin "demokratik" bir ülke hâline getirilmesi görevini AB'ye ihâle etmiştir.

AB, Türkiye'yi kendi içine almadan belirli bir mesafede tutarak yavaş yavaş kendi standartlarına uydurmaya, İstanbul'u ekümenik patrikliğin dünya merkezi hâline getirmeye, bir zamanlar Almanya'nın Hırvatistan ve Slovenya'da uyguladığı ve Yugoslavya'nın parçalanmasına yol açan siyaseti andırır biçimde para ve kredi mekanizmalarını kullanarak bölgesel eşitsizlikleri arttırmaya çalışacak ve belki uzun vâdede Türkiye'nin bir kısmını tamamen ya da bütününe özel statüyle kapsayacaktır.

Türkiye aynı zamanda ABD ile AB arasındaki hegemonya mücadelesinin mevzilerinden biridir. ABD Soğuk Savaş döneminin "güvenilir müttefik" ve NATO üyesi olan Türkiye'yi Avrupa'ya, vahşi İslam ile Batı uygarlığı arasında bir tampon bölge, bir "ılımlı İslam" modeli, aynı zamanda Avrupa ordusunun kurulma süreci içinde bir askerî örgütlenme modeli ve silahlı güç kaynağı olarak pazarlamaktadır. ABD'nin BOP projesi ve Rusya'ya uyguladığı kuşatma siyasetinin âkibetinden ve Türkiye'nin bu kapsamda oynayacağı muhtemel askerî rolden pek emin olmayan AB ise bu devasa "ılımlı İslam" ülkesine ihtiyatla yaklaşmakta; NATO standartlarına göre donatılmış ordusu Amerikancı darbe geleneğine sahip, halkı kendi burjuvazisi tarafından soyulmuş, kendi devleti tarafından cahil bırakılmış, eğitimsiz, vasıfsız bu geniş kitleyi kendi içine fazla sokmadan, bölge bölge ayrıştırarak, her biri birer para dağıtım sistemi olan "insan odaklı projeler"le uzaktan "demokratikleştirme" stratejisini benimsemektedir.

Aslında bu çok güçlü, savunucularına rant da getiren gayet sağlam bir projedir. Dengeler nasıl da kurulmuştur, bir taşla ne kadar çok kuş vurulmaktadır! Kendisine "muhafazakâr demokrat" diyen AKP iktidarı AB değerlerine ve sistematığına yaklaştıkça uluslararası meşrûiyet kazanmakta (Erdoğan, *Time* ve *Newsweek*'e kapak olmakta, Verhaeugen ona olan hayranlığını ifade etmektedir!) ve İslamî ideolojinin yolunu kesen Devlet'i dışarıdan yavaşça çözebilmekte; burjuvazi aynı anda hem iç ekonominin gereklerine uyma yükümlülüğünden, hem de sendikaların baskısından kurtularak (Türk medyası son günlerde ansızın sendikaların işçileri sömüren birer dükalık olduğunu keşfetti!) uluslararası burjuvazinin alt sektörlerinde yerini almakta; ülkenin bölünmüş entelijansiyesinin bir kısmı yüz yıllık "medeniyet projesi"nin nihayet yürürlüğe girmekte olduğunu göre-

rek sevinmekte; her biri postmodern birer Prens Sabahattin, II. Grubun Lideri Ali Şükrü ya da Limancı Ahmet Hamdi sûretine bürünmüş profesörler ekranlardan esip kükremektedirler. Bu bileşim Ukrayna'da Yuşçenko'yu, Gürcistan'da Şaakaşvili'yi alkışlayan kitleleri andırmaktadır. Üstelik "proje" sahiplerinin muazzam miktarda paraları; devasa kitle iletişim araçları ve sağlam örgütlenmeleri vardır.

AB'nin AKP eliyle uyguladığı bu sistematik baskı siyaseti gerçekten de insanı kışkıracak bir "demokratik devrim"i andırıyor. AKP gibi bir partinin bu "demokratik devrim" in uygulayıcısı olması, tarihin bir ironisi değilse nedir? 1960'lı yıllardan bu yana, onca ölüm ve yıkım pahasına sosyalistlerin her türlü yöntemi deneyerek (gerilladan parlamenter faaliyete kadar) gerçekleştirmeye çalıştıkları, on binlerce teorik ya da kitlesel yayın organında milyonlarca kere talep ettikleri "demokratik haklar" gece gündüz (namaz araları hariç) çalışan TBMM'nin birer birer çıkardığı yasalarla, biraz tuhaf bir biçimde olmakla birlikte, "gerçeklik" kazanıyor. Gerçekten de bir "demokratik devrim" yaşanıyor! Yukarıdan bir "devrim" bu, ama aynı zamanda da uzaktan ve dışarıdan. (Bu noktada Bismark'ı ve sevgili Melih Pekdemir'i analım.)

Geçmişin devrimci ve genç hareketinde, her biri neredeyse çocuk yaşta olan ve bu yüzden yaşadıkları durumun ciddiyetine bazen tavırlarıyla ters düşen devrimcilerin kendi aralarında sık sık kullandıkları bir deyiş vardı: "Ciddi olalım, arkadaşlar!"

11 Eylül, ABD toplumunda zihinsel bir dönüşüme yol açtı ve seçmenlerin % 79'unun ahlâkî nedenlerle Bush'a oy verdikleri son Başkanlık seçimi, yakın gelecekte Amerikan halkından Vietnam Savaşı dönemini andıran büyük bir muhalefetin beklenemeyeceğini ortaya koydu. ABD'yi ancak kendi topraklarına yönelik yakın bir nükleer saldırı tehditi; İspanya'da olduğu gibi Amerikan dış siyasetine açıktan cephe alan sol güçlerin Avrupa ülkelerinde iktidara gelmesi; Ortadoğu bölgesinde devletlerarası anti-ABD ittifakların kurulması durdurabilir. Bizim ülkemizde de Cuma namazı cemaati ve Elkâtımış'lar dışında, geniş, güçlü, sürekli ve kitlesel bir anti-Amerikan sol hareket geliştirmek gerekir. Ancak Avrupa ülkemize yukarıdan (ve biraz da yandan ve çaktırmadan) demokratik bir "yaşam tarzı" dayatırken, solun bir kesimi tam bir naiflik örneği sergileyerek "emeğin Avrupası" hayalleri kurarken, "Amerikan emperyalizmine karşı bağımsız Türkiye" mücadelesini kitleselleştirmek ne derece mümkündür?

AB ve IMF: Gerçekler, Hayaller ve Yalanlar

Merdan Yanardağ

"Görünür sol", kerteriz noktasını kaybetmiş durumda. Toplumsal ve siyasal gelişmelerin sınıfsal analizini yapma, ölçüyü buradan koyma yöntemi bir yana bırakıldı. Yaşanan şey sınıfsal bir körlüktür

Hükümet zor durumda. İktidarı kayıtsız şartsız destekleyen liberal, Avrupalı, Amerikancı ve İslamcı kanaat önderleri ve kamuoyu yapıcıları da.

Nasıl olmasınlar ki, Avrupa Birliği'nin 17 Aralık Brüksel zirvesinde alınan kararları politik bir zafer diye sunmaya çalışan Adalet ve Kalkınma Partisi liderliğinin toplumdan ve TBMM'den gerçeği gizlediği ortaya çıktı. Anlaşıldı ki, hükümet önemli tavizler vererek elde ettiği "müzakere tarihi"ni öne çıkarıp, büyük fotoğrafı halktan sakladı.

Adalet ve Kalkınma Partisi'nin böyle bir "zafer"e şiddetle ihtiyacı vardı. Çünkü, iç dinamiklere dayalı bir iktidar kudretine sahip olmaktan çok, esas olarak dış dinamiklere yaslanarak ülke içindeki iktidar alanını genişletmeye çalışıyor. başka çaresi yoktu. Bu nedenle Erdoğan hükümetinin Ankara'da ilan ettiği "kırmızı çizgiler" Brüksel'de aşıldığında, buna direnemeyecekleri beliydi. Üstelik bu çizgiler sadece hükümetin de değil, Çankaya Köşkü'nde yapılan "devlet zirvesi" kararlarıydı.

Sonuçta beklenen oldu. AKP, ucu açık ve sonucu garanti edilmeyen bir müzakere tarihine karşılık, daha önce iltica ettiği "devlet politikaları"nın tümünü terk etti. Buna mecburdu. AB zirve kararlarını kabul etmediği takdirde, orta vadede iktidar koltuğunu terk etmek zorunda kalacağını biliyor, dahası, en önemli iktidar enstrümanlarından birini, "AB sopası"nı yitireceğini görüyordu.

Ancak ortada "küçük" bir sorun var. Elde edilen sonucu bir başarı, hattâ "zafer" gibi sunmak gerekiyor. Zorluk da burada. Belki ortada "paçayı kurtarmayı" sağlayacak bir "tarih/takvim" var ama bir "zafer" yok. Bu nedenle AKP, Brüksel'de aldığı "müzakere tarihi"nin, orada verdiklerinden daha önemli olduğunu göstermek ve kamuoyunu buna ikna etmek zorunda.

Küresel hegemonya mücadelesinin dışına düşmek için Türkiye gibi Avrasya jeo-politiğinin

Kırkpınar (1984). Tuval üzerine yağlı boya. 71x55 cm.

önemli bir ülkesini kaybetmeyi göze alamayan AB, kendisinden bekleneni yaptı. Amerikancı bir ülke olarak gördüğü Türkiye'yi ne tam olarak içine aldı, ne de "ipini" bıraktı. Ancak, bu ipin AKP hükümetini kurtarıp kurtaramayacağı meçhul. Artık hükümetin tek gücünün bulunduğunu var sayabiliriz; muhalefetin dağınıklığı, programsızlığı ve güçsüzlüğü.

AB MUHİBLERİ KAYBETTİ

Türkiye'nin AB üyelik sürecini farklı bir perspektifle değerlendiren, bu emperyal entegrasyon projesine cepheden karşı çıkan, hattâ sadece bazı yönleriyle eleştirenler

bile haklı çıktı. Yaşadığı topraklara ve bu toprakların toplumsal dinamiklerine karşı derin bir inançsızlık içinde olanlar ve AB'yi seçeneği olmayan bir uygarlık projesi olarak değerlendirenler ise kaybetti.

Kaybetme duygusu iktidar mevkiinde olanları hırçınlaştırıyor ve serinkanlı bir değerlendirme yapmalarını bile imkânsız hâle getiriyor. Dahası, bu ruh hâli, yeni duruma uygun stratejiler geliştirmeyi ve politika üretmeyi de engelliyor. Farklı görüşlere saldırarak aylardır kamuoyunu, ulusal fikir ortamını ve genel olarak entellektüel alanı terörize edenler, bugün şaşkınlık içinde. Mehmet Ali Birand'ın 21 Aralık'ta yazdığı yazının — *Posta, Referans ve Turkish D. News* gazeteleri ile *Hürriyet* ve *Milliyet*'in internet sitelerinde aynı gün yayımlanıyor — sadece başlığı bile bu ruh hâlini çok iyi özetliyor: "Bırakın, şu işin tadını çıkaralım."

GEÇMİŞ OLSUN!BU İŞİN TADI ÇOKTAN KAÇTI.

Ankara Kızılay meydanında "Brüksel zaferi"ni kutlamak için gündüz gözüyle patlatılan hava fişeklerin daha dumanı dağılmadan, Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı 17 Aralık zirvesinden bir hafta sonra AB'ye bir nota verdi. Notanın konusunu 17 Aralık belgesinde yer alan "kalıcı kısıtlamalar" oluşturuyordu.

Bakanlıktan yapılan açıklama kısa ve çok net: "Türkiye Cumhuriyeti Brüksel zirvesi karar metninin 23. paragrafında yer alan derogasyonların kalıcı olmasını kabul etmediğini bildiren bir notayı AB'ye vermiştir." Bu kısa açıklama, palavraya son veriyor.

Hatırlanacaktır, gerek Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, gerekse Dışişleri Bakanı Abdullah Gül zirveden hemen sonra yaptıkları açıklamalarda, Türkiye'nin kalıcı kısıtlamaları kabul etmediğini, karar metnine, "gerek duyulduğunda" ve "Türkiye'nin kabul etmesi hâlinde" diye iki ayrı "kayıt" düşüldüğünü söylemişlerdi. Diplomatik süreci yöneten en yetkili iki ağızdan yapılan bu açıklamalara bakılırsa, kalıcı kısıtlamalar Türkiye için "otomatik" şekilde devreye girmeyecek, dolayısıyla bir uzlaşma sağlanmadan uygulanamayacaktır.

Oysa, hükümet verdiği nota ile kendi kendini yalanlamış oldu. Şark kurnazlığını diplomasi sanan, Dışişleri bürokrasisini, deneyimli büyükelçileri, yetkin tercümanları Brüksel'de devre dışı bırakan, görüşmeleri, çevresinde bulunan bir kaç partili danışmanla götürmeye çalışan Erdoğan, 17 Aralık zirvesinde derin bir yenilgi aldı. "Zafer" çığlıkları bu yenilgiyi gizlemeye yöneliktir.

Kıbrıs şartı, sonucu garanti edilmeyen ucu açık müzakere süreci ve "imtiyazlı ortaklık" diye kavramsallaştırılan ikinci sınıf üyelik zorlaması — ki 17 Aralık belgesinde açıkça tanımlanmaktadır — bir tarafa bırakılsa bile, bu notanın anlamı şudur: Türkiye AB'ye tam üye olsa dahi bu ülke vatandaşları Avrupa'da serbestçe dolaşamayacak; başta tarım sektörü olmak üzere, AB fonlarından Türkiye hiç bir şekilde yararlanamayacak; dahası, her müzakere başlığına geçiş için "performans kriterleri" aranacağı, uzun geçiş dönemleri uygulanacağı ve her düzenleme için uygulama aşaması izleneceği için, müzâkereler 20, hattâ 30 yıl bile sürbilecek.

Öyle ki, Ege Cansen gibi iş dünyasının yakından tanıdığı ve izlediği bazı ekonomistler bile bu tabloya bakınca, "Aslında AB tarih vermedi," diye yazıyorlar. Cansen, "Şartlı tarih, tarih değildir," diyor ve medya dünyasında farklı görüşlere karşı estirilen "terör" rüzgârına karşı çıkıyor. (Hürriyet, 22.12.2004)

EĞRİ CETVELDEN DOĞRU ÇİZGİ ÇIKMAZI!

Türkiye'nin ve hükümetin AB zirvesi öncesinde ilan ettiği tutum ile zirve sonuçlarının kısa bir karşılaştırması, önümüzdeki tabloyu daha net görmemizi sağlayacaktır. Moda deyimle Türkiye'nin "kırımızı çizgileri" ve zirve sonuçları genel hatlarıyla şöyle sıralanabilir:

1- Türkiye'nin, tam üyelik hedefini saptıracak hiç bir kararı kabul etmeyeceği belirtildi. Dolayısıyla, ucu açık bir müzakere sürecinin reddedilece-

ği ilan edildi. Zirve kararlarında ise, "müzâkere sürecinin doğası gereği ucunun açık" olduğu belirtildi ve tam üyeliğin "garanti edilemeyeceği" hiç bir yoruma yer bırakmayacak bir açıklıkla yazıldı. Üstelik zirve kararında, müzâkerelerin başarısızlıkla sonuçlanması hâlinde, "Türkiye'nin Avrupa yapısına sıkı bağlarla demirlenmesinin sağlanması" gibi garip bir ifade yer aldı. Daha önce hiç bir ülke için söz konusu olmayan bu yaklaşım, Türkiye için tam üyeliği değil, "imtiyazlı ortaklık" diye ifade edilen özel bir statünün öngörüldüğünü ortaya koymaktadır.

2- Kıbrıs Cumhuriyeti'nin (Kıbrıs Rum Yönetimi) tanınmasının bir ön şart olarak kabul edilmeyeceği ısrarla vurgulandı. Çankaya Köşkü'nde 17 Aralık'tan hemen önce yapılan "devlet zirvesi"nde bu tutumun altı kalınca çizildi. Ancak, 3 Ekim 2005 tarihinden önce 1963 Ankara Antlaşması'nın yeni üye on ülkeye teşmili (Gümrük Birliği) Brüksel'de kabul edildi. Bunun anlamı şudur; eğer bu süre içinde Kıbrıs'ta bir çözüm olmazsa Türkiye, Kıbrıs Cumhuriyeti'ni tanıyacaktır. Çünkü, tanımadığınız bir ülke ile herhangi bir antlaşma yapamazsınız.

3- Hiç bir alanda, özellikle serbest dolaşım konusunda kalıcı kısıtlamaların kabul edilmeyeceği belirtildi. Zirve kararlarında ise, "uzun geçiş dönemleri, özel sınırlamalar ve kalıcı kısıtlamalar" konulabileceği açıkça yer aldı. Böylece, sadece işgücünün serbest dolaşımının değil, ürünlerin de (özellikle tarım ürünleri) AB pazarına girmesinin engellenebileceği kayıt altına alınmış oldu. Üstelik, Avrupa Sosyal Fonları'ndan Türkiye'nin yararlanmasının ya sınırlanacağı ya da kalıcı olarak engelleneceği de benimsenmiş oldu. Yani para da yok.

4- Tam üyelik sürecinin başlatılacağı müzakere tarihinin, başka bir zirveye bırakılmadan ilan edilmesi istenmişti. Zirve kararlarında sadece bu talep karşılandı ve 3 Ekim 2005, müzâkerelerin başlangıç tarihi olarak benimsendi.

Ayrıca, eğer şartlar değişmezse Kıbrıs Cumhuriyeti'nin elinde tuttuğu veto hakkına (AB'de kararlar oy birliğiyle alınıyor) ek olarak, Fransa ve Avusturya'nın referanduma gideceğini açıklaması da tam üyelik hedefini neredeyse imkânsız kıldı.

DEMOKRASİ İLLÜZYONU

Hayal kırıklığına uğrayan AB muhiblerinin sığındığı son bir argüman var, kabaca şöyle özetlenebilir: Türkiye AB'ye tam üye olmasa bile, yapılan "reformlar" bu toplumun yararınadır. Türkiye hiç değilse bu sayede demokratikleşecektir.

Bu yaklaşım da büyük bir palvradır. Geri dönüşü olmayan tavizler verildiği halde Türkiye'nin AB'ye tam üye olamaması bizi şöyle bir tablo ile başbaşa bırakabilir: toplam büyüklükleri bakımından güçten düşürülmüş, tarımı çökmüş, neo-liberal politikalar nedeniyle ekonomisi üretim yeteneğini kay-

betmiş, birleştirici çimentosunu yitiren toplumu cemaatlara ayrılarak ufalanmış, akarsularının yönetimi uluslararası kurumlara bırakılmış (bu talep müzakereler başlıkları arasında yer alıyor), İstanbul'dan kalkan gemileri Ege'den geçerek Antalya'ya gidemeyen (Brüksel belgesinde Ege sorununun Lahey'de çözülmesi isteniyor) bir ülke... Bu olasılık hiç de az değildir. Böyle bir ülkede, burjuva karakterde bile olsa "demokrasi" inşa edilebilir mi?

Bu tartışma aslında ve esas olarak, bir yön ve program farklılaşması yaşayan Türkiye elitinin iki eğilimi arasında cereyan ediyor. Bu eğilimleri kabaca iki başlık altında, entegrasyoncular ve ulusalıcılar diye tasnif etmek mümkün. İnisiyatif açık şekilde entegrasyoncu güçlerin elinde. Türkiye'nin AB'ye katılımı, sistemin ve devletin resmî politikası hâline gelmiş durumda. Bu politika günümüzde AKP hükümeti eliyle yürütülüyor. Amerika Birleşik Devletleri de küresel imparatorluk stratejisinin bir gereği olarak bu hedefi destekliyor. Ulusalıcı güçler ise maddî ve sosyal içerik zaafını yüksek sesli retorikle örtmeye kalkan dağınık, örgütsüz ve bastırılmış durumdaki bir muhalefet hareketi görünümünde.

Sol, ülkenin kaderi üzerinde yürüyen bu tartışmada etkin ve bağımsız bir güç, özgün tezleri olan felsefî ve siyasal akım olarak yer almıyor. Durum böyle olunca, toplum, sistem içi iki gücün arasında kalmış ve sıkışmış durumda, olanı biteni anlamaya çalışıyor. Kafalarda belli şüpheler olsa da, insanlara, sistemin ideolojik aygıtları aracılığıyla pompaladığı iş, daha iyi bir gelecek ve hayat beklentisiyle AB'den yana tutum alıyor. En azından 17 Aralık zirvesine kadar bu böyleydi.

Solun, özellikle yaygın medyada görünür durumdaki sol entelijansiyanın önemli bir kesimi, demokrasi ve insan hakları beklentisiyle AB üyeliğini destekliyor. "Ne yani," diyor, "işkencenin ortadan kalkması, azınlık haklarının tanınması kötü bir şey mi?"

Çizgi buradan çekilince, tartışmanın sol içinde yürütülmesine de imkân kalmıyor. Türkiye'de solun kırk yıldır yürüttüğü özgürlükler mücadelesinin bir yana bırakılmasını geçelim, bu kesimler, sistemin ve devletin resmî politikalarının, ABD'nin bölgesel ve küresel ölçekteki hesaplarının yedeğine düşme tehlikesinin bile farkında değiller. İşin komik (trajikomik mi desek) tarafı da, bu arkadaşların muhalefete karşı muhalefet ederek, yani egemen ve belirleyici olmayanlara karşı çıkararak "ilerici" bir pozisyon takındıklarını sanmalarındır.

Sorun açık; "görünür sol", kerteriz noktasını kaybetmiş durumda. Toplumsal ve siyasal gelişmelerin sınıfsal analizini yapma, ölçüyü buradan koyma yöntemi bir yana bırakıldı. Yaşanan şey sınıfsal bir körlüktür. Dünyada son on beş yıldır esen liberalizm fırtınasının sol üzerindeki en önemli yan etkisi herhalde budur.

Kapitalizmin mutlak egemenliğinin hüküm sürdü-

ğü dünyada, asıl ve belirleyici ayrımın sermayeyle işçi sınıfı ve ezilenler arasında değil de, örneğin; devlet-sivil toplum, merkez-çevre, alt kültürler-üst kültür, cemaatler-ulus devlet arasında olduğunun sanılması ve vaaz edilmesi, temel sorun alanını oluşturmaktadır. Kapitalizmi ve liberal demokrasiyi nihai insanlık tecrübesi olarak gören bu post-modern anlayışın krallığını ilan etmesi, sadece gözleri değil, kalpleri de kör etmektedir. Bu "moda" anlayıştan kopamayan sol ise farkını yitirmekte, farkını yitirdikçe de gereksizleşmektedir.

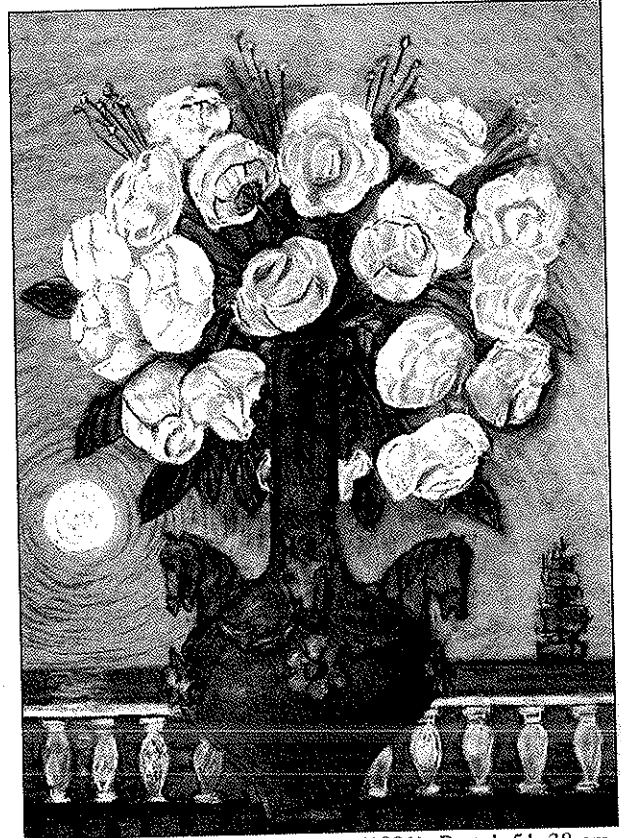
Oysa, emekçilerin ve ezilenlerin sözcüsü olma iddiasındaki sosyalist sol, sermayenin ve devletin bütün parti ve akımlarından ideolojik, politik ve örgütsel bakımdan bağımsızlaşmadan, toplumun ve ülkenin geleceğini tayin etmeyi bir yana bıraksak bile, o geleceği etkileyecek bir güç olarak varlığını sürdürmesi dahi mümkün değildir.

Daha da önemli olan şey şudur: "özgürlükçü" ve "demokratik" de olsa, sermayenin egemenlik biçimlerinden birini savunmak sosyalistlerin işi değildir.

EMPERYAL BİRLİK OLARAK AB'NİN ANLAMI VE SOL*

İsterseniz, yukarda (ilk bölümde) kısaca değindiğimiz şu AB olgusuna biraz daha yakından ve ayrıntılı olarak bakalım.

1- Öncelikle bilinmelidir ki, AB sınıfsal bakımdan

Natürmort (1981). Pastel. 51x38 cm.

* bkz. Güray Öz, Cumhuriyet, 20 Ekim 2004.

"nötr" bir organizasyon değildir. Bu sınıfsal yapı, Maastrich kriterlerinde ve AB Anayasası'nda resmen ilan edilmiştir; serbest piyasa ekonomisi tek ve resmî sosyo-ekonomik sistemdir. AB, kısa vadede (2010 yılında) dünyanın en rekabetçi ekonomisi hâline gelmeyi hedeflemektedir. Bunu gerçekleştirmenin tek yolu vardır: "Sosyal Avrupa"yı tasfiye etmek. Sosyalizmin ve toplumsal muhalefetin baskısından kurtulan Avrupa sermayesi zaten bunu yapmaya çalışıyor. Sosyal devletin kazanımlarının tasfiyesi ve neo-liberal özelleştirme saldırısı bu anlama gelmektedir.

2- Avrupa elbette yekpare bir bütün oluşturmaktadır. Bu coğrafyada da farklı toplumsal çıkarlar arasında çelişki, mücadele ve çatışma, inişli-çıkışlı bir seyir izlese bile devam etmektedir. Başka bir anlatımla, Avrupa aynı zamanda bir sınıf mücadelesi alanıdır. Ancak, bu durum AB kurumları üzerindeki sermaye egemenliğini ve yönlendiriciliğini görmeyi engellememelidir.

3- AB, gezegene hâkim olma mücadelesinde uzunca süredir inisiyatifini yitiren yaşlı kıta sermayesinin yeni bir emperyalist birlik ve entegrasyon hareketidir. Örneğin, NATO içinde de gerilim ve çatışmalara neden olan bir AB ordusu oluşturma çabaları, Türkiye'yi bütünüyle kaybetmek istememe tutumunun arkasındaki asıl nedendir. AB, bölgesel etkinliği nedeniyle Türkiye'yi yedeğinde tutmak ve askerî gücünü kullanmak istemektedir. Tam üyelik konusundaki ayak sürümünün nedeni budur.

4- Avrupa Birliği sadece Kopenhag kriterlerinden ibaret sayılmakta, üstelik bu ünlü "kriterler" in ne anlama geldiği yeterince analiz edilmemektedir. Kopenhag kriterleri üzerinden bakıldığında da son çözümlemede AB, liberal-demokratik bir hukuksal ve kurumsal çerçeve yaratılarak serbest piyasa ekonomisini ve kapitalist pazarın işleyişini rasyonelleştirme girişiminden başka bir şey değildir. Burjuva demokratik hak ve özgürlüklerin genişletilmesi bu gerçeği değiştirmemektedir. AB, sınıflar üstü teknik ve hümanist bir proje değildir.

5- Açlık ve yoksulluk Kopenhag kriterleri tarafından "insan hakları" kapsamında sayılmamaktadır. 2010 yılında dünyanın en rekabetçi ekonomisini yaratma hedefi, Türkiye'yi bir tür ikinci sınıf üyelik ya da "özel statü" içinde tutma stratejisiyle birleştğinde, uzak olmayan bir gelecekte Türkiye'nin acımasız bir neo-liberal saldırı altında kalacağını görmek için yeterlidir. Maastrich kriterleri, serbest piyasa ekonomisinin gereklerini yerine getirmek için bütün sosyal kazanımların tasfiye edilmesini gerektirmektedir. Bu durumda, sadece serbest dolaşım hakkı kalıcı olarak kısıtlanacak işçiler ve kent yoksulları değil, tarım üreticileri de büyük bir yıkımla karşı karşıya kalacaktır. Ülke tarımı üretim yeteneğini yitirecektir.

6- AB, emekçilerin ve genel anlamda halkın kazanımlarını değil, sermayenin gücünü ve egemenliğini büyütmektedir. Hatırlatmak zorundayım ki, Batı Avrupa sermayesi, bugün Kıta'da geçerli olan

demokratik ve sosyal hak ve özgürlükleri kendiliğinden vermemiştir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yıkılan ve şiddetli sınıf mücadeleleriyle sarsılan Avrupa, sosyalist sistemin de baskısıyla buna zorlanmıştır. Ortaya çıkan "Avrupa Sosyal Modeli" böyle bir tarihsel arka plana sahiptir. Ve hiç şüphe yok ki, Birlik merkezileştikçe yangından son kurtarılabilecek şey de bu "sosyal model" olacaktır.

Yukarıda sayılan nedenlerden dolayı, solun belli bir bölümünün bugünden AB'ye ilişkin (en hafif deyim ve yaklaşımla) eleştirel bir tutum takınmaması, yarı toplumun geniş kesimlerinde yaşanacak sorunlar karşısında söz söyleme ve muhalefet etme hakkını da büyük ölçüde elinden alacaktır. Bugün sermayenin ve devletin resmî politikası hâline gelmiş bir hedefi olduğu gibi benimsemek ile sosyalist olmak arasındaki ilişki, memeli hayvanlar ile sürrealist sanat akımı arasındaki ilişkiden daha fazla değildir. Unutulmamalıdır ki, demokrasi sınıflar üstü "nötr" bir rejim değildir, hiç olmamıştır.

Tutum açık şekilde ortaya konulmalıdır; Türk kapitalizminin rasyonelleşmesi ve modernleşme sürecinin tamamlanması için AB projesi destekleniyorsa — gerçek anlamı böyledir — bu belirtilmelidir. Sistemin modernleşmesi ve rasyonelleşme, kuşku yok ki devlet karşısında sivil toplum alanını da genişletecektir. Bu durum burjuva üretim ilişkileri ve hayat tarzının dolaysız egemenliği demektir. Eğer bu kadarı kâfi deniyorsa mesele yoktur. Oysa mesele sosyalist olmaaktır.

AVRUPA'NIN GÜÇSÜZLÜĞÜ

Türkiye, AB'nin pilot kabinini oluşturan emperyalist ülkelerin hazmedemeyeceği kadar büyük bir ülkedir. Gelir değilmındaki adaletsizliğe ve sanayileşme sürecinde yaşanan bütün çarpıklıklara karşın ekonomik, askerî ve toplumsal bakımdan etkili bir bölge gücüdür. Türkiye, bölgesinde sınır ötesi operasyon yeteneğine sahip en modern ve güçlü orduya sahiptir. Dünyanın 18'inci, Avrupa'nın ise 5'inci büyük ekonomisidir. Bir yılda yarattığı katma değer, İran dahil bütün komşularının yarattığı toplam katma değer bir buçuk katıdır. Sanılanın aksine, satın alma paritesine göre ölçüldüğünde, kişi başına düşen milli geliri 3.000 dolar civarında değil, 6.500 ila 8.000 dolar seviyelerindedir. Ekonomisinin yaklaşık yarısı kayıtdışı olan bir ülke için bu rakam şaşırtıcı değildir. Dolayısıyla, bölgede böyle bir güç var olduğu sürece, dünyanın en zengin enerji yataklarına sahip Avrasya jeo-politiğinde yer almak isteyen her ülkenin alanı daralacak demektir.

İşte bu nedenle, mâkul ve kabul edilebilir sınırların ötesinde büyüyen Türkiye'nin, AB'ye "imtiyazlı ortak" olarak bile alınması kolay değildir. Gel gelelim, küresel hegemonya mücadelesinde Atlantik'in öteki yakasından, ABD'den bağımsız bir güç olmak isteyen AB, Türkiye'ye mecburdur. Türkiye'nin askerî gücünü ve insan kaynaklarını içermeyen, ekonomik ve jeo-politik olanaklarını değerlendir-

Kafatası sevicileri (1985).
Tuval üzerine yağlı boya. 62.5x50 cm.

dirmeden AB'nin süper güç olması ve küresel bir aktör hâline gelmesi, görünür gelecekte imkânsız değilse bile çok zordur.

Diğer taraftan, bu durum AB'nin önündeki en büyük açmazdır. Zaten 17 Aralık Brüksel belgesi tam da bu açmazı ifade eden bir metindir. Ve AB, işte bu açmazı "imtiyazlı ortaklık" gibi yeni bir statü yaratarak aşmaya çalışmaktadır.

AB Dönem Başkanı olan Hollanda'nın Dışişleri Bakanı Bernard Bot, 25 Aralık 2004 tarihli *The Washington Times* gazetesinde yazdığı yazıda, Türkiye'nin Avrupa için neden gerekli olduğunu çok açık bir şekilde anlatıyor:

"AB, Türkiye'nin üyeliği sayesinde Suriye, Irak, Ermenistan ve Kafkaslar'a sınırdas olacak. Avrupa ve Büyük Ortadoğu birbirine coğrafi olarak yakınlaşacak. (...) Türkiye'nin katılımı AB'nin terörle mücadeleye yönelik siyasi ve askerî kapasitesini de güçlendirecek ve uluslararası barışı ve istikrarı ileriyeye taşıyacak. ABD, Avrupa'dan, küresel güvenlik yükünü daha fazla paylaşmasını isterken haklı. İşte Türkiye'nin güçlü ordusunun yardımıyla, AB bu yükü daha fazla omuzlayacak. Türkiye'nin Afganistan'daki NATO operasyonlarında oynadığı rol, potansiyelini gösterir nitelikte."

Bu değerlendirme üzerine daha fazla söz söylemeye gerek var mı bilmiyorum ama, "demokrasi" ve "insan hakları" gibi yüce Avrupa değerleri(!) bile artık asıl amacı gizlemiyor. Ancak ortada bir problem var. Avrupa'nın tepesinde küçük bir sorunun çengeli asılı durmaya devam ediyor: Türkiye ABD'nin Truva atı olabilir mi?

Bu soru ve korku haksız değildir. NATO'nun Haziran 2004'te yapılan İstanbul zirvesinde belirlediği yeni tehdit değerlendirmesi, Soğuk Savaş artığı bu askerî paktın ABD denetiminde ömrünün uzatılmasını sağlamıştı. ABD böylece AB'nin bağımsız bir askerî güç oluşturmasını da büyük ölçüde önlemişti. Bilindiği gibi, NATO zirvesinde yeni tehdit algılaması "küresel terör" gibi son derece belirsiz, soyut ve hattâ komik bir kavram üzerinden belirlenmişti.

Avrupa, Türkiye'nin tam üye olması durumunda farklı bir düzlemde NATO'nun başına gelenin AB'nin de başına geleceğinden korkmaktadır. Bu nedenle, hem Türkiye'yi kaybetmekten, hem de tam üye olarak içine almaktan çekinen AB'nin 17 Aralık zirvesi kararları tereddütlü, şaşkın ve fakat temkinli tutumunu çok iyi yansıtıyor. AB bu tutumuyla süreç içinde Türkiye'yi ABD'den uzaklaştırmayı deneyecektir.

ABD TÜRKİYE'Yİ NEDEN DESTEKLİYOR?

Ekonomik ve askerî gücü, doğal potansiyelleri ve kalabalık, fakir ama dinamik ve "saldırgan" nüfusuyla mâliyeti yüksek olacak bir ülkenin daha inşaa aşamasında AB'yi paralize etmesinden korkuluyor. Özellikle Fransa ve Almanya, ABD'nin İngiltere ve Türkiye üzerinden AB'yi bağımsız bir politik, askerî ve ekonomik güç olmaktan çıkaracağı endişesini taşıyor.

ABD ise "Yeni Amerikan Yüzyılı Projesi"nde de açıkça belirtildiği gibi, görünür gelecekte (buna 2015-2020 vizyonu da diyebiliriz) karşısına küresel bir rakibin çıkmasını önlemeyi stratejik bir hedef olarak belirlemiş durumda. Bu hedefi yakalamak için atılacak ilk adımlardan birinin, potansiyel olarak küresel bir güç olmaya en yakın durumdaki AB'yi paralize etmekten ya da yedeklemekten geçtiğine kuşku yoktur.

AB'nin başat güçleri Fransa ve Almanya, Türkiye'nin Birliğe katılması hâlinde Avrupa'nın batısından ve doğusundan Amerikancı iki devletce (İngiltere ve Türkiye) kuşatılmasından korkuyorlar. Dolayısıyla Ankara, Atlantik'in iki yakası arasında denge politikası izlemeye devam eder ve büyük kriz dönemlerinde Amerikan yanlısı pozisyon takınmayı sürdürürse bu kuşku hep gündemde kalacaktır. Ankara'nın AB üyeliğini destekleyen en büyük gücün ABD olması bir tesadüf değilse, önümüzdeki dönemde Türkiye-Avrupa ilişkilerindeki büyük sorun alanlarından birini bu olgunun oluşturacağı açıktır.

IMF İLE YENİ STAND-BY VE 17 ARALIK SONUÇLARI

Genel olarak çok satışlı gazetelerde yazan ekonomistler, 2004'ün makro ekonomik göstergeler bakımından iyi, hattâ çok iyi geçtiğini söylüyorlar. Bu durumu; genel olarak, "dış borçlanma olanaklarının

açıklığı, enflasyonda gerçekleşen düşüş (%60 oranında düştü), ekonomide % 9'u aşan büyüme oranı (son 3 yılda %24), borsanın kazandırması, faizlerin düşünülmenin de altında bir seviyeye çekilmesi ve AB'ye yönelik olumlu beklentiler" gibi etkenlerle bağlıyorlar.

Ayrıca, IMF ile "işimiz bitti" denmesine karşın yıl sonuna doğru 3 yıllık yeni bir stand-by düzenlemesine gidilmesi de 2005 yılı ve sonrasına ilişkin olumlu bir gelişme olarak değerlendiriliyor. Bundan kastedilen şey, "mâlî disiplinin devamlılığı ve IMF'nin yeni bir kredi olanağını sağlaması" olarak gösteriliyor.

Oysa, Türkiye'nin iç ve dış borç stoğu toplamda 220 milyar USD'yi aşmış durumda. Bunun 153 milyar dolarını dış borçlar oluşturuyor. Rekor kırıldığı belirtilen ihracat 60 milyar USD'yi aşmasına karşın, ithalat 95 milyar doların üzerine çıkarak patlamış durumda. Dış ticaret açığı tarihteki en yüksek seviyesine, 34 milyar, cari açık ise 15 milyar USD'ye ulaşmış durumda. Bu tablo, Türkiye'nin rantıye ekonomisi cenneti olmaya devam ettiğini, mâlî bir yağma alanı hâline geldiğini ve sistemin endüstriyel temelini aşındığını gösteriyor. Dolayısıyla bu tablo, önümüzdeki üç yıl içinde yeni ve daha büyük bir ekonomik krize işaret ediyor.

Yine yukarıdaki tabloya bakıldığında, dış borcun sadece geçen yıl 7.4 milyar dolar arttığı görülür. Üstelik ilk 9 aylık dönemdeki dış borç artışının yüzde 86'sı kısa vâdeli. Kamu kesimi dış borç artışı gerilerken, özel sektör borçlanması 10 milyar doların üzerinde artmış durumda. Yani genel artışın üzerinde. Cari açık GSMH'nin % 5'ini aşıyor. Bu da borcun çevrilmesi için riskli bir duruma işaret ediyor.

Ekonomiye para girişinde (yabancı sermaye) belirleyici faktörün kısa vadeli sermaye olduğu dikkat çekiyor. Yani bu sermaye girişi, hareket kabiliyeti yüksek, ekonominin temel dengelerinden bağımsız davranan ve kısa vadede dengesizlik yaratan bir kaynak olarak tanımlanıyor. Bunun adı spekülâtif kâr peşinde koşan ve yatırım sermayesine dönüşmeyen sıcak paradır.

Ankara'nın imzaladığı 2002 tarihli stand-by anlaşmasının Şubat 2005'te son bulması, "IMF'siz bir Türkiye" beklentisi yaratmasna karşın, bu gerçekleşmedi. İlk anlaşmanın ödeme takvimine bakıldığında, 2008'e kadar Türkiye IMF'ye 23.1 milyar USD anapara ve fâiz borcu ödeyecek. Bu takvimde, borç ödemesinin ağırlığı (% 90'ı, yani 20.9 milyar USD'si) 2005 ve 2006 yılına yıkılmış durumda. Görülen o ki, hükümet IMF'ye "Ben iki yılda bu parayı size ödeyemem," demiş durumda. Anlaşmaya göre borç ödeme takvimi en fazla, ek bir mâliyet yaratmadan 2007 ve 2008'e aktarılabilir.

Anlaşılan hükümet bunu da ödeyemem demektir. Bu nedenle 3 yıllık yeni bir stand-by anlaşması yapılacaktır. Türkiye'yi dünyaya örnek gösteren IMF, mâlî bir çöküşü ya da iflası önlemek için bu-

na "evet" demiştir. Çünkü, Türkiye'nin çöküşü küresel mâlî sisteme yönelik, zaten epeyce sarsılmış güveni bütünüyle sıfırlayacaktır. Türkiye'nin IMF ile yapacağı yeni stand-by anlaşması, "örtülü bir moratoryum" olarak da yorumlanıyor. Bu yorum doğrudur. Hükümet, "2005 ve 2006'da benden bir şey isteme, ödeme takvimini 3 yıl daha uzat" diye IMF'ye başvurmuştur.

Gelinen aşamada, 2005-2007 yılları arasında 10 milyar USD tutarında yeni bir IMF kredisi açılarak ve şimdiki ödeme diliminde ileriye doğru kaydırmalar yapılarak isteğin karşılanacağı anlaşıyor. Böylece önümüzdeki 2 yılın yükü hafifleyecek ama, 2011'e kadar her yıl IMF'ye yapılacak ödemeler yeni kredi girişlerini açacak. Faizlerle birlikte sadece IMF'ye borç servisi 34 milyar USD'yi açacak.

Hükümetin "günü kurtarmak" anlayışıyla hareket ettiği görülmektedir. Burada günü kurtarmak, 2005 ve 2006'yı kurtarmak anlamına gelmektedir.

ERKEN SEÇİM OLASILIĞI BÜYÜYOR

AB'nin 17 Aralık kararlarına göre 3 Ekim 2005'te müzakere süreci başlayacak. Bu tarihe kadar olağanüstü bir olay yaşanmaz ise ilişkilerde şimdilik "kötü" bir gelişme de olmayacak demektir. Prof. Korkut Boratav'ın da çok iyi şekilde belirttiği gibi, bu durumda, önümüzdeki bir kaç ayın beklentisi şöyle özetlenebilir: "Döviz fiyatları sabit kalır, hattâ düşerken yüksek seyreden nominal fâizler yabancı finans/rantıye çevreleri için çekici beklentiler yaratır. Ekonomiye önemli boyutlarda sıcak para girer. Ekonomideki canlılık, rantıye ekonomisini beslemeye devam eder."

Bu bir "balon ekonomisi" demektir. Bu durumda sıcak para girişiyle sağlanan balon şişmesi, bir patlama olasılığını da arttıracaktır. AKP hükümeti için tek seçenek, balon patlamadan halktan yeni bir iktidar onayı almak gibi görünüyor. Uygun tarih de 2005 sonu ya da 2006 başı olabilir diye düşünmek yanlış olmayacaktır.

Diğer taraftan, AB ile üyelik müzakereleri 3 Ekim 2005'te başlayacak. Bu tarihten önce Türkiye Kıbrıs başta olmak üzere, önüne konulan ağır koşulları yerine getirmek durumunda. Atılacak her adım ülke içindeki politik dengeleri sarsacaktır. IMF ile yapılan "örtülü moratoryum" 2005 ve 2006'yı kurtardığına göre, yeni bir ekonomik kriz altında ezilen halkın tepkilerinin hükümete yönelmesinden önce, AKP'nin yeni bir iktidar dönemini garantilemek isteyeceği açıktır. Bunun yolu da bas-kın bir erken seçimdir.

Sonuç olarak, Brüksel kararları ve bu kararların her soydan liberal üzerinde yarattığı etkinin kaçınılmaz iç politik yansımaları da olacaktır. Önümüzdeki dönemde hep birlikte politik dengelerin ağır değişmeye başladığını göreceğiz. Türkiye, yeni yılla birlikte sürprizlere açık ve gerilimli bir döneme giriyor.

Avrupa Sol Partisi

Engin Erkiner

**Avrupa Sol Partisi gelecekte ne yapabilir?
Olanaklar, sıkıntılar ve tehlikeler neler?**

İlk önemli adım atıldı: 13 ülkeden 15 parti bir araya gelerek ortak bir program ve tüzük üzerinde anlaştı. Bu önemli adım, Avrupa'daki solun tarihine bakıldığında daha da önem kazanıyor. Geçtiğimiz yıllarda da değişik ülkelerden sol partiler bir araya gelir ve görüş alışverişinde bulunurlar, toplantı sonunda bir de deklarasyon yayınlanırdı. Bir sonraki toplantıya kadar işler yine eskisi gibi yürürdü. Bazı partilerin yayın organlarında Avrupa çapında ortak bir örgütlenmenin gerekliliğinden söz edilir, ama orada kalınır, harekete geçmek için birbirine bakılır, sonra da saptamalar yapmak noktasından öteye gidilmezdi.

Politika, yapmaktır. Şu veya bu nedenle yapamıyorsanız ya da yapmak için yeterli isteğiniz yoksa, ne savunduğunuz o kadar da önemli değildir. Tarih, teoriler mezarlığıdır, ancak hayata geçirilebilmiş teorilerin anlamı vardır. Uygulanmak istenilen teori yanlış olabilir, bu durumda en azından yanlış konusunda önemli bir tecrübe edinirsiniz; uygulamaya geçilemediğinde bu kadarına bile ulaşamaz.

Teoriyi, pratiğin teorisiyle birlikte ele almak gerekir. Kendi başına ele alınan teori iki nedenle eksik kalır: İlk olarak, hiç bir teori yazıldığı gibi hayata geçmez, uygulanırken belirli değişimlere uğrar. Hayat teoride öngörülmemiş olguları gündeme getirir ya da teorinin bazı yönlerini değiştirmeye zorlar. Teori, pratikteki sonuçlarıyla birlikte bütün olarak ele alınmalıdır. Pratiği dikkate almadan, teoriyi teori olarak değerlendirmek doğru olmaz.

İkincisi: Teori, onu uygulayabilmenin yollarıyla birlikte düşünülmelidir. Bir şey yapmak istiyorsunuz ama nasıl yapabileceğiniz hakkında yaklaşık da olsa şekillenmiş bir fikriniz yok ise, teorinizin de, en azından o günün koşullarında fazla bir anlamı yok demektir.

Bunları ASP'nin bugünkü durumuna uyguladığımızda, büyük bir adım atılmış olmasına karşılık henüz işin başında bulunulduğu görülür.

NEDEN BU KADAR BEKLENDİ?

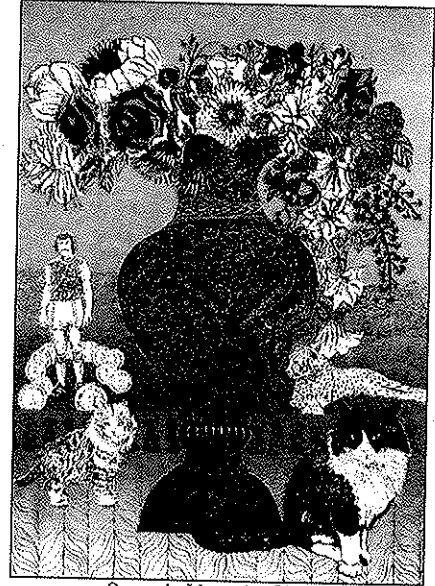
Avrupa İşverenler Birliği var. Avrupa Sendikalar Birliği (ASB) de var ama, işlevi oldukça zayıf. Bunların dışında Yeşiller ve sosyal demokratların da Avrupa örgütlenmeleri bulunuyor. Bu örneklerden hareketle solun da böyle bir örgütlenmeye ihtiyacının olduğu açık olmasına karşın neden bugüne kadar beklenmiştir?

İlk neden, Avrupa ülkelerindeki güçlü sol partilerin konuya el atmasının gerekliliğidir. Bunları dışarıda tutan bir çözüm mümkün değildir. Bazı adımlar atılabilse bile, bir süre sonra bileşimi oluşturan küçük grupların birbirine düşmesi kaçınılmazdır. "Avrupa Anti-Kapitalist Solu" adlı böyle bir girişim iki yıl önce gündeme gelmişti. O sırada kurulmak üzere olan ASP'nin bileşenleri olan PDS (Demokratik Sosyalizm Partisi) ve FKP'yi (Fransız Komünist Partisi) yeterince sol bulmayanlar, İtalyan Komünist Partisi Yeniden Kuruluş'un (Rifondazione) da kendilerine katılabileceği umuduyla Avrupa çapında bir parti için girişimde bulundular. Aralarında DKP (Almanya Komünist Partisi) ve değişik dergi çevrelerinin de yer aldığı bu gruplar ilk toplantılarını Frankfurt'ta düzenlediler. PDS'in Frankfurt örgütüne başvurarak kendilerine uygun bir salon bulunmasını talep ettiler. PDS kentin belediye meclisinden bulunduğundan ucuz salon bulma olanağına sahipti. İlginç bir talepti. PDS, Avrupa Parlamentosu seçimlerindeki olası rakibine toplantı yapabilmesi için yer bulacaktı. Konunun tartışması bile yapılmadı, zira partinin "sahip olduğu olanakları solun geriye kalan kesimine karşı kullanmamak" gibi bir kararı vardı. Salon bulundu, toplantıya yaklaşık 50 kişi katıldı. Tartışılan en önemli sorun şuydu: "Seçimlere ayrı bir liste olarak girer ve çok az oy alırsak ne olacak?" Bütün gözler Rifondazione'nin tutumuna çevrilmişti, o parti ASP'ye katılmaya karar verince, Avrupa Anti-Kapitalist Solu projesi de hayata geçemedi. (DKP, Avrupa Parlamentosu seçimlerine Almanya'da ayrı listeye katıldı ve yüzde 0,1 oranında oy alabildi, diğer parti ve örgütler seçime katılmadılar.).

ASP kurulurken önemli bir gücü temsil etmeliydi, cılız bir partinin toparlayıcılık işlevi taşıması, ciddiye alınması mümkün değildi. Avrupa'nın bugünkü koşullarında (Avrupa Birliği'nden değil, Avrupa'dan söz ediyorum. Avrupa'nın büyük bölümü Avrupa Birliği'ne üye ülkelerden oluşmakla birlikte, ASP, AB partisi değildir. ASP'ye üye olmak için AB ülkelerinden birisinde bulunan parti olmak zorunlu değildir. Nitekim İsviçre AB üyesi olmamasına karşın, İsviçre Emek Partisi ASP üyesidir) üç partinin (Rifondazione, PDS, FKP) de içinde bulunmadığı kıta çapında ortak bir parti girişiminin başarı şansı yoktur. Daha önce böyle bir partinin gerekliliğine sürekli karşı çıkan FKP'nin

Kompozisyon (1991).
Kâğıt üzerine serigrafi. 40x31 cm.

Sırmalı Vazoda Çiçekler (1991).
Kâğıt üzerine serigrafi. 55x39 cm.

bu konuda ikna olması yenidir. CGT'nin Fransa ATTAC ile ilişkilerini geliştirmesi, bu örgütle birlikte Avrupa ile ilgili konuları merkezine koyan büyük protesto gösterilerine katılması ve üye sayısını artırması FKP'yi ikna eden etkenler arasında olsa gerektir.

İkinci neden, Avrupa ülkelerindeki direnişlerin tıkanma noktasına gelmesidir. Yıllardan beri bir direniş dalgası Avrupa ülkelerini dolaşıyor. Haftalık çalışma saatinin uzatılması, işverenin toplu sözleşmelerde ücret artışına yanaşmaması, fabrikalardan bankalara kadar her alanda çok sayıda çalışanın işine son verilmesi, hastalık sigortasının pahalılaşması, işsizlik sigortasının iyice kısıtlanması; kırsacı, yaşam koşullarının çalışanlar için sürekli kötüleşmesine ve herhangi bir iyiye gidiş olasılığı görülmemesine karşı çalışanlar yıllardan beri çeşitli biçimlerde direniyorlar. Bu direnişler grevlerden işgallere, kısa süreli iş bırakmalardan gösterilere kadar değişik şekillerde hayata geçirildi. Sosyal yıkım yasalarında küçük değişikliklerin dışında önemli bir sonuca ulaşılamadı. Çalışanların yaşam koşullarının kötüleşmesinin hızı biraz yavaşlatılabildi, o kadar.

Bu süreçte, bırakalım Avrupa çapında bir direnişi, bırakalım en azından iki ülkenin direnen çalışanları arasında dayanışmayı, birçok ülkenin içinde bile yeterli eylem birliği sağlanamadı.

Burjuvazilerin başarısının önemli bir nedenini hem ulusal, hem de uluslararası planda çalışanların değişik kesimlerini birbirlerine karşı kullanabilmelerinde yatıyor. Sosyal yıkım yasalarına karşı direnişin az çok yaygınlık kazandığı ülkelerde burjuvazilerin tipik tutumu "gütmek" şeklinde oluyor: "Yeni

üye AB ülkelerine gideriz. Orada üretim hem daha ucuz, hem de bu kadar büyük sorunlar yok."

Gerçekten de öyle! Büyük bölümünü eski sosyalist ülkelerin oluşturduğu yeni AB üyelerinde direniş ve dayanışma yok denilebilecek kadar az. Dahası, İtalya'da genel grev yapıldığı zaman Almanya ve Fransa başta olmak üzere diğer ülkelerdeki işçiler kıpırdamadıklarına, Fransa'da yaygın direniş yapıldığında başka ülkelerdeki işçiler aldırmadığına göre, yeni üye ülkelerdeki işçiler neden başka ülkelerdeki sınıf kardeşlerini desteklesinler?

Bugünlerde sol sendikacılardan sol partilere kadar herkes Avrupa çapında direnişin örgütlenmesi gereğinden söz ediyor. Bütün Avrupa'yı kapsaması bile ulusal ölçekte olanlardan daha genel bir direniş, ulusal sınırlar içindeki mücadeleye de önemli bir itki sağlayabilir.

ASP'nin kuruluşunun önde gelen nedenlerinden biri de, emeğin sermayeye karşı kıta çapında mücadelesinin örgütlenmesidir. Burada en azından bazı sol partilerin liberal küreselleşme karşıtı hareketin gelişmesinden önemli dersler çıkardıkları görülüyor. ASB'nin etkisiz eylemlerini saymazsak, AB çapında etkin protesto eylemleri yapılabilmiş tek örgüt ATTAC'tır. Bu hareket dağınık ve küçük yerel örgütlenmelerden merkezî ve büyük eylemlere sıçramış, daha sonra bu eylemler onun yerel örgütlenmesine önemli ivme kazandırmıştır.

Liberal küreselleşme karşıtı hareketin önemli dikkate alınması ASP'nin bütün bileşenlerince benimsenmekle birlikte, bu konuda en gelişmiş parti Rifondazione'dir. Bu parti, kapitalizme karşı mücadelede söz konusu hareketin de en az kendileri kadar söz sahibi olduğunu benimsemektedir.

Bu partiyi AB ülkeleri arasında parlamento dışı muhalefetle en iyi ilişkisi olan parti durumuna getiren de budur.

ÖRGÜTLENME SORUNU

Teorik belirlemeler yetmiyor. Emeğin Avrupa çapında mücadelesinin örgütlenmesi, tek tek ülkelerdeki sol partilerin birlikte hareket edebilmesi nasıl sağlanacak? Türkiye’de solun bir kesimi sık sık “emeğin Avrupası”ndan söz ediyor, ama böyle bir Avrupa henüz bulunmuyor. ASP’nin temel amacı da bu Avrupa’nın, yani gerçekten başka bir Avrupa’nın yaratılmasıdır. Avrupa’nın değişik ülkelereindeki sol partiler arasındaki ilişkilerin bile yıllarca zayıf olduğu bir dönemin ardından başka bir Avrupa’yı nasıl yaratacağıdır?

Sorun öncelikle ASP’nin örgütlenmesine dayanıyor.

ASP, kendisini oluşturan 15 partinin üzerinde, bir deyimle “partiler üstü bir parti” durumundadır. Bugünkü koşullarda, ASP’nin gelişmesiyle üye partilerin ortadan kalkması öngörülmemiştir. Bu saptama, AB’nin gelişme düzeyine de uygundur. AB, bugünkü aşamada, ulusal devletlere dayanan, onların bazı yetkilerini kendisinde toplamış, bu devletlerin üzerindeki bir oluşumdur. AB henüz ulusal devletler Avrupası’ndan fazla uzaklaşmamıştır. ASP’nin de örgütlenmesini bu durumu dikkate alarak şekillendirmesi söz konusudur.

ASP’nin örgütlenerek güçlenmesinin önünde ciddi sorunlar bulunuyor:

Birincisi: ASP’nin güçlenmesi, bugünkü aşamada üye partilerin güçlenmesine doğrudan bağlıdır. İlk önemli adım atıldı ve AB’nin en büyük üç ülkesinin (Almanya-Fransa-İtalya) en büyük sol partileri ASP içinde yer aldılar. Bir partinin önemi ülkesinin uluslararası politikadaki önemi, büyüklüğü ve partinin aldığı oy oranıyla ölçülür. Örneğin ABD KP’si cılız bir parti olmasına karşın, ABD’nin konumu nedeniyle her zaman önemli bir parti olmuştur. Öte yandan Kıbrıs’ta AKEL çok sayıda yandaşla sahip olmasına karşın, ülkenin konumu nedeniyle sık sık geri planda kalmayı tercih etmektedir. Başka bir örnekle, 70 milyonluk bir ülkede yüzde 5 oy alan bir parti, on milyonluk bir ülkede yüzde 10 oy alan partiye göre daha büyük bir kitleyi temsil eder.

Bu örneklerden hareketle, ASP’nin üye partilerinin güçlenmelerinin ötesinde örgütlenme sorunları da bulunmaktadır.

ASP, örgütlenmesini yaygınlaştırmak zorundadır. Burada ciddi sorun, eski sosyalist ülkelerdeki sol partilerin genellikle cılız olmalarıdır. (Avrupa’daki en büyük eski sosyalist ülke Polonya’da henüz cılız sol bile yoktur. Bu ülkedeki zayıf ATTAC örgütlenmesinde de milliyetçiler egemendir.)

2007’de AB üyesi olmaları beklenen Bulgaristan ve Romanya’da da sol güçler cılızdır.

ASP, bu nedenle, büyük oranda Batı ve Güney Avrupa partisi durumundadır. Doğu Avrupa’dan üyeleri olmakla birlikte bu alanda dikkate alınır bir kitleyi temsil etmemektedir.

Çek Cumhuriyeti’ndeki Silezya ve Bohemya KP başlangıçtan itibaren ASP’nin oluşturulması çalışmalarına katılmış, ancak son aşamada ASP’nin Stalin’in politikalarıyla arasına açık bir çizgi çekmesi nedeniyle ayrılmıştır.

Yunanistan Komünist Partisi (YKP) ise başlangıçtan beri ASP’ye karşıdır.

Bu iki partiden ilki seçimlerde yaklaşık % 18, ikincisi % 9 oranında oy almaktadır. Bu partilerin ASP’de olmamaları kayıp olmakla birlikte, aradaki önemli anlayış farklılıkları nedeniyle şu an için yapılabilecek başka bir şey de bulunmamaktadır. Türkiye’de eskiden SBKP’nin sözünden çıkmayan bir partinin devamcısı olduğunu iddia edenlerin şimdi de YKP’yi aşırı abartmaları, en hafif deyimle, ciddi değildir. YKP vardır, ama Avrupa’da önemle dikkate alınan partilerden birisi değildir.

İkincisi: ASP’nin Batı, Orta ve Güney Avrupa ülkelerinde nasıl örgütlenebileceği henüz belli değildir. Somuta inersek, örneğin Almanya’da ASP nasıl örgütlenecek? İlk adım, başka ülkelereinden ASP’ye üye olan partilerin Almanya’daki üyelerini bir araya toplamak olsa gerektir. Örneğin Almanya’da Rifondazione üyesi İtalyanlar var, İspanyollar için de benzer bir durum söz konusudur. Bunların bir araya gelmeleri ve özellikle AB genelini ilgilendiren konularda — şu sıra gündemde olan AB Anayasasıdır — PDS ile birlikte tutum almaları söz konusudur. Basit bir adım gibi görünüyor, ama AB’yi bütünleşme gibi gören Türkiye’deki yaygın sol anlayışın aksine, AB içinde aynı ülkede bulunan farklı uluslardan sol güçlerin birbirleriyle yakın ilişkisi oldukça yenidir, ASP ile başlamıştır.

ASP’nin örgütlenmesinin nasıl gelişeceği teorik olmaktan çok pratik bir sorundur. Esas olarak, yaparak öğrenmeye dayanmak durumundadır. Şimdilik her parti, kadrosunun bir bölümünü ASP için ayırmıştır. Almanya’da şu anda ikisi Berlin ve Frankfurt’ta olmak üzere üç ASP bürosu kuruldu, diğer ülkelere de benzeri bir gelişme var. Bu bürolar Avrupa Parlamentosu’nda ASP’ye üye partilerden gelmiş milletvekillerinin oluşturduğu grupla birlikte çalışacaklar.

ASP bünyesindeki partilerden birisinin üyesi olan aynı zamanda ASP üyesidir, ama ASP’ye doğrudan üye olabilmek de mümkündür. Bir ülkede, diyelim ki Almanya’da bulunan ASP üyelerinin (PDS, İtalya ve İspanya partileri), o ülkenin partisine (PDS) üye olmaları gerekmemektedir. Almanya’da PDS’in hem ayrı, hem de ASP’li diğer partilerin bu ülkede bulunan üyeleriyle birlikte ASP çerçevesinde çalışması olacaktır. Bu çalışmalar doğal olarak belirli oranda içiçe girecektir.

Burada hedef, Avrupa'yı bulunan ülke halkının — örneğimizde Almanya — gündemine sokmaktır. Bu belirleme garip gelebilir. Avrupa Birliği ülkelerindeki halklar esas olarak kendi ülkelerindeki sorunlarla ilgileniyorlar, AB'ye yönelik ilgileri oldukça zayıf. Bu ilgisizlik AB Parlamentosu seçimlerine düşük katılımı da kendisini gösterdi.

Yakın zamana kadar bu ilgisizliğin az çok haklı bir zemini vardı. Avrupa Merkez Bankası'nın kurulması, ortak para birimine geçilmesi, ülkelerin makro ekonomik politikalarını belirlemede genel kuralların konulması AB üyesi ülkelerin bütün halklarını şu veya bu oranda etkiliyordu, ama bu etki o kadar açık da değildi. AB'nin Maastricht Kriterleri'nin artan oranda uygulanmaya başlanmasıyla genelde belirlenmiş politikaların her ülkedeki, hattâ her kentteki etkisi daha belirgin duruma geldi. Maastricht'in özü, belediye hizmetlerinin de içinde bulunduğu devlet hizmetlerinin özelleştirilmesidir. Ne ki, değişik kentlerdeki bir çok insan özelleştirmelere karşı çıkarken, bunun AB'den kaynaklandığını bilmiyor.

Garip gibi görünebilir, ama ASP'nin bugünkü önemli görevlerinden bir tanesi AB'yi üye ülkeler halklarına anlatmaktır. Maastricht ve özelleştirmelerle, liberal ekonomiyi ve silahlanmayı benimsemiş AB Anayasası bugünün en aktüel iki konusudur.

FARKLI BİR SOL ANLAYIŞ

Kızılçık'ın geçen sayısında yayımlanan ASP Manifestosu'nda Marksizm, sosyalizm, komünizm sözcükleri geçmiyor, ama açık bir kapitalizm karşıtı

söylem var. 20. Yüzyıl'ın sosyalizm deneyimine sahip çıkılırken, araya açık bir sınır da çekiliyor. Buradan anlaşılacağı gibi, ASP'nin amacı Avrupa'daki bütün sol güçleri aynı çatı altında toplamak değildir. Böyle bir çabanın, anlayışlar arasındaki büyük farklılıklar nedeniyle anlamlı bir sonuca ulaşması mümkün de değildir. Önemli olan, ayrı örgütlenilse de belirli konularda birlikte iş yapabilmenin sağlanmasıdır.

ASP Manifestosu genel bir çerçeve çizmektedir. Bunun ötesinde sadece partiler arasında değil, her partinin içinde de farklı anlayışlar vardır ve böyle olması gerektiğine de inanılmaktadır. Sahip olunan parti anlayışı da geçmişteki klasik sol ya da komünist parti anlayışından oldukça değişiktir. (Bu yazının konusu olmamakla birlikte, bu konuda iyi bir örnek olarak Rifondazione'nin tarihi, temel konulardaki görüşleri ve parti anlayışının incelenmesi yararlı olur.)

ASP, başlangıç olarak, üye partilerin tabanda da yakınlaşması ve bu partilerin bulunduğu ülkelerde ulusal sorunların yanı sıra AB ile ilgili konuların da öne çıkarılmasıyla bu yönde olabildiğince birlikte yürütülecek mücadele sürecinde güçlenmeyi hedefliyor.

Solun Avrupası'nın oluşmasında belirli adımlar atılmadan emeğin Avrupası'nı istemek iyi bir temenniden öteye anlam taşımıyor.

İddialı olmak iyidir, ama iddialarla o iddiaların gerçekleştirilmesi arasında ciddi bir açığı olduğu zaman, istekler kâğıt üzerinde kalır. ASP önemli adımlar atmış olmakla birlikte henüz işin başındadır.

Akaretler (1984). Pastel. 34x49 cm.

Demokratik Eğitim Üzerine

Cemal Candaş

Yurttaşlar arasında tam bir fırsat eşitliği gözetilerek düzenlenmiş bile olsa, eğitim eğer sınıfta her bireyin farklı olduğu gerçeğini ihmal eden bir yaklaşımla uygulanıyorsa, gerçek bir fırsat eşitliğinden söz edilemez

“Eğitim” sözcüğü, çok farklı şekillerde tanımlanmış bir kavramın karşılığıdır herhalde. Tanımlar, açıklamaya çalıştıkları kavramı tam olarak ifade edemez çoğu zaman. Ama herhangi bir kavramın farklı tanımları incelendiğinde aralarında önemli “fark”lar olmadığı görülür. Bu durum, “eğitim” gibi herkesin farklı bir yönden görüp açıklamaya çalıştığı kavramlarda böyle değildir.

“Eğitim” sözcüğünün değişik kişiler tarafından nasıl tanımlandığının dökümünü çıkararak bu yazının sıkıcı bir hal almasını istemediğimden, kısaca bu tanımlar hakkındaki düşüncemi belirtmeyi uygun buluyorum. Eğitim konusunda birbirini destekleyen ya da tamamen reddeden birçok farklı tanımın yapılmış olmasının nedeni, eğitimin işlevi ile ilgili olsa gerektir. Eğitimin işlevi konusundaki yaklaşımlar, bireylerin bu konudaki düşüncelerinin biçimlenmesinde etkin olmaktadır.

Eğitim-Sen tarafından 1-5 Aralık 2004’te düzenlenen Demokratik Eğitim Kurultayı (DEK), eğitimin yeniden ve doğru bir şekilde tanımlanması çabalarından birisiydi. Eğitim Sen’in düzenlediği bu kurultay, MEB’in düzenlediklerini saymazsak, öğretmen örgütleri tarafından düzenlenenlerin bir devamı niteliğinde. 1968’de TÖS tarafından düzenlenen Devrimci Eğitim Şurası (DEŞ), 1978’de TÖB-DER tarafından düzenlenen Demokratik Eğitim Kurultayı (DEK) ve 1998’de Eğitim Sen’in düzenlediği Demokratik Eğitim Kurultayı (DEK), ele aldıkları konular ve ortaya çıkardıkları raporlar açısından birbirlerine çok büyük benzerlikler göstermektedir. Adı geçen bu kurultayların ülkemizdeki demokratik eğitim savaşımına büyük katkıları olduğu yadsınamaz. Bu kurultaylar, ülkemizin kanayan yaraları durumunda olan birçok soruna parmak basmış, çözüm önerileri getirmiştir. Eğitim sistemindeki aksaklıkların en etkili şekilde dile getirildiği platformlar, kuşkusuz bu kurultaylar olmuştur. Bu kurultayları düzenlemekten ya da buralarda yapmış olduğu konuşmalardan, almış olduğu kararlardan dolayı mahkeme kapılarında süründürülen çok sayıda eğitim emekçisi vardır. Kurultaylara su-

nulan bildirilerin birçoğunun yayımlanması devlet tarafından yasaklanmış, kurultay kitapçıkları sansüre tâbi tutulmuştur. Eğitimin yönetimini elinde tutanlar, bu kurultayları, çalışanların eğitim konusundaki görüşlerini öğrenmek, bu yolla daha etkin ve doğru kararlar alabilmek için bir olanak olarak değerlendirmek yerine, dile getirilen sorunları, ileri sürülen çözüm önerilerini yok saymayı yeğlemişlerdir. Böyle olduğu için ülkemizde eğitimin sorunları günden güne içinden çıkılmaz bir hâle gelmiştir.

Eğitimi, yurttaşları için bir hak olarak görmeyen yöneticiler, bu hizmeti özelleştirerek kendi sorumluluklarından sıyrılmak suretiyle çözmek (!) istemektedirler. Özelleştirmenin bir çözüm değil, parası olmayanlarla olanlar arasında net bir tercih yapmak anlamına geldiğini bilmeyen yoktur.

1-5 Aralık 2004’te toplanan DEK, eğitimin sorunlarını dile getirmede ve bu sorunlara çözümler üretmede oldukça verimli çalışmalar yapmıştır. Kurulan komisyonlar, hazırlanan raporlar, kurultayda sunulan bildiriler, yapılan tartışmalar ve alınan kararların eğitim sistemimizin ileri götürülmesinde çok önemli bir rol oynayabileceğini düşünüyorum. Birçok kişi gibi ben de böyle olması gerektiğini, eğer önceki kurultaylar gibi görmezden gelinirse eğitimimiz adına önemli bir fırsatın daha kaçırılmış olacağını belirtmek istiyorum.

DEK’in gündemini incelediğimizde “demokratik eğitim” konusunda geçmiş kurultaylarla bire bir örtüşen bir yaklaşımı görüyoruz. DEK, yine gündemine — çok haklı olarak — eğitim sisteminin temel sorunlarını almıştır. Kaba bir kıyaslama yapıldığında yukarıda sözü edilen tüm kurultayların ele aldığı konular açısından birbirlerine benzediği ve doğal olarak ileri sürdükleri çözüm önerileri konusunda da büyük farklılıklar olmadığı görülecektir. Bu durum şaşırtıcı değildir. Şimdiye kadar ileri sürülen hiç bir çözüm önerisi ciddiye alınıp uygulanmadığı için sorunlar bir çığ gibi büyüyerek devam etmektedir. Öyle olduğu için de eğitim emekçilerinin 20-30 yıl önceki kurultaylarda almış oldukları kararla-

rı yinelemeleri doğal görünmektedir. Bu durumun doğal olması, eğitim emekçilerinin “demokratik eğitim” konusunda “şu ana kadar bulundukları noktada ısrar etmelerinin haklılığı, bazı sorunların tartışılmasını engellememelidir. Eğitim emekçileri “demokratik eğitim”den ne anladıklarını DEK’i fırsat bilerek yeniden tartışmalı, bu konuda görülen eksikliği aşmalıydılar.

Eğitim, her şeyden önce devlet tarafından bir egemenlik hakkı olarak görülmektedir. Devlet, kendine tanıdığı bu egemenlik hakkını kullanarak kendini güçlendirme, geleceğini güvenceye alma düşüncesiyle hareket etmektedir. Yurttaşlar açısından ise eğitim, insanca yaşamak ve kendini gerçekleştirmek için yararlanılacak temel insan haklarından birisidir. Devletin, egemenlik hakkını kullanırken ortaya koymuş olduğu yaklaşımla, yurttaşın en temel hakkı olan eğitimden fırsat eşitliği temelinde yararlanma çabası, eğitim alanındaki temel çelişkiyi oluşturmaktadır. Devlet, eğitimin temel felsefesini, programını (içeriğini) ve yatırımlarını belirlerken kendi egemenlik anlayışını dayatmakta, eğitim dizgesini bu anlayışa göre biçimlendirmektedir. Eğitimin demokratikliği, eğitimin tüm süreçlerine yurttaşların ne denli katılabildiği ile doğru orantılıdır. Eğitimin felsefesi (Nasıl bir insan hedefliyoruz?) konusundaki tartışma, bu süreçteki en önemli mihenk taşıdır. Bu soruya verilen yanıt, gerçek anlamda hangi toplumsal sınıftan yana olduğumuzun da yanıtıdır aslında. Böyle olduğu için bu tartışmada tarafsız kalmak mümkün değildir. Nasıl bir insan istendiği sorusuna verilen yanıt, eğitimin içeriğini, bu alana yapılan tüm yatırımların niteliğini (okul binaları, ders araç ve gereçleri, öğretmenin kalitesi, vb.) doğal olarak belirlemektedir. Ülkemizdeki eğitimin sorunlarının devasa boyutlara ulaşmasının gerçek nedeni de aslında iktidarların bu konuda yapmış oldukları sınıfsal “tercih”tir. Eğitim emekçilerinin, örgütleri aracılığıyla bu “tercih”e karşı bir tutum sergilemeleri çok doğal ve haklı bir tutumdur. Bu haklı tutumu desteklememek mümkün değildir. Bu kapsamda demokrasi mücadelesinin önemli bir halkasını oluşturan demokratik eğitim mücadelesi DEK’le yeni bir ivme kazanmıştır.

Demokratik eğitim mücadelesinin bu denli haklı bir zeminde sürdürülüyor olması, bu mücadelenin, üstesinden gelinmesi gereken bazı açmazları ve eksiklikleri olduğu gerçeğini görmemizi engellememelidir. Bu eksiklik ve açmazın DEK sürecinde yeniden gözle görülür bir şekilde sürdürülmekte olduğu, gerek DEK’in ele aldığı konular, gerekse Eğitim-Sen’in eğitim süreci konusundaki yaklaşımlarından (önemsemezli-

ğinden demek daha doğru olur) anlaşılmaktadır. Eğitim-Sen (dolayısıyla DEK), eğitimin demokratikleşmesinden sadece eğitimin içeriğinin demokratikleşmesini anlıyor kanısı uyandırmaktadır. Elbette eğitimin içeriğinin demokratikleştirilmesi, eğitim müfredatının çağdaşlaştırılması, eğitim yönetiminin demokratikleştirilmesi çok önemlidir. Ama göz ardı edilmemesi gereken bir diğer boyut ise eğitim süreci, eğitimin nasıl icra edildiğidir. Yani öğretmenin eğitimi gerçekleştirirken “tercih” ettiği yöntem ve stratejilerdir. İçeriği ne kadar demokratik olursa olsun, uygulaması zorbalığa(!) dayalı bir eğitim, asla demokratik olamaz. Yurttaşlar arasında tam bir fırsat eşitliği gözetilerek düzenlenmiş bile olsa eğitim, eğer sınıfta her bireyin farklı olduğu gerçeğini ihmal eden bir yaklaşımla uygulanıyorsa, bu ortamda gerçek bir fırsat eşitliğinden söz edilemez. Öğrencinin, öğretmeni tarafından baskı altında tutulduğu, kendini ifade etme fırsatı bulamadığı bir ortamda en iddialı programların uygulanması bile böylesi bir eğitime demokratik denilmesini engeller.

Eğitim kurumlarında gerçek bir demokrasinin yaşanmamasının nedenlerinden birisi de öğretmenlerin sınıf yönetimi konusundaki tutumlarıdır. Dünya görüşü ne olursa olsun öğretmenlerin eğitim sürecinde takındıkları tutum genellikle geleneksel, baskıcı özellikler taşımaktadır. Eğitimin demokratikleşmesini savunan, bu konuda çok büyük özverilerde bulunan öğretmenlerin bile aynı tutumu sergiledikleri ne yazık ki doğrudur. Sınıf yönetimi konusunda gerçek anlamda “demokratik” davranabilen az sayıdaki öğretmen de kişisel çabalarıyla kendini geliştirmekte, geleneksel tutumdan uzaklaşabilmektedir.

Okul müdürünü ve eğitim yöneticilerini — haklı olarak — kendisinin seçmesi gerektiğini savunan bir öğretmen, uygulamayı tercih ettiği yöntemlerden dolayı öğrencilerine seçme hakkı vermediğinin farkında bile değildir. Öğretmen eğitim sürecinde nasıl davranması gerektiğini bilmediği için demokrasiyi öğrencilerine teori düzeyinde sunmaya çalışmakta, bu yüzden de zaman zaman başı yöneticilerle derde girmektedir. Oysa gerçek anlamda demokrasi, ancak demokratik bir ortamda, bireylerin demokratik yaşamla yüz yüze gelmesini sağlayacak yaşantılar sayesinde ancak içselleştirilebilir. Demokrasiye gönülden bağlı bir öğretmenle diğerlerini birbirinden ayıran farklılığın görülmesi gereken en önemli yer sınıf olmalıdır. Bunu sağlamak için sadece “istemek” yetmez. Gerçek anlamda bir tavır değişikliğini gerektirir. Öğretmenin, demokratik bir sınıf iklimi yaratmak için, öğrencilerine kendilerini özgürce ifade

Gece Bekçisi (1969).
Tuval üzerine yağlı boya. 100x100 cm.

edebilecekleri, öğretilmeye çalışılan bilgileri sorgulayıp karşıt bilgileri serbestçe dile getirebilecekleri bir ortam yaratması gerekir. Seçtiği strateji ve yöntemlerin, bireyin kendini gerçekleştirmesine olanak sağlayan, bilgiyi alıp depolama yerine bilgiyi üretme ve gerekirse kendi anlayışına göre şekillendirme fırsatları yaratacak nitelikte olması gerekir. Kendi öğrenciliğinde öğretmenlerinden kazandığı dikte edici öğretmenlik anlayışını terketmesi gerekir. Elbette ki burada yine iktidarları, öğretmen yetiştirme politikalarını sorumlu tutmak mümkündür. İktidarların öğretmen yetiştirme konusunda göstermiş olduğu olumsuz yaklaşımı, eğitim tarihimize bakarak anlamak mümkündür. Her alanda olduğu gibi öğretmen yetiştirme alanında da üretici değil tüketici, eleştiren değil boyun eğen, taklitçi birey yetiştirme anlayışının çok sayıda ki örneğini bu tarih içerisinde bulmak mümkündür. Ama unutulmamalıdır ki tüm bu olumsuz yaklaşımın dayattığı anlayış içerisinde yetişmiş olan on binlerce öğretmen, her gün tanık olduğumuz örnek bir demokrasi savaşımının içindedir. Ülkenin demokratikleşmesi için özverili bir savaşımın içinde olan bu kesimin sınıftaki tutumunu gözden geçirmemesi önemli bir handikaptır. Bu handikabın aşılması için "demokratik eğitim" anlayışının yeniden tanımlanmasında yarar olduğu kanısındayım.

Geleceğin demokratik toplumunu gerçekleştirmek, demokrasiyi bilen, özümseyen ve bir yaşam

biçimi olarak davranışa dönüştürebilen bireylerle ancak mümkündür. Bireyin demokratik değerlere sahip olması, onları yaşaması ve sonuçlarıyla yüzleşmesini gerektirir. Ülkemizdeki ve dünyadaki bazı uygulamalardan burada söz edilebilir. Örneğin Köy Enstitüleri. Sovyetler Birliği'ndeki Makarenko'nun Gorki okulları, vb. Elbette bu ve benzeri örnekler eğitimde gerçek demokrasi uygulamaları anlamında önemli deneyimlerdir. Ama günümüzde salt bu kazanımlarla yetinmek, eğitimin demokratikleşmesinde doğru bir yerde durmamızı sağlamaya yetmez.

Eğitim, toplumun tüm bireylerini ilgilendiren ve toplumların gelecekleriyle doğrudan ilişkili bir olgudur. Eğitim, egemen sınıfların insafına terk edilemez. Bugünden yarına, geleceğin demokratik toplumunu yaratmanın en önemli araçlarından birisi eğitimidir. Eğitimi alınıp satılan bir meta hâline dönüştürmek isteyenlere karşı mücadele etmek her yurttaşın görevidir. Eğitimin uygulayıcıları olan öğretmenlerin eğitimin demokratikleştirilmesinde çok büyük sorumlulukları vardır. Bu sorumluluklarına bir an önce sahip çıkmaları gerekir. Eğitimin demokratikleşmesini engelleyen tutumları terk etmek, öğrencinin kendisini ifade edebileceği, çok yönlü gelişme fırsatları yakalayabileceği öğrenci merkezli strateji ve yöntemleri öğrenip uygulamak öğretmenlerin görevidir. Eğitim-Sen, demokratik eğitimden yana bir sendika olarak öğretmenin bu süreçteki rolünü doğru saptamalı ve bu konuda daha duyarlı davranmalıdır. Demokratikleşmeyi sadece iktidarlardan talep etmek, bizi sorumluluktan kurtarmaz. Demokrasi mücadelesinde inandırıcı olabilmek için sınıfta demokrasinin uygulanması konusunda sorumluluk almak gerekir. Öğretmenlerin demokratik sınıf yönetimi konusunda eğitilmeleri için eğitim yöneticileri zorlanmalıdır. Öğretmenlerin çağdaş öğretim stratejileri ve yöntemleri konusunda geliştirilmeleri amacıyla hizmet içi eğitimler düzenlenmesi için Eğitim-Sen'in kararlı bir mücadeleye girmesi gerekir. Bu konuda sendikanın net ve duyarlı bir tavır takınması hem öğretmenlerin sendikaya ilgilerini artıracak, hem de öğrenci velilerinin sendika üyesi öğretmenlere güvenini sağlayacaktır. DEK, ne yazık ki bu konuya gereği kadar önem vermemiş, böylece önemli bir fırsat değerlendirilememiştir. Demokratik eğitim konusunda yeni bir yaklaşıma ihtiyacımız olduğu kanısındayım. Yoksa gelecek on yıllarda da aynı gündemle yeni DEK'ler toplamaya devam ederiz.

Şok Belgesel “Yarından sonra” Ve Küresel Isınma

Bugün doğanın uğradığı bozunmaya bir doğa olayı gibi bakan artık kalmadı. Doğadaki tahribat doğasal değil, toplumsaldır

Küresel sıfatını her kelimenin başına olur olmaz getirmek son derece can sıkıcı bir hal aldı. Bir kelimenin bu denli kullanılması onu yalama eder, mucitleri de, papağanları da bir kaç yıla kadar o harika buluşlarının nasıl aşındığını görecekle ve onu bir gün paslı bir anahtar gibi fırlatıp atacaklardır. Ama ne beis? Hık deyciler tekerlesinler diye, onun yerine bir başkası icad edilecektir.

Bu “küresel” ve “küreselleşme” sözcükleri furçasında, küresel sıfatını gerçekten de hak eden tek kavram vardır: KÜRESEL ISINMA. Gezegenimizin uğradığı yıkımlar ve karşı karşıya bulunduğu tehlikeler arasında Yerküre’nin ısınması giderek daha büyük önem taşımaktadır ve sahiden de küreseldir. Çünkü, tüm denizleri, karaları, aşağı atmosferi, biyosferi ve insan yaşamını kapsamaktadır. Bütün bu YERKÜRESEL karakterine rağmen, eski devirlerdekilere farklı olarak, şimdiki küresel ısınmanın kaynağı Yerkürenin kendisi değil, insandır.

Nitekim, bugün doğanın uğradığı bozunmaya bir doğa olayı gibi bakan artık kalmadı. Doğadaki tahribat doğasal değil, toplumsaldır; artık bu fenomen eski jeolojik devirlerdeki veya yer kabuğunun genç, hareketli dönemlerindeki, yörelerdeki ısınmalar gibi açıklanamaz, çünkü şimdiki doğrudan doğruya insan eliyle meydana gelmiştir. İklimbilimci (klimatolog) George Philander, “Biz iklimi belirleyen süreçlere etki yapan birer jeolojik öge haline geldik,” demektedir.

Eko sistemlerin dengeleri vardır ve bu dengeler çok uzun bir evrim içinde oluşmuştur. O eko sistemler ne ulusal sınırlara bağlıdır, ne de dünyanın şu yöresi, bu yöresi diye ayırım tanırlar. Hepsini birden topyekûn bir dengedir. Bu nedenle, tek gerçek küresellik olan “Küresel Isınma” bugün insanlığın en önemli gündem maddelerinin başında gelmektedir, yarın daha da büyük problemler arzedecektir. Bu yıl vizyona giren ABD yapımı “The Day After Tomorrow/Yarından Sonra” filmi bu açıdan ilgi çekicidir. Önümüzdeki yıllarda o tür filmlerin yenilerini ve daha iyilerini izleyeceğimiz de şüphe yoktur.

Birleşmiş Milletler bünyesinde kurulan İklim Değişikliği Devletlerarası Paneli (IPPC) tarafından

2001 yılında yayınlanan rapor, küresel ısınmanın, biyosferin ve dolayısıyla insanın geleceği için ciddi bir tehlike oluşturduğunu ortaya koymuştur.

Sera etkisi yapan gazların başında karbon dioksit gelir. Bu gazın atmosferdeki miktarı normal koşullarda 10 binde 3’tür. Biyosfer için son derece önemli bir işlevi vardır: suyla birleşerek fotosentez sonucu gündüzleri oksijen üretir.

Güneşten gelen enfra ruj ışınları 80 km.lik atmosferi delerek yere çarparlar ve yansır. Bilişildiği gibi, ışın partiküldür. Tekrar atmosfere dönmeleri gereken enfra ruj partiküllerinin bir kısmı havadaki karbon dioksit tarafından tutulur. Gezegenin etrafını kapsayan bir çeşit ısı kalkanı oluşur. Sera etkisi demekle, her tarafı kapalı bir mekân olan serada ısının muhafaza edilmesini kastediyoruz. Kuşkusuz ki, aşağı atmosfer tam anlamıyla sera gibi ısıyı hapsetmez, sadece bir kısmını tutar. Ama tuttuğu miktar olan +33 C yeryüzünde canlıların varlığı için yaşamsal önemdedir. Olağan eko dengelerinde o ışınlar tutulmasaydı, yeryüzünün ortalama ısısı -18 derece olacaktı, oysa bugün +15’tir. Yani, karbon dioksit sadece fotosentez reaksiyonu ile oksijeni açığa çıkarmaz, aynı zamanda yeryüzünün de ısısının sağlanmasında rol oynar.

Öte yandan, oksijen üretimi sadece bitkiler aracılığıyla yapılmaz; oksijenin diğer yarısı denizlerden atmosfere verilir. Ne var ki, karbon dioksitin optimal miktarı aşması ile iklim ısınmaya başlamıştır. Oran 10 binde 3’ü aşmış 3,8’e yaklaşmıştır. [1958’de 1 milyonda 315 birim (ppm) iken, 2001’de milyonda 375 ppm. düzeyine çıkmıştır.] 10 binde 4’ ve varması hâlinde topraklarının belli bölümleri deniz seviyesinin altında olan Hollanda ve Bangladeş başta olmak üzere bir çok ülke doğa felaketleriyle başbaşa kalacaktır.

Bunun nedenlerinin başında fosil kökenli yakıtların kullanılması gelmektedir. Petrol, taş kömürü ve doğal gaz, hepsi fosil kökenlidirler. Eski jeolojik çağlarda yeryüzündeki organik örtü büyük jeolojik, tektonik alt üstlüklerde yer altında kalarak fosilleşmişler, çağlar sonra insanlar tarafından keşfedilerek çıkartılmışlar ve enerji kaynağı olarak kullanılır olmuşlardır.

İnsanlar ve Hayvanlar (1984).
Tuval üzerine yağlı boya. 81x65 cm.

19. yy. sonlarına doğru petrol bulundu. Maden kömürü ve petrol tüketimi aşağı atmosfere fazladan karbon dioksit gazı salmaya başladı ve Kuzey'in tüketim toplumu şeklinde gelişmesiyle birlikte karbon emisyonu iyice arttı. Doğal gazın petrol ve kömürden çok daha az zararlı olduğu biliniyor; onun kullanıma girmesiyle karbon emisyonundaki artış ancak kısmen yavaşlatılabilmiş, ama tehlike asla kalkmamıştır.

Güneşten kaynaklandığı için bilim dilinde "solar enerji" denilen enerjideki enfra ruj partiküllerden daha fazlası (optimalin üzerinde) atmosferde hapsedilir olunca, Yerküre'de temperatur yükselmektedir.

Karbon dioksit, metan ve diazot monoksit belli başlı üç sera gazıdır, bunların yanısıra kloroflorokarbon (CFC) gazları da bu sera etkisine katılırlar.

Ayrıca sanayileşme milyonlarca yıllık ekosistemlerinin tanımadığı bir çok sentetik madde yaratmaktadır. O da dengelerin bozulmasında rol oynayan bir etmendir.

Ve nihayet, nüfus artışı da ısınmanın bir başka nedenidir.

2003'TE AVRUPA'DA SICAKTAN 30.000 İNSAN ÖLDÜ

Küresel ısınmanın çeşitli göstergeleri, sonuçları var:

* 20. yy. son bin yılın en sıcak yüzyılı olmuştur. Bu yüzyılın en sıcak 19 yılı 1980-2003 arasında yaşandı. 1998-2003 arasındaki 6 yıl ise son 1400 yılın en sıcak olan yıllarıydı.

* 2003 yılında sıcaklık artışı özellikle Avrupa'yı şaşkına çevirdi. Çünkü 2003 yılı son 500 yıldır kıtada yaşanan en sıcak yaz olmuştur. Ağustos ayında 15.000'i Fransa'da olmak üzere Avrupa'da 30.000'e yakın insan (yaşlılar ve kalp-damar hastaları) aşırı sıcaklardan öldüler. Paris yönetimi ölenler gömülünceye kadar cesetleri korumak için soğutucu çadırlar kurdu, hattâ süpermarketlerin soğutucu depolarından yararlandı. Bu tecrübelerden sonra, 2004 ilkbahar aylarında Güney İtalya'da yaklaşan yaz için hazırlıklar yapılırken, yaşlıların ve kardiyovasküler hastalarının sıcaklardan korunmaları için evlerine klima cihazları konulmasına yerel yönetimler yardımcı oldular; hiç parasal olanağı bulunmayanlar için büyük mağazalarda, marketlerde veya kamu işyerlerinde günün sıcak saatlerini geçirecekleri klimalı özel yerler hazırlandı.

* Küresel ısınma önümüzdeki 30 ila 50 yıl içinde önemli izler bırakacaktır. 21. yy.daki ısınma dünyanın değişik yerlerinde 1,5 ila 6,0 derece Celcius olacaktır. 20. yy.da Yerküre'nin 0,6 derece ısındığı düşünülürse, bu yüzyıldaki artışın 2,5 ila 10 kata çıkacağı, bu oranların ise çok yüksek olduğu anlaşılır. Küresel ısınma daha çok Üçüncü Dünya'yı vuracaktır.

* Avrupa'dan bir başka örnek verecek olursak, küresel ısınma 80 yıl içinde Londra'nın ortalama ısısını 4,8 C arttıracaktır. Bu ise Londra ikliminin bugünkü Güney Fransa ve Kuzeydoğu İspanya sahilleri sıcaklığına yükseleceği anlamına gelecektir.

* 2030'lara varıldığında Türkiye hayli kurak ve sıcak iklim koşullarına girmiş olacak, sıcaklıklar kışın 2, yazın 2 ila 3 C artacak, yağışlar kışın aşağı yukarı aynı kalacak veya biraz artacak, yaz yağışlarında ise yüzde 5-15 oranında azalma olacak.

* Bugün için Türkiye'de kişi başına yılda 3070 metre küp su düşmektedir. Şimdiki nüfus artışı trendi devam ederse, küresel ısınmanın getireceği kayıplarla bu miktarın 2050'de 700-1910 metre küp arasında olacağı tahmin ediliyor. Bir başka deyişle, Türkiye de yarım yüzyıl içinde küresel ısınmadan nasibini alacak kuraklık ülkelerinden birisi olmaya namzettir. Bu kuraklıkların orman yangınlarını çoğaltacağı, tropikal nitelikli bazı hastalıklara yol açacağı, gerek kentlerde, gerekse kırsal kesimde su paylaşım sorunları yaratacağı, akarsuların akış miktarını azaltacağı, suyun en fazla olduğu pik dönemlerinin zamanını ve süresini değiştireceği bir başka etmendir.

* 4 derecelik bir ısı artışı, Yerküre'yi son 40 milyon yıl içindeki en yüksek sıcaklığa ulaştıracak, yeryüzü hortum fırtınaları, sel afetleri, kuraklıklar gibi aşırı doğa olaylarına çokça uğrayacaktır. Eriyen buzullar nedeniyle deniz seviyesinin yükselmesi çeşitli ada halklarını, kimi deniz kıyı-

si nüfuslarını yerlerinden yurtlarından edecek, veya Bangladeş gibi nüfusu yoğun alçak bölge halklarına iklim felaketleri getirecektir. Hollanda daha şimdiden deniz basmasına karşı önlemler almaya başlamıştır.

* Denizlerin yükselmesi Lousiana Körfezi ve Meksika Körfezi kıyıları, Hollanda, Hint Okyanusu'ndaki Maldive adaları, Pasifik adası Tuvalu, Cakarta, Bangkok, Şanghay, Tokyo ve hattâ New York kentleri için tehlike gösteriyor. [Küresel ısınmanın işlendiği "Yarından Sonra" filminde NewYork Kenti'nin dalgalar altında kaldığı sahneler günün birinde fiksiyon (kurgu) olmaktan çıkıp, reel bir tehlike hâline gelebilir. Okyanusların ne büyük bir tehlike potansiyeli taşıdığı, geçen ay Hint Okyanusu'ndaki deprem/tusinami olayında da görüldü.]

* Akdeniz'de deniz suyu yükselmesinin 2030 yılına kadar 18-12 cm., 2050'de 38-14 cm., 2100'de ise 65-35 cm. (âzamî-asgarî) olması bekleniyor. Dünya ortalamasında deniz seviyesi yükselişinin 100-65 cm. olacağı tahmin ediliyor.

* Deniz seviyesindeki yükselme akarsu deltalarına zarar veriyor, en verimli toprakların bulunduğu deltaalarda tatlı sular tuzlanıyor, deltaalar bozuluyor, ünlü Nil deltası ve Mississippi bunların başında geliyor.

* Küresel ısınma kuraklıkların sürelerini uzatıyor, şiddetli kasırgalara yol açıyor. Örneğin, Amerika kıtasının batısında kuraklıklar yaşanıyor. Midwest denilen bölgede 2003 Mayıs'ında 562 kez hortum meydana geldi. Brezilya'da 2003 Mart ayında ilk kez kasırga yaşandı.

* Alaska'nın sıcaklığı 50 yıl içinde 4 derece artmıştır. Kuzey Kutbunda da buzullar yavaş yavaş erimeye başlamıştır. Deniz içindeki sonar (sesli dayalı) ölçümlerin gösterdiğine göre, Kuzey Buz Denizi'ndeki su buzu son 30 yılda yüzde 40 oranında incelmıştır, yüzyılın sonunda yaz aylarında orada artık buz olmayacağı tahmin edilmektedir. Kuzey Alaska'da ortalama yıllık sıcaklık son 30 yılda 2,31 C artmıştır. Güney Kutbu'nda buzul kütlesi süratle incelmektedir. Antarktika'daki Larsen buzulunun 3240 km.'lik bölümü 2002'de ana kütleden koparak yüzmeye başlamıştır. Bu parça Hawai adası büyüklüğündedir. Başka parçaların da eriyerek kopacağı tahmin edilmektedir. Batı Antarktika'da son yarım yüzyılda ortalama yıllık sıcaklık artışı 2.5 C'dir. Bu rakam kış ayları için 4,9 C olmaktadır.

* IPCC'nin 2001'de yayınladığı bir rapora göre, Yüzyıl'ın sonuna dek deniz seviyesi 10 ila 90 cm. yükselecektir. Bir sonraki yüzyılda Antarktika'daki erimeler büyük ölçekte olabilir ve bu yükselme 6 m.'ye kadar çıkabilir.

KLİMANJARO'NUN KARLARI

* Ohio Üniversitesindeki derin dondurucu depolarda dünyanın çeşitli buzul kütlelerinden alınmış

nümuneler saklanıyor; bunlar sayesinde kutup bölgeleri dışındaki buzullar ve yaşları incelenabiliyor. Günümüzden 25.000 yıl öncesine ait iklim değişmelerine değgin saptamalar yapılabiliyor. Depoda Klimanjaro Dağının tepesinden alınmış bir nümune kesitinde görülen 2 cm. enindeki koyu renkli tabakadan, 4200 yıl önce 2200 yıl kadar süren bir kuraklığın yaşandığı, havaya savrulan kum, toprak ve tozun karla birlikte dağın tepesine düşerek o tabakayı oluşturduğu anlaşıyor. Kuraklık geçtikten sonraki buzul tabakaları tekrar beyaza dönüşmüş. Uzmanlar, "O zamanki büyük kuraklık bir doğa olayıydı ve yer yüzünde olsa olsa 250 milyon insan yaşıyordu, şimdi 6,3 milyarız ve iklimi bizzat kendimiz değiştiriyoruz," diyorlar. (*National Geographic-Türkiye*, Eylül 2004, sf.156.)

* Aynı erimeler Venezüela'da vardır. Orada dört buzul kitlesi eriyerek yok olmuştur. Güney Amerika'daki bu erimeler uzun olmayan bir erimde yöre insanlarını göçe zorlayabilir.

* Peru'daki Quelccaya adlı buzul takkesi bugün 200 m. kadar küçülüyor. Erime şimdiki ölçülerde devam ederse, 100 yıl içinde buzul tamamen ortadan kalkacak, yöre halkı susuz, elektriksiz kalacak.

* Himalayaların orta ve batı kesimlerindeki buzulların 2035'e kadar eriyerek tümüyle yok olacağı söyleniyor.

Avrupa Çevre Ajansı'nın (EEA) 2004 Ağustos ayında yayınladığı raporda, 2050'ye kadar İsviçre Alplerindeki bütün buzulların eriyebileceği belirtildi. 1980'de İspanya dağlarında 27 olan buzul sayısı, 25 yılda yarıya inerek 13'e düşmüştür.

* Ernest Hemingway'in romanındaki — ve aynı adlı filmde Gregory Peck'in kompozisyonundaki — yazar Harry Street'in gangren olmuş bacağıyla hasta yatağında, kendisini hastaneye nakledecek uçağın gelmesini beklerken ve günler geçtikçe gangren ilerlerken hayatının muhasebesini yaptığı, başından geçen önemli olayları humma nöbetleri içinde hatırladığı, bazen yarı yarıya kendinden geçmiş, bazen uyanık biçimde sürekli seyrettiği görkemli "Klimanjaro'nun Karları" gerçek olmaktan çıkacak, yapıtın adı, (örneğin "Pompei'nin Son Günleri" gibi) tarihten kalma bir roman gibi olacaktır. Veya bundan 15 yıl sonra romanı okuyacak ya da filmi izleyecek olanlar için o karlar fiktif niteliğe bürünecektir. Zira, dağın doruğunda bulunan ve içinde donmuş bir leopar fosilinin bulunduğu yazarın romanın başında söylediği buz kütlesi hızla erimektedir.

* Buzulların erimesinin etkilerinden birisi de deniz suyuna daha fazla tatlı suyun karışmasını, tuzluluk oranının azalmasını, deniz suyunun bileşiminin değişmesini getirmektedir. Bu ise denizlerdeki biyo-sistemleri değiştirmekte, bazı türlerin yok olmasını getirmektedir.

* İklim değişimleri nedeniyle polenler rüzgarlarla Kuzey'e göç etmekte, Güney'de birtakım ağaçların sonu gelmekte ve Güneyin bazı yöreleri çilleşmektedir. Aynı şekilde çeşitli tarım alanları da yok olmaktadır.

* Kuraklıklar kıtlık ve açlıkları getirdiğinden Kuzey'e göç daha da hızlanacaktır.

* 2003'te Avrupa'da bir kaç haftalık sıcakların yol açtığı zarar 13 milyar dolardı. ABD'deki kasırgalar 3 milyar, Çin'deki sel baskınları ise 8 milyar dolara mal oldu. 2004 yazında dünyanın bir çok yöresinde benzer afetler yaşandı.

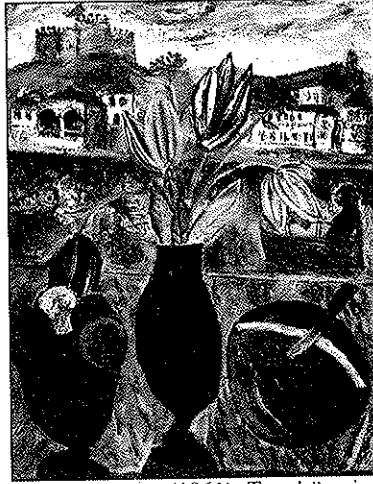
Aynı rapor, küresel ısınmanın yol açtığı doğal felaketlerin son bir yıl içinde geçmiş on yıla nazaran iki katı arttığı ve 11 milyar dolara mal olduğunu bildiriyordu. (Milliyet, 20. 08. 2004.)

* Küresel ısınmaya bağlı olarak, gezegenimizin karşı karşıya bulunduğu çölleşme tehlikesi karşısında 17 Haziran 2004'te Dünya Çölleşmeye Karşı Mücadele Günü vesilesiyle BM Genel Sekreteri Kofi Annan çölleşmenin yeryüzünde 1 milyar insanı tehdit ettiğini, 50 yıla kadar 150 milyon insanın göç etmek zorunda kalacağını belirtiyordu.

* Küresel ısınmanın yol açtığı kuraklık, susuzluk, kıtlık nedeniyle daha şimdiden (son on yıl içinde) Afrika, Asya ve Amerika kıtalarında 25 milyon yerini yurdunu terkederek göç etmek zorunda kalmıştır.

* Küresel ısınma biyosferdeki doğa dengelerini de bozmaktadır. Burada ayrıntılarına girmemiz fazlaca yer tutacak örnekler göstermektedir ki, birtakım hayvan ve bitki türleri yok olurken, bazıları da artmakta veya aynı tür hayvanlardaki dişi-erkek oranları değişmektedir. Hint Okyanusu'ndaki mercan resiflerinde alklerin — ve dolaşısıyla mercanların — azımsanmayacak ölçüde ölmeye başlaması, balıkların yaşam alanlarını daraltmaktadır.

* Amazon Ormanlarına "Gezegenimizin Akciğerleri" diyenler vardır. Gerçekten de, fotosentezin yarısını yeryüzündeki bitki örtüsü sağlıyorsa, diğer yarısı denizlerdeki bitkilerden gelmektedir. Bilinçsiz tüketim tutkusuyla ormanlar kesilirken denizler de atıklarla kirletilerek yosunların işlevi daraltılmaktadır.

Natturmort (1961). Tuval üzerine yağlı boya. 92x71 cm.

Cardonlar (1984). Sunta üzerine yağlı boya. 58x41 cm.

RİO ZİRVESİ VE KYOTO PROTOKOLÜ

Rio de Jenerio'da BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (UNFCCC) benimsendi. Amaç BM üyesi devletleri bir araya getirip Yerküre'de iklim değişikliğine yol açmayacak tarzda insan faaliyetini düzenlemenin olanaklarını ve koşullarını belirlemektir. Türkiye 2003 yılına kadar bu çerçeve antlaşmasına imza koymadı. Onun gibi davranan ülkeler arasında Brundi, Somali, Irak, Afganistan da vardı. ABD antlaşmayı kabul etti. UNFCCC'ye taraf olan ülkeler fosil kökenli enerji kaynaklarını kullanmaktan ileri gelen sera gazı emisyonlarını izleme, denetleme ve azaltma konusunda Birleşmiş Milletler'in ihtisas ünitelerine rapor vermeye başladılar. O devletlerin temsilcileri ayrıca her yıl toplanarak iklim değişimlerini önlemeye yönelik önlemleri tartışmaya, fosil yakıtlarının kullanımına kısıtamlar getirmeye tartışmaya başladılar (Taraflar Konferansı = COP.) 1997'de Japonya'nın Kyoto kentinde Uluslararası İklim Değişikliği Konferansı düzenlendi ve toplantı sonucunda bir sözleşme metni hazırlandı. Antlaşmanın hayata geçirilebilmesi için ona asgari 55 devletin imza koyması ve o ülkelerin neden olduğu karbon gazı emisyonlarının

dünya toplamının yüzde 56'sını bulması gerekiyordu. Karbon emisyonlarının, sera etkisi yapan gazların azaltılması için dünya çapındaki önlemleri içeren Kyoto Protokolü 1998'de New York'ta Birleşmiş Milletler'de imzaya açıldı. İmzalamayan iki büyük ülkeden ABD yeryüzündeki sera gazlarının % 25'ini, Rusya ise % 17'sini üretmekteydi. Rusya uzun süre direndikten sonra, Duma'dan 22 Ekim 2004'te geçen kararlarla protokolü onayladı. Kimi gözlemciler bunun nedenini Avrupa Birliği'ne yaklaşma niyeti olarak yorumladılar.

ABD hâlâ da metni imzalamaya yanaşmıyor. Şimdiki George Walker Bush'un babası George Bush Rio Zirvesine ABD başkanı olarak gittiğinde, orada öngörülen önlem ve kısıtlamaları, "Ben bunları ülkeme kabul ettiremem," diye peşinen reddetmişti.

Rio zirvesine Tennessee senatörü sıfatıyla katılan Al Gore zirvenin hemen öncesinde "Earth in the Balance" (Yeryüzü Dengesi) başlıklı çevreci

bir kitap yayınlamıştı. Aynı yıl ABD başkan yardımcısı seçildiği ve sekiz yıl o makamda kaldığı halde, ne ABD, ne de dünya Al Gore'un her hangi bir çevreci girişimine tanık olabildi.

ABD'nin protokolü imzalamamasının nedeni dünyada fosil kökenli yakıt ticaretine yapacağı etkilerin ülke ekonomisini olumsuz etkilemesini istememesidir. Çünkü, bir takım ABD firmalarının dünya pazarlarındaki fosil yakıt ve ona bağlı teknolojilerdeki payları daralacaktır. Oysa ABD, ülke içinde alternatif enerji kaynaklarının kullanımına yarayacak teknolojileri hızla geliştirmektedir ve mesela rüzgâr enerjisinden sağlanan elektriğin fiyatını kilovat saati 2 cent düzeyine kadar düşürebilmiştir.

ABD sanayicileri o sözleşmeyi kabul etmeyecekleri gibi, ABD yurttaşı da kabul etmez. Örneğin otomobilinden asla vazgeçmez. ABD'nin bu tutumu egoist görülse bile, budalalıktır. Çünkü, küresel ısınma, adı üstünde küreseldir, ABD geniş topraklarıyla ve üzerinde yaşayan insanlarıyla başka gezginde değil, Yerküre üzerinde yer almaktadır. Nitekim, Ağustos 2004 tarihli bir ABD çevre raporunda, küresel ısınmadan kaynaklanan sıcak hava dalgalarının daha sık görüleceği, bundan en fazla etkilenecek iki bölgeden birisinin ABD'nin Orta Batı'sı (Midwest bölgesi) ve diğerinin Avrupa'nın Akdeniz bölgesi olduğu belirtilmekteydi. (Birgün, 20. 08. 2004.)

Rusya'nın Kyoto Sözleşmesi'ne imza koymasıyla sözleşmenin hükümleri uygulanabilir hâle gelmiştir. Rusya'ya gelinceye kadar imza koyan 126 ülkenin neden olduğu sera gazları oran % 44 idi, Rusya'ya birlikte bu oran % 61'e çıkmıştır. Yorumcular Rusya'nın protokolü kabul etmesinin nedeni olarak Dünya Ticaret Örgütü'ne başvurduğunu, kabul edilmek için AB ülkelerinin desteğine ihtiyacı duyduğunu belirtiyorlar.

Bugüne değin uygulanamayan Kyoto Protokolü küresel ısınmayı olsa olsa yavaşlatmayı öngörmektedir. Örneğin, 2012 yılına kadar Sera gazı etkisi yaratan karbon dioksit ve metan gazlarının % 5,2 düşürülmesini, enerji tasarrufu yapılmasını, fosil yakıtların azaltılmasını, güneş enerjisinden, biyotermal enerjiden ve diğer yenilenebilir enerji kaynaklarından yararlanılmasını amaçlamaktadır. Türkiye Cumhuriyeti Kyoto Protokolü'nü henüz benimsememiştir.

Britanya'daki Hadley İklim Araştırmaları Merkezi'ndeki iklimbilimcilerinden Simon Tett, artık çok geç kaldığını, değişikliği durdurmak için bir şey yapılamayacağını söyledikten sonra, "Atmosferde birikmiş karbon dioksidi dengelemek için ortaya çıkan karbon dioksit miktarını sıfıra indirmemiz gerekiyor. Ne ki, top-

lum olarak seçtiğimiz yol bu değil. Atmosfere salınan karbon dioksit miktarını şu anda durdur-sak bile, küresel ısınmaya teslim olmuş durumdayız," diyor.

Kyoto Protokolü tam olarak uygulansa bile sera gazlarının etkisini azaltmakta pek az etkili olabileceğini söyleyen ABD Atmosfer Araştırmaları Ulusal Merkezi'nden Jerry Mahlman bu artışın kontrol altına alınabilmesi için en az kırk Kyoto Protokolü'nün daha gerektiğini belirterek öyle yapmaktan başka bir çarenin de bulunmadığını sözlerine ekliyor.

Geçtiğimiz Aralık ayında BM bünyesinde Buenos Aires'te dünya çevre bakanlarının katıldığı bir toplantı düzenlendi. Toplantıya ilişkin bazı değişimleri içeren haberi birlikte okuyalım:

"Toplantıya katılan uzmanlar endişeli: Doğanın hem yavaş yavaş, hem de hızlı değişmesini, yavaş yavaş parçalanışını görmek için kutuplardaki erimeleri görmeğe gitmeye gerek yok. Bahçemize bakmamız kâfi.

Ilık kışlar, sıcak yazlar, aşırı yağmurlar, gece öten ağustos böcekleri ve gündüz öten cırcır böcekleri... Dünya Doğa Vakfı'ndan (WWF) Arnold van Vliet ile WWF İklim Değişikliği Dairesi başkanı Jennifer Morgan'ın verdiği bilgiye göre, dünya artık her bölgesinde iklim değişikliklerinin dramatik etkilerini yaşıyor ve ekosistemler gitgide bozulma evresine girmiş bulunuyor. Sanayiden atmosfere salınan ve sera etkisi yapan karbon dioksitin yanında doğa kirlenmesinin başlıca unsurlarından fosil yakıtlar (petrol) iklime en büyük zararı dokunan etmenlerden. Kyoto Protokolü gibi uluslararası anlaşmaların çok zayıf kaldığını hatırlatan uzmanlar, devletler arası daha etkili önlemlere ihtiyaç olduğunu bir kez daha vurguluyorlar.

WWF uzmanları doğadaki anormal değişimlere şu örnekleri veriyorlar:

- Hollanda'da son 30 yılda polen — çiçek açma — mevsimi 22 gün uzadı.
- Son 100 yılda kuzey Avrupa % 10 ila % 40 daha fazla yağış alır duruma geldi.
- Buenos Aires'te 1940'lardan beri kar yağmadı. Arjantinliler başkentlerinde eski kışlarda başörtüsü, bere, hattâ parmaksız eldiven giyerlerdi.
- Bazı böcek türlerinde anormal artış oldu.
- Kuzeydoğu Amerika'da çiçekler yüz yıl öncesine göre 8 gün, son iki yüz yıla göre bazı bölgelerde bitki çiçekleri 1 ay erken açmaya başladı.

• Hollanda'ya güney Avrupa'dan gelen göçmen kelebekler, oraya eskiden Mayıs ayında ulaşırlardı. Aynı kelebeklerin Hollanda'ya artık Ocak'ta geldikleri görüldü." [Birgün, 16. 12. 2004.]

Cumhuriyet Meyhanesi (1968). Konrtplak üzerine yağlı boya, 88x116 cm.

İtalyan gazeteci ve sinemacı Jacopetti 1963'te "Mondo Cane" (Şu Köpek Dünya) adlı bir belgesel yapmıştı, [Filmin kısaltılmış bir versiyonu ABD'de "A Dog's World" (Bir Köpeğin Dünyası) diye oynatıldıysa da, bizim sinema yazarlarımız doğrusunu çevirmişlerdi. Sinema dergilerinde de yapıta ve yönetmeninin yaşam öyküsüne yer verilmişti. Avrupa Jet sosyetesinde yaşayan Gualtiero Jacopetti, eşi seksapeli aktristi Belinda Lee'nin yaşamını yitirdiği bir kazadan sakat olarak kurtulduktan sonra, iç dünyasında önemli değişiklikler yaşamış, insanlığın sorunlarına eğilmeye başlamış, o belgeseli yapmıştı.] Filmde günümüz dünyasından çarpıcı kesitler veriliyor, bazı aykırılıklar ve — insandaki çürüme de dahil — irkiltici gerçekler sergileniyordu. Örneğin, giriş sahnesinde, İngiltere'de orta yaşlı, üzgün bir çiftin ellerinde çiçeklerle ziyaret ettikleri mezarın taşını kamera gösterdiğinde, "Sevgili köpeğimiz..... burada yatıyor" yazısını okuyor ve oranın bir köpek mezarlığı olduğunu anlıyorsunuz; aynı anda kamera âni bir şekilde, Çin'de bir lokanta kasabının canlı köpeği boğazından kestiği hakiki bir çekime geçiyor, sonra da hayvanın pişirilmiş etinin, köpeklerinin mezarını ziyarete giden yaşlı çiftle aynı yaşta bir başka karı-kocaya servis yapıldığını izliyorsunuz. İlklerden birisi olarak kabul edi-

len bu belgesel türüne o sıralarda şok-belgesel anlamında "shockumentaire" deniliyordu.

Filmde biyosferin tahribiyle ilgili gerçek sahneler bulunuyordu. Örneğe, Japonya sahillerinde göz alabildiğine uzanan bir kumsalda binlerce deniz kablumbağası yavrusunun cesedini görüyordunuz. Bilindiği gibi, dişi deniz kaplumbağaları yumurtalarını kumlara gömerler, zamanı gelince kabuğu delip, yumurtadan kumun yüzeyine çıkan yavrular denize doğru giderek, suya dalarlar ve yaşayacakları doğal ortamlarına kavuşurlar. Jacopetti'nin görüntülediği gerçek sahne ise, yumurtadan çıkan yavruların, denize doğru gideceklerine, aksi yönde kara içine doğru gitmelerini ve ölmelerini gösteriyordu. O yıl, "her ne olmuşsa, olmuş!" mutasyon ansızın değişmiş, yavrular denize değil, aksi istikamete gitmişlerdi. Kilometrelerce kumsal, göz alabildiğine sayısız yavru deniz kaplumbağası ölüsüyle doluydu. Binlerce yılda değişmeyen mutasyonun bir yıl içinde tersyüz olmasının nedeni neydi? Yanıtı bilimciler vermişlerdi: O sıralarda Pasifik'te sıkça yapılan atom bombası denemeleri...

Sözünü ettiğimiz türden filmlerin konumuzla ilgili olan bir yenisi 2004'te gösterime girdi. Yukarıda adını andığımız "The Day After Tomorrow", kurgu çekimlerindeki abartmalara rağmen, küresel ısınma nedeniyle dünyamızı ne gibi felaketlerin beklediğini sergilemesi bakımından uyarıcı bir şok-belgeseldir.

Sosyalizm Ve Özgürlük

Mehmet Özgen

Proleter devletin başat özelliği, özünde bir sınıfın egemenliğini sürdürme ereğiyle oluşturulmuş bir baskı aygıtı olması değil, “sönümlenme” sürecinde olan bir devlet olmasıdır

Geçmişte, sol hareketin temel bir mantığı, “demokrasi mücadelesi”, vb. şiarlara karşın, paradoksal olarak, anti-demokratizmdi. Özgürlük ve demokrasi talepleri, en azından pratikte politik mücadelenin konjonktürel araçlarına indirgeniyordu. Bu yüzden iç-örgütlenmesi de anti-demokratikti. Bu mantığın pratik sonuçları acı olmuştur. Sol-içi çatışmadan, işçilerin, emekçilerin kendi çabalarıyla kurdukları demokratik kitle örgütlerini, sendikaları parçalamaya, dolayısıyla sınıf hareketini bölmeye, öncü işçilerin tasfiyesine yönelmişti bu mantık. Engels’in benzer bir durum için söylediği gibi, adeta “başkasından kendimiz için söz özgürlüğünü, yalnızca bunu kendi saflarımızda ortadan için” ister gibiydik.

Özellikle 1990 sonrasında ise, tersine bir eğilim egemen oldu. Gerek Kürt hareketinin ihtiyaçları, gerekse Türkiye solunun kendini yeniden kurma girişimleri bağlamında demokrasi vurgusu, herşeyin önüne geçti; ama büsbütün sınıfsal perspektiften koparak.

Bürokratik egemenlikleri Marksizmle özdeşleştiren burjuvazi, bu egemenliklerin çöküşünü, Marksizm ve komünizmin çöküşü olarak göstermek istedi. Böylece küreselleşme sürecini, “sınıf çatışmasının sona erdiği”, “barış ve demokrasi çağının başladığı” gibi teranelerle temellendirerek yoğun ve yaygın bir ideolojik saldırı olarak başlattı. Geniş çapta başardı da. Sonuçta “demokrasi mücadelesi” de, sınıftan kaçış eğilimlerinin tezahürü olarak içerik kazandı. Solun önemli bir bölümünün Türkiye burjuvazisinin AB’ye katılma programına eklemeler yaparak gündeminin bununla belirlenmiş olması da bu tezahürün çok önemli bir bileşeniydi.

Bu nedenle, şimdi sosyalist solun yeni bir arayış dönemine girdiği, daha genel olarak, kapitalizmden komünizme geçişin yeni bir imkanının tarih sahnesine girmekte olduğu bu süreçte, sosyalizm, demokrasi ve özgürlük arasındaki ilişkiyi yeniden tartışmak gerekiyor. Bu tartışma elbetteki esasen tarihsel bir model olarak Sovyet deneyiminin eleştirisini içerecek. Ancak, teorik bir model oluşturmadan bu eleştirinin de tutarlı ve ilerletici olamayacağı son on beş yılın tartışmalarının ortaya koyduğu bir gerçektir. Fakat “teorik model” derken soyut fikirlerden sözetmiyoruz. Teori geçmişin prati-

ğinin (ama aynı zamanda “teorik pratiğinin”) genelleştirilmesidir. Gramsci’nin dediği gibi, “Fikirler başka fikirlerden, felsefeler başka felsefelerden doğmaz, onlar gerçek tarihsel gelişimin sürekli yenilenen ifadeleridir.”

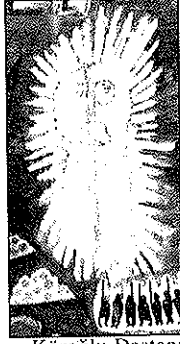
DEVLET VE DEMOKRASİ

Demokrasi bir devlet biçimidir; ama hem burjuva diktatörlüğünde ve hem de proletarya diktatörlüğünde sözkonusu olan bir devlet biçimi. Bu bakımdan, yani her iki sınıfın egemenlik biçimi olarak sözkonusu olduğundan, hangi sınıfın demokrasisinden söz ettiğimizi bilmek, burjuva demokrasisi ile proleter demokrasinin sınıfsal içerik farklılıklarını ayırt etmek, ideolojik tutarlılık açısından önemlidir. Demokrasi, sosyalizmin toplumsal bir sistem olarak kök salması, sınıfsız bir topluma doğru gelişmesinin önkoşulu ve bundan ötürü proleter iktidar, demokrasiyi aşma değil, tersine, emekçi kitleler için garanti altına alınmasının temel aracıdır.

“İşçi sınıfının devriminde ilk aşama, proletaryayı egemen sınıf durumuna yükseltmek ve demokrasiyi kurmaktır.” (*Komünist Manifesto*, Bilim ve Sosyalizm y., s. 51, 1976) Dolayısıyla, Marksistler, devlet iktidarını, proleter demokrasiyi kökleştirmenin aracı olarak kavrar. Hem muhalefette ve hem de iktidarda, demokrasinin, toplum yaşamının her alanında egemen bir yöntem olması için mücadele ederler. Ayrıca, henüz sınıfların varolduğu bir geçiş toplumunda demokrasi, bölüşümün mümkün olan tek aracıdır da. Burjuva toplumunda proleteryanın öncü rolü ve hegemonya mücadelesi, demokratik bir ilişki temelinde geliştiği ölçüde, bu tarihsel deneyim temelinde, geçiş toplumunda da, iktidar ve bölüşüm ilişkileri daha demokratik bir temele oturabilir. Bu demektir ki, toplumun yeni-tip örgütlenmesi iktidar mücadelesi ile iç içe olmalıdır; mücadele böyle bir içerik kazandığı zaman, somut bir alternatif konumuna yükselebilir. Sosyalist (proleter) demokrasinin gerçekliğini ve genişliğini belirleyen şey, bu örgütlenmenin ne ölçüde demokratik ve ne ölçüde yaygın olduğudur.

Bilmek gerekir ki, kitlelerin doğrudan katıldığı her radikal dönüşüm süreci, verili koşullarda, en geniş demokrasiyi ve sınırsız özgürlükleri yaratmıştır. 1793 devriminde Parisli *sansculotte*’ların (balıdı

çıplaklar) komün örgütlenmeleri, 1871 Paris Komünü ve sovyetler emekçi kitlelerin doğrudan eyleminin demokratik kurumları olarak doğdu. "Temsil" dolayımından görece sıyrılan işçi sınıfı ve köylüler Sovyet örneğinde olduğu gibi, iktidarı ele geçirmeyi doğrudan demokrasinin yoğunlaşmış ifadesi olarak gerçekleştirdiler. Proleter iktidarın görevi, bu demokrasiyi ve özgürlükleri, devrilen sınıfa karşı, siyasette, ekonomide ve toplum hayatında garanti altına almaktır.

Koroğlu Destanı, detay.

İNSANIN KURTULUŞU

Marksist teoride devlet eleştirisi, sanıldığı gibi, sınıf egemenliği kavramından değil, daha temel bir sorundan, insanın tümünden kurtuluşu (özgürleşmesi) sorunundan hareket eder: "... proleterler eğer kendilerini birey olarak ortaya koyuyorlarsa, şimdiye kadar süregelen kendi varoluş koşullarını, daha da ötesi, şimdiye kadar her toplumun koşulu olan varoluş koşullarını yani işi, ortadan kaldırmalıdır. Bu bakımdan, proleterler, toplum bireylerinin şimdiye kadar topluluğun tümünün ifadesi olarak seçmiş oldukları biçim ile doğrudan bir karşıtılık halinde, yani devlet ile karşıtılık halinde bulunmaktadırlar ve kendi kişiliklerini gerçekleştirmeleri için bu devleti devirmeleri gerekir." (Sol y., 1987, s.110) Marx'ın *Alman İdeolojisi*'nde sorunu formüle ettiği böyle. *Komünist Manifesto*'da ise şöyle yazar: "Sınıflı ve sınıf çatışmalı eski burjuva toplumunun yerini öyle bir toplum alacaktır ki, onda her bireyin özgür gelişmesi, bütün herkesin özgür gelişmesinin koşulu olacaktır." (s.53)

Demek ki, devletin sönmülmesini içeren süreç, birincil olarak, bireylerin kendilerini özgür bireyler olarak ortaya koyamamasından çıkarsanır; yoksa işçi sınıfının burjuvazinin egemenliği altında oluşundan değil: bu ilişki, ikincil bir çıkarsamadır. Çünkü *Kutsal Aile*'de söylendiği gibi, "Eğer proletarya zaferi kazanırsa, bu hiç de toplumun mutlak yani durumuna geldiği anlamını taşımaz, çünkü o bu zaferi ancak hem kendi kendini hem de kendi karşıtını kaldırarak kazanabilir." (s.62, Sol y.)

Her bireyin kendi yaşamını öz olarak ortaya koyabilmesi uygun toplumsal koşulları zorunlu kılar. Eğer bu koşullar insanı kendine ve diğerlerine yabancılaştırıyorsa, onları insanca biçimlendirmek, insanı insana yabancılaştıran nesnel ilişkileri ortadan kaldırmak, bilinçli insan eyleminin amacı olmak gerekir. Kapitalist toplumda mülk edinmeden tamamen dışlanan ve bundan dolayı tam bir yabancılaşmaya uğrayan proleterler, nesnel koşulların bilincine vararak bu eylemin öncüleri olmaya en yatkın bireylerdir.

Bireyler kendi yaşam koşullarını mensubu oldukları sınıflardan devralırlar, dolayısıyla kendi sınıflarına bağımlıdırlar. Bireysel gelişmeleri bu bağımlılıkla sınırlıdır. Bu da sınıfları doğuran toplumsal iş-

bölümünün sonucudur. Zira işbölümü, hem bir sınıfı diğerine, hem de bireyi kendi sınıfına bağımlı kılar. Dahası; işbölümü, bir cinsi (kadınları) diğerine (erkekleri) de bağımlı kılar. "(İşbölümünün) ilk biçimi, tohumu, kadının ve çocukların erkeğin kölesi oldukları aile içinde bulunan mülkiyeti içerir. Aile içindeki, elbet henüz çok ilkel ve gizli olan kölelik ilk mülkiyettir." Üretim araçlarının gelişmesi ve üretim faaliyetinin çeşitlenmesi ile ortaya çıkan doğal (cinsel) işbölümü aile içinde olduğu kadar aileler arasında da karşıtılık yaratır ve aynı zamanda, işin ve ürünlerin üleştirilmesini, aslında nicelik bakımından olduğu kadar, nitelik bakımından da eşit olmayan dağılımını içerir. Böylece toplumun karşıt sınıflara bölünmesine yol açar. Bu bakımdan, "işbölümü ile özel mülkiyet özdeş deyimlerdir -birincisinde faaliyete göre anlatılan şey, ikincisinde bu faaliyetin ürününe göre dile getirilmektedir." (*Alman İdeolojisi*, s.59) Bu nedenle, kapitalist toplumda sermaye egemenliği nicelik ve nitelik bakımından son derece gelişmiş işbölümüne dayanır.

O halde, işbölümü, sınıflar ve bunların zorunlu kıldığı devlet, tüm bireylerin her alanda gelişmesine dayalı özgür bireyselliklerinin önündeki başlıca engellerdir. Dolayısıyla ilk kategoriler yadsındığı ölçüde devletin sönmülmesi de hızlanacaktır. Diğer bir deyişle, ilk kategorileri sermayenin aidiyeti olarak alırsak, sermaye ve devlet, birbirlerini karşılıklı olarak tedricen yokettikleri, yani sermayenin devletin varolma koşullarını üretmediği, devletin de sermayenin siyasal-ideolojik koşullarını üretmediği sönmülme sürecinin iki karşıt bileşenidir. Zira proleter devrimi izleyen böyle bir süreçte devlet, kapitalist toplumun tersine, sermayenin özdeşi değil, onun karşıtı olan yeni-tip bir devlet, "devlet olmayan devlet"tir.

GEÇİŞİN TEORİK ÖNCÜLLERİ

Sosyalizm bu süreçle tanımlanır; bu sürecin koşullarını hazırlar ve garanti altına alır. Ona geçiş toplumu niteliğini veren de budur. Bu yüzden sosyalizm, asıl olarak, yalnızca kapitalistlerin mülksüzleştirilmesini değil, sermayenin egemenliğini ve kendisini ortadan kaldırmayı hedefler. Çünkü sermaye, üretim araçlarının özel mülkiyetine sahip kapitalist birey veya grupları zorunlu olarak gerektirmez. Ücretli-emek/kapitalist birey ilişkisinde, ikincinin yerini devletin alması mümkün. Kapitalist toplumda, sermayeyi, bireysel kapitalist, şirket ve devlet temsil edebilir. "Kapitalist, yalnızca kişileşmiş sermayedir ve üretim sürecinde sırf sermayenin bir aracı olarak işlev yapar" der, Marx. (*Kapital III*, S. 719, Sol y. 1990) Yani sorun bir kimlik ya da temsil sorunu değildir. Dolayısıyla, bir sınıf olarak kapitalistlerin egemenliğine son verilmesi nitel dönüşüm anlamına gelmez. Sermaye, tanımı gereği çe-

İşkin bir birliktir; hem üretim aracı ve para-servet sahibini, hem de ücretli-emekçi içerir. Marx'ın ücretli-emek/sermaye terimini kullanması boşuna değil: "sermaye ücretli emek varsayımına, ücretli emek de sermaye varsayımına dayanır. Bunlar birbirlerinin koşuludurlar; karşılıklı olarak birbirlerini yaratırlar" (Ücretli Emek ve Sermaye, s. 44, Sol y.1975). Bu nedenle, sermayenin egemenliğine son verilmesi, her iki karşıtın da ortadan kaldırılması demektir.

Bunun ötesinde sermaye nedir? Üretim ilişkisinin cisimleşmesidir. Tarihsel olarak belirlenmiş bir üretim ilişkisidir. "Sermayenin kendisi de toplumsal ilişkileri temsil eder. Bu ilişkiler, burjuva üretim ilişkileri, burjuva toplumunun üretim ilişkileridir. Sermayeyi oluşturan geçim araçları, iş aletleri, hammaddeler, belli toplumsal koşullar içinde, belirli toplumsal ilişkilere göre, üretilmiş ve biriktirilmiş değil midir? Belli toplumsal ilişkiler içinde, belirli toplumsal ilişkilere göre, yeni bir üretim için kullanılmıyorlar mı? Yeni üretime hizmet eden ürünleri sermaye haline dönüştüren, kesinlikle bu belirli toplumsal nitelik değil midir?" (age. s.41-42)

O halde, 1) kapitalizmin tanımlayıcı özelliği ücretli-emek, varlığını koruyorsa –ve eğer işçilerin işletmeler üzerinde doğrudan denetimi de safdışı edilmişse– karşıtı üretimini kaçınılmazdır. Bu durumda sermaye sahibinin işlevini –onu yönetenlerin sınıfsal niteliği ve özel niyetleri ne olursa olsun– devlet yüklenir. Öte yandan, 2) sermaye, aynı zamanda üretim ilişkisinin cisimleşmesi demek olduğuna göre, üretim ilişkileri de özel olarak dönüşüme uğramamış demektir. Başta Sovyetler olmak üzere, tüm devrim-sonrası toplumlarda olan budur. Kurumlaşmış kapitalizmin kamulaştırılması, kapitalist tarih boyunca birbirinden bağımsız olarak gelişmiş, sistemin işleyiş biçimini ve hareket yasalarını belirleyen sermaye birimlerini tek bir yönetim altında birleştirmiş oldu; ama sistemin sömürü yapısını belirleyen sermaye-emek ilişkisini ortadan kaldırmadı, emeğin işvereni olarak özel kapitalistlerin yerine devleti geçirdi. Sonuçta bu toplumlar sermaye-emek ilişkisini korumak oldular; diğer bir deyişle, üretim ilişkilerini esastan değiştirmediler.

Oysa, "Tüm toplumsal yapının ve onunla birlikte egemenlik ve bağımlılık ilişkisinin siyasal biçiminin, kısacası, buna uygun düşen özel devlet biçiminin, en içteki sırrını, gizli temelini açığa vuran şey, her zaman, üretim koşullarına sahip olanlar ile doğrudan üreticiler arasındaki ilişkidir." (Kapital III, s. 695) Marx'ın bu sözü, yoruma gerek duymayacak bir biçimde, çok net olarak, proleter bir devrimin ilk işinin, üretim ilişkilerini dönüştürmek olduğuna işaret eder. Ve bu dönüşüm, işçi kontrolü olmaksızın düşünülemez. Ekim Devrimini izleyen süreci işte bu açıdan değerlendirmek gerekir. Tarihel gerçek şudur ki, devrimde fiilen ortaya çıkan işçi kontrolü, daha iç savaş bile gündeme girmemişken,

işletmelerde tek-adam yönetimi ve taylorizmin ilke-leriyle etkisizleştirildi, temsili hale getirildi.

Stratejik bir yönelim olarak üretici güçlerin geliştirilmesine öncelik verildi. Bir başka deyişle, Üretimde I. Kesimin (üretim için üretim) II.kesimden (tüketim araçları üretiminden) daha hızlı büyümesi gerektiği düşüncesi, özellikle NEP'ten sonra resmîyet kazanarak, sosyalist gelişimin bir gereği olarak öne çıktı.

Lenin'de kilit halka ayrımı yoktur. Üretici güçlerin hızlı geliştirilmesi mi, üretim ilişkilerinin dönüştürülmesi mi? Ana halka hangisi? Böyle bir stratejik yönelim olduğunu gösteren somut ifadeler yok. Ama her iki yöne de çekilebilecek vurgular var. Ne var ki, daha çok pratik deneyime önem veren Lenin'deki bu belirsizlik, Stalinist stratejiye yaramıştır. Bu stratejinin temel önermesi, üretici güçlerin gelişmesinin sosyalizmin gelişmesi için başlangıç noktası olduğudur. Bu önerme, kabaca, sosyalizmin teknolojik buluş, sinai kalkınma sürecinden mekanik olarak evrildiği varsayımını içerir ve dolayısıyla, ekonomisttir. Zira kapitalist üretimden devralınan teknoloji ile üretici güçleri geliştirme stratejisi, kaçınılmaz olarak kapitalist gelişmeciliği miras alır ve üretim sürecindeki kapitalist iş disiplini sürdürmek zorunda kalır.

Dönüşümün ana halkası, Marx'ın işaret ettiği gibi, üretim ilişkileridir. Bu yol sınıf mücadelesini geliştirir. Mülk edinme sürecinin varolan çerçevesini, sınıf ilişkilerinin yeniden üretiminin temelini yıkararak, ideolojik ve siyasal düzeylerde köklü mücadelelere yol açar. Bu işçi sınıfının siyasal kültürünü geliştirir. Bu yüzden bu mücadele yalnızca ulusal sınırlar içinde kalmaz, kalamaz. Çünkü bu stratejik temel üzerinde yürüyen mücadele, bütün ülkelerin işçi sınıflarıyla daha çok özdeşleşme potansiyeline sahiptir. Bir başka deyişle, dönüşümün bu doğrultusu, dünya çapında sınıf mücadelesini geliştirebilecek ve hatta kimi yerlerde tetikleyebilecek bir dinamizm ve şevk üretir. Böylece tek ülkedeki devrim, dünya devriminin bir üssü haline gelir.

Elbette ki üretici güçlerin geliştirilmesini önemsememek diye bir mantık olamaz. Söz konusu olan bunu, üretim ilişkilerini dönüşümün ana halkası olarak kavrayan bir stratejik yönelim içinde düşündürmektir, gelişme, sınılaşma politikalarını bu çerçevede ele almaktır. Zira üretim ilişkileri dönüşümün ana halkası olduğunda, bu, genel olarak toplumsal ilişkilerin ve üstyapıların dönüşümü için de bir basıncı oluşturacaktır. Bu da, üretici güçlerin gelişmesinin ve üretim ilişkilerinin sosyalist karakterini şartlandıracaktır.

İşte bu yüzden hiyerarşik toplumsal işbölümü toplumsal metabolizmanın temel düzenleyici kuvveti olmaya devam etti. Bu kez eski antagonizmin yerini emekçilerle yeni yönetici sınıf (bürokrasi) arasındaki antagonizm aldı; âdetâ, Asyatik üretim

tarzındaki merkezî bürokrasi/tebaa ilişkisine benzer bir şekilde. Ekonominin, devletin ve partinin yönetimi iç savaşta büyük ölçüde imha olan işçi sınıfının elinden bu kesimin eline geçti. (1923'te idari mekanizmada "işçi olmayanların" oranı %64 olmuştu). Bu yönetici sınıf, iktidar gücünü, işçi sınıfının yerine kendini ikame ederek, toplam toplumsal sermayeyi kontrol etmektен aldı. Sermaye-emek ilişkisi, onun nesnel konumunu (prestij ve ayrıcalıkları) motive etti ve sürdürmesine temel teşkil etti. Yönetici sınıf iktidarını sürdürebilmek için işçi sınıfını uysal bir konumda tutmaya çalıştı. Bir yandan bağımsız örgütlenmesini sürekli baskı altında tutarak, öte yandan da yaşam düzeyini sürekli yükselterek (tam istihdam, sağlık hizmeti, eğitim imkanları, konut vb.) işçi sınıfını kontrol edebildi. Ayrıca, bildiğimiz ideolojik yanılsamalara ihtiyaç duydu. "Sosyalizmin ekonomik yasaları", "reel-sosyalizm" gibi söylemler, mevcut pratiğin rasyonelizasyonundan başka bir şey değildi. Bu tür genellemeler mevcut çelişkileri gizlemeye yaradı, yani ideolojikti. Stalinizm, yönetici sınıfın ideolojisi olarak, dolayısıyla, Marksizmin bir deformasyonu olarak işte böyle şekillendi.

DEVLET MÜLKİYETİ VE TOPLUMSAL MÜLKİYET

Sovyetler Birliği Anayasasının 11. maddesinde "Devlet mülkiyeti tüm Sovyet halkının ortak malı ve sosyalist mülkiyetin temel biçimidir" diye yazıyordu. Yani devlet mülkiyeti toplumsallaşmanın en üst düzeyde gerçekleşmesi olarak formüle edilmişti. 1936 Anayasası ile resmîleşen mülkiyetin toplumsal niteliğine ilişkin bu teori, Kruşçev yönetiminde devletin tüm halkın temsilcisi olduğu savı ile temellendirilip pekiştirildi..

Bu teorinin Marksizmle ilgisi yoktur. "Proletarya, kamu iktidarına el koyar, ve onun aracılığıyla toplumsallaştırılmış üretim araçları burjuvazinin elinden çıkıp kamu mülkiyetine geçer. Proletarya, bu eylemiyle, üretim araçlarını, şimdiye kadar taşıdıkları sermaye niteliğinden kurtarır, ve onlardaki toplumsal niteliğin sonuna kadar kendini göstermesine tam özgürlük tanır. Bundan böyle, önceden belirlenmiş bir plana dayanan toplumsallaştırılmış üretim mümkündür.. Toplumsal üretimdeki anarşinin kaybolduğu oranda devletinde siyasî otoritesi tükenir." (Engels, *Ütopik Sosyalizm ve Bilimsel Sosyalizm*, s.96, Sol y., 1970, abç). Devlet (kamu) mülkiyeti, üretim araçlarının işçi sınıfı tarafından mülk edinilmesinin, yani toplumsallaştırılmasının ve yeni üretim

ilişkilerinin önkoşullarını oluşturan siyasal ve hukukî bir işlemdir. Yani devlet mülkiyeti toplumsal mülkiyete geçişin aracıdır yalnızca. Lenin'e bakalım. Daha açık bir biçimde o sorunu şöyle koyuyor: "tek başına mülksüzleştirme, hukuksal veya siyasal bir eylem olarak sorunu çözmekten uzaktır; çünkü büyük toprak sahipleri ile kapitalistleri yönetimden gerçekten almak ve onların yönetimi yerine fabrikaların ve malların işçiler tarafından uygulanan bir yönetimini gerçekten geçirmek zorunludur." (*Proletarya Devrimi ve Dönek Kautsky*, Bilim ve Sosyalizm y.s.38, 1989) Söylemeye gerek yok ki, proletaryanın egemen sınıf olmasının anlamı da budur.

Sosyalizmin inşasında, devlete böylesine önemli bir rol tanınması sosyalist devrimin burjuva demokratik devrimden temelde farklı oluşundan kaynaklanır. Sosyalist devrim, sosyalist üretim ilişkilerinden önce gelir. Kapitalist üretim ilişkileri ise feodalizmin bağrında gelişmiştir. Burjuva devrimleri bu ilişkilerin gelişmesini engelleyen toplumsal ve siyasal yapıları kimi yerde (siyasal iktidarı ele geçirmek suretiyle) devrimci tarzda, kimi yerde (aristokrasiyle iktidarı paylaşarak) reformlarla ortadan kaldırarak kapitalist gelişmenin yolunu açmışlardır. Yani bu devrimlerde siyasal iradenin toplumsal sürece müdahalesi ikincil bir öneme sahip olmuştur.

Sosyalist devrim ise, tersine, bir yandan burjuvazinin siyasal direncini kırmak için onu derhal mülksüzleştirmek, öte yandan da kapitalist üretimin anarşik karakterine son vermek için toplumsal sürece müdahale etmek zorundadır. İlki, proleter iktidarın varlığı açısından âcıl bir hukukî-siyasal önlemdir. İkincisinin çözümüne, üretici güçlerle üretim ilişkileri arasındaki antagonizmanın kaldırılması ile başlanır. Bu uzlaşmaz karşıtlığın, yani üretici güçlerin toplumsal niteliği ile onların özel mülkiyette oluşu arasındaki karşıtlığın ortadan kaldırılması, üretici güçlerle üretim ilişkileri arasındaki uygunluğu sağlamaz. İkisi arasındaki uygunsuzluk ya da çelişki devam eder. Zira devletin, toplum

adına üretim araçlarına el koyması ile bunlara toplum tarafından el konması aynı şey değildir. Verili koşullarda, üretici güçlerle üretim ilişkileri arasındaki mümkün olan en tam uygunluğun sağlanması üretimin gerçek bir planlamasıyla başlar. İşte devlet mülkiyeti, bu planlamanın başlama şartı ve temelidir. Planlama, üretici güçlerin toplumsal bir yönetimi olarak başlar ve giderek bu güçler üzerinde toplumsal bir egemenlik haline dönüşür. Bu ise meta üretiminin tamamen ortadan kalkması sonucunu verir. "Üretim araçlarına toplum

K. Destanı, detay.

tarafından el konulması ile meta üretimi ve bunun sonucu, ürünün üretici üzerindeki egemenliği ortadan kalkar.” (Anti-Duhring, s.446, Sol y. 1977)

Üretici güçlerin toplumsal karakteri yalnızca üretimin emekçiler tarafından kolektif gerçekleştirilmesine işaret etmez. Aynı zamanda ve esas olarak toplumsallaşma “kendini özellikle her faaliyet kolunun gitgide daha çeşitli kökenlere sahip bulunan üretim araçlarına başvurusu olgusuyla gösterir. Bu süreç, işbölümünün derinleşmesi ve iktisadî faaliyetlerin artan uzmanlaşmasına tekabül eder.” Belli bir sanayi dalında, sözgelimi otomotivde, lastiğinden motoruna kadar otomobili oluşturan tüm ürünlerin birbirinden bağımsız işletmelerin yönetimi altında üretilmekle birlikte, bütünlük bir işletmenin alt birimleri imiş gibi, bu işletmeler arasında karşılıklı bağımlılık ilişkisi vardır. Planlamanın nesnel temelini oluşturan, süreçler arasındaki bu karşılıklı bağımlılık ve çalışmanın artan toplumsallaşmasıdır; işçilerin dolaysız toplumsal yönetimini olanaklı kılan da bu toplumsallaşmadır.

“İşbölümünün derinleşmesi ve iktisadî faaliyetlerin artan uzmanlaşması” aslında işbölümünün ve uzmanlaşmanın ortadan kalkması sonucuna varır. Bir üretim dalının tek bir işletmede bütünlük, üretici güçlerin gelişmesi (otomotizasyon ve bilgisayarlaşma) ile giderek bütün üretim dallarının tek bir merkezde bütünlükmesine yol verir. O zaman emeğin bölünmüşlüğü, yani işbölümü, dahası işin kendisi ortadan kalkar.

Bunun için sosyalizmde, “mübadale değerlerinin mübadelesinde zorunlu olarak ortaya çıkan emeğin bölünmesi (işbölümü) yerine, bireyin komünal tüketime katılması sonucunu doğuran emeğin örgütlenmesi sözkonusudur.” (Marx, *Grundrisse*, Birikim y. s.251, 1979) Bu örgütlenme, mübadale değerleri mübadelesi yerine, bireysel çıkarların genelleşmesinden başka bir şey olmayan, “ortak ihtiyaçlar ve ortak amaçlarca belirlenecek olan bir faaliyetler mübadelesini” (s.250) geçirmeyi, bireyin toplumsal üretimden pay almasını dolayımlayan aracı ortamın –dolaşımın ve onun araçlarının, yani para gibi piyasa kategorilerinin– ortadan kaldırılmasını hedefler. Ancak bu örgütlenmeyle bireyler tüm sınıf bağlarından kurtulmuş, “toplumsal ilişkilerini kendi ortak ilişkileri olarak kontrollerine almış olan, tüm cepheleleriyle gelişmiş bireyler” (s.237) olabileceklerdir. Böylece toplum, özgürce işbirliği yapan, yani ekonomik zorunluluktan kaynaklanmayan gönüllü birliktelik içindeki özgür bireylerden oluşacaktır.

Böyle bir toplum yaşamı sonucunu doğurması için emeğin örgütlenmesi nasıl olmalı? Başka bir deyişle, nasıl bir örgütlenme üretim araçları üzerinde toplumsal mülkiyeti hakim kılar? Geçiş döneminin temel sorunu budur.

Planlamanın üretici güçlerin toplumsal bir yönetimi olarak başladığını söyledik. Stalinizmin dev-

letleştirme ile toplumsallaştırmayı özdeş tutmasının, sosyalist üretim ilişkilerinin gelişmesini devlet mülkiyetinin yaygınlaşmasından ibaret saymasının nedenleri bu noktada açıklığa kavuşabilir.

Çünkü yalnızca üretimi değil, tüm toplumsal yaşamı düzenleyen, emekçilerin ortak tasarımı ve ortak iradesi olarak şekillenen bir plan aracılığı ile toplum, genel olarak kontrol dışında gelişen üretim güçlerini denetim altına alabilir. Bunun için, toplumsal mülkiyetin temel kriterlerinden biri olarak, doğrudan üreticilerin yönetimde rol almaları gerekir, yalnızca yerel ölçekte değil, kişisel ve kolektif çıkarların genel toplumsal çıkarlarla uyumunun sağlanabileceği ulusal düzeyde de. Yani üretimde işçi kontrolü şarttır.

Toplumsal mülkiyetin ikinci temel kriteri de üretim araçlarının toplum yararına kullanılmasıdır. Ama toplumsal çıkarın nasıl ve kimler tarafından saptanacağı sorusu vardır ki, geçiş sürecinin ana sorunlarından biri de budur.

Toplumsal çıkarın saptanması sorunu, toplumun ihtiyaçları konusundaki önceliklerin seçimi sorunudur. Bu önceliklerin seçimi, toplumu temsil eden genel bir özne tarafından, yani proletaryanın en bilinçli kesiminin birliği olan parti tarafından yapılması ve böylece saptanan toplumsal çıkarın kitle örgütleri aracılığı ile — bu doğrultuda etkinlik göstermeleri için bireylere iletilmesi anlayışı Stalinist bir anlayıştır. Bu anlayış, kitle örgütlerini partinin basit egemenlik araçlarına indirgeyen, onları partinin “hareket iletici kayışları (volan kayışları)” olarak gören ikameci anlayıştır. “Partinin talimatları dışında proletaryanın kitle örgütleri önemli hiç bir karar alamazlar”.. “Proletarya diktatörlüğü, parti talimatları ve buna bağlı olarak bu talimatların proletaryanın kitle örgütleri yoluyla uygulanmaları ve halk tarafından gerçekleştirilmesiyle meydana gelir.” (Leninizmin İlkeleri, Sol y. s.139)

Emekçi kitlelere güvenmeyen, onları güdülmesi gereken sürü olarak gören bu anlayış, bürokratinin tipik bir özelliğidir ve söylemeye gerek yok ki, Marksizmle ilgisi yoktur. Şöyle ki;

1. Partinin önderliğini resmileştirir ki, parti önderliğini fiiliyatta ortaya koyar; kitleler içinde pratik bilinçlendirme ve yönlendirme faaliyetleriyle bu işlevi yürütür. Parti politikalarını parti aygıtı dışındaki kitle örgütlerine “talimatlar” yoluyla iletmek, söylemin militarist karakteri bir yana, partiyi kaçınılmaz olarak resmi üstyapıdaki hiyerarşinin en üst basamağına oturtur, ister istemez devletin belirleyici yegâne organı haline dönüştürür. Komünizmi hedefleyen bir parti için en büyük tehlike de budur. Çünkü komünizme giden süreç, aynı zamanda devletin sönmülmesinin de içerir. Oysa, devletin aygıtlarından biri haline dönüşen, yani devletle özdeşleşen bir parti, bu sürecin engeli haline gelir.. Yönetici zümre, hiç bir zaman, bile isteye, kendi rızası ile kendi otoritesinden vazgeçmemiştir.

2. Temel sorun, üretici güçlerle üretim ilişkileri arasındaki çelişkiyi, ikisi arasında uygunluğa dönüştürmek olduğuna ve bunun çözümünün işçilerin üretici güçler üzerinde denetim kurmalarından geçtiğine göre, önceliklerin seçimi emekçilerin işi olmalıdır. Çünkü önceliklerin seçimi, Mandel'in söylediği gibi, yatırımları yönlendiren başlıca olaydır. Yatırımları yönlendirecek böyle bir seçim, hem bilinç unsurunu hem de katılımı içermek zorundadır. Söz konusu olan, geçiş ekonomisinde, toplumun görece kıt kaynaklarını değer yasasının kurallarına göre kör biçimde tahsis etmek yerine, önceden belirlenmiş önceliklere göre bilinçli bir şekilde dağıtılmasıdır. Önceliklerin bilinçli seçimi için kitleleri bilinçlendirme-yönlendirme işi, partinin temel işlevidir, ama bu "talimatlarla" değil, demokratik mekanizmalarla sağlanabilir. Toplumsal çıkar, çalışan kitlelerin demokratik katılımı olmadan, gerçek toplumsal çıkar olarak belirlenemez. Önceliklerin böylesine bilinçli ve demokratik seçimi, proleterlik durumunun ve işçilerin kendi emek ürünlerine yabancılaşmasının ortadan kaldırılmasının tek yoludur.

Öte yandan, Alman İdeolojisi'nin, işçilerin "kendi kişiliklerini gerçekleştirmeleri" için, bireyi sınıfa bağlayan toplumsal işbölümünü ve devleti ortadan kaldırmaları gerektiği yolundaki yaklaşımını yukarıda aktarmıştık. O halde, üretici güçlerin toplumsal yönetimi olarak başlayan ve giderek devletin yerini alacak bir organizasyon olan planın, bireylerin bilinçli ve özgür tartışmalarıyla, demokratik yöntemlerle belirlenmesi gereği bu yaklaşımın mantıkî sonucudur. Bunun için tüm emekçiler verili koşullarda olası en geniş özgürlüklere sahip olmalıdır. Rosa Luxemburgh'un dediği gibi, "İyi bilinen ve tartışılmaz bir gerçektir ki, özgür ve her türlü engelden arınmış bir basın olmaksızın, sınırsız örgütlenme ve toplantı yapma hakkı olmaksızın, geniş halk yığınlarının üzerlerine düşen rolü gerçekleştirmeleri tümüyle düşünülemez bir şeydir." (Peter Nettl, *Rosa Luxemburgh*, 1966, s.443).

EŞİTLİK ÖZGÜRLÜK VE ÇOĞULCULUK

Marksistler işçi sınıfının birliğini savunurlar; ideolojik düzeyde farklı dizilişler olsa da, hem iktisadi, hem de siyasal düzeyde bu birlik için mücadele ederler. Ancak Politik birliğin tek partide vücut bulması mutlak değildir. Marksist devlet teorisinde, tek-partitli sistemin proletarya diktatörlüğünün zorunlu önkoşulu olduğu şeklinde bir yoruma cevap veren bir yön yoktur. Zaten böyle bir anlayış sınıf teorisinde bağdaşmaz. Çünkü bu teori, sınıf mücadelesinin somut toplumsal gerçekliğine dayanır; onun zengin çeşitliliğini hesaba katar.

K. Destant, detay.

Önce de belirttiğimiz gibi, kapitalist toplumdaki işbölümü emeğin bölünmüşlüğüne dayanır. Bu ise işçi sınıfının tabakalaşmasına yol açar; yani toplumsal açıdan heterojendir. Dolayısıyla, bu yapıdan kaynaklanan ideolojik-siyasî eğilimlerin ortaya çıkması kaçınılmazdır. Ayrıca sanayileşmenin gelişmişlik düzeyine bağlı olarak, -özellikle bizimki gibi ülkeler dikkate alındığında- işçi sınıfı köylülükle bağlarını az veya çok korur.

Kırsal alanla ekonomik ve toplumsal bağını bir düzeyde sürdüren işçinin sınıfsal davranış açısından tam olarak proleterleştiği söylenemez. Bu da farklı ideolojik ve siyasî eğilimlere kaynaklık eder.

Öte yandan, sermayenin yeni birikim tarzına uygun yeni politikalar sonucu, sanayi proletaryasının oransal düşüşü ve hizmet sektöründe ise yükselişi, işçi sınıfının bileşimini farklılaştırdı. Bunu da burada not etmek gerekiyor.

Bütün bu özelliklerin tezahürü olarak, sınıf mücadelesinde, sınıf adına ortaya bir çok parti ve grup çıkar. Zaten siyasal tarihte bir sınıfa yalnızca bir partinin tekabül ettiğini gösteren tek bir örnek yoktur. Bu yüzden, işçi sınıfının politik örgütlenmesi ve bilinçlendirilmesi faaliyeti, çeşitli ideolojik eğilimler, gruplar, partiler arasında ideolojik mücadele ve politik ittifaklar şeklinde cereyan eder. Bu ideolojik mücadele, aynı zamanda, burjuvaziye karşı savaşımın bir uzantısıdır. Sınıfın politik bilinci, bu mücadele içinde oluşur ve gelişir. Bu yüzden, devrim-sonrasında proletarya partisi, revizyonist, reformist vb. görüşleri yasaklayarak değil, ideolojik mücadele ile alt etme yolunu seçmelidir. Yasaklama, aksine, bu tür eğilimlerin güçlenmesini daha da artıracak gibi, parti içine de sirayet etmesine yol açar. Ayrıca, dışındaki farklı görüşlere tahammül göstermeyen bir parti, kendi içindeki görüş farklılıklarına da tahammül edemez; böylece parti-içi demokrasiyi de yıkmış olur.

Sonuç olarak diyebiliriz ki, farklı grup ve partilerin örgütlenme ve ifade özgürlüklerinin tanınması ve garanti altına alınması, politik iktidarın proletarya tarafından kullanılmasının önkoşuludur. Toplumsal işbölümü geçiş toplumunda da var olacaktır. Dolayısıyla, partiler ve gruplar, bu temel varolduğu ortaya çıkabilecektir. Proleter (sosyalist) demokrasinin maddî temeli budur. Bu yüzden demokrasinin aşılması toplumsal işbölümünün ortadan kaldırılmasının da bir tezahürü olacaktır.

Acil veya kısa vâdeli çıkarlar için mücadele ile devrimci proletaryanın tarihsel hedefleri arasında her zaman bir gerilim vardır. Bu, devrim-sonrasında acil günlük tüketim ile uzun vadeli yatırımlar veya yeniden-üretim fonları arasındaki, kişisel ve kolektif çıkarlarla genel toplumsal çıkarlar arasın-

daki çelişki olarak belirir. Bu yüzden, bu çelişkilere, farklı çözüm yolları sunan grup ve partilerin olması da geçiş toplumunun doğası gereğidir. Bunlar arasındaki mücadele ve etkileşim ifadesini sosyalist demokraside bulur. Zira çelişkinin çözümü, öncelikle, çelişkinin kutuplarının kendilerini açıkça ifade etmelerinde yatar. Bu yalnızca işçi sınıfının çıkarlarını savunan eğilimler için değil, burjuva ve küçük-burjuva ideolojik eğilimler için de geçerli olmalıdır. (Burjuvazinin direnci esasen kırıldıktan sonra, burjuva kesimleri demokrasinin dışında tutmak, proletarya diktatörlüğünün zorunlu bir kriteri değildir, bu ancak tarihsel koşullara özgü ve dolayısıyla, geçici bir durum olabilir). Çünkü ideolojiler idarî yöntemlerle altedilemez. İşçi sınıfı, bu yöntemlerle, aksine, burjuva ideolojisinin daha çok etkisi altına girer. (Bürokratik egemenlik altındaki Polonya'da işçi sınıfının, Dayanışma Hareketi içinde nasıl bir ideolojik deformasyona uğradığı çarpıcı bir örnektir). Zira tarihsel olarak, ideolojik tartışma yeteneğini geliştirme imkânından yoksun bırakılmıştır. Doğrudan kendisine yönelmese de, basık ortamında bu yetenek gelişemez. Tartışma özgürlüğü ortamı, eleştirel düşüncenin kendisini geliştireceği gibi, işçi sınıfının eğitimini de arttıran en önemli araçtır.

Sosyalizmin inşası yalnızca üretici güçlerle üretim ilişkileri arasındaki uygunluğun sağlanıp toplumsal mülkiyetin egemen kılınması ve yönetim biçimleri sorununu içermez. Aynı zamanda, toplumsal ve bireysel yaşamın tüm yönlerinin yeniden yoğunluğu bütünsel bir süreçtir. Kentlerin genel toplum çıkarı ve sağlığına göre yeniden düzenlenmesi, çevre kirlenmesinin önlenmesi ve tahrip edilen ekolojik dengenin onarılıp korunması, teknolojinin bu amaçları gözetici kullanımının sağlanması, kafa ve kol emeği, arasındaki çelişkinin, kır ve kent arasındaki ayrımın ortadan kaldırılması, biyolojik-çekirdek ailenin dönüştürülmesi, iktidar ve tahakküm ilişkilerinin, militarizmin tasfiyesi gibi yaşam koşullarının bütününe dönüşümünü içerir. Toplumsal alanda ve kültürde erkek-egemenliğini sona erdirip kadın-erkek ilişkilerinde eşitliğin sağlanması başlıca bir kültür devrimi sorunudur. Çünkü Marx'ın "işbölümünün ilk biçimi", toplumun sınıflara bölünmesine de kaynaklık eden ilk "tohum"u dediği, erkeğin kadını egemenliği altına almasına dayanan cinsiyetler arasındaki işbölümüdür. Mülkiyetin bu ilk biçiminin kalıntıları ortadan kaldırılmadan özgür toplum gerçekleşemez. Bütün bunların önceden hazır bir reçetesi yoktur; dolayısıyla çözümleri yolunda atılacak adımlar, önemli ideolojik-siyasal tartışma ve mücadelelere yol açacaktır. Bu tartışma ve mücadeleler etrafında oluşturulacak platformlar, burjuva geçmişe duyulan özleminden veya komünist idealin soyut bir biçimde onaylanmasından çok daha etkili olacaktır.

Özgürlük mücadelesiyle eşitlik mücadelesi, birbirini içeriyor, ya da üretiyor olsalar bile, bir ve aynı şeyler değildir. Hiç şüphesiz, ekonomik ve sosyal alanda eşitliğin sağlanması özgürlüğün koşullarını yaratır, ama bu, özgürlüğü kaçınılmaz olarak getirmez. Çünkü özgürlük salt üretim tarzı analizi üzerinden tanımlanabilecek bir şey değildir; dolayısıyla, kapitalist üretim tarzının dönüşmesiyle kendiliğinden gelmez. Üretim tarzının yeniden üretim koşullarının ve bu koşulları sağlayan patriarka gibi ideolojik ve kültürel yapıların da dönüşmesi gerekir.

Sosyalist devrimin görevi, yalnızca refahı eşit paylaştırıp eşitlikçi bir toplum kurmak değildir; maddi eşitlik kadar, özgürlüğü de içerir. Dolayısıyla, bunlardan birinin yokluğunda diğerinin varlığı ileri sürülemez. İktidar eşitsiz bir şekilde bölüştürüldüğünde, toplumun bir kesimi, beraberinde maddi avantajlar getiren ayrıcalıklara sahip olabilirler. Sovyet deneyimi, demokrasinin ve hesap verebilirliğin yokluğunda bunu göstermiştir.

GEÇİŞ DEVLETİ

Geçiş süreci sözkonusu olduğunda, tartışmaların etrafında dönüp dolaştığı sorun, "diktatörlük" sorunudur. Ama devlet tek başına bu kavramla açıklanamaz. Zira diktatörlük, egemenliğin bir türüdür. Dolayısıyla bu sorun, gerçekliğin aktüel ve virtüel kategorileri ile düşünülmelidir. Aktüel, şimdi varolan, fiilileşmiş gerçekliktir, olgudur; virtüel ise, henüz-varolmayan ama olması mühtemel olan bir alternatiftir. Bu durumda diktatörlüğü şöyle tanımlayabiliriz: diktatörlük, belirli tarihsel koşulların etkisiyle ortaya çıkan, yani fiilileşen sınıf egemenliğinin ürettiği alternatiflerden birisidir. Bu anlamda egemenliğin mutlak bir görünüşü değil, virtüel bir özelliğidir. Sınıf egemenliğini uygulamanın bir biçimi olarak ortaya çıkar. Bazen sınıf egemenliği hukuk çerçevesi içinde dengeli ve istikrarlı bir tempoda yürür. Bazen de tüm yasal sınırlamalar çiğnenir, askıya alınır veya yıkılır. Bu sonuncu yönetim diktatörlüktür. "Diktatörlük, doğrudan doğruya zora dayanan ve hiç bir yasa ile bağlı olmayan bir iktidardır." (Lenin, *Dönek Kautsky*, s. 21) Diktatörce yöntemler, bir sınıfın egemenliğinin ilk kuruluşunda ve daha sonraları bu egemenliğin tehdit altında olduğu ya da kendini sürdürmesinin riske girdiği zamanlarda ortaya çıkar. Ama sınıf egemenliğini örgütlemekle onu uygulamak ayrı ayrı şeylerdir. Her iki durumda da diktatörlük kaçınılmaz bir zorunluluk değil, fiilileşmesi güçlü bir olasılıktır. Özgürleşmeye karşı olan veya müdahale eden güçlerin, riske sokan nesnel durumların fiilen ortaya çıkması durumunda ve oranında aktüelleşir.

Bu kavrayış çerçevesinde, proletarya diktatörlüğü, burjuva sınıfının silahsızlandırılıp mülksüzleştirilmesini, devlet iktidarının proletarya tarafından kurulmasını garanti eden ve üretim araçları üzerinde özel mülkiyetin yeniden kurulmasına yönelik girişimleri

engelleyen bir araçtır. "Proleterya diktatörlüğü, sömürücülerin, toprak sahipleri ve kapitalistlerin, yani nüfusun çok küçük bir azınlığının direncinin zor aracıyla bastırılmasıdır. Bundan proleterya diktatörlüğünün zorunlu olarak, yalnızca genel olarak demokratik biçim ve kurumların değişmesine değil, ama kapitalizm tarafından ezilen emekçi sınıflar yararına gerçek demokrasinin daha önce görülmemiş bir genişlemesine de yol açması gerektiği sonucu çıkar.

K. Destanı, detay.

Gerçekten, şu anda pratik olarak hazırlanmış bulunan proleterya diktatörlüğü biçimi, yani Rusya'daki sovyetler iktidarı,.. ve benzeri kurumlar, hepsi de emekçi sınıflar, yani nüfusun engin çoğunluğu yararına, demokratik hak ve özgürlüklerden, şimdiye değin en iyi ve en demokratik burjuva cumhuriyetlerde yaklaşık olarak bile görülmemiş biçimde, gerçek yararlanma olanağının ta kendisi anlamına gelir ve bu olanağı gerçekleştirirler." "Sovyetler iktidarının özlüğünü oluşturan şey, tüm devlet iktidarının, tüm devlet aygıtının tek ve sürekli temelini, kapitalizm tarafından ezilen sınıfların, yani işçi ve yarı-proleterlerin (başkasının emeğini sövmeyen ve kendi emek-güçlerinin küçük bir bölümünü de olsa sürekli olarak satan köylüler) yığınsal örgütlenmesi olmasıdır." (Lenin, *Burjuva Demokrasisi ve Proleterya Diktatörlüğü*, Sol y., s.154-55)

İşte bunun için proleterya diktatörlüğü ile sosyalist demokrasi birbirini dışlayan, ya da birbirini izleyen yapılar değildir. Proleter sınıf egemenliğinin tarihsel olarak değil, işlevsel olarak farklı tezahürleridir. Demokrasi, tüm emekçiler arasındaki ilişki biçiminin ifadesi; diktatörlük ise, onların özgür tartışma ve demokratik yöntemlerle ortaya çıkan bileşke iradesinin devrimci proleterya tarafından burjuvaziye karşı yöneltilen zor'u olarak tezahürüdür. Başka bir deyişle, demokrasi, burjuvazi ve tüm sömürücülerin direncine karşı diktatörce işler. O halde, proleterya diktatörlüğünün başlıca dayanağı, proleteryanın en geniş sınıfsal etkinliğidir. Yani diktatörlük, adım adım kitlelerin aktif katılımından, gittikçe gelişen siyasal eğitiminden doğmalıdır. Diktatörlük, baskı mekanizmasının genişletilmesiyle değil, emekçi kitlelerin tam ve engelsiz denetimi ve proleteryanın daha fazla siyasal faaliyete katılmasıyla güçlenir. Bu denetim ve faaliyet ise düşünce ve örgütlenme özgürlüğünden bağımsız düşünülemez.

Kaldı ki, proleter devletin başat özelliği, özünde bir sınıfın egemenliğini sürdürmek ereğiyle oluşturulmuş bir baskı aygıtı olması değil, "sönümlenme" sürecinde olan bir devlet olmasıdır. Marksist devlet teorsinde bu sürece ilişkin çok az şey söylenmiştir. Engels'in söylediği bir formülasyon düzeyindedir. Lenin ise, "tam demokrasi"ye ulaşmayla hem devletin hem de demokrasinin aşılabileceğini söylemiştir. Bu formülasyonların bugün için yetersiz kalma-

sı doğal; çünkü ortada yaşanmış deneyler olarak Paris Komünü ve Sovyet iktidarının ilk yılları vardır. Lenin, *Devlet ve Devrim*'in, 1905 ve 1917 Devrimlerinden başlıca teorik sonuçları çıkarmayı düşündüğü ikinci bölümünü yazmayı düşünüyordu; ama bunu gerçekleştiremeden öldü.

Ama bugün yaşanmış ve sözkonusu formülasyonların daha geniş açılımını yapmak için muazzam bir birikim içeren 80 yıllık bir deneye sahibiz. Dev-

letin sönümlemesi, stalinist ekonomizm gibi, toplumun salt ekonomik temelini dönüştürülmesiyle, bu dönüşümün kendiliğinden türevi olarak gelişen bir süreç değildir. En az bunun kadar ideolojik dönüşüm de sosyalizmin başarısı için zorunludur ve bu dönüşüm, partinin kitleler içinde tüm toplum sathında sürdürmesi gereken temel bir faaliyettir. Çünkü bilinçli müdahaleyi gerektirir ki, bu müdahalenin nesnesi de devlettir. Zira devlet, her ne kadar bir araç olarak proleter sınıf karakteri taşıyorsa da, mekanizmaları, işleyişi itibarıyla burjuva karakterdedir. Bu karakteri nedeniyledir ki, Marx'ın belirttiği gibi, topluma yabancı ve onun üstünde duran bir olgu olmaya devam eder.

Peki, devlet nasıl sönümlenir?

"Toplumsal bütün üyeleri, ya da hiç olmazsa bunların büyük çoğunluğu, devleti kendileri yönetmeyi öğrendiği, işi kendi ellerine aldığı, son derece küçük kapitalist azınlığın üzerinde, kapitalist alışkanlıklarını korumada ısrarlı beyler ve kapitalizm tarafından iyiden iyiye bozulmuş işçiler üzerinde denetimi 'örgütlediği' andan itibaren, genel olarak tüm yönetim zorunluluğu ortadan kalkmaya başlar. Demokrasi ne kadar tamamlanırsa, gereksiz duruma geleceği an o kadar yaklaşır. Silahlı işçiler tarafından kurulan 'devlet' ne kadar demokratik olur ve 'gerçek' anlamda bir devlet olmaktan ne kadar çıkarsa, *tüm devlet*, o kadar çabuk sönmeye başlar." (*Devlet ve İhtilal*, Bilim ve Sosyalizm y., s.113.)

Demek ki, devletin sönümlemesinin koşulu, onun ne ölçüde demokratik oluşuna bağlı. Demokrasinin gelişmesi devleti devlet olmaktan çıkardığı gibi, olgunlaşması da kendini gereksiz hâle getiriyor. Peki, devletin işleyişinin demokratik olması, onun ortadan kalkması için yeterli midir? Elbette ki hayır. Çünkü devletin sönmesi, onun demokratik işleyişine olduğu kadar, toplum üzerindeki denetim alanının da giderek daraltılmasına bağlıdır. Marx *Alman İşçi Partisi'nin Programı için Kenar Notları*'nda şöyle der: "Özgürlük, devleti toplumun üstünde bulunan bir organ olmaktan çıkararak onun tamamıyla altında bir organa dönüştürmekte toplandır, ve günümüzde de devlet biçimleri 'devletin özgürlüğü'nü sınırladıkları ölçüde daha özgür ya da daha az özgürdür." (Marx-Engels/*Seçme Eserler-III*, s.30) Dolayısıyla, denetim alanının daraltılmasını,

devletin işlevlerinin tek tek topluma devredilmesi olarak anlamak gerekir. Bu sürecin ardışık ya da eşzamanlı yaşanması, toplumun genel gelişmişlik düzeyine, özellikle de teknolojik gelişime bağlıdır. İletişim ve ulaşım alanlarındaki gelişme, doğrudan ve dolaylı (temsili) demokrasi arasındaki etkileşimin sağlanmasında önemli ilerlemelere ve yeni biçimlere olanak verir. Kapitalist gizlilik ve bilgi tekelleri yıkılıp yasaklandığında milyonlarca emekçi, muazzam bilgi birikimini doğrudan kullanma fırsatını elde edebileceklerdir.

Temsilî organlar, sovyetler veya konseyler, demokratik merkeziyetçilik ilkesine dayanır. Bu organların ve bunların yönetsel örgütünün görevi, halkın iradesini ve çıkarlarını saptama ve buna hukukî bir nitelik verme işlevleridir. Bunun için, bunların kitlelerce denetimi bürokratik bakımdan önemlidir. Referandum, *geri çağırma* gibi doğrudan demokrasinin kurumları bu denetimi en etkin bir şekilde yerine getirebilir.

O halde sosyalist demokrasi, zorunlu olarak temsili demokrasi ile doğrudan demokrasinin eklemlenmiş birliğidir. Toplumsal özyönetime, yani yönetim hakkının topluma devredilmesine geçiş süreci, bu iki biçimin birlikteliği ile olanaklıdır.

Burada bürokrasi sorununa biraz eğilelim. Prole-

ter sosyalist devlet, ortak çıkarları koruyan, çelişen çıkarları (grupsal, sınıfsal, kafa ve kol emeği arasındaki çelişki) denetleyen bir işleve sahiptir. Bu yönüyle, biçimsel bakımdan burjuva devletle benzer. Çünkü onun da savı, ortak çıkarları korumaktır. Ancak sınıflı toplumda ortak çıkarı koruma gereksinmesi çoğunluğun azınlık tarafından sömürüldüğü bir üretim tarzını koruma gereksinmesine dönüşür. Sosyalist devlet ise, tersine. Evet, toplum üzerinde yükselen bir bürokratik aygıtı ihtiyaç var; ama bu aygıt yapısı ve işleyişi itibarıyla, burjuva devlet bürokrasisinden temelde farklı olmalıdır. Bu farkı kavramak için burjuva devlet bürokrasisine kısaca bakalım. Bu bürokrasi, grubun her bir üyesinin sadece kendi üstündeki görevliler tarafından denetlendiği ve grubun, tıpkı fabrikada olduğu gibi, işbölümü ve merkezi yönetimle işlediği maaşlı görevliler hiyerarşisidir. Din adamları, fahişeler gibi bürokratlar da üyeleri çeşitli sınıflardan gelen toplumsal bir katmanı oluştururlar. Bujuva devlet bürokrasisinde, sivil veya asker, en üst düzeydeki yöneticiler, genellikle egemen sınıflardan gelirler. Sivil hiyerarşinin orta kademedeki görevlilerinin çoğu küçük-burjuva kökenlidir. Ordunun ve polisin en alt kademeleri de çoğunlukla emekçi sınıflardan gelenlerle doldurulur. Bununla birlikte, bütün grubun davranış, üyelerin çoğunluğunun kararları ile değil, grubun başındaki en yüksek görevlilerin kararları ile belirlenir. Burjuva bürokratik örgütün temel ayırdedici bir özelliğidir bu.

"Burjuva egemenliği bürokrasi aygıtını yetkinleştirerek kurulurken, işçi sınıfı egemenliği bu aygıtı parçalayarak kurulur" der Lenin. Bunun inşa sürecindeki anlamı, devlet içinde görev kalıtımından hareketle bu kalıtımı sönümlendirmek için en azından sıradan memurlar dışındaki yöneticileri seçim ve geri çağırma ilkesine tabi kılmaktır.

Demokrasi sorunu iktidar olma süreci açısından irdelendiğinde, görülecektir ki, asıl sorun, bu sürecin getirdiği özgürlükleri güvence altına alma ve toplumsal ilişkilere yayma sorunudur. Kapitalizmle sosyalizm arasında temel bir ayırım bu noktada yapılabilir: Kapitalizm, biçimsel özgürlüklerin, politik yapıların istikrarını ve giderek kendi varlığını tehlikeye sokmadıkları sürece hoşgörüyle karşılandığı bir sistemdir. Sosyalizm ise, tam tersine özgürlüklerin kökleşmesine ve yaygınlaşmasına olanak vermelidir. Öyle ki, bunlar politik yapılara etkin bir şekilde karşı çıkıldığında bile emekçilerden geri alınmamalıdır. Bunun koşulu da özgürlüklerin güvencesini, kapitalist toplumun tersine, politik aygıtların tasarruf alanı dışında tutmaktır. Devletin bir araç olduğu *önvarsayımı*, onun iktidar gücünü oluşturan işlevlerinin toplumun özörgütlerine devredilmesi veya tedricen gereksizleştirilmesi ile *vazedilir*. Zira devletin sönümlenmesi ile tam demokrasi'ye erişme süreçleri, aynı sürecin farklı yönleridir.

Köröğlu Destanı (1955).
Tuval üzerine yağlı boya, 162x97 cm.

SOSYALİZM, YABANCILAŞMA VE BİREY

İnsanın üretici gücünün gelişimi birey kavramına yol açmıştır ve her insanın kendi bilincine sahip olduğu, maddi ve ahlaki özgürlüğe hakkı olduğu ortaya çıkmıştır. Bireye varan ve kendisini içinden çıktığı ilkel topluluktan ayıran tek tür, insan olmuştur. Üretici güçlerin gelişimi sınıfsal farklılaşmayı, insanda mevcut olan örtük potansiyelin fiilileşmesinin zeminini yaratmış, sonuçta doğanın denetim altına alınması ile artı-değer ve boş zaman ve dolayısıyla, kültürel birikim yaratılmıştır. İşte birey bu tarihsel koşulların ürünüdür.

Bireysellik, bireyi bir toplumsal varlık olarak tanımlayan toplumsal ilişki çerçevesinde anlam kazanan, fakat ondan bağımsız veriler olarak değerlendirilmesi gereken kişisel, doğal, keyfi ilişkiler bütünü. Özgür olmak ise, belli toplumsal ilişkilere girmek, bu ilişkiler içinde, — bunlara bireyin kendi iradesiyle girmesi anlamında — bu ilişkilerden bağımsız bir özne olarak tanınmak demek.

Bireysel özgürlük kapitalist toplumda soyuttur ya da ilke düzeyinde vardır. Zira —feodal toplumdaki gibi— kişisel bağımlılık ilişkileri ortadan kaldırılmış olmakla birlikte, onların yerini bireyin kendisinden bağımsız, gücü kendinden gelen nesnel ilişkilerin baskısı alır. Toplumsal ilişkiler bireylerden bağımsız koparıp dışsal bir bağ olarak, ve yabancı bir güç gibi, görünürde bağımsız ve özgür kalan bireyin karşısına çıkar. Tam da bu nedenle, bu bağımsızlık, “nesnelere bağımlılığa dayalı kişisel bağımsızlıktır” Bu yüzden, bireyler birbiriyle sadece önceden belirlenmiş bir çerçevede ilişkiye girebilirler.

İnsanın “kendi öz yaşamı onun için bir nesnedir. Etkinliği sadece bundan ötürü özgür bir etkinliktir.” der Marx. (1844 *El Yazmaları*, s.147, Sol y. 1993.) Emegın bireye dışsallaşması, yani emek ürününün kendi malı değil de başkasının olması; bu yüzden onun içeriği ile değil, yaptığı hizmet karşılığı alacağı parayla ilgilenmesi, dolayısıyla çalışmanın isteksiz ve zorlama bir hal alması demek olan “yabancılaşmış emek, bu ilişkiyi tersine çevirir; öyle ki, insan bilinçli bir varlık olması sonucu, kendi yaşamsal etkinliğini, kendi özünü ancak varoluşunun bir aracının ta kendisi durumuna getirir.” (aynı yerde) İnsanın doğasını olduğu kadar zihinsel yetilerini, kendi özbenliğini de ona yabancı bir varlık durumuna dönüştürür. Sonuçta insan eyleminin insandan kopup ona karşı bir güç olarak gözükmesi, insanın insana yabancılaşmasını doğurur. Bu yüzden burjuva toplumunun bencil bireyi, kendi toplumsallığı üzerinde söz sahibi olmayan kendi özel dünyasının sınırlı, tek yanlı gelişme potansiyeline hapsolmuştur. Dolayısıyla, bireysel özgürlük hem içkin, bireyci bir özgürlük biçimi, hem de bireyin kendisi açısından sınırlı bir özgürlüktür.

İnsanlar zorunlu emegın yaşamlarının büyük bir bölümünü işgal eden tekdüze ve güçten düşürücü zorunluluklarından özgürleşemezler. Ama kapitalist üretim, hem bireyin kendisine ve başkalarına karşı yabancılaşmasını ortadan kaldıracak, hem de ilişki ve yeteneklerinin tüm cepheleleriyle gelişmesini mümkün kılacak zenginlik ve yetenek birikimini sağlamıştır. Siyasal devrim ve bunu izleyen üretim araçları üzerindeki özel mülkiyetin kaldırılması, bu bağımlılık ve yabancılaşmayı kendiliğinden ortadan kaldırmaz. Birey, kendine dışsal olan toplumsallığı üzerinde söz sahibi olması, burjuva hukukunun ufkunu aşması (“soyutlamaların tahakkümü”nden kurtulması) için toplumun yeniden örgütlenmesine doğrudan katılımının araçlarına, yani düşünce ve örgütlenme özgürlüğüne sahip olmalıdır. Çünkü gerçek özgürlük mücadelesi, kültürel, ahlaki ve siyasal, kısacası maddi ve ideolojik belirlenmişliğe karşı mücadeledir; ve bu nedenle, yaşamın tüm alanlarını kapsar.

İşyeri ve yerleşim birimi konseyleri; sendika, dernek, vb. gibi örgütlenmeler, partiler, onun siyasal ve toplumsal özgürlüğünün gerçekleşme alanları olduğu kadar, genel toplumsal örgütlenmeye katılımının da araçlarıdır. Birey tüm bu haklar ve araçlar vasıtasıyla toplumsal plan (üretim-bölüşüm-tüketim kararları), toplumun bütününe kapsayan genel politikalar üzerinde söz sahibi olabilir. Böylece toplumsal ilişki giderek ona dışsal olmaktan çıkar ve bu bağlar, bireylerin bilinçli seçimlerine tabi kılınmış olur. Bireysel özgürlük, bireyin kendi iç dünyasının ötesine uzanıp toplumun bütününe ilişkin kararlara katılımıyla olumlu bir içerik kazanır.

Emegın genel örgütlenmesinin temel örgütlenme biçimleri konseylerdir. Kapitalizm, üretim kararlarının kapitalist birey için planaklı maksimum kâra bağlı olarak ve merkeziyetçi yöntemle alındığı bir sistem. Sosyalizm ise, tam tersine, üretim kararlarının, onların toplumsal yararlarına bağlı olarak ve öncelikleri saptama işlevini yüklenen zincirin halkaları olarak yerel konseylerden ulusal konseylere doğru bireylerin, kolektivitelerin özgürce tartışmaları ve demokratik yöntemle alındığı bir sistem olmalı. Böylece toplumsal plan ile demokrasi ve bireysel özgürlük arasındaki diyalektik bağ, özyönetim organları konseylerce sağlanmış olur.

Kitlelerin kendi eseri olan demokratik plan yerine, onlara yukarıdan dayatılan bir plan söz konusuysa, zorunlu birliktelikten özgürce işbirliğine geçilemez; emek, yabancılaşmış-emek olmaktan sıyrılamaz. İnsanlar kendi tartışmalarından kaynaklanmayan, aksine özgür tartışma ve gönüllü birliktelik fikrini reddeden bürokratik bir zihniyetle belirlenmiş hedef-amaçları yerine getirmek zorunda bırakılırlar. İşte devrim-sonrası toplumlarda yönetenlerle kitleler arasındaki çelişki ve yabancılaşmanın kaynağı burada aranmalıdır.

Din Devlettir

Hüseyin Hasaıcebi —

Din ile ilgili yanılığı, dinle ili dışlı olmadığı için genellikle soldadır. Dini kullananlar bu yanılığıdan, onu hangi amaç –ıkar– için kullandıklarını en iyi bilenler oldukları için, muafırlar.

Din tartışması bütün dünyada gene alevlendi. Siyaset ve devlet alanında en az ekonomi kadar din de konuşuluyor. Bunda dinin kendisinden başka bir sebep var, ancak tartışmada din “sebepe”i örtüyor. Buradan, dünya gerçekliğinin görülüp anlaşılmasını güçleştiren bir kafa karışıklığı doğuyor.

“İdare” zorlaştığında hep b le olur. Demek ki dünyanın idare edilmesi zorlaşmıştır.

Türkiye’nin “idare”si de zorlaşıyor.

Gerçek bağlamından koparılmış bir din tartışması, en az dinin kendisi kadar saçmadır. Dinin anlaşılmasını da zorlaştırır. Ama sadece din değil, demokrasi de böyle tartışılıyor. O da gerçek bağlamından koparıldı, koparıln saçma sapan bir hallere uğradı. Biz din üzerinde duralım.

Yazılan, çizilen, söylenen her şey “sınıf”la bağlanıp anlaşılmayınca kafa karıştırıyor. AKP iktidarı ve icraatı için “Din adına geldiler, yaptıkları işe bak. Liberalleştiler!” deniyor. Hemen herkes bu görüşte. Dini, “din adına gelenler”den daha ciddiye almak değilse nedir bu? “AKP solun sloganlarını ve potansiyel sınıf tabanını elinden aldı, ‘geleceğin solu’ ıkısa ıkısa buradan çıkar,” da deniliyor. (M. Belge.) Sınıfsız bir sol arayan — ve uman — herkes bu düşünce. “Din endişe verici biçimde zayıflıyor,” deniliyor. (Raşsan Ecevit(ler)) Bir yerlerden erkene gelmiş seçim kokusu alanların da düşüncesi bu. “İslam anti-emperyalizmine umut bağlayan Marksistler var,” deniliyor. (Kızılek Dergisi’nin Irak’taki direnişe ilişkin görüşlerine gelen muhtelif eleştiriler.) Emperyalizm diye bir şey kalmadı diyenlerin de “yeni sol”u böyle.

Konuyu açalım. Kızılek’in Afganistan, Irak, İran ve genel olarak İslam dünyasında, 11 Eylül ile birlikte yükselen ABD karşıtı mücadelelerle ilgili “olumlu” görüşleri, Marksist dost vremiz tarafından, sol adına ve emperyalizme karşı “dinden bir şeyler –ya da boş şeyler– beklemek” gibi algılanıp yorumlandı. Hem dine “antiemperyalizm” gibi olmadık bir misyon yükleme, hem de olmayan emperyalizme “anti” olup “ulusalcı-

lık”a geri dönmektir diye eleştirildi.

Kızılek din ile polemik yapmıyor; din hakkındaki görüşlerle polemik yapıyor. Din ile polemik –insanı çarpar diye değil, akıl ve izan dışı olduğu için– zaten yapılmaz. Dinin, insanın gerçek özgürleşmesine engel gücü, gerçek bağlamından koparıldık artar. Din tartışmasında yapılan bu olduğu için Kızılek dinin dnyev işlevine vurgu yapmakta yarar gördü. Dinden insanlık için artık bir yarar/zarar üretilmesi imknsızlaştığı için, ortalıkta dolaşan “din”in din olmadığına dikkat çekti. Dinden bir şeyler çıkabilir de demedi hiç bir zaman. Diyemez, nk Kızılek insanın özgürleşmesi adına dinden değil, dinden imandan ıkmışlığını din aracılığıyla ileri süren insandan bir şeyler çıkıp ıkmayacağının dşnlmeye değer olduğuna dikkat çekti. Bunu anlamamak veya dine misyon yükleme diye anlamak din hakkında, dinin kendisinden daha derin bir yanılığı içinde olmakla açıklanır. Bu yanılığı bugün sol düşünce ve siyaset alanında fazlasıyla var ve felsefi bir yanılığı da değildir. Sınıfsal-ideolojik bir yanılığıdır. Siyasetle ve sınıf mücadelesiyle, “sınıf mücadelesi”ni sınıfların modern “varlığı”ndan ibaret gören önermeyle, o halde dünya gerçekliğini anlayıp değiştirmekle ilgili bir yanılığıdır. Elbette kimsenin bizden akıl almaya ihtiyaç yoktur, çünkü bu aynı zamanda bir “tercih”tir.

arpık din tartışmasında herkesin yeri anlamalıdır, solun yeri anlamsızdır. Sol, kendi muhakeme kaynağı Marksizm varken yer yüzünde “din” diye bir şey varmış gibi düşünemez. Düşünmesi kendi aklını da karıştırır. Başa dönüp bakmak lazım. Dinin ne olup olmadığı tartışması materyalist dünya görüşünün geliştirdiği bitmiş bir tartışmadır. Dine karşı kesin zafer çoktan kazanılmıştır. Dinin kökünü kurutan bizatihi kapitalizmin kendisidir. Dinin ekonomide, siyasette, kültürde, devlet katında vb. bugünkü artan etkinliğine bakarak materyalist görüşün ya da kapitalizmin dine karşı zaferinden kuşku duymak 150-200 yıl önce tükenen bir tartışmanın gerisine düşmektir. Bu panikten sıyrılmak

gerekir. Aksi halde ne Türkiye anlaşılır, ne dünya, ne İran, ne Irak, ne Filistin, ne Afganistan ve ne de İsrail ve Amerika. Böyle bakılırsa dinin kendisi de anlaşılmazdır. Din ile ilgili yanlış, dinle içli dışlı olmadığı için genellikle soldadır. Dini kullananlar bu yanlışlıktan, onu hangi amaç – çıkar- için kullandıklarını en iyi bilecek durumda oldukları için muaftır. Sol din konusunda en azından, “Kadına kölelik öneriyorum,” diyen din şairi İsmet Özel kadar gerçekçi olmalıdır.

Sadeleştirilelim: Din basit bir şeydir. Hiç bir gizemi yoktur. Soyutlama potansiyeli sıfır bir çocuk bile içine girebilmektedir. İçine girmesi de, çıkması da kolaydır. “Akıl”la üflerseniz hemen dağılır. Arkasından Adem Baba, yani somut gerçeliği ile insan çıkar. Bağlandığınız için sizi bağlar, bağlanmazsanız bağlamaz; salt bu bile “insan kaynaklı” bir sorun olduğunu gösterir. Diderot’un, “dünyanın savaşılmaması en zor saçmalığı” demesi bundandır. Saçma olduğunun söylenmesi başka, ondan kurtulmak başka konudur. “Gerçek”lik dışı, “akıl dışı” ama bir türlü baş edemiyorsunuz. Her yerde, hattâ hiç olmaması gereken yerde bile var. Hakkından ancak bilim

gelir diyenler bile şaşkın, çünkü bilimin kendisi de geliştikçe dindarlaştı. Bu çelişkiyi dinle açıklamaya çalışmak dini dinle açıklamaktır. Bilim nelere kadir olduğunu gördükçe dinin sağladığı güvene, güvenliğe sığınıyor, ya da sığındığı söyleniyor. Çelişkinin arkasında siyaset var.

Din sadece bağlamaz, aynı zamanda insanı dinden imandan çıkarır. Çıkartıyor işte. Bilen bilir, “Dinden-imandan çıkmış” insandan kapitalizm –burjuva sınıf- korkar. Kendinin dini imanı yoktur ama din de, iman da onun meselesidir. Azdırır, ıslah eder, hattâ bilimselleştirir! Dini (saçmalığı) kutsar, “dindar”a (insana) karşı amansız şiddet kullanır.

Çelişkiyi din katında tutmanın içinden zor çıkarılır çelişkileri vardır. Din tıpkı devlet gibi, insanın toplumsal doğasında fakat denetimi dışında varolan bir mekanizma ile üretilmiştir. Çıkış noktası soyutlamadır. Din ve devletin varlığı “sınıf”a dayanır ama “sınıf” da bir “temsil” pozisyonu ile bağlar. Soyutlama olmadan “temsil” alınamaz/verilemez. Soyutlama, gerçeğin insanın kendisi tarafından insan gerçekliğinin dışına atılıp bağımsızlaştırılmasıdır. İnsan, soyutlamayı (inancı) kendine ürettiğinin farkın-

I. Ahmet'in Rüyası (1983). Tuval üzerine yağlı boya, 100x100 cm.

dadır. İnancının, kendinden koparak bağımsız bir varlık kazanmasına “kendisi için” izin verir. Kendi gerçekliğinin dışına çıkarıp kendine karşı bağımsız bir varlık kazanmasına izin verdiği “şey”in içine daima bir “şerh” koyar. Koyduğu şerh kendi somut toplumsal varlığı ve ilişkileriyle ilgilidir. Koyduğu bu şerh gereği insan, ürettiği her soyut olgunun –veya inancın– elbette “kendi başına” ve “kendi kararı”yla, kendini yeryüzünde (hayatın içinde) gerçekleştirmesini de şart koşmuş olur. En yüksek soyutlaması Tanrı’dan bile kendini isbat etmesini istemesi bundandır. Bunun hiç bir zaman gerçekleşmemesi dinin, soyut inancın çözülmesi, sürekli ve yeniden üretilmesi ise devlettir. Bu nedenle din, devlettir.

Tartışma da zaten bunun üstüne. Türkiye’deki tezahürü nasıl? “Din devleti mi, devlet dini mi?” Hiç farketmez. İkisi de aynı ve aynı şey söylenmektedir. Kandırımacıdır. Din devletine karşı devlet dini veya tersi... Denklemin kurucu ayaklarından “devlet”i sil, DİN, “din”i sil, DEVLET kalır. Duydunuz, böyle olmasa Raşan Ecevit(ler) gibi biri(leri) niçin “Türkiye’de din, endişe verici biçimde zayıflıyor” desinler ki?

DSP partiler içinde en –hatta en derin– devlet partisidir. Devletin AKP elinde, AB’ye yönelik zayıflığından şikâyetçidir. Muradını tersinden anlatmaktadır. Bu da “siyaset”tir. Zihninin zihinle çatıştığı soyutlama alanı burası. Ne zararı var tersinden söylemenin? Din istemesi gerçekte devleti istemesidir. Zayıfladığından korktuğunu söylediği din değil, devlettir. Böyle dedi diye Ecevit(ler) dindarlaşır mı? Aptalca bir soru. Dine devlet isteyenlere karşı devlete din istemek niçin hak değil? Ha bu, ha öbürü. Dinin (devletin) ne idüğünün ifşası!

Din adına gelmişlermiş!.. Yaptıklarını yapmaya gelmişlerdir. “Değiştiriler”. Hayır, hiç değişmediler. Peki ya gelirken söyledikleri? Allah, melek, ibadet, vs. Öteki ne söyler? Yol, su, elektrik, ihracat, yatırım vs. Bir fark mı görüyorsunuz? Fark yoktur. Halkla ilişkiler sorunudur. Kapitalizm bunları eşitlemiştir. Gelirken söylenen (seçim, demokrasi filan) halkla, geldikten sonrakiler devletle, sınıfla ilişkiler bahsine girmektedir. Dinin bu yalınlığa indirgenmesi “indirgeme” değil, meselenin kendisidir.

Dine soldan “sınıfsal” bakılmasında da sorun var. “Geleceğin solu AKP’den çıkacak” mesela. Ne demek bu? “Kanıp AKP’nin peşine düşen emekçiler uyanıp kendi için sınıf olacak”sa kasıt, söylemek bile fazla. Elbette öyle olacak. Emekçiler sadece AKP’den değil, kanıp bağlan-

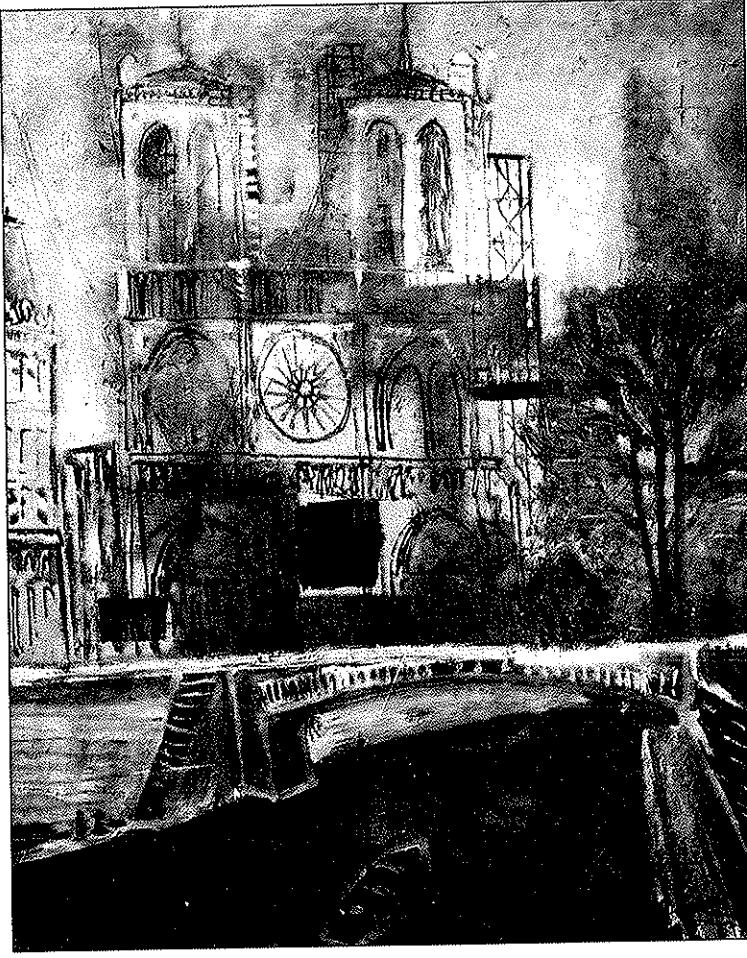
dıkları her yerden çözülüp “kendine” geldikleri zaman geleceğin solunu da görmüş oluruz. Ama söylenen besbelli ki bu değil. AKP solun konseptini elinden almış. Sol, bildiği solculukta dürettiği için zayıflayıp paçayı dine kaptırmış. Erken davranıp AKP’nin yaptığını yapma becerisini gösterememiş. Niye? Çünkü sol hâlâ kendini sınıf takıntısından kurtaramamış. Bunu farkedene AKP, solu potansiyel olarak içine almış. Dindar-yoksul-dışlanmış emekçiler AKP’nin arkasına yığılmış. Yani AKP solun sınıf tabanını çalmış. Kendini bu tabanla bağladığı için kendi kaderine de mahkûm, arkasına taktığı emekçi kitleleri eğiterek kendi solunu ve sonunu bizzat hazırlayacak! Söylenen budur. Buradan sol mu çıkar, başka bir şey mi? AKP’nin –ya da AB’nin deyin isterseniz– ufkuna indirgenmiş bir sol anlayışı, özlemi çıkar.

Sol, tamam, siyasetten ve hayattan dışlanıp likidasyona uğramıştır. Soyut bir özgürlük ve demokrasi söylemine sıkışıp kalmıştır. Bunda, AKP solu çaldı diyenlerin, AKP tarafından çalınabilecek bir sol yaratmak için gösterdikleri gayretin payı vardır. AKP ranttır. Feodal rant değil, kapitalist ranttır. Sermaye feodal ranta karşıdır ama kapitalist rantın kendisidir. Varoş deyip geçtiğiniz yer, cami, medrese, vb. her yer, ranttır. Dinin kendisi bizzat, oluşturduğu piyasa ile büyük bir ranttır. Bunda şaşılacak bir şey mi var? AKP’de bundan başka bir hikmet mi var?

Din doğru (temeline bağlı) anlaşılrsa yapılmayacak bir eleştiri de, “Dinin altında buzağı aranıyor,” denmesidir. Yani dinin dindar insanların şahsında somut sınıf mücadelesi merceğinden görülmesine soldan gelen tepkidir. Bu yanılgı, din hakkındaki diğer yanılgılardan daha vahim bir yanılgıdır.

Eleştirdiği, Irak’taki dinci grupların ya da kurumsal dinin ABD işgaline karşı mücadelesine “sempati” ile bakan soldur. Oysa sol bilmez mi ki, “din gericiliktir”!...

Bunun anlamı son tahlilde şudur: Karşılıklı “fanatizm”, İslam uygarlığı ile Siyonist-Hıristiyan uygarlığı karşı karşıya getirmiştir. Ortadoğu’yu kasıp kavuran, Irak’ı cehenneme çeviren çatışma aslında farklı “değerler sistemi” arasında bir çatışmadır. Bu çatışmayı önlemek ve insanlığı yaklaşan felaketten kurtarmak için “değerleri ortaklaştırmaktan” başka çare de yoktur. Herkes kendini bir “öteki” yerine koyarsa çatışma biter. “Öteki”, yani “yabancı”, İslam’da somutlanmaktadır. Evrensel değerler ve bu değerleri barındıran sistem Batı’nındır. Farklı değerler sistemini ortaklaştırmanın geçerli zemi-

Notre-Dame (1955). Tuval üzerine yağlı boya.

ni, Batı'nın değerler sistemidir. Akıl orda, sağduyu orda, demokrasi ve özgürlükler ordadır. Çatışma mı var? Batı'yı destekle, barışa hizmetin olsun!

Barış için Batı'yı desteklemeyip, Irak'taki Batı'ya cephe alıp, orda direnen Müslümanın (İslamın değil) öfkesini, kinini, kendini ve yurdunu savunma refleksini hiçe saymak da Batı'nın değerlerler sistemini yeterince sorgulamamaktan gelen bir çelişki değil midir?

Dinin herhangi bir nedenle her yükselişinde dönüp Marx'ın din hakkındaki "yanılgısı" keşfedilir. Ne demişti? Modern sanayi ve kapitalizm dini ortadan kaldırmıştır. Demek ki kaldırmamış denir. Çuvallama burdadır. Marx'ın dediği yüzde yüz doğrudu, bugün de doğru. Din yoktur artık. Varmış gibi gördüğümüz şey kapitalizmin kendisinden başka bir şey değildir. Hangi bağlamda söylendiği hatırlanmalı: "Sanayi ideolojisi, dini, ahlakı, vb. mümkün olduğu kadar yoketti ve bunu yapamadığı zaman da onları apaçık yalanlar hâline getirdi." (Alman

İdeolojisi.) Demek ki hem yoketmiş, hem "yalan" hâline getirmiş. Görüyorsak, gördüğümüz "yalan"dır denmiş. Bunu böyle anlamadan din karşısında yere ayak basılamaz ve din anlaşılamaz. Din daha önce hangi işe yarıyor idi ise, kapitalizm ile birlikte de o işe yaramıştır. Ama artık eski din olamaz, "yeni din"dir. Maddî serveti elinden alınmış ve fakat servetin büyümesine katkısı teslim edilmiştir. Bütün kutsal kitaplar kapitalizme tercüme edilerek yeniden yazılmış (yorumlanmış)tır. Hayatla (kapitalizm gerçeği) "saf kitap" arasındaki çelişki üstünde zıplayıp duran din artistlerinin saçma sapan, hiç bir işe yaramayan bir ahlaktan başka bir şey elde edemiyor olmaları bu nedenledir. Kapitalizmin "hela" kıldığı, fakat hâlâ dinde "haram" kalmış bir şey mi var, çaresini söyleyen bulsun. Türkiye bütçesinden ve helalinden en büyük paylardan biri bunu yapmakla görevli kuruma (Diyanet) niçin aktarılıyor? Kapitalizm olmayan bir din nasıl, nerde olabilir? Din olan yerde kapitalizm olmayan bir din nasıl varolabilir?

Kapitalizmin hükmünün geçmediği "kapitalist olmayan" bir yer varmı ki orda kapitalizm olmayan bir din varolabilsin? Modern toplum bu nedenle ve bu manada dini ortadan kaldırmıştır. Marx'ın söylediği de budur. Dinsel "görünen" her şey, "ufo" değilse eğer, somut bir ilişki tarafından taşınıyor-sa nasıl görünebilir ki?

Din politikaya bulaşmasın, temiz kalsın... Ne demektir bu? Din devlettir, kapitalizmdir, politikadır da. "Ne ortaçağ Katoliklik ile, ne de eski dünya politika ile karnını doyurabilirdi. Tam tersine, şurada Katolikliğin, burada politikanın niçin başrolü oynadığını açıklayan şey, orada yaşayan insanların hayatlarını kazanma biçimidir." (Marx.)

Din midir şimdi yükselen? Rantçı kapitalist sermaye midir aslında varoşlardan, camilerden, Hizbullah mahfillerinden gelip TÜSİAD'ın kucağına oturan? Sorunun biri bu. Bir diğeri, İslam mıdır, din midir ABD emperyalizmine karşı "şurda", "burda" yükselen? Bir soru da budur.

Cevap tektir: Din yoktur!

BİR MİMAR,
BİR RESSAM,
BİR SERAMİKÇİ...

CİHAT BURAK

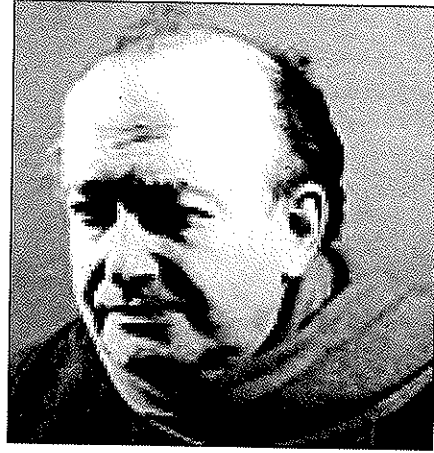
Ayfer Coşkun

Burak resminin en belirgin özelliği, fırçasının bir kenarında her zaman yerelliği hazır tutuyor ve gerektiğinde kullanıyor olmasıdır denilebilir

Firuzğa İlkokulu'nun karşısındaki büyük ev... Hani doğup, bir süre yaşadığı Aksaray'dan sonra taşındıkları ve içinde bir çok ailenin oturduğu, o büyük ev hangisi? Şu mu, öteki mi? Kimbilir, yıkılmıştır belki çoktan. Başka ülkelerde olsa, "Ünlü ressamlarımızdan Cihat Burak ile.... yılları arasında burada yaşamıştır" diye yazılırdı bir yerlere. Yok, hiç bir iz yok ona dair. En iyisi onun resimlerine, seramiklerine dönmek ve az da olsa yazılanlara...

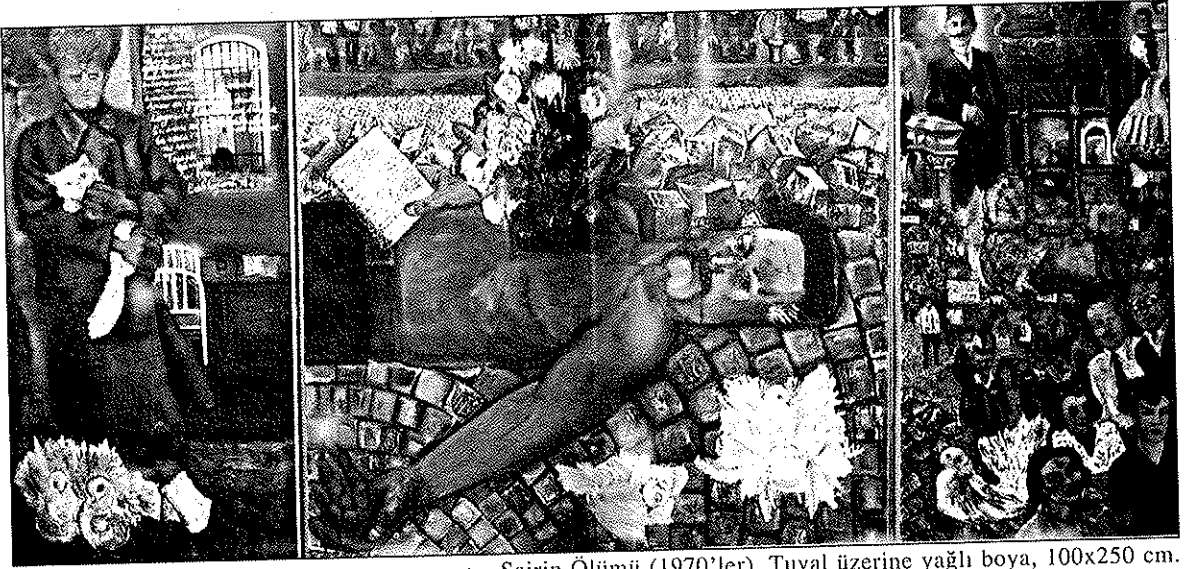
Cihat Burak, eğitim ve meslek olarak mimarlığı seçmiş olmasına karşın, resim sevdasını hiç bir zaman ikinci plana itmemiştir. Günü geldiğinde de, seçimini resimden yana yapmıştır. Mimarlığının resmini etkilediği yer yer görülmekteyse de, resminin mimarlığı üzerinde etki yapıp yapmadığına dair bir bilgiye rastlanmıyor.

1915 doğumlu sanatçıyı, resim yaptığı dönemlerdeki, örneğin D Grubu gibi gruplara sokmak olanaksız. O titizlikle bunların dışında kalmaya çalışmış ve bunu başarmış da. Cihat Burak'ın dekora verdiği önem, figürleri yerleştiriş biçimi ve perspektifi çoğu kez gözardı etmesi, bazılarınca "naif" bir sanatçı olarak nitelendirilmesine yol açsa da, onların bu konuda pek ısrarcı oldukları söylenemez. Sezer Tanuş, "Cihat Burak, resminin düşsel dekoratif zenginliği yönünden XX. Yüzyıl'ın dünya naif sanatçıları arasındaki yerini almaktadır," diye yazdıktan sonra, onun gerçekten naif olup olmadığı sorusuna yanıt aramadığını belirtmek gerektiğini duyuyor.¹ Onun, süsleme, perspektif ve tuvale tüm öyküyü yerleştirme uğraşı açısından, minyatür sanatımızdan bir hayli yararlandığı söylenebilir. "Rüya", "Köroğlu Destanı", "O Diyar ki...", "Hikaye-i Şahadet" tablolarını buna

örnek gösterebiliriz. 1963 tarihli "Dev" adlı yapıtında bu etki daha da belirgindir. Bunlarda konuyla ilgili gördüğü ve göstermek istediği her şeyi adeta açgözlülükle (!) tabloya yerleştirme isteği var gibidir ve bunu da ancak minyatür sanatına uzanarak başarabilmiştir.

Bu nedenle, "Burak" resminin en belirgin özelliği, fırçasının bir kenarında her zaman yerelliği hazır tutuyor ve gerektiğinde kullanıyor olmasıdır," denilebilir. Bunun en güzel örneklerinden biri, yukarıda adı geçen "Köroğlu Destanı" (1955) adlı tablosudur. Bu tabloda Cihat Burak, Köroğlu destanının hemen tamamını göstermekte minyatür sanatımızın tüm olanaklarını kullanmıştır. Köroğlu'nun mücadelelerini, ozanlığını, Fırat nehrini, nehirdeki babasının gözlerini açıp kendisine kudret veren üç köpüğü ve ünlü kıratını, yani tüm hikayeyi anlatmıştır. Aynı yöntemi, "Şairin Ölümü" tablosunda da görürüz. Özellikle son parçada Nazım'ın hemen hemen tüm yaşamını resmetmiştir.

Şairin Ölümü (1970'ler). Tuval üzerine yağlı boya, 100x250 cm.

Burak tabloları, bir yanda kentlerin yalnız sokakları, caddeleri, köprüleriyle hüznü yayar, öte yanda bandoların, törenlerin bol figürlü, hareketli sahneleriyle coşturur izleyenleri. Bir yanda "Şairin Ölümü" tablosuyla Nazım'ın çektiklerine ortak eder insanı, öte yanda "Telli Baba" ziyaretindeki yeni evlilerin mutluluklarına... Hele kucağında Burak'ın vazgeçilmezi bir kediyle boy gösteren küçük kız, gelinden bile fazla bir ilgi odağı olmayı başarır.

Sanatçının tablolarında zaman zaman bir bulmaca tadı algılanır. Hemen ilk bakışta göze çarpmayan, çiçekler, bir ağaç dalı, bir fare ya da bir kuş ve ille de bir kedi, bizim kendilerini bulmamızı bekler gibidirler. İşte bu tad, bir kısım araştırmacı ve eleştirmenin onda ince bir ironi bulmalarının nedeni olmalı. Onun en büyük tutkularından biri de hayvanlar ve özellikle kedilerdir. Hemen uygun bir yer bulur onlara tablolarında. "Özellikle kediler" diyoruz, çünkü onları hemen her tabloya yerleştirmekle kalmamış, bol sayıda kedi portreleri de yapmıştır. Hattâ kendisiyle yapılan bir söyleşide Feriha Büyükünâl'a², onların ne denli kişilikli hayvanlar olduğunu söylerken, "...Kedi hiç sirk hayvanı olmaz..." diye de bu düşüncesini pekiştirmiştir.

Burak, tablolarına bazen kendisini de yerleştirir ve biz, "Kanaryam Güzel Kuşum..." daki kuşları bulmaya ve olanları anlamaya uğraşırken, sol alt köşeden acısını hem gizlemeğe çalışan, hem de bizden ortaklık bekleyen bakışlarına yakalanırız onun. Tablolarındaki insan ve hayvan figürleri, çoğunlukla objektife bakar gibidirler. İzleyiciye onlar tarafından izleniyormuş duygusu verirler bir an. "Tabaın Bar"; bu-

nun en güzel örneği. Onların bu pozlarında ve bakışlarında, kendilerini alaya alma da sezilmiyor değil.

Cihat Burak da, biraz geç olmakla birlikte, başka ressam gibi, 60'lı yıllarda Paris'e gider. Hem de kısa bir arayla iki kez. Orada yaptığı, bazıları hafif puslu "Katedral" (1962), "Clochard" (1964) gibi Paris manzaraları ilk gidişinde pek ilgi görmemiştir ama ikinci gidişinde kendine yer etmeyi başarır ve ünlü ressam Utrillo adına konmuş olan ödülü kazanır.

Burak'ın renk kullanmadaki becerisi de ilk bakışta göze çarpar. Renkten renge geçişlerinde, telaşsız, yumuşak bir anlayışla yaratılmış katmanlar, boyayla biçimin olağanüstü bileşkesini sağlıyor. Özellikle büyük boyutlu ve kalabalık tablo çalışmalarında, bu çok daha net görülmektedir. Katmanlı renk kullanan sanatçının tablolarında, saf renk kullanımına daha çok natürlük çalışmaları rastlanıyor.

Sanatçı seramik ve porselen çalışmalarını da resmin yanında sürdürmeyi ihmal etmemiştir. Bunların içinde en ilginçleri vaktiyle, 30-40 yıl önce Yıldız Seramik Fabrikası için yaptıklarıdır. Manav, balıkçı, deveci gibi işler. Küçük boyutlu, parlak renkli. Nedense pek ortalarda görünmezler. Ve başlığa koymayı unuttuğum son bir ek: Cihat Burak'ın 1982'de yayınlanan *Cardonlar* adlı bir de öykü kitabı var. Resminin naif olmaktan ne kadar uzak olduğunu gösteren derinlikli öyküler...

Cihat Burak 1994'te 79 yaşında öldü.

1. Cihat Burak. Ada Yayınları. 1991
2. Cihat Burak. Ada Yayınları 1991

Cihat Burak üzerine Naile Cimit'le Söyleşi

*"... Yavru kedi bir fırsatını bulup o hamsteri yemiş.
Bunu bize uzun uzun, gözleri yaşararak anlatmıştı*

Kızılçık — Cihat Burak sizin ve merhum eşiniz Ünal Cimit'in Kuzguncuk'taki atölyesinde iki yıl kadar çalışmıştı. Çamurla çalışma tekniğinde dikkatinizi çeken özellikleri nelerdi? Düşüncelerini seramik çamuruna nasıl aktarıyordu?

Naile Cimit — Büyük bir dikkatle, detayları önemseyerek çalışırdı. Önce ayrıntılı çizimler yapar, kompozisyonu belirler, sonra çamura aktarırdı. Ama çamuru çok iyi tanıımıyordu. Bazen çamura taşıyamayacağı yükler yüklüyor, yaptığı işin fırında patlayıp dağılması ihtimalini fazla önemsemiyordu. Malzemenin doğasına fazla aldırmadan aklındaki tasarımı gerçekleştir-mek isterdi hep. Mesela bir keresinde yaptığı işe midye kabukları yapıştırıp pişirmek istedi, bunun olamayacağına onu zor ikna ettik. Buna rağmen çok iyi, hattâ mükemmel sonuçlar elde etti. Şaşılabilecek bir yaratıcı enerjisi ve el ustalığı vardı.

K — Çalışma yoğunluğunda kendine özgü halleri var mıydı?

N.C. — Çalışırken işine dalar, her şeyi unuttur, etrafı kalabalıklaşırsa, birileri gürültü çıkarırsa çok kızar, kıyameti koparırdı. Ona sakın çalışabileceği özel bir oda ayırmıştık. Çalışır-

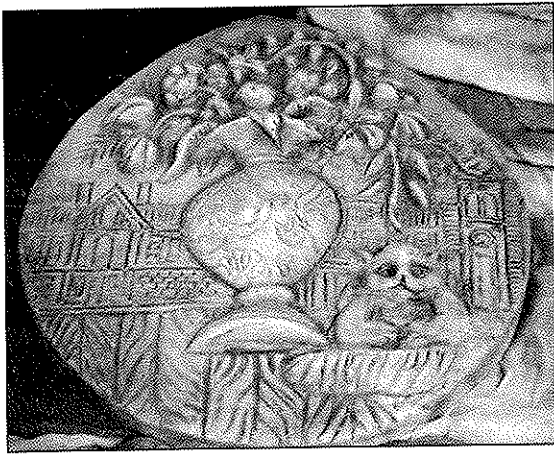
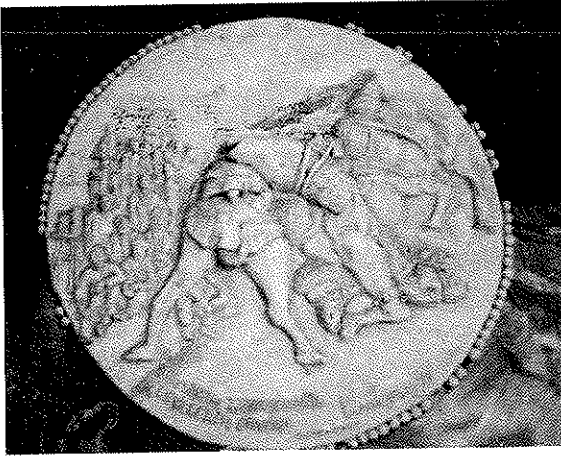
Cimitler'in atölyesinde yaptığı iki seramik pano

ken de içki içerdi. İçkiliyken çıkardığı çalışmaların daha da iyi olduğunu gördük. Sarhoş olsa da efendiliğini hiç kaybetmezdi. Taşkınlık yapmaz, karşısındakini esir alıp habire konuşmazdı. Burada iki yıl çalıştı, küfürlü konuştuğuna, dedikodu yaptığına hiç tanık olmadık.

Kedilere düşkün, hattâ tutkundu. O kadar ki bir işe çalışırken nasılsa konu kedilerden açılmışsa, çalışmayı bırakır, uzun uzun kedilerden söz etmeye koyulurdu. Bir ara bir dostumuz ona bir hamster verdi. Ona da bayıldı. Hayvanı evine götürdü. Daha önce bizim sokaktan alıp bağrına bastırarak götürdüğü bir yavru kediyle birlikte yaşasınlar istiyordu. Bize geldiğinde, evde neler yaptıklarını, birbirlerine neler dediklerini anlatırdı büyük bir ciddiyetle. Hiç sözünü dinlemediklerinden yakınırdı. Sonunda yavru kedi bir fırsatını bulup o hamsteri yemiş. Bunu bize uzun uzun, gözleri yaşararak anlatmıştı.

K — Bir işi, üzerinde çalışırken ya da bittikten sonra sevmezse ne yapardı? Bırakıp yeniden başlar mıydı?

N.C. — Çok inatçıydı. Elindeki işi istediği gibi bitirinceye kadar uğraşırdı. Bazen bu o kadar

uzardı ki, çamur kurur, çalışılmaz hâle gelirdi. O zaman aynısını yapmak için işe yeniden başladı.

K — Bilinen kişiliğinin hangi özellikleri bu atölyede çalışırken sizce öne çıktı?

N.C. — Bir kısmına değindim. Bundan başka, damak tadına düşkün olduğunu gördük. Ben ona sevdiği yemeklerden pişirirdim, akşam giderken eve götürdüğü olurdu... Sanat duyarlığına, yeteneklerine ve el becerisine güveni sonsuzdu. Ama hiç övünmezdi. Başkalarının fikirlerine değer verir, işleri üzerine ne düşündüklerini ısrarla sorardı. Beğenilmekten hoşlanırdı ama hiç bir zaman kendini beğenmiş bir hallere girdiğini görmedik. Genellikle merdümگیرiz bir insan olduğu halde görgüsü, bilgisi ile, ilginç sözleri, fikirlerinin orjinalliği ile, son derece içten ve sevimli, biraz da çocuksu halleriyle tanıdıklarını çok etkilerdi.

K — Cihat Burak'ı siz ve eşiniz iki yıl yakından tanıdınız. Onu çok sevdiğiniz belli oluyor.

N.C. — Evet, bütün bu hallerinden ötürü onu çok sevdik. Sevilmeyecek, hayran olunmayacak bir adam değildi.

Osman Hamdi Bey mi, Kaplumbağa Terbiyecisi mi, yoksa 5 trilyon mu?

Bir bardak suda o fırtına neden koptu?

Osman Hamdi Bey'in değeri bu kadar suiistimal edilebilirdi! Bu ülkede Güzel Sanatlar eğitimine, müzeciliğe, arkeoloji araştırmalarına öncü hizmetleri çok büyük. Dört dörtlük bir aydın kişi, ayrıca.

5 trilyon müzayedeye fiyatını o kişiliğin temsil ettiği değerlere mi ödediler, "Kaplumbağa Terbiyecisi" adıyla anılan resme mi?

İkisine de değil. 5 trilyonu trink öderler de "Osman Hamdi Bey'e" ödemezler. Öyle bir insanın ele gelir ne değeri vardır ki onların gözünde?

5 trilyonu o resme de ödemediler. O resmin pek bir sanat değeri yok. Olsaydı da 5 trilyonu ödeyenlerin anlayabileceği bir değer olmazdı. Anlayabilselerdi de, 5 trilyon, sen aldın, ben aldım diye idialaşarak ödemeye razı olacakları bir fiyat değil. "Ticarî etik" hassasiyetleri el vermez. Açık arttırmacı değil, gizli eksiltmecidirler.

Resmin tarihî bir değeri de yok. O. Hamdi Bey'in başka eserleri var, hangisine bu kadar para ödendi şimdiye kadar?

5 trilyon neye ödendi öyleyse?

Benim param senin paranı döver çekişmesine ödendi. (İşin içinde Koçlar'ın olması, tam da şu sıralar, tesadüf mü?) 5 trilyon, 5 trilyon olduğu için ödendi. Osman Hamdi Bey, resim sanatı, söz konusu resim, Türkiye'de müzeciliğin geleceği... hepsi bahane.

Birileri bizi terbiye ediyor, besbelli...

Kimi anlı şanlı ressamlar, Akademi hocaları ve sanat eleştirmenleri buna âlet olmaya nedense pek teşneler.

Perde açılıyor. Buyrun daha nice seyirlik gelişmelere!

Hamîş... Sabancıların Emirgân'daki Atlı Köşk'ü daha büyük bir müzeye dönüştürülecekmiş. Yeni ek binalar için hazırlanan proje Boğaziçi Öngörünüm Yasası'na takılmış. Ne gam! "Sayın Başbakanımız" (RTE) özel izniyle sorunu halledivermiş! Eder. Eczacıbaşılar'ın İstanbul-Modern'i için esirgemediği ilgiyi Sabancılar'ın müzesinden mi esirgeyecekti?

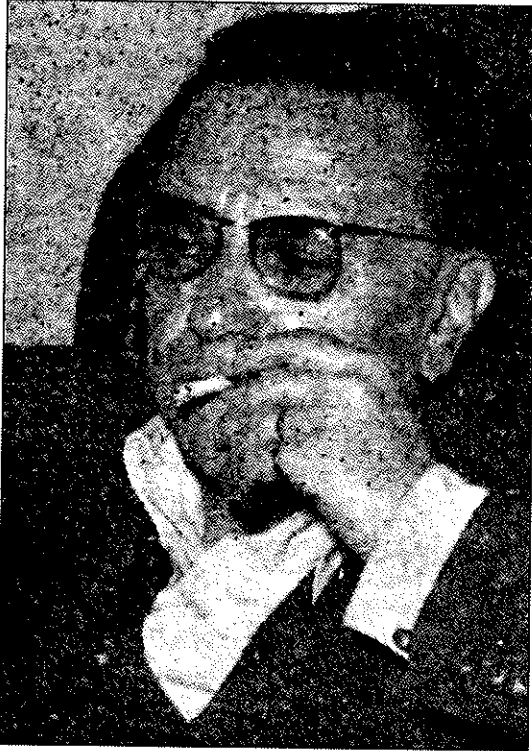
Boğaziçi de, yasası da gitti gider...

"San'at" aşkına!

Dünden bugüne eşi az bulunur bir edebiyat, kültür adamı

Ataç'ın Öneminin Gerçek Yanı

Akılcı düşünceyi, dil ve sanat zevkini, derin kültürünü yansıtan yazıları bugünün okurunun da besleneceği vazgeçilemez, önemli bir kaynaktır

1898-1957

Nurullah Ataç'ın yazılarında, kendisinden bol bol söz etmesinde şaşılacak bir yan yoktur. Remy de Gourmont geleneğinden beslenmiş bir eleştirmeciydi. Ustasının önemli bir özelliğini şöyle açıklar:

"Bençe Gourmont bir şey öğretmeyen, fakat kafamızdan başka düşüncelerin etkisini silerek bizi kendi kendimize düşünmeye yönelten ustadır. Bütünüyle kuşkucu olmayı başaran Gourmont kendi sözleriyle çelişmekten çekinmez."

Ortaçağ Batı düşüncesini de, sürüp gelen İslam Ortaçağı'nı da karartan nedenin ustaya, hocaya, imama körü körüne bağlanmak olduğu anımsanırsa, gerçek bir aydınlanmacı olan

Ataç'ın yukarıdaki alıntıda görüldüğü gibi daha yirmi yaşlarındayken ayırımına varıp bağlandığı ilkelerin önemi daha iyi anlaşılır. Bu gençlik yazısında dile getirdiği "kendi kendine düşünmek, kuşkucu olmak, kendi sözleriyle çelişmekten çekinmemek", onun bütün yaşamını şekillendiren özellikler oldu.

İlk gözağrısı Remy de Gourmont'u anlatırken bir yazısında şunları da söyler:

"Ünlülerin hiçliğini ortaya çıkardı. (...) Döneminin inançları içinde ne buldu ise yadsı-mış, yıkmıştır."

Bu açıklamalardan Ataç'ın düşüncelerine, eleştirilerine yansıyan izler hemen dikkati çekmektedir: Kesinlemelerden kaçınması, dogmaları yadsıması, akademik çevrelerin kalıplaşmış yargılarına karşı koyarak "ünlülerin hiçliğini" ortaya çıkarması (örneğin Abdülhak Hamit'i, Tevfik Fikret'i, Mehmet Akif'i — gerekçelerini seğileyerek — kıyasıya eleştirmesi), Garipçilerin şiirini, öz Türkçeyi canla başla savunması, sağ bağınazlığın karşısında sol bağınazlığın da çıkmaz yol olduğunu savunarak kendisinin "aşırı orta"dan olduğunu ileri sürmesi gibi!..

Şu özeleştiri onundur: "Benim gibi adamlara büyük yazar demek, değerleri birbirine karıştırmak olur. Büyük yazar, yeni düşünceler yada yeni bir duyarlık getirmiş adamdır. Büyük yazarın da en yüksek ölçüde biçim kaygısı vardır. Ben ise bir takım düşünceleri şuradan buradan alarak yazdım. Sanatçı değilim. Yazılarım bir karalama yığınının oluşmaktadır. Yarına kalmama olanak yoktur. Bundan yetmiş-seksen yıl sonra bir kimse merak eder de bugünün gazetelerini, Virgül dergilerini karıştırırsa belki gözleri benim yazılarıma da ilişir; onların içinde bir takım düşünceler bulması, kimilerinden yararlanması olasıdır. Fakat büyük yazar buna denmez. Büyük yazar, yapıtı karalama yığınınına benzemeyen, geleceğe kalan adamdır."

Bu özeleştiriyi yaptığı sıralarda, Orhan Veli ile arkadaşlarının getirdiği yenilik hareketi "acayıplık" diye alaya alınırken o, gençlerin savunduğu ilkeleri en önce kavrayanlardan olmuş, onların şiirindeki tada varmış, onları yürekten savunarak geniş topluluklara tanıtmıştır. O dönemde yayınlanmış bir yazısından edebiyatın yeni oluşumlarına hangi birikimlerle yaklaştığı açıklanır:

"Türk edebiyatında hiç bir ozanı, hiç bir yazarı 'acayıp' olduğu için sevmedim; çünkü hiç biri benim için bilmediğim, zaten alışık olmadığım bir şey söylemiyordu. Fransız simgecilerini az çok okumuş, Remy de Gourmont ile alışverişi olan bir adam için Ahmet Haşim'in şiirleri pek açık bir şeydir. Nazım Hikmet'i okumadan önce serbest şiiri, Walt Whitman'ı, futuristleri bilirdim. Fransızların — yepyeni değil, daha 1914'ten önce başlamış olan — yeni şiirlerini biraz okumuş olanların Orhan Veli'yi 'acayıp' bulmalarına olanak yoktur."

Eski şiirimize yaklaşımı da böyle bir birikime dayanır. Fuzuli, Baki, Naili, Neşati gibi eski ozanları yakından tanır, onlarda yeni tadlar bulur. Bunu başarması geçmişin kapalı dünyasında yetişmiş sanatçılara eskiler gibi bakmaktan kurtulmasıyla olmuştur. Yunan-Latin geleneğinden beslenen evrensel uygarlığın yetiştirdiği bir kültür adamıdır; eski şiirimizi bu yaklaşımla değerlendirmiştir. Ona göre Yahya Kemal de geleneksel gazele Batılı bir öge katabildiği için öteki gazelcilerden ayrılarak eski şiiri çağdaş anlayışla yorumlayıp zenginleştirebilmiştir.

1940'larda dil devriminin bir gönüllüsü olmuş, Türkçenin özleşmesine, yeni sözcüklerle zenginleşmesine vargücüyle çalışmıştır. Bu eylemin bir kökü, çeviri işiyle uğraşmasındadır. Lukianos, Plautus, Terentius gibi eski; Stendhal, Balzac gibi daha sonraki klasik yazarların ne kadar yakın bağı bulunduğu ayırma varmış. Doğru düşünmenin, düşüncede ayrıntılara ulaşmanın, düşündüklerini eksiksiz, doğru anlatmanın ancak işlenmiş, zengin bir dille, kusursuz bir anlatımla sağlanabileceği görüşündedir. Dil devriminin birinci adamı oluşunda bu nedenlerin yanısıra usta yazarlık yeteneğinin etkisi vardır. Bu yeteneği sözlüğümüzü zenginleştirirken yazı dilimize, örneğin devrik cümle gibi hareketli anlatım zenginlikleri de kazandırmıştır.

Öte yandan doğru ve güzel yazmanın yolu yordamı üzerindeki yazılarıyla kendi döneminde "dil kirlenmesi"ne direnmiş, uyarılarıyla o dönemin yazarlarının yanlış yazmasına, yazı dünyasına yeni giren gençlerin bu alışkanlığı kazanmasına yardımcı olmuştur.

İnsancı, akılcı, aydınlanmacı, laik, özgürlükçü Batı uygarlığı kaynağına bağlıydı. Bu değerleri düşüncemize ve yaşamımıza kazandırmaya çalışıyordu. Geleneğimize ancak bu değerlerden beslenerek yaklaşmanın yapıcı, yaratıcı olabileceğini savunuyordu.

Sovyet devriminden sonra dünyada gelişen toplumcu hareketlere uzak durması düşünülemezdi. 1930'ların gazetelerinde, bütün dünyayı saran halk savaşlarında toplumcu halk hareketlerini savunan per çok yazısı vardır. Ancak özgürlükleri kısıtlayan, bireyi ezen totaliter (bütüncül) yönetimlerin de karşısındaydı. Dâvalı, güdümlü sanata karşı çıkması bundandı.

Genç yazarların onun düşüncelerini bir yana bırakarak yalnızca deyişinden etkilenmiş olmalarından yakınıyordu:

"Gençlerden bir bölümünün benim yazılarımla okudukları doğrudur, beğeniyormuşlar da. Ancak benim o gençler üzerinde bir etkim varsa bile derinlemesine değildir. (...) Yazdıklarımı okuyor, ne dediğimden çok ne türlü dediğime bakıyorlar. Bunun için de benim deyişime özeniyorlar. Oysaki bir yazarın deyişine öykünmek boş bir emektir."

Kimsenin ustası, hiç bir topluluğun imamı olmak istemediğini söylemiştir:

"Şimdiye kadar gençleri de, yaşlıları da benim gibi düşünüp benim gibi yazmaya çağırmadım. İmam Ataç olmaya özenmedim, sevmem imamlığı. Ben kendi yolumda giderim, gönlüm diledi mi, saparım, başkaları da kendi yollarına gitsinler."

"Kimseyi benim gibi düşünmeye, benim inandıklarımı inanmaya çağırmam."

Özellikle sanat konularında herhangi bir yargının karşısının da doğru olabileceği, yapıtların güzelliğinin birbiriyle uzlaşmaz gerekçelere dayandırılabilirliği düşüncesindedir.

Akılcı düşünceyi, arı dil ve sanat zevkini, derin kültürünü yansıtan yazıları bugünün okurunun da besleneceği önemli bir kaynaktır. Doğruyla yanlış, güzelle çirkin ayırmak için akılcı yolları gösteren, düşündüren, beğeniyi işleyen bir kaynak... — Konur Ertop

MŞE'nin Öykülerinde Türkiye'nin 40 yılı

Konar Ertop

"Ben insanı ve özellikle kendimi incelemekten çok hoşlanırım. Benim yazılarımın hemen tümü de bu karışık insan yapısını incelemekten ibarettir." — Memduh Şevket Esendal

Memduh Şevket Esendal, ikisi tamamlanmamış üç romanıyla üç yüzü aşan öyküsünde toplumsal yaşamımızın kırk yıllık bir kesitini anlattı. Bu zaman dilimi, İkinci Meşrutiyet sonrasının kargaşalı yaşamından başlayarak Cumhuriyet döneminin köklü değişmelerine uzanır.

İttihatçı topluluğu içinde siyasal yaşama adım atan Memduh Şevket, Kurtuluş Savaşı Ankara'sında verilen görevi üstlenerek yeni devletin atadığı ilk Dışişleri elemanı oldu. Azerbaycan'dan sonra İran ve Afganistan'da on yedi yıl büyükelçilik yaptı. Bilecik Milletvekili olarak TBMM'de görev aldı; kısa süre sonra da Cumhuriyet Halk Partisi'nin Genel Sekreterliği'ne getirildi.

Bu dönemdeki siyasal çalışmaları bir inceleme de şöyle özetlenmiştir.

"Partinin yaratıp yaşattığı mütegalibe olgusunun kırılması, haktan uzak ve ona ters politikarlardan vazgeçilmesi, özeleştirinin yapılması gerektiği inancındadır. Bunun için de parti içi demokrasinin gelişmesi ve belli bir muhalif grubun oluşması şarttır. Esendal, bu konularda gençlere olanak tanımak ister. 1943 ve 1946 seçimlerinde bu doğrultuda çaba göstererek önemli sayılabilecek bir genç milletvekili grubunun oluşmasına imkân hazırlar. 1947'de Recep Peker hükümetinin düşürülmesine yol açan '35'ler Olayı', büyük ölçüde Esendal'ın genç milletvekillerince gerçekleştirilmiştir." (İsmail Çetışli. —Kültür Bakanlığı Yayını.)

Meşrutiyet'in arefesinde girdiği İttihat ve Terakki Cemiyeti'nde etkin görevler üstlenmiş, 1909'da Esnaf Odaları temsilciliğine getirilmişti. 1. Dünya Savaşı sonuna değin de Parti'nin Anadolu illeri müfettişliğini yaptı. Lonca geleneğinin çağdaşlaşmış uygulaması olmak üzere meslek temeline dayanan bir siyasal yapı anlayışını savunuyordu. Bu görüşünü paylaşan arkadaşlarıyla Cumhuriyet döneminde *Meslek* gazetesini çıkardı. İlk öyküsü "Veysel Çavuş", Meşrutiyet'ten bir

kaç ay sonra İttihat-Terakki'nin yarı resmî organı *Tanin* gazetesinde yayınlanmıştı. Bunu *Çığır* gazetesinde, "*Halka Doğru*" dergisinde yer alan bir kaç öyküsü izledi. Cumhuriyet döneminde *Meslek* gazetesinde çıkan öyküleriyle buradaki tefrikası yarım kalmış *Miras* romanı, onun edebiyattaki gerçek kimliğinin göstergesi oldu.

Ayaşlı ile Kiracıları romanının basıldığı 1934 yılında Kâbil'de bulunuyordu. Bu yapıtıyla ilgili bir mektubunda oğlu Suat'a şunları anlatır:

"Bir Büyük Evin Dokuz Odası" diye bir hikâye yazmaya başladım. Bu hikâye 3-4 sütuncuk bir küçük hikâye olacaktı. Yazdıkça büyüdü (...). Bana sorarsan *Ayaşlı ile Kiracıları* bir roman değil, uzunca bir küçük hikâyedir.

(...) İlanlarda bu hikâyenin Ankara yaşayışını yazdığı söylenildi. Hikâyenin içinde hiç Ankara sözü yoktur ve bence böyle olması da iyidir.

(...) Bu yazıdaki bazı tipler yüzünden bana güvenenler bulunduğundan şüpheleniyorum."

Ayaşlı ile Kiracıları, 1942'de CHP roman yarışmasında beşincilik derecesi aldı. Yapıta edebiyat çevrelerinde ilgi yoğunlaşırken yazarın dergi ve gazetelerde kırka yakın yeni öyküsü çıkmış, öykülerini derleyen iki kitabı yayınlanmıştı. Ancak bütün bu yayınlar yazarın gerçek adıyla değil "M.Ş.", "M.Ş.E." kısaltmalarıyla gerçekleşmişti.

"Meşe" diye de okunan "M.Ş.E." kısaltmasının ünlü bir devlet adamına ait olduğunu uzun yıllar okuyucuları bilmediler. Cevdet Kudret, yazarın bu konudaki tutumunu şöyle değerlendirir:

"Yazılarında kendi adını kullanarak sanat alanında ün alıp bundan siyaset hayatında yararlanmasa olanağı varken, siyasetçi kişiliğiyle sanatçı kişiliğini birbirinden ayırmış, siyasetin gölgesini sanatına sıçratmak istememiştir."

Kendi açıklaması da şudur:

"Yazılarımın altına imzamı koymuyorsam onların imza koyacak kadar değerli olduğunu kabul etmememden ileri geliyor. (...) Beni tevazu gösteriyor, nasihat veriyor sanmayın. Ben yaşlan-

miş bir adamım, ömrümü yaşadım, dünya vız gelir bana. (...) İnandığım hikâyeyi yazdığım zaman, bakın imzama şakır şakır atacağım.”

Dünyaya babacan bir halk adamı olarak bakan, görmüş geçirmiş, ancak alçakgönüllü yazar, öykü anlayışını şöyle açıklamıştır:

“Bizim gençlerimiz ikiye ayrılırlar. Birinciler kara hikâye yazıyorlar. Anasını babasını öldürüyor, aklıktan, sefaletten, hastalıktan bahsediyor. Önce insanı yoğrulmuş mutfak paçavrasına çeviriyor, sonra çalış diyor. Ben böyle hikâyeleri sevmem. Benim sevdiğim hikâyeler hayat veren, neşe veren, ışık veren hikâyeler.”

Bu sözlerine bakarak öykücünün toplumdaki çalkantılara toplumsal olaylara sırtını döndüğü sanılmamalıdır. Onun yapıtı, Türkiye’nin 1910’lardan 1950’lere uzanan yaşamına bir tanıklıktır.

Başlangıçta Maupassant’ın öykülerini sevdiğini anlatır. İlk dönem öykülerinde çevresine o da, yirmi kadar öyküsünü Türkçe’ye çevirdiği Fransız doğalcı yazarı gibi bakmıştır. Elazığ Üniversitesi’nde Memduh Şevket Esendal’la ilgili bir doktora tezi hazırlayan İsmail Çetışli, tezinden yararlanarak yayınladığı kitabında bu dönem öykülerinin başlıca şu özellikleri taşıdığını göstermektedir:

“Tahlilci, tasvirici ve tenkitçi veya sadece tahlilci ve tasvirici bir sosyal gerçekçiliğin hâkim olduğu bir anlayış ve bakış açısı çerçevesinde vücut bulma; tasvir ve tahlilin gölgesinde, çoğu zaman art zamanlı, haricî âlemden bilinçli olarak seçilmiş, ayıklanmış ve yeniden düzenlenmiş, çok açık tezatlar üzerine kurulmuş, metnin eksenini teşkil eden bir vaka; güçlü birer karakter olarak çizilmiş, idealize edilmiş şahıs kadrosu; karamsar bir atmosfer; son derece açık bir mesaj; güçlü bir mekân-konu ilişkisi; klasik hikâyenin giriş, gelişme, sonuç bölümlerine göre şekillenmiş bir metin...”

Oğlu Suat’a 1929’da Tahran’dan gönderdiği mektupta, yazar, yıllar sonra *Mendil Altında* kitabında yer alacak “İki Ziyaret” öyküsü ile ilgili açıklamalarda bulunur; burada, “değişen, geçen zaman ve onun değiştirdiği ahlak ve âdet” sorununun işlediğini anlatır:

“Bu hikaâyenin çok ehemmiyet verilecek bir eser olmadığı meydandadır. Ama hiç muvaffak olunmamış bir eser olduğu da söylenemez. (...) Hattâ bizim hikâyecilik âlemimiz için bunu birinci derecede eserlerden saymak doğrudur. Çünkü hiç kimsenin çıkıp bu kuvvette bir şey yazdığını görmüyorum.

Hikâyenin kahramanı eczacı Yusuf Efendi’dir. Emsallerine çok tesadüf edilen bir tip. Eğer Cihan Harbi ilan edilmese, memleket büyük hareketlere maruz kalmasa Aksaray kahvelerinde altı

1883-1952

kol iskambil oynaya oynaya yaşayacak ve ölecek bir adam; değişiyor, büyük adam oluyor ve ailesini, çocuklarını da değiştiriyor.”

Öyküdeki ilk ziyarette, Yusuf Efendi’nin karısıyla çocukları Birinci Dünya Savaşı içinde bir bayram günü, emekli askerî doktor Şakir Mustafa Bey’in Çengelköy’ündeki yalısındadır. Doktorun gözünden Yusuf Efendi şöyle anlatılır:

“Bu Yusuf, Hanım’ın (doktorun eşinin) süt ninesinin oğludur. Anası Çerkez azatlılarından idi. Babası da galiba Arapkirli’dir. Tefecilik eder, ev alır satar, açık göz bir adamdı. Yusuf’u, Doktor, Eczacı Mektebi’ne yazdırmıştı. Mektebi bitirdi, kendi hâlinde sessiz bir asker eczacısı oldu. Eğer bu dehşetli muharebeler, bu ihtilaller, bu istilalar olmasa, kırk yıl Askerî Eczacı Yusuf Efendi olarak kalırdı. Şimdi, eski sıralar bozuldu, yeni sıralar, yeni nizamlar gelinceye kadar böyle olacak!..”

İkinci ziyaret Cumhuriyet’in ilk yıllarında gerçekleşir. Yusuf Bey’in ailesi satılığa çıkarılan yalıyı görmeye gelmiştir. Yusuf Bey yeni dönemde suyun başını tutan adamlardandır. Eşiyle çocukları da bu gelişmeye uygun olarak alabildiğine değişmişlerdir. Yaşlı Doktor, o gün gördüklerini şöyle değerlendirir:

“‘Ölüm: Nasıl olsa gelecek!’ diye düşündü, sonra Yusuf’u ve ailesini göz önüne getirdi. Bunlar da değişen, yenileşen, yaşayışa ucundan, kıyısından da olsa girmiş, sürüklenip giden bah-tiyarlar. Doktor o hayatın dışında kalmış. Bu ne demek? Bu o demek ki hayat yürümüş gitmiş,

o birlikte yürüyememiş. Geride kalmış. Bu ihtiyarlanmanın, kocamanın, ölmenin ta kendisi...”

Doktor’un hanımının, ziyaretçilerle ilgili yargısı da şöyle olur:

“-Ben bu sefer bunları hiç beğenmedim, dedi. Hallerine baktım da, kendi hâlimize bin şükrettim! Hele Nadire Hanım’ın yüzü. Yoluyor mu, ne yapıyor bilemem, pişik suratlı olmuş! Ya o oğlan, delikanlı demeğe bin şahit ister! Sevim Hanım’ı da alan, teller takınsın... Gene içlerinde en cana yakın o ahretlik kız!

Doktor sesini çıkarmadı. Elini cama siper edip, karşı kıynın ışıklarına baktı.”

Esendal’ın zaman içinde geleneksel “olay öyküsü”nden “durum ve kesit öyküsü”ne yöneldiği gözlenir. İlk dönem için Maupassant etkisi söz konusu olurken ikinci dönem öykülerine Çehov’un etkisinden söz açılır. Şu açıklamalar onundur:

“Ben Maupassant’ın ‘Bir Hayat’ını belki on kere okudum. Sonra Tolstoy’dan hoşlandım. Son zamanlarda da Doktor Çehov’u elden bırakamaz oldum.”

“Bende edebî duygular, Rusları okuduktan sonra kendilerini belli etti.”

Kâbil’den oğluna gönderdiği bir mektubunda, yapıtını elinden düşürmediği Çehov’un “Şikayet Defteri” öyküsünü özetler: Bir demiryolu istasyonunda bir şikayet defterine gelip gidenler duygularını, düşüncelerini yazmışlardır. Bir kaç satırlık yazılar farklı kişilikleri, yaşanan sorunları, gösterilen tepkileri dile getirmiştir... Çehov’un öyküsünden yola çıkarak Esendal, kendisiyle Rus öykücüsü arasında şu karşılaştırmayı yapar: “Bana bu yazılar tatlı gelir. İnsanların yaşayışlarını, düşünüşlerini kendilerine göstermek için büyük destanlar yazmak da vardır. Ancak eyi okunursa bunda da başlı başına bir yaşayış canlandırılmış olduğu görülür. Her yaprağı çevirdikçe bir başka yaşayış. Hem olduğu gibi yazılmış, tuzu çokça kaçırılmamış. Bıkmam. Bana sorarsan böyle hiç bir şey olan parçaları yazabilmeli. Keskin, acı, çok gülmünç, çok acıklı olanı yazmak daha kolaydır.

Bir ufak şehrin sessizliği içinde hiçbir şey olan bir adamı içinin boşluğunu yazabilsem, çok sevinirdim. Çehov, bunlardan yüzlerce yazmış. Benim tiplerim, Çehov’un bulduklarına bakarak çok tuzludur. Ben onun gibi renkleri silmeyi beceremiyorum.”

Yazarın, Çehov’da olduğu gibi yaşamdan bir kesiti, içinde bulunulan durumu konu edinen öyküleriyle ilgili olarak İsmail Çetişli’nin doktora tezinde şu özellikler saptanmıştır:

“Büyük ihtirasların, bunalımların, kıskançlıkların, aşkların çatışma zeminine oturtulmuş büyük vakalar bir kenara bırakılır. Her gün içinde ya-

şadığımız hayattaki her hangi bir an, bu andaki küçük olaylar, durumlar vaka için yeterlidir. İki insanın karşılıklı konuşması, kahvedeki her hangi bir sohbet, gayesiz bir şekilde evden çıkıp şöyle bir dolaşıp tekrar eve dönme, intibalara bağlı bir hatıranın anlatılması, bir durumun ifadesi Esendal için bir vakadır. Bu sebeptendir ki harici âlemde vukubulan hâdiseler arasında seçme, ayıklama ve bunu mantıkî bir sıraya göre yeniden kurma ihtiyacı duymaz. hayatın tabiiliği esastır.”

Esendal, öykülerinin izleğiyle temel özelliğini şöyle açıklar: “Ben insanı ve hassaten kendimi tetkik etmekten çok hoşlanırım. Benim yazılarımdan hemen kâffesi de bu karışık insan yapısını tetkikten ibarettir. Benim tabiatı tarif ve tasvir ettiğim belki hiç vâki olmamıştır.”

İ. Çetişli de Esendal’ın öykülerinde şu izlekleri belirlemiştir: “Evlilik ve aile, kadın-erkek ilişkisi, yöneten-yönetilen ilişkisi, küçük insan, çocuk ve çocukluk, yozlaşma.”

Titiz bir yazar olan Esendal, öyküleri üzerinde uzun uzun çalışmıştır. Mektuplarından, son biçimini verinceye değin öykülerini bir kaç kez yeniden yazdığını öğreniyoruz. Dergilerde, gazetelerde kalmış öyküleriyle bitmemiş çalışmaları ölümünden yıllarca sonra kitaplaşabildi. Bitmemiş öyküleri, yarım kalmış *Vassaf Bey*, *Miras* romanları onun gözüyle insan ve toplum gerçeklerini yansıtır.

Çok bilinen, sevilen öykülerinden bir kaçışunlardır:

“Feminist, Hayat Ne Tatlı” (*Mendil Altında* kitabında), “Bir Akşamüstü, Sahan Külbastısı” (*Sahan Külbastısı*’nda), “Ev Ona Yakıştı” (*Otlakçı*’da), “Hamit İçin Bir Yazı, Komiser” (*Veysel Çavuş*’ta), “Bu Siska Karı” (*İhtiyar Çilingir*’de).

Bütün bu öykülerde sıradan insanların günlük yaşamı canlandırılır. Sevgi, hoşgörü, başkalarını anlama çabası dile getirilir. İnsanlar birbirine kol kanat gererler. Bunu beceremeyenlere, halkın sırtına tırmananlara, birbirini yiyenlere, bilmediğini bilir görünenlere görmüş geçirmiş sağduyulu insanlar ya da onlar adına öykücü, eleştiri oklarını yağdırır.

Öldüğü günlerde Sait Faik’in “Ölen İyi Hikâyeciyi” yazısında söylediklerini yaşlı, genç okurların, eğitimcilerin, dergicilerin, sinemacıların, TV yöneticilerinin, internet sitelerini düzenleyenlerin göz önünde tutması yararlı olacaktır:

“Onun güzel romanının, güzel hikâyelerinin genç insanların mahremiyetlerine, muhayyelelerine, yaşayışlarına, mesut ve hüzünlü saatlerine uzun seneler karışmasını dilerim. Mektep kitaplarında onun küçücük, tertemiz, güzel hikâyelerinin kocaman laflıların yerine geçmesini dilerim.”

Şükran Kurdakul

17'sinde de sosyalistti, 77'sinde de

Mehmed Kemal'in "Acılı Kuşak" dediği 1940'lı yılların sosyalist aydınlarından.

İlk şiir kitabı olan *Tomurcuk*'u 16 yaşında Ortaokul 3. sınıftayken yayınlamıştı. Lise öğrencisiyken komünizm propagandasından 4,5 ay süreyle tutuklandığı için okuldan tarfedildi (1946). 1953-55 arasında tekrar hapiste geçirdi. *Yelken*, *Eylem*, *Ataç* dergilerini çıkardı, *Ataç* Yayınevinin kurarak 1958-76 arasında kitap yayınladı. 1960'lı yıllarda Türkiye İşçi Partisi'nde GYK üyeliği dahil çeşitli görevler yaptı.

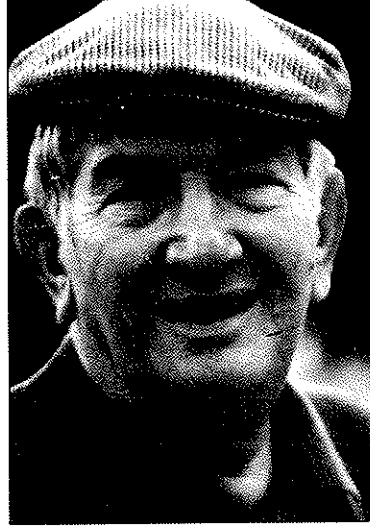
Türk Edebiyatçıları Birliği, Türkiye Yazarlar Sendikası ve PEN Yazarlar Derneği gibi edebiyat meslek kuruluşlarında başkanlık, genel sekreterlik dahil yöneticiliklerde bulundu. Şiir ve düzyazı yapıtlarından dolayı ulusal ve uluslararası ödüller kazandı.

Orta okul-lise çağlarından başlayarak benimsediği fikirlerinden hiç bir zaman ödün vermedi, sistemin karşısında eğilip bükülmedi, devletten ikbal ve lütuf beklemedi. Ne askerî dikta dönemleri, ne de 1990 sonrası liberalizminin "yükselen değerleri" onu sosyalist militan ruhundan uzaklaştırabilirdi.

Şiir kitapları: *Tomurcuk* (1943), *Zevklerin ve Hayallerin Şiirleri* (1944), *Giderayak* (1956), *Nice Kaygılardan Sonra* (1963), *İzmir'in İçinde Amerikan Neferi* (1965), *Halk Orduları* (1969), *Acılar Dönemi* (1977), *Bir Yürekten*, *Bir Yaşamdan* (1983), *Ökselerin Yöresinde* (1984), *Ölümsüzlerle* (1985).

Öykü kitapları: *Tanığın Biri* (1970), *Beyaz Yakalılar* (1972), *Kurtuluşun Sonra* (1973), *Onların Çocukları* (1973).

İnceleme, derleme: *Sosyalist Açından Türk-İş Yargılanıyor* (Şaban Yıldız'la, 1966), *Şairler ve Yazarlar Sözlüğü* (1971, 1986), *Öteki Ege* (röportaj dizisi, 1973), *Çağdaş Türk Edebiyatı Meşrutiyet Dönemi* (1976), *Cumhuriyet Dönemi* (1987), *Namık Kemal* (1977), *Nazım'ın Bilinmeyen Mektupları* (1986).

ORADAKİ

Kendi uzaklığımdan kurtularak
Hüküm giymiş bir mısra gibi
Çıktım parmaklığımdan
Kendimde duydum ellerimi.

Nicedir sessizliğimde kanayan
Acımın yorgun yüreği
Direncilerin, yıkımların ardından
Eski kaygılara götürmedi beni.

Defterlerim, kitaplarım, kalemim
Güzelliğin ustası, umudun da
ustası olan
Açıldı düşlerin çocuk bahçeleri
Geceye doğru ranzamdan.

BİR ÖYKÜYDÜM SADECE

Edremitin Tahtakuşlar köyünde sağdıcım,
Zeytin ağaçlarından denize doğru rüzgârlanan
Dargın bakışlarınızı uykularıma çizerek
Zamanı böldüğüm dağ yolunda,
Gerçeği kendi yüreğinde kanayan
Çaresiz bir yolcuymdum, oraya doğru
Bir öyküydüm,
Gözlerinizde yazıla yazıla.

Bakın bakalım,
Bir akşam sesi gibi ürkek
Nice anahtarın kilitleyemediği gözlerime.
Susun bakalım
Sordukça yüreklendirmek için sizi
Alın bakalım çocukluğu, gençliği, kanı
Kırk yılın sömüre sömüre bitiremediği.

Bir vuruşta dağları devirip yol açan
Edremitin Tahtakuşlar köyünde sağdıcım.
Bir öyküydüm, sadece...
Bir kahve sohbetinde söyleye söyleye
Kendi bardaklarında kanayan.

Pantagruel insan yargısının belirsizliklerine ilişkin görölmedik bir öyküyü nasıl anlattı

RABELAIS

Kızılçık'ın 20. sayısında Tahsin Yücel, Fransız edebiyatının ünlü ismi Rabelais'i tanıtmıştı. Bu defa Rabelais'in, "Büyük Dev Gargantua'nın oğlu Dipsodes kralı Pantagruel dehşetengiz işlerini ve yiğitliklerini" anlatan kitabından kısa bir bölümü Tahsin Yücel'in çevirisiyle sunuyoruz*

Mirelingues ülkesinde yargıç Bridoie'in kendine özgü ve çok başarılı bir karar verme yöntemi vardır. Önüne gelen davayı hiç acele etmeden, uzun süre, her yönüyle araştırıp tüm gerekli belgeleri, tüm tanıklıkları toplar. Her iş bittikten sonra zar atıp kararını buna göre verir. Sonucu zar belirlediğine göre, neden bunca araştırma, soruşturma yapıp belge topladığı sorulduğu zaman da yanıtı hazırdır: bir kez, biçim açısından böyle yapmak gerekir; ikincisi, böyle bir çalışma sağlık açısından yararlıdır; üçüncüsü, zaman her şeyi olgunlaştırır ve en sonunda zarla gelen kararı haksız çıkan taraf bile daha kolay benimser. Aşağıda Pantagruel ile arkadaşlarının yöntemine ilişkin yorumlarını okuyacaksınız. — T.Y.

"Asya'da prokonsül olan Cnaeus Dolabella'nın önüne gelen tartışma gibi, dedi Pantagruel. İşte sorun:

"İzmir'de bir kadının ilk kocasından Abece adlı bir çocuğu olur. Koca ölür, belli bir süre geçtikten sonra, kadın yeniden evlenir, ikinci kocasından da Efege adında bir oğlu olur. Sonra da (bilirsiniz, üvey babaların ve üvey anaların ölmüş olan baba ve anaların çocuklarına sevgi duydukları enderdir) bu babayla bu oğul Abece'yi gizlice, kallesçe bir tuzağa çekip öldürürler.

"Kadın, bu ihaneti ve bu alçaklığı anlayınca, cinayetin cezasız kalmasına gönlü razı olmaz ve ikisini de öldürür, büyük oğlunun öcünü alır böylece. Yakalanıp Cnaeus Dolabella'nın önüne getirilir. Kadın hiçbir şeyi gizlemeden açıklar olanları; ancak onları öldürmekte haklı olduğunu, geçerli bir nedeni

bulundğunu söyler. İşte davanın verileri.

"Prokonsül olayı öylesine karışık bulur ki hangi yana yöneleceğini bilemez. Kadının suçu büyüktür: hem ikinci kocasını öldürmüştür, hem oğlunu. Ama ilk oğlunu ikisi birlikte, haince, pusuya düşürerek, kışkırtılmadan, hakaret görmeden, yalnızca tüm mirası ele geçirme açgözlülüğüyle öldürdükleri göz önüne alınınca, kadının öldürme nedeni öylesine doğal ve halk hukukuna öyle uygun görünür ki, bu konuda kanı ve yargılarının ne olduğunu öğrenip karar verebilmek için Atina Yargıcılar Kurulu'na yollar onları.

"Yargıcılar Kurulu'nun üyeleri de, yanıt olarak, tutanakta belirtilmemiş olan kimi soruları yanıtlamaları için davayla ilgili kişilerin yüz yıl sonra kendilerine yollanmasını isterler. Yani sorun adamlara öylesine karmaşık, öylesine karanlık görünmüştür ki ne diyeceklerini, nasıl yargılayacaklarını bilememişlerdir.

"Olayı zarların rastlantısı uyarınca çözecek olan kişi ne olursa olsun yanılmayacaktı: şans kadına karşı olsaydı, adaletin alması gereken öcü kendisi aldığına göre, cezayı hak etmiş olacaktı; kadına gülmüş olsaydı, nedeni çektiği dayanılmaz bir acı olarak görünecekti.

"Bridoie konusuna gelince, bu işin bunca yıl sürmüş olmasına şaşıyorum.

"Sorunuza kesin bir biçimde yanıt vermeyeceğim, diye yanıtladı Epistémon. Bunu söylemek zorundayım. Varsayımsal olarak, bu yargıların değerini yıldızların elverişli konumlarına ve gezegenleri devindiren meleklerin hoşgörüsüne bağlamaktan yanayım. Bu güçler bilgisinden ve yeteneklerinden kuşku duymuş, yasaların, fermanların, törelerin, buyrukların karşıtlık ve çelişkilerini görmüş, Şeytan'ın kurnazlığını anlamış olması gereken yargıç Bridoie'nın içtenliğini ve içten kanısını göz önüne almış olabilirler. Yargıç Bridoie da Şeytan'ın kurnazlığını sezmiş olabilir; çünkü Şeytan, elçilerinin, yani yoldan çıkmış avukatların, savcılarının ve aynı türden başka kötü adamların aracılığıyla ışığın habercisi görünüşüne bürünür, akı karaya dönüştürür, her iki yanda da hukuk kendisinden yanaymış izlenimini uyandırır (çünkü, bilirsiniz, avukatını bulamayacak kadar kötü sav yoktur, böyle olmasa, yeryüzünde dava diye bir şey olmazdı); o zaman Bridoie alçakgönüllülükle Tanrı'ya, Doğru Yargıç'a sığınmıyordu herhalde, kesin kararın rastlantıya bağlı ve belirsiz niteliği karşısında gökten yardım istiyor, kutsallar kutsalı Tin'e belbağlıyor ve, zar aracılığıyla, bizim yargı adını verdiğimiz kararlarını ve isteklerini öğrenmeye çalışıyordu; bu açıdan bakılınca, melekler zarları haklı bir yakınmayla adalet aracılığıyla hakkının korunmasını istemiş olan kişi yararına sallayıp atmış olabilirler, Zeburcular ne der, bilirsiniz: rastlantıda hiç mi hiç kötülük yoktur, ama Tanrı istenci yalnızca rastlantı aracılığıyla çıkar ortaya, bu da insanların kaygılanıp korkmasına neden olur.

"Mirelingues'lerin bu yüksek mahkemesinde hukuku yorumlamakla görevli olanların ahlaksızlığı öylesine korkunç, kokuşmuşlukları öylesine açık ki, ne olursa olsun, zarla çözüme bağlanan bir dava onların kana batmış ve kötü amaçlarla dolu ellerinden geçerken olduğundan daha kötü sonuçlandırılmaz; hele bir de bunların kullandıkları tüm yargılama yöntemlerini Tribonien adında birinden aldıkları düşünülürse. Bu adam öyle dinsiz, öyle imansız, öyle yabanıl, öyle tehlikeli, öyle sapkın, öyle açgözlü ve öyle ahlaksızdı ki yasaları, fermanları, tüzükleri ve kararları peşin parayla, hem de hangi taraf en fazla verirse ona satardı. Böylece küçük küçük yasa parçacıklarından oluşan bir kumaş ha-

zırlamıştı onlara, bu yasa parçalarını kullanıyorlar, yasanın bütün olarak kalması ve eski hukukçuların On iki Tablet yasalarına ve yargıçların kararlarına ilişkin kitaplarının görülmesi durumunda kötülüklerini halk açıkça anlar korkusuyla gerisini yok ediyorlardı, böyle olunca da yasa bir bütün oluşturmıyordu.

"İşte bu nedenle, çoğu zaman, uyuşmazlık durumunda bulunan tarafların her ikisi için de bunların yorumlarına ve yargılarına bel bağlamaktansa tuzaklar üzerinde yürümek daha iyiydi, Cato da kendi döneminde böyle olsun ister, mahkemeye tuzaklar döşenmesini salık verirdi."

* Le Tiers Livre (Oeuvres Complètes, Gallimard, Bibliothèque de la Pléiade, s. 484-486)

VİRGÜL, 7 YILDAN BU YANA HER AY GAZETE BAYİLERİNDE...

aylık

ÖNEMLİ YAZARLARIN ÖNEMLİ KİTAPLARA BAKIŞI

kitap ve

ZENGİN BİR DÜŞÜNCE FORUMU

eleştiri

UNUTULMUŞ KİTAPLAR

dergisi,

YENİ YAZARLAR, YENİ KİTAPLAR

İNÖNÜ CAD. EMERKAR SOKAK NO: 24/8 GÜMÜŞSUYU-BEYOĞLU/İST. TEL: 0212 259 42 80
FAXS: 0212 299 15 44 • E-POSTA: pusula@pusula.com • WEB: www.pusula.com

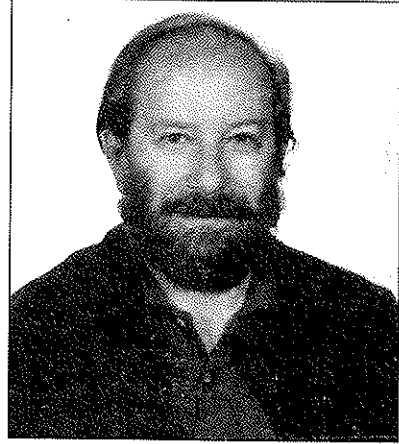
Serol Teber'in Son Günü

Orhan Aydın

Şimdi adını anımsamadığım, 60'lı yılların tanınmış bir atletizm antrenörü sürat koşucularıyla ilgili yazdığı kitapta o güne kadar duyulmamış bir yarış taktiği öneriyordu. Sprinterin gücünü, dayanıklılığını ve süratini geliştirecek sayfalar dolusu antreman programı ve teknikleri anlatıldıktan sonra, kitabın pek fazla dik-kati çekmeyen birkaç cümlelik bir paragrafında şunlar yazılıydı: "Depar takozuna oturduktan sonra sprinterlerin hemen hemen hepsi dik-katlerini, hakemin kulaklarının dibinde patlatacağı tabancanın sesine yönlendirir. Bu son derece yanlış bir yöntemdir. Hemen yakınınızda patlatılan bir silahın gürültüsünü duymamanız mümkün mü? Hayır. O halde, neden bütün dikkat bu sese yönlendirilsin ki? Bu hem gereksiz, hem de zararlıdır: zaman kaybıdır. Sporcu onun yerine tümüyle atacağı adımlara ve yarışın seyrine yoğunlaştığında, tabanca sesine dikkat kesilen rakibine göre önemli bir avantaj sağladığı tesbit edilmiştir..."

Arkadaşımız Serol Teber'in bizimle – Yalçın Yusufoglu ve benimle – 3 Kasım 2004 Çarşamba günü tesadüfen karşılaştığımız bir yerde yaptığı üç saatlik sohbetin ertesi günü ani bir ölümle hayata veda etmiş olduğunu duyduğumda, aklıma her nedense yukarıda sözünü ettiğim satırlar geldi; ancak, yıllar sonra anlatılan bu olayı algılamamda bir değişiklik meydana gelmiş ve patlayan tabancanın çıkarttığı gürültünün yerini ölümün kesinliği almıştı...

Serol, 03/11/2004 günü yarışa her bakımdan hazır olan, depara çökmüş, öylece kendini sorunların ortasına atmaya hazır bir sprinter gibiydi. Mesleği gereği varoluş sorunsalıyla gününbirlik uğraşan psikiyatri doktoru Serol, kulağının, ya da kafasının hemen dibinde olduğundan kuşku duymadığı ölümün sesine niye kendini kaptırsaydı ki? Nasıl olsa gelip bizi bulacak olan ölümün başka dikkat kesilmenin gerçekten de bir yararı yoktu. Serol, önünde uzayıp giden kulvarlara yoğunlaşmıştı. Bir çok çalışmasında ölüm temasını işlemesine rağmen, ona aldıracağı yoktu. O gün de "ânî ölüm"den

oyun oynarcasına söz etmişti, muzipçe ... Geçmişle, günümüzle, çevresiyle, dostlarıyla hiç bir kimseyi ve olayı küçümsemeden — aksine, önemseyerek — ilgilenen bir yapıyı Serol'le yakın olan herkes algılayabilirdi.

İstanbul'da, Teşvikiye Camii'nin arka kapısından çıktığınızda kendinizi Kalıpçı Sokak'ta bulursunuz. Burada Serol Teber'in "Aşçıyan'daki Kâhin" ile "Bilimsel Bir Peri Masalı" başlığını taşıyan son kitaplarını basan "Okuyan Üs Yayınevi"nin bürosu vardır. Sanıyorum, bizim 3 Kasım günü Serol'a Kalıpçı Sokak'ta rastlamamızın nedeni bu yayıneviydi. Serol, henüz yayınlanmamış olan kitabıyla ilgili gerekli görüşmeleri yapmak üzere oraya gelmiş olmalıydı. Bunu kesinleştiremememin nedeni, o gün kendisinin bundan pek söz etmemiş olmasıdır.

Almanya'da Gelsenkirchen'de yaşadığını bildiğim için, İstanbul'da ne kadar kalmayı düşündüğünü ve neler yapmak istediğini sormuştum. Serol buna hemen yanıt vermedi. Benim bu sıradan "hâl-hatır" sorma girişimim, onun zihninde epeydir yer etmiş olan bir yarayı deşmiş olmalı. Önce önünde durup duran sehpa-ya uzun uzun baktı, sonra omuzunda taşıdığı çantaya anlayamadığım nedenle sıkıca sarıldı. Canı sıkılmıştı. Neden sonra bana dönüp: "Yahu, kendimi mekânsız hissediyorum... Bir orada, bir burada... Senin anneannenın Beylerbeyi'nde bir evi olacaktı. Şunu bana kiralasana... Orada kendime bir stüdyo kurar, çalışmalarımı yapardım... yalnızbaşına... böyle bir şeye ihtiyacım var," dedi. Çalışmalarından kastı elbette yayınlamayı düşündüğü kitaplarıydı.

Bu yaklaşımını anlayabilmem, hüznü dünyasını ve acılarını duyumsayabilmem, ancak

ve ancak onun "Bilimsel bir peri masalı" adlı kitabının önsözünde yazdıklarını okuyunca mümkün oldu. Freud'un aile ve tarihsel romanı olarak kabul ettiği bu çalışmasında Serol 9. sayfanın başında şöyle demiş: "Freud'un yaşadığı azınlık psikolojisinin koşulladığı negatif özgürlüğü anlayabilmem için... benim de yabancı bir kültür psikolojisi ortamı içinde yaşamam... ve 'toplumsal varlığı' anlamının sanıldığı gibi pek de öyle kolay olmadığını bilmem gerekiyormuş..."

O gün üç saatlik sohbetimizde 1935 yılında Paris'te bir akıl hastanesinde ölmüş olan Komitas Vartabet'in — İstanbul Ermenisi tanınmış bir müzik hocası imiş — Halide Edip Adıvar'ın, Teşkilat-ı Mahsusa elemanı Kuşçubaşı Eşref'in, İttihatçıların, 1913 yılında Alman diplomatlarıyla İstanbul'da yapılmış olan gizli andlaşmaların, 1915 Ermeni tehcirinin, Anadolu Rumlarının, Celal Bayar'ın "*Ben de yazdım*" adlı eserinin 5. cildinin sözü geçmişti... Bunların elbette birbiriyle bağlantısı vardı ve sanıyorum Serol'un giriştiği yeni bir çalışmaydı. Bizimle bunlarla ilgili en son bulguları paylaştı.

Daha sonra kendi dost ve tanıdık çevremizden, biraz da yakın geçmişten söz ettik. Sık sık Tektaş Ağaoğlu'nun kulaklarını çınlattık.

Zaman hızla akıp gitti ve saat 18'e doğru, "Benim Üsküdar'a geçmem gerekiyor. Sekizde biriyle buluşacağım; artık kalkmam lâzım..." dedi. Oturduğumuz çay-evinden çıkmak üzere davrandı, ancak kapıya varmadan az önce durup, en son konuştuğumuz konuyla bağlantılı olarak — şişmanlıktan ve enfarktüstten söz ediyorduk — şöyle dedi (ayakta): "Arkadaş, bu iş hiç belli olmaz. Ânî ölüm on saniyelik iştir. Ne olduğunu anlamazsın bile. Küt... gidersin... Biliyor musun, bizim Düsseldorf'daki (çalıştığı yer) klinikte paspasçılar vardır, yerleri temizlerler hani... Bu adamlar bir gün öncesinden kimin öleceğini bilir. Gelir, 'Doktor, falanca hasta gidici; durumunu hiç beğenmiyorum...' der, bakarsın hasta ertesi gün gitmiş, arkadaş... herifler bizden önce bilirler, emin ol..."

Bunu neşeli biçimde bize anlattıktan sonra, orada bulunan herkesi gülümseten kuvvetli bir kahkaha attı ve yürüdü gitti.

Öldüğünü bir hafta sonra öğrendik, herkesle birlikte, çünkü o sıra tek başına kaldığı evinde öldükten beş gün sonra bulunuyor Serol. Ölümü kendisinin o gün bize anlattığı biçimde olmuş olmalı.

"Hayat"ın Anlatılmasındaki Güçlük

Hüseyin Hasançebi

"Ölüm"ün ardından yazılan, her şeye rağmen gene de "hayat" olduğu halde bir yazma güc-lüğü hep vardır. "Hayat"ın anlatılmasındaki güç-lüktür bu.

Dostumuz, arkadaşımız, yazarımız, oturduğu her yeri, kendisi "yeni" bir şey getirmemişse eğer, "yeni" şeyler söylemeye kıskırtan Serol Teber'in arkasından bir iki laf etmek, onun son yıllarındaki içsel (zihinsel) gerilimi hakkında bir kaç ipucu yakalamak susmaktan daha iyi olabilir.

Tuhaftır, komünistti ama psikiyatr olduğu için komünistlerin "ekonomik belirleyenler"den baktıkları insan bireyine o inatla kendi yerinden, "ruhsal belirleyen"lerden bakıyordu. "Ruhsal" dedikse, maddi hayatın sınırsız belirlediği bir "ruh"tu bu.

Almanya'da çalıştığı hastanedeki odasına, Türkiye'deki küçük sol partilerden birinin lideri ondan önce gelmiş, beklemektedir. Gelir. Beklettiği için "hastası"ndan özür diler. Konuşma başlar ve bir saat sürer. Bana anlattığı şöyledir: "Adamın tedavi olmaya gelmiş bir hasta olmadığını, beni siyasî bir maksatla ziyaret ettiğini ancak yarım saat sonra farkedebildim!"

Ürkütücü. Ne'si mi? Yemeklerde, sohbetlerde, tartışmalarda biz yakın dostlarına da böyle bakıp bakmadığı! Bakmıştır hınzır. Bunlar böyledir. Bir Ankara dönüşü (İstanbul'a) molada yemekte ben, Çağatay Anadol, Gencay Gürsoy... Gencay, istatistik bilen herkesin bildiği bir şeyi söyleyip ağız tadımızı —ya da sadece benim— bozmuştu: "On yıl sonra üçümüzden biri Alzheimer olacak"! Aynı ekoldendir, öyle bakarlar. Aradan on yıl geçti, ben hatırlıyorum, hatırlamayan varsa o düşünsün

Serol, kendisinin de bir parçası olduğu yere böyle bakıyordu. Öfkeleniyordu. Üç kitap yazmış, yazdıklarını "onay" almak üzere partisinin (Türkiye Komünist Partisi üyesiydi) merkezine yollamıştı. Veysi Sarısözen "incelemeye vaktim yok" diyerek kitapları partinin yerel birim sorumlusu Bayram Filyos'a göndermişti. Filyos kitapların yayınlanmasına "izin vermemiş"ti ama niye ve "neye" izin vermediğini kendisinin de bilmediğini bizzat Filyos söylüyordu.

Gorbaçov gelip işin sonu görününce bizler endişelendik, Serol umutlandı. Nomenklatura'ya verdi verişirdi. Partisi'nin o sıra uygulamakta ol-

duğu Gorbaçov menşeli "likidasyon projesi"nden koptu, ama likidasyonu onayladı. Komünizmin, yani insanın gerçek ve mutlak özgürleşmesinin geleceği hakkında "karamsar" bir döneme (1990 ve sonrası) girdi.

Karamsarlığa teslim mi oldu? Asla! Dünyanın kötüyü, çok kötüyü doğru gittiğini düşünüyordu. Gidişata "şu veya bu biçimde", ama komünist hareketlerin tarihinde bulunmayan biçimdeki "direniş"lere hak vermeyi "papazların bile hak verdiğini" söyleyerek, daha fazlasının ve "başka"sının, yani daha "bizden" direnişlerin niçin ortaya çıkmadığının sorgulanmasını bekliyordu.

19. Yüzyıl düşüncesine, bu düşünceye kaynaklık eden önceki bilim ve sanat birikimine — bu birikimin burjuva kaynaklı olanı dahil — derin bir hayranlığı vardı. Bu nedenle, aynı Yüzyıl'ın ikinci yarısında, Osmanlı'da yoğunlaşan "özgürlük hareketleri"ni de sınıf temelini önemsemeden kayırıyordu. Kayırması onları, "özgürleşmiş insan" formatının bir boyutu olarak gördüğü "Jakoben" tanımına cömertçe dahil etmesinden kaynaklanıyordu.

Sanata ve bilime — ve sonuçta teknolojiye — bunların insanın özgürleşmesine sağladığı somut katkı temelinde vurgusu vardı. Komünist "siyasa"nın özgürleştiremediği insanı bilim ve sanatın sessizce ve derinden, ama yavaşça özgürleştirdiğini düşünüyordu. Hayatını "Hemen özgürlük" peşinde geçirmiş birinin iradî alan dışında kalan bu "özgürleşme"yi önemsemesi, bana göre karamsarlığının bir sonucuydu. Mutfak araç ve gereçlerindeki teknolojik gelişmeyi, kadına özgürleşmesinin maddî temelini hazırladığı için önemsemesi, insan türünün özgürlüğüne tutku derecesinde bağlılığındandı. Nesnel ya da iradî, nerede bir "özgürlük belirtisi" görse alıp cebine koyması bu hoş adamın hoş bir özelliği idi.

Son anda bile bir komünist kuşağı temsil etti, hayatı elinde kitap, okurken bitti.

Serol Teber İçin Kitabe-i Seng-i Mezar

Onu tanımak bir insan keşfetmekti.

Almanya'da bir aykırı çelebi,
Beylerbeyi'nin alamancı beyiydi.
Hayatta, tefekkürde her kıpırtıya
tutkun, sevinmelere yoldaş, hüzne
ve sırt ağrılarına sırdaş.
O ve bizler, hepimiz,
ne zaman birarada olsak
"çocuklar gibi" şendik.

Tektaş Ağaoğlu

Serol Teber

Yalçın Yusufoglu

Kendisini 20 yıl önce yurtdışında tanımıştım, tanışma vesilemiz o yıllarda yayınlanmakta olan *Düşün* Dergisine yazı yazmasıydı, daha sonra *Görüş* ve *Felsefe* dergilerinde de yazılarını sürdürdü, ama dostluğumuz yayıncılığın, siyasetin, kültürel ve düşünsel alış verişin çok ötesine geçmişti.

Erdemleriyle aklını, düşünceleriyle duyarlılığını uyumlulaştırmış birisiydi. Dağarcığında daima bilgiler, düşünceler, çeşit çeşit ilgiler bulunurdu. İnsanlara ve olaylara bilgiç bilgiç bakan, mâlumât furuşluğu marifet sanan entelektüellerden değildi. Hayatı heyecanla yaşardı, önemsenecek olayları ciddiye alırdı. Ulusal bir huyumuz hâline gelmiş kanıksamışlık, aldırmaçlık, neme lâzımcılık yanına uğramamıştı. Turgut Özal yüzde yirmilik oy desteğiyle kendisini Cumhurbaşkanı seçtirip Köşk'e kaçtığına, muhalefet partileri onu tanımayınca, "Alışırılar, alışırılar, buna da alışırılar," demişti ya, Serol Teber alışamayanlardandı.

Alışamadığı Özal değildi, çünkü Özal'lar gelip geçerler, ama tahripleri kalır. Teber'in alışamadığı, Özal'ın şahsında somut bir ifadesini bulan sıradanlaşmaydı, insanın hiçliğe, yavanlığa doğru sürüklenmesiydi: değerler erozyonuydu. İş bitiriciliğin, sahtekârlığın, köşe dönmeçiliğin marifet sayılmasıydı, Hazretin, "Benim memurum işini bilir," diye ifade ettiği rüşvetçiliğin mübahlaştırılmasıydı, işverenlerin vergi ve SSK borçlarının affından sonra devletin en tepesindeki adamın, "İyi ki ödememişler, paraları işe yatırmışlardır," demesiydi, ya da, "Ben zengini severim," sözüyle meşrebini ilan edecek kadar pervasızlaşabilmesiydi. Teber'in alışamadığı, hazmedemediği, insanların bütün bunlara kolayca alışmalarıydı.

Hepimiz hayatın içinde sayısız insanla iletişimde bulunmuşuzdur, ama Serol Teber mesleği gereği bizden kat kat fazla insanı tanımış, onları hem birey özellikleriyle, hem de toplumsallıklarıyla görmüştü. Bir psikiyatrin saklaması gerekenleri kendinde tutarak ilginç anekdotlar anlatırdı. Verdiği örnekler, toplumumuzdan kesitler sunmaları bakımından dikkate değerdi. Bir tanesini buraya aktarmadan geçemeyeceğim: Çalıştığı hastanenin polikliniğine gelenlerden birisinin derdi İstanbul'da satın aldığı evmiş. Anadolu'lu olduğu halde, daha ya-

rarlı yatırım olsun diye İstanbul'da bir daire almış, bir akrabasına kiraya vermiş, akraba kirayı ödemeyince onu çıkarmış, bir başkasına kiralamış, bir süre sonra yeni kiracı da ödememeye başlamış. Bütün bunlar adamcağızın asabını bozuyor, gecelerini uykusuz geçiriyor-muş. Sonuçta o kiracıyı da çıkarmış, evi boş tutmuş, "Oh, doktor bey, ev boş kalınca rahatladım, artık kafaya takmıyordum," diyerek anlatmaya devam etmiş. 1-2 yıl öylecene rahat etmiş, izne gidiş gelişlerinde İstanbul'a uğramıyormuş. Sonra, bir defasında gidecek ol-muş, bakmış ki evde kiracı var, boş zannetti-ği evi meğer ilgilensin diye anahtarını bıraktı-ğı bir akrabası kiraya vermişmiş, parayı alıp yiyormuş. Bizimkisi uğraşmış, didinmiş o ki-racıyı da çıkartmış, anahtarı almış, tekrar ra-hatlamış. Bir süre sonra izin mevsimi dışında eve gittiğinde bir de bakmış ki, kapıcı kilidi değiştirip, evin içine yer yatakları sermiş, kü-çük gaz tüpleri koymuş, mevsimlik işçilere, seyyar satıcılara otel gibi yatak kiralıyormuş. Gelip bütün bunları F. Almanya'daki arkadaş-larına anlattığında, dinleyenler önce, "Cık, cık, ne sütü bozuklar var, yahu!" dedikten sonra, "Sen de, amma safmışsın kardeşim, kabahat sende," diyerek yargılarını bildiriyorlarmış. Evi sonuçta satmış ama aradan geçen yıllar adam-da fikri sabit bırakmışmış, hatırladıkça hiddet-lenip duruyormuş. Şimdi, lütfen söyleyin, o göçmen işçi mi hastaydı, yoksa yansıttığı top-lumsal etik mi?

Serol Teber bu topraklar üzerinde kurulmuş medeniyetlerin oluşturduğu büyük kültürel bir-rikimin mirasçısı olduğumuzun canlı kanıtlar-ından birisiydi. O birikimi evrensel kültürün bir parçası olarak özümsemesini bilmişti.

Louvre'a sadece bir, bilemediniz iki tablo-ya bakmak için gidecek, Rodin müzesindeki heykelleri incelemekle bir gün geçirecek ve-ya salt Seurat toplu sergisini gezmek için Pa-ris'e gelecek kadar evrensel sanata meraklıy-dı, ama Fikret Mualla'nın, İstanbul'lu Erme-ni besteci Komitas Vartabet'in 1930'lardaki klinik terapilerini merak edip, onları bulmam için yardım isteyecek, sanatçılardan ilkinin o isim altında kayıtlarına rastlanmadığından, ikincisinininkini hastane kuralları gereği alama-dığımızdan, o verileri gün ışığına çıkarama-yınca hayıflanıp duracak kadar da yerliydi.

Dünya devrim tarihinin kutup yıldızı Paris Komünü'ne, oradaki geniş ve doğrudan de-mokrasiye, kadın-erkek adaletinin tarihteki ilk

siyasal-toplumsal örneğine hayran olacak ka-dar evrensel, ama o büyük olaya üç Osman-lı devrimcisinin katılmasından gurur duyacak, bunu araştırıp, dergide yazacak, sonra kitap-laştıracak ölçüde de Türkiyeli'ydi.

F. Almanya'ya çalışmak için gitmiş, ama siyasi faaliyetinden ötürü 12 Eylül rejiminde on yıl süreyle sürgün olarak yaşamıştı. Haya-tının yarısından fazlasını Avrupa'da geçirdiği halde hep coğrafyamızın insanı olarak kaldı, Batı'dan çok şey öğrendiği halde hiç Batı'cı olmadı, ya da oğluna Doğu adını koyacak ka-dar Doğu'lu, ama Doğu'lu olduğu kadar da Batı'lıydı. "Yerel olmadan evrensel oluna-maz" tesbitinin canlı bir doğrulayıcısıydı.

Sosyalizmi iktidarda olduğu için benimse-mediği için, iktidardan düşünce onun gözün-den düşmedi, "Cevher yere düşmekle sakıt ol-maz kadr-i kıymetten" misali, "sosyalizm in-sanlığın vicdanıdır" sözünü sık sık yinelerdi ve hep vicdanının sesini takip etti.

Öldüğü akşamdan bir gün önce Orhan Ay-dın'la birlikte kendisine rastlamış ve Teşviki-ye'de cami arkasına düşen Tikina (Çay Sepe-ti) isimli çayhanede uzun uzun sohbet etmiş-tik. Gene her zamanki Serol'du, söyleyeceği sözü, anlatacağı yeni bilgileri olan, diyecek-lerini heyecanla, önemle, hakedilmiş bir yo-ğunlukla aktaran, boş konuşmayan, zeka ve neşe saçan insandı.

Buluşup Tektaş Ağaoğlu'na gitmeyi karar-laştırdık, telefon edip kendimizi davet ettirdik. Ama davete gidmeden, ölüm haberi geldi. Ardında sayısız dostunu, sevenini, okurunu ve yazdıklarını bırakarak gitti.

Bir mirasyedi hovardalığıyla paylaşabileceği-miz kitapları şunlardır: **İşçi Göçü ve Davra-nış Bozuklukları, Doğanın İnsanlaşması, Politik Psikoloji Notları, Davranışlarımızın Kökeni, Nükleer Savaş ve Gezegenimizin İklimsel Yıkımı, Picasso, Paris Komününde Üç Yurtsever Türk, İşkence Sonrası Ya-şam, Toplama Kampı Sendromu (Ruhun Ölümü), İnsanın Hiçleşme Serüvenine Giriş - İlk Toplamların Değişimleri, Göçmenlik Yaşantısı ve Kimlik Değişimi, Melankoli: Normal Bir Anomali, Bilimsel Bir Peri Ma-salı: Freud'un Aile ve Tarihsel Romanı, Aşıyan'da Bir Kâhin: Tevfik Fikret'in Me-lankolik Dünyası, Tutunamayanlar'ın Poli-tik Psikolojisi** (basılıyor).

Kızılçık'ta yayınlanan bir yazısı

Mikro-Auschwitz ya da antropo-teknoloji

Serol Teber

Eğitim yerine üretme, politika yerine biyoloji, sınıf yerine "geliştirilmiş (islah edilmiş) ırk", yani "üstün insan"...

Geçtiğimiz yazın 6 Ağustos günü Hiroşima'ya atom bombası atılmasının 55. yıl dönümüydü. II. Dünya savaşı'nın bitmiş olmasına, Japonya'nın kayıtsız koşulsuz teslim olmasına karşın, salt ulaşılan teknik güçle bütün dünyaya göz dağı vermek için, 6 Ağustos 1945 günü Hiroşima üzerinde atom bombası patlatıldı. Ardından da Nagasaki üzerinde. Yüz binlerce insan öldü. Çok daha fazlası hastalandı, sakat kaldı. Oralarda bu büyük travmayı yaşayanların torunlarında bugün bile ağır bedensel ve ruhsal rahatsızlıklar tespit ediliyor. İşin daha da trajik yanı, hiç bir sağlık sigortası bu insanların giderlerini ödemek istemiyor.

Bir kaç yıl önce, bir barış toplantısında, adını şimdi yazık ki anımsayamadığım bir din adamı, dünyanın tümünün Auschwitz Toplama Kampı'na dönüştüğünü... insanların makro ve mikro düzeyde iki kademeli denetim (kontrol) altında tutulduğunu söylediği zaman ne demek istediğini pek anlayamamıştık.

Konuşmacı düşüncesini sonra açıkladı: "Öncelikle, dedi, bugünün dünyası tümüyle bir toplama kampı niteliğinde ve nükleer başlıklı füzeler tüm dünyayı denetlemekte... Sonra, laboratuvarlarda orta boy bilgisayar büyüklüğünde aygıtlarla tüm dünyanın seleksiyona, ayıklanmaya tâbi tutulması üzerinde çalışılmakta. Bu laboratuvarların nitelikleri mikro-Auschwitz'den farklı değil. Buralarda yarının üstün ya da yeteneksiz insanların ayıklanarak tespit edilmesi gerçekleştirilecek... Göreceksiniz..."

Dünyanın büyük bir nükleer tehdit altında yaşamasına neredeyse alışmıştık. Şimdi son günlerin güncellenen antropo-teknolojisine uyum sağlamak üzereyiz. Antropo-teknoloji, insanın evrimini kendi eline almasını amaçlıyor. Böylece, özlenen üstün insanlar (Hint-Avrupa ya da Âri kökenli ırk) seri olarak üretililecek. Gen haritaları böylesine ayrıntılı çözüldükten sonra artık "her şey yapılabilir" hâle geldi. Geleceğin insanını üretebilecek laboratuvarlar hemen hemen hazır. ABD'de biyologlar kolları sıvamış, her an işe koyulmayı bekliyorlar. Psiko-farmakoloji yardımıyla bir kaç ilaç karışımı bir kokteyl bu yeni insanın ruhsal dünyasını ayarlayabilecek.

Duygular, düşünceler, davranışlar denetim altına alınabilecek. Bundan sonra alkolizm, uyuşturucu kullanımı, kriminal davranışlar, tembellik, yoksulluk, âsillik, başkaldırı yok... laboratuvar görevlileri,

disiplinli, çalışkan, uzun boylu — göz rengi isteğe göre boyanabilecek — savaştan, bitirim, teknolojiye tam inançlı, kararlı, verilen her işin üstesinden gelebilir, kurulu düzeni sorgulamayı hiç aklına getirmeyen, biraz dindar, arasıra Tanrıya bile inanır insanlar üretebileceklerini söylüyorlar.

Bio-fizikçi Gregory Stock'un dediği gibi, şu anda bu teknolojik gelişmeyi durdurabilecek hiç bir politik güç ya da etik yok. Olamaz, olmamalı... Atomun bölünmesinden, parçalanmasından sonra en büyük gelişmenin bu yeni antopo-teknoloji olduğu söyleniyor. Bu sayede, Platon'dan beri tüm gerici ütönistlerin düşünü gördükleri "üstün insan" ya da Nietzsche'nin daha somut ifadesiyle "sarışın vahşiler" in seri üretimine geçilebilir.

Bir yandan Amerika Birleşik Devletleri, öte yandan Almanya'nın önderliğinde Avrupa Birliği, Naziler'in öngördülerinden de daha güçlü, planlı geliştirdikleri politik-ekonomik yapılanmalarına ek olarak, şimdi "üstün insan" üretimini başlatma hazırlığı içindeler. Önceleri salt Auschwitz toplama kampı ve diğerleri çevresinde uygulanan soykırımlar şimdi gezegen boyu ayıklamalara, elemelere dönüşmek üzere. Burada artık eğitim yerine üretme, politika yerine biyoloji, sınıf yerine "geliştirilmiş (islah edilmiş) ırk", yani "üstün insan" söz konusu.

Konu son günlerde Almanya'da biraz daha ete kemiğe büründü ve güncelleşti. Sağlık sigortası şirketleri ortaya attıkları bir öneri ile bundan sonra genetik haritasını bilmedikleri insanları/müşterilerini üye yapamayacaklarını açıkladılar. Örnek olarak da "kimse çarşıdan iyisi varken kötü domates almak istemez", diyerek savlarını somutlaştırdılar. Şimdi, politikacılar ve hukukçular ciddi bir açmazdalar. Ellerinde sağlık sigortalarını zorlayacak hiç bir yasal müeyyide ve gerekçe olmadığı söyleniyor. Gen haritasını, şifresini gösteremeyen, iyi bir sigorta şirketi tarafından sigortalanmayacak.

Peki geri kalanlar ne olacak? Şimdi bu yeni duruma uyan ve uygun bir "insanî" formül aranıyor...

Belki de en doğrusu, bizdeki kimi politikacıların ön gördükleri gibi, bizim genetik şifremizi hiç olmasa şimdilik kaydıyla kasaya koyup saklamak. İleride belki antropoloji müzeleri talip olurlar! (Kızılçık, sayı:4, Ekim 2000.)

Motosiklet Günlüğü Ve 'Che'

Che her yönüyle gelişkin bir insan örneğidir, insan erdeminin ve insan sıcaklığının kendisidir

Motosiklet Günlüğü (*Los Días Motosicleta*) Ernesto 'Che' Guevara'nın yaşamından bir bölümü anlatan bir film. Öykü devrim yıllarına dair değil, daha öncesini anlatıyor. Senarist Jose Rivera, öyküsünü Guevara'nın *Motosiklet Günlüğü* ve Alberto Granado'nun *Che'yle Latin Amerika'yı Katederken* [İngilizce çevirisi *With Che Through Latin America*] adlı romanından yola çıkarak yazmış. Film Guevara'nın hayatıyla özdeşleşmiş devrimci eyleminin toplumsal arka planını ve kişi olarak sahip olduğu insan kalitelerini bize sunuyor.

Ernesto'nun annesi aristokrasiden geliyordu ve Marksistti, babası mimardı, liberal burjuvaydı. Kitaplarla dolu bir evde büyüdü, 14 yaşında Freud'u okuyacak kadar iyi yetiştirildi, çok genç yaşında annesi onu Buenos Aires'in Marksist aydın çevreleriyle tanıştırdı.

Fakülteyi bitirdiğinde arkadaşı Alberto Granado'yla birlikte külüstür bir motosiklet üzerinde uzun bir Güney Amerika gezisine çıktıklarında, Ernesto 24, Alberto 29 yaşındaydı; birisi tıp, diğeri kimya öğrenimi yapmışlardı.

DEVİRİMCİ BİR YAŞAMIN TOPLUMSAL PEYZAJI

Guevara'nın adından daha ünlü olduğu için adının yerine geçen "Che" lakabı o geziden kalmaz. İki genç birbirlerini *Che* diye çağırırlar, daha sonra bu isim Guevara'ya mal olacaktır. Che, Arjantin İspanyolcasında, yakın arkadaşların birbirlerine seslendikleri — "ahbap" anlamına gelen — bir hitap sözcüğüdür.

Sene 1952'dir. Soğuk Savaşın sert yıllarında büyük çoğunluğu ABD kuklası askeri diktatörlüklerle yönetilen Latin Amerika ülkeleri perişan durumdadırlar. Sadece kıtanın ilk sahipleri olan Kızılderililerin ve Afrika'dan getirilmiş siyahi kölelerin torunları değil, sömürgeye gelip yerleşmiş İberya kökenli nüfus torunları da yoksulluk ve çaresizlik içindedirler.

Filmde iki peyzaj bize sunuluyor: Doğaya ait olanında, ormanlar, akarsular, dağlar, bozkırlar, çöller barışarlı sinematografik görüntüler hâlinde yer alıyor. Sosyal peyzajda ise her yanda sefalet içinde kıvranan insanları, yoksul köylüleri, Kızılderilileri, And Dağlarındaki komünist maden işçilerini, Amazon kıyısın-

daki Cüzam Hastanesinin hastalarını görüyorsunuz.

Basınımda yayınlanan yazılarda, filmi henüz görmemiş olanlar bu yapıttan "devrimci bir Che imajı" beklememeleri için uyarılmışlardı. Böyle yazarlar ya devrimciliği anlamamışlardı veya Türkiye devrimcilerinin Che'yi ham bir militan sandıklarını var sayıyorlardı.

Oysa, Guevara'nın Bolivya dağlarında tuttuğu *Bolivya Günlüğü*'nü okumuş olsalardı veya anımsasalardı, oradaki gerilla lideriyle, ilk günlüğü olan *Motosiklet Günlüğü*'nü tutmuş genç adamın tamamen aynı insan olduğunu, bu kişinin Latin Amerika gezisiyle, devrimci eyleminin birbirini bütünlediğini görecekler, her iki günlükte de aynı insan dokusunu, aynı hümanizmayı bulacaklardı.

1952 yılında motosiklet sırtındaki Arjantin'li gençle, 15 yıl sonra Bolivya dağlarındaki sırt çantalı, yaşı 40'a yaklaşmış, dünyanın en ünlü gerillası arasında fark görenlere hemen anımsatalım ki, klasik müzik tutkunu, Beethoven tiryakisi "Komandante", o zamanlar walkman veya discman olmadığından müziğini yanında götürmemiştir, ama — halkımızın deyişiyle "bir dirhem yükün bir okka çektiği" — dağ yürüyüşünde, her gün 15 saat sırtında taşıdığı gerilla çantasında ilaçlarının yanısıra kitaplarını hiç eksik etmemiştir.

Senaryoya aktarılan olayların tamamına yakınının gerçek olduğu, çünkü yukarıda adları anılan iki kitaptan alındığı düşünülürse, motosikletle gidilen — motosiklet hürdaya çıktıktan sonra ise yaya devam edilen — yolu Ernesto'nun devrimci eyleme girmesine giden yol olarak görmek doğru olacaktır. Nitekim, bu geziden hemen sonra genç adam Guatemala'ya gitmiştir. Çünkü, o sırada sol eğilimli Jacobo Arbanz hükümetinin işbaşında olduğu Guatemala Latin Amerika'lı bir çok devrimcinin enternasyonal ülkesi hâline gelmişti, o insanlar yapılan dönüşümlerin başarıya ulaşması için Guatemala halkına ve yönetimine yardımcı oluyorlardı.

Guevara da aynı amaçla oraya gider. Sağlık Bakanlığı'na başvurarak çalışmak istediğini söyler, ama Komünist Partisi'ne üye olmadığı için isteği kabul edilmez. Çok geçmeden, hükümete karşı yapılan CIA darbesinde, Ernesto ve Peru'lu arkadaşı Hilda Gadea

hükümet birliklerine insan ve silah taşırlar. Devrimci güçler yenilince bir elçiliğe sığınır, 1954 Ağustos'unda Meksika'ya geçerler, orada evlenirler. Daha sonra Küba gerilla hareketinde "El Patajo" adıyla ünlenecek Guatemala'lı Cacares onları Küba'lı Raul Castro'yla, o da ağabeyi Fidel'le tanıştırır. Guevara'yı bugünkü "Che" yapacak yol, ertesi yıl gerilla çıkartmasını başlatacak *Granma* gemisiyle Küba adasına uzanır. Ernesto çocuğunun doğacağı günlerde Sierra Maestra'ya tırmanmaktadır.

CHE NE KAHRAMANDI, NE DE KURTARICI

Yukarıdaki paragrafta adı geçen kişilerden üçünün sadece kimlikleri bile onların hangi değerleri ve hangi insanları temsil ettiğini çok iyi göstermeye yeter. Biri Arjantin'li, diğeri Peru'lu, ötekisi Guatemala'lı biri kadın ikisi erkek üç insanın yollarının kesişme noktasına bakınız: önce Guatemala devrimci hükümetine yardım, sonra Küba devrimi.

İspanya İç Savaşı'nda faşistlere karşı Cumhuriyetçilerin yanına koşa Enternasyonal Tugay mensupları gibi, bu Latin Amerika'lı gençler de insanlığın kolektif vicdanını ve tükenmeyen adalet duygusunu simgeliyorlardı.

Guevara 8 Ekim 1967'de Bolıvy'a öldüğünde Fidel Castro'nun Havana Devrim Meydanı'nda toplanan 1 milyon kişiye yaptığı ünlü bir konuşma vardır. Fidel orada Che için, "Cesareti Aşıl'ın topuğuydu, onu oradan vurdular," demişti.

Che'nin büyüklüğünü de, ölümünü de cesaretiyle açıklamak bana o kadar isabetli güzökmüyor. Çünkü, cesaret tek başına bir şey ifade etmez, o cesaretin neye, nasıl yaradığı önemlidir. Cesarete övgüyü eski çağlara özgü bir alışkanlık olarak almakta ve tarihte bırakmakta yarar vardır. Zira, Che'yi bir "kahraman" gibi görmek onu basite indirgemek olur. Che insanlığın kahramanlık çağlarında yaşamadı. Gelişkin insanın, uygar toplumların kahramanlara ve kurtarıcılara gereksinimi yoktur.

Efsaneleşmek her ne kadar mecazî olarak bir yüceltme sözcüğü ise de, "efsane" veya "mit" dediğimiz şey kurgudur, nesnel gerçekliklerin düşsel düzlemdeki yansıması da olsa, önünde sonunda bir fiksiyondur.

Ernesto Guevara de la Serna ise reeldi. Ne destan kahramanıydı, ne de romanlardan, piyeslerden çıkmıştı. Yaşamıyla, yaptıklarıyla, yapmadıklarıyla hakikî bir kişilikti. Hayatını bilinciyle ve bilerek yaptığı tercihlerle, verdiği kararlar yaşamıştı. Devrimci eyleminin nedeni de onun katıksız bir enternasyonalist, bir Marksist, bir Komünist olmasıydı.

Bolıvy konusundaki politik veya sosyal değerlendirmeleri, Bolıvy girişimini Kıtadaki devrimci potansiyeli tutuşturacak bir kıvılcım gibi görmesi gibi yadırganışlıkları onun iyimserliğine verilebilir, ama ne bu tercihini bir kusur gibi görmemizi gerektirir, ne de ona bir kahraman gibi bakmamıza mazeret teşkil eder.

Ernesto Guevara'nın düşüncesinin ve eyleminin en önemli özelliklerinin başında onun enternasyonalizmi geliyordu. Tüm yaşamını ve düşüncesini insanlığı adanmıştı. Onun enternasyonalist çabaları sadece Guatemala, Küba veya Bolıvy'daki eylemlerinden ibaret değildi. 1960'lı yıllarda Afrika'da yeni bağımsızlığına kavuşmuş eski sömürgelerdeki genç devletlere eğilen, onların sorunlarına o ülkelerin yöneticileriyle birlikte çözüm arayan da gene aynı enternasyonalist insandı.

DON QUIJOTE: İNSANLIĞIN VİCDANI

Bugün yeryüzünün dört bir yanında Che'nin yüz milyonlarca poster, albümü, kartpostal, T-Shirt'ü satılmaktadır. "Kapitalizm Che'yi de meta hâline getirdi" diye hayıflanmanın önemi yoktur, çünkü daha önemli olan, Che'nin birilerine ticarî bir kâr getirecek kadar yaygınlık ve yığışallık kazanmış olmasıdır.

Bugün Che, insanlığın taşıyageldiği pozitif semboller zincirinin son halkasıdır.

İnsanlığın artık kahramanlara ihtiyacı yoktur, ama insanlığın çağlar boyu biriktirdiği pozitif değerlerin bazı ender tarihsel kişiliklerde simgeleşmiş olması çok önemlidir. O simgeler insanlığın serüveninin tarihsel sürekliliğidir. Spartakus gibi, Ernesto Che Guevara gibi reel kişiler de olabilirler, Don Quijote gibi fiksiyon kahramanları da.

Che, isyandır. Tarih boyunca insanlığın bilincinden yok edilemeyen adalet ve eşitlik duygusudur. İnsan olmanın erdemidir. Che, kişinin başkaları için özveride bulunma haysiyetidir. O özveriyi aptallık sayanlara inat, egemen zor'a başkaldırmayı Don Kişot'luk diye alaya alanlara, o yaşlı şövalyenin temsil ettiği değerleri küçümseyen çirkinlere, bencillere, zorbalara inat, Che, çağdaş Don Quijote'dir. İnsanlığın vicdanıdır, onurudur.

Guevara, elbette ki, Don Quijote'nin değerlerinin bilincindeydi. Sierra Maestra dağlarında bu kitabı okuyordu. Gerilla hareketine katılan köylülere verdiği edebiyat derslerinde "Latin Amerika'nın onurunun bayrağı" diye nitelediği Jose Marti'nin köklerinin Don Quijote romanında bulunduğunu söylüyordu. Anne-babasına yazmış olduğu son mektupta Don Quijote'den söz ettiğini de ilginç bir not olarak ekleyelim.

Che, kahraman olma iddiası taşımayacak kadar gelişkin bir insandı. Latin Amerika halklarını kurtarmaya da kalkmamıştı. O sadece devrime inanmıştı. Ama kuru sıkı bir devrimci, katı bir savaşı değildi. Astım krizleri içinde kıvrandığı, ilaçsız kaldığı, kaçanlarla, hain çıkanlarla, paniğe kapılanlarla uğraştığı o aylarda yazdıklarından da görülüyor ki, Che her yönüyle gelişkin bir insan örneğidir, insan erdeminin ve insan sıcaklığının kendisidir.

Para + Pazar = Küreselleşme devrindeyiz, her şeyin bilgi+iletişim ve akıl+teknoloji sanıldığı "bilgi çağı" tapıcının ve neo-liberal ideolojik propagandanın ortayı kasıp kavurduğu bir evreden geçiyoruz. Her şeyi bu denli hesap kitaba vurmak, insanı — en iyimser deyimle söyleyelim — sırf akıl-mantığa indirgemek çağdaş dünyanın ve rasyonel olduğu ileri sürülen modernizmin bir illetidir.

İnsanları ve — en küçük biriminden en genişine kadar — oluşturdukları toplulukları bir bilgisayar programcısının hazırladığı program gibi görmek deformasyondur. Hele hele, tüm o akıl ve mantıklar, hesap-kitaplar pazar ekonomisine, liberalizme, artı değere, ticari rant, finans spekülasyonlarına... hizmet ediyorsa hepten öyledir.

İşte tam da bu nedenle, böyle bir dünyada Che Guevara, çizdiği İNSAN profiliyle ve harikulâde romantizmiyle bugün, dünden de daha önemlidir, değerlidir. R.Z.

Bu Bir Futbol Yazısıdır, Okumasanız Da Olur...

Refik Zerengil

Polisin eteğine yapışmayın, maçları boykot edin!

Medya öne çıkardığı bir konuyu bir kez daha belirsiz özneye tekrarlayıp durdu: Tribün terörü, stad terörü veya futbol terörü diye tekerlenen sözler sadece futbol maçlarında şiddet olduğuna işaret ediyordu. Bazı futbol yorumcuları yaşanan şiddetin klüp yöneticilerinin uygulamalarından kaynaklandığını belirttilerse de, tıpkı medyanın "trafik canavarı"nı icad etmesi gibi, "tribün terörü" de faili (öznesi) meçhul olarak kaldı. Bu arada uzmanlar bir takım sosyo-psikolojik analizler yaptılar. Her zaman öyledir, toplumsal açıklamalar, tahliller, neden-sonuç ilişkisi saptamaları, ne denli doğru olursa olsunlar, bir genelleme içinde kabahati bütün topluma yayarak asıl failin cürmünü hafifletirler.

Bu kez de öyle oldu. Klüp yöneticilerinin olaylardaki sorumluluk payları söylendiyse bile önemsenmedi, bir takım palyatif önlemler açıklandı, onlar da daha ilk maçta çiğnendi, klüp başkanları veya diğer yöneticiler gene kasıla kasıla gezinir oldular.

KİRLİ BİR DÜNYA

Dolmabahçe'deki maçta bir izleyicinin bir başkası tarafından bıçaklanarak öldürülmesi ülke çapında yankılanınca futbol maçlarında izleyici sayısı hiç kimsenin önceden tahmin edemeyeceği kadar azaldı. Spor yazarlarının ifadelerine göre, televizyondaki maç nakillerini, Pazar akşamları kanallardaki futbol programlarını izleyenlerin sayıları, hatta günlük futbol gazetelerinin satışları da hayli düşmüş. Bir futbol yazarı bu âni ve büyük ilgi kaybından — "ekmeğimiz tehlikeye girdi" diyecek kadar — telaşlanmıştı.

Doğrusunu isterseniz, 1990'lı yıllarda Türkiye'yi saran futbol hummasının ateşi son yıllarda zaten düşmüştü. Millî takımın ve uluslararası alana çıkan takımların başarısızlığının da bunda payı vardır. Ama futboldan soğumanın başka nedenlerini aramak daha doğru olacaktır.

Örneğin, birtakım klüplerin organize suç dünyasıyla yakın ilişkiler içinde olduğu ortaya

çıkıştır. Hıncal Uluç'un açıklamalarına göre: Alaattin Çakıcı eski federasyon başkanı Haluk Ulusoy'un seçilmesinde rol oynamıştı, isteği üzerine o aday Eyüp Sultan'da 104 koyunu kurban ederek semt halkına dağıtmıştı, koyunları nakil işini ise GS'in ünlü isimlerinden — ve adayın hemşehrisi — Ergun Gürsoy üstlenmişti.

Çakıcı'nın, Kongre üyesi olduğu Beşiktaş'ı 100. yılında şampiyon yaptığını iddia eden sözleri 2004 Mayıs ayında gazetelere yansıdı, takımın menajeri eski futbolcu Sinan Engin'in Çakıcı'ya resmi klüp belgesiyle İtalyan başkonsolosluğundan AB vizesi aldırıldığı ortaya çıktı, Engin görevinden ayrıldı (ama yakınlarda tekrar benzeri bir göreve getirildi.) Aynı haberlerde bazı eski ve yeni futbolcuların çeşitli nedenlerle Çakıcı'dan yardım istedikleri basına geçti, kimisinin ricası at yarışlarıyla ilgiliymiş, kimisi ise borsada kaybettiği parasını geri almasını istemiş, vb... Veya 2001-2002 sezonunda Diyarbakır-Elazığspor, 2003-2004 maçında Rizespor-Beşiktaş maçlarında küme düşme çizgisindeki takımların kurtarıldığı pek iyi bilindiği, hattâ bunlardan ikincisiyle ilgili birtakım beyanlar emniyet kayıtlarından basına aksettği halde şike yapan karşılıklı tarafların yaptıkları yanlarına kalmıştır. Karadeniz takımlarının ikinci devrede birbirlerini kolladıkları, küme düşme hattındaki takımların yönetici ve taraftarlarının deplasmana konuk gelen takımları korkutup sindirerek kazandıklarının bizzat konuk takımın yönetici ve futbolcuları tarafından ifade edildiği, her yıl buna benzer binbir rezaletin herkesin gözü önünde döndüğü, eski yıllardaki bazı maçlarda Merkez Hakem Kurulu Başkanı'nın, Federasyon Başkanı'nın bazı maçlar öncesinde hakeme telkinde bulundukları açığa çıktığı halde hiç bir işleme, kovuşturmayla gidilmemiştir.

Aynı yıl, Eylül ayında gelen Sedat Peker operasyonunda ise, bazı yöneticilerin ve — Milli Takımda en fazla gol atmış santrfor dahil — kimi gözde futbolcuların adları ilişki listelerinden çıktı.

İki somut ve yadsınmaz örnek verelim: Eski yıllarda ilk maçı Bursa'nın 3-0 kazandığı Trabzon-Bursa arasındaki Federasyon Kupası finalinin Trabzon'daki rövanşında, Trabzon'un açıkça kollanarak, 5-0 galip getirildiği, bir Samsun-Trabzon maçında Trabzon'un gözetilmesi için MHK başkanı tarafından hakem Sadık İlhan'a telkin yapıldığı İlhan tarafından açıklanmıştır, vb.

1990'lı yıllarda 1. Ligdeki tek Güneydoğu takımının "Devleti takımı" hâline geldiği, derin ve derin olmayan devlet tarafından gayret gösterilmesi sayesinde kümede kalmasının bir-iki yıl geciktirildiği unutulmamıştır.

Bütün bu saydıklarımız gözlerden gizlenemeyecek kadar açık şikelerdir ve bunlar sadece aysbergin yüzeydeki kısmıdır. Suyun altında kimbilir daha ne kirli işler dönmektedir.

BUNCA ÇİRKİNLİK İÇİNDEKİ FUTBOLA İLGİ ELBETTE AZALACAK

Liglerde klüplerle, hakemlerle, politikacılarla, mafyalarla, hattâ derin devletle birlikte çirkin bir tablo durmaktadır. Kirli işler, kirli ilişkiler zaman zaman ortaya çıktığı, şike ilişkileri ortaya döküldüğü halde hiç kimse kovuşturulmamıştır. Suçluların suçlarının yanlarına kâr kalması demek, suçların sürmesi demektir. Soğumanın nedenleri arasında bu etmeni saymak gerekir. Futbol âleminin bu kadar kirlenmesini bilincine kabul ettiremeyenlerin ondan soğumalarını, tüm yozlaşmalara rağmen "toplumun yitmeyen vicdanı" olarak alkışlamak gerekir.

Stadyumdaki cinayet işte bu ortam meydana geldiği için etkili olmuştur. Hatırlanırsa, 10 yıl kadar önce aynı stadda bir Beşiktaş-Galatasaray maçında, GS taraftarı bir mühendis bıçaklanarak öldürüldüğünde duyarlılık gösterilmemiş, olay sıradan bir polisiye vaka gibi algılanmıştı. İzmir derbisi olan Göztepe-Karşıyaka maçında bir taraftar öldürüldüğünde pek aldırın çıkmamıştı.

Kamuoyunun son olay karşısında gösterdiği refleks futbolmanyayı ortadan kaldırmayacak ve bu bağımlılık daha uzun süre devam edecek olsa bile, belli bir duyarlılığın başlamasını olumlamak gerekir.

Maçlardaki kavgalar medyanın en fazla ilgi gösterdiği büyük takımların maçlarında olanlardan ibaret değildir. İkinci ve üçüncü liglerin, hattâ amatör takımların maçlarında izleyicilerin sahaya indiklerine, futbolcuları, hakemleri dövdüklerine ya da birbirleriyle dövüşüklerine her hafta tanık oluyoruz. Gördüklerimiz sadece TV kameralarının bulunduğu veya haber editörünün yayına koymayı uygun gördüğü için bize ulaşanlardır. Ekranlara aktarılamayan daha birçok kavganın yaşandığı belirtilmektedir.

Bu konuda belleğimizde kalmış en acı olay 43 kişinin yaşamını yitirdiği Sivas-Kayseri futbol maçıdır. Aynı şekilde, Belçika'daki bir Avrupa kupası maçında İngiliz taraftarların saldırısıyla çıkan panikte 38 İtalyan'ın ölmesidir. Aynı kavgalar Latin Amerika'da da vardır.

Futbol, az sayıda ülke hariç, tüm dünyada böylesine büyük paraların döndüğü, her ülkede geniş yığınların ilgisini, tutkunluğunu üzerine çektiği bir sektör ve toplumda bu denli kitlesel bir faktör hâline gelince, toplumun şiddete dönük öğelerini de cezbetmesi normaldir. Maçlardaki mücadelenin yarattığı gerginlik şiddete açık topluluklarda patlamalara vesile oluşturabilmektedir.

Buna rağmen, futbol izleyicilerinin azalmasına ilginç bir örnek Karabük'ten geldi. Bir dönem 1. Lig'de oynayan Karabük takımının maçlarına eskiden 10-15 bin seyirci giderken, şimdi bu rakamın 100-150'ye kadar düşebildiğini, buna karşılık salon sporlarındaki izleyici sayısının arttığını bir sporsever söylüyordu (NTV, 23. 12. 2004.) İnsan ister istemez, tüm il ve ilçelerdeki futbol-severlerin aynı tercihlere yönelmelerini temenni ediyor.

BAĞIMLILIĞIN TANIMI NE ZAMAN KİMLİK OLDU?

Klüp tutmak pek çok kimsede — ve garip bir şekilde — bir kimlik sorunu hâline gelmiştir. Bir insanın ulusal, etnik, sınıfsal, dinsel, cinsel veya mesleksi kimliğe sahip olması olağandır, şu veya bu kentin yerlisinin kendi kentini temsil eden takımı simge gibi benimseyip bağınazca tutması da belki anlaşılabilir, fakat Galatasaraylı, Beşiktaşlı, Fenerbahçeli olmak kişiye nasıl bir kimlik vermektedir, bilemiyorum.

[Bu takımlar semt takımları halinde kurulmuş olsalar bile, günümüzden 70-80 yıl önce ulusal çapta takımlar hâline gelmişlerdir.] Şu halde, ben Fenerliysen Galatasaraylıyla, Beşiktaşlıyla aramda ne fark var ki, yandaşı olduğum takım benim kimliğimin bir parçasını oluştursun!

Maçlarda tutturulan şarkı bozuntusu teranelerin, lay-lay-lom'ların değil yalnızca melodileri, sözleri dahi aynıyken ("Cimbomum, Fenerbahçem, Beşiktaşım" diye sadece takım adları değişirken) beni diğerlerinden, onları benden ne ayırmaktadır, keşfetmiş değilim.

Gelgelelim, fanatik olmayanlar bile kendi tutukları takımın taraftarlarının diğerlerinden daha iyi veya daha üstün olduğuna inanırlar, bunu da ciddi ciddi savunup dururlar, arabalarının arka camına "Beşiktaşlı olmak bir ayrıcalıktır" ya da "Mutluyum, çünkü Galatasaraylıyım" gibilerinden abuk sabuk sloganlar yapıstırırlar.

O takımlardan birisinin taraftarıysak, onu tutmağa başladığımız yaşı da, sebebi de hatırlamayız; tercihimizde ailemizin rol oynamış olması muhtemeldir, ama kardeşlerin ayrı takımları tuttukları belki daha yaygındır. Aynı ailenin farklı bireyleri farklı takımları tutabildiklerine göre, bu tercihler hangi kimliğin, hangi ayrıcalıkların sonucu olabilir ki? Tuttuğu takımın ayrıcalık verdiği safsatası, kişinin kendi karihasından menkul bir kuruntudur, zırvalamadır.

Eğer ortada bir ayrıcalık varsa, tuttuğumuz o büyük klüplerin hepsi büyük burjuvaziden olan başkanları ve yöneticilerindedir. Klüp başkanı olmakla özveride bulundukları, ceplerinden para koydukları basında yazılır durur. Koymasına koyarlar, ama 1 koyup 15 alırlar.

FB, GS, BJK başkanı olunca yüksek devlet katında ve finans sektörünün üst bürokrasisinde kapılar size açılır, Devlet Planlama'daki, bakanlıklardaki işleriniz hemen hallolur, teşviklerden, kredilerden kolayca yararlanırsınız, vergi borçlarınızı, SSK primlerinizi zahmetsizce ertelettirirsiniz ve devlete ödemeniz gereken o milyonlarca doları yıllarca işleterek, kimbilir kaç katlar-sınız. Taraftarlarınız ise, "Büyük başkan transferde 5 milyon dolar vermiş" diye bön bön gөнenir. Yönettiğiniz takımlardan dolayı parsayı siz toplarsınız, taraftar ise cenge gider gibi maça gider. Hayatta hiç tanımadığı, hiç bir kötülüğünü görmediği, belki tek tek tanısa her hangi birisiyle can ciğer dost olabileceği karşı takımın taraftarlarına külliye düşman kesilir, bunu o denli içselleştirir ki, anormallik kendisine pek olağan gözüktür.

İstanbul'daki üç büyük staddaki maçlardan önce Beşiktaş, Kadıköy, Şişli-Mecidiyeköy çarşılarındaki birahaneleri dolaşın, burada anlatılan soyutlama üzerine kurulmuş dolu dolu kini, hıncı, düşmanlığı görürsünüz. Ayrı kentlerin takımları arasındaki rekabet ve düşmanlaşma (örneğin, eski Sivas-Kayseri veya Bursa Eskişehir) sayılmazsa, İstanbul derbilerinde GS-FB-BJK, İzmir'de Göztepe-Karşıyaka-Altay, Ankara'da Gençlerbirliği-Ankaragücü taraftarları arasındaki hınca, öfkeye, düşmanlığa kadar varan karşıtlık kalıcılaşmıştır. Durum o hâle gelmiştir ki, bu takımlardan her hangi birisinin fanatik taraftarları, başka takımlarla maç oynanırken bile, o takıma değil, en

1911 yılının yenilgisiz İstanbul Şampiyonu FB takımı

fazla düşman oldukları takıma ve onun başkanına koro hâlinde söverler de söverler.

ŞİDDETİ KLÜP YÖNETİCİLERİ BESLİYOR

Bu düşmanlıkta her üç klübün de yöneticilerinin son 15-20 yılda izledikleri yöntemlerin ve rekabet körüklemelerinin önemli payı olmuştur. Özel televizyon kanalla-

rının çoğalmasıyla hafta sonları o klüp yöneticileri ekranlara çıkıp, diğer iki takımla alay ederek veya onları suçlayarak kışkırtmalar yapmışlardır, yapmaktadırlar.

Son ölüm olayı taraftarlar arasındaki bir kavgaya değildi, kahvehanede ya da sokakta da vuku bulabilecek bir kavga ve bıçaklamaydı. Ama cinayet sanığının maça biletsiz girdiği, içeri kundurasında bıçak soktuğu, klüp yöneticilerinin her maça bir kaç bin biletsiz taraftar aldıkları, aynı toplulukları otobüslerle deplasmanlara götürdükleri, stadyuma biletsiz izleyici sokulduğu belli olmasın diye turnikelerin numaratorlerini bozdurdıkları, ayrıca diğer klüplerin de öyle saldırgan taraftar topluluklarına numarasız bilet vererek onları maçlara bedava aldıkları öteden beri zaten biliniyordu, bu defa yine ortaya çıktı.

Bırakınız sporu bir yana, adı geçen her üç klüp de Anonim Şirkettir, borsada hisse senetleri alınıp satılmaktadır, ticarî kurum olduklarına göre, şirket yöneticilerinin maça gizlice biletsiz adam almaları SPK (Sermaye Piyasası Kanunu-na) göre suçtur, çünkü şirket yöneticileri hissedarlara tek kuruşun bile hesabını vermek zorundadırlar. Yöneticiler klüpleri şirket hâline getirmeyi bilirler, ama şirket olmanın kurallarına uymazlar, her hafta bir kaç bin bedavacıyı maça sokarlar, otobüs tutup fanatik taraftarları deplasman maçlarına götürürler, hattâ ceplerine harçlık koyarlar. Hiç birisi o harcamaları cebinden yapmadıklarına göre, hesaplar nerededir?

Her başkanın belli bir fanatik güruha dayandığı, o kişilerin çoğunlukla lumpen nitelikli oldukları, maçlara genellikle içkili geldikleri, kimilerinin uyuşturucu kullandıkları pek iyi bilinmektedir.

Bizde amigoluk denilen usul 1970'lerin ilk yarısında başladıydı. İspanyolca'dan apartılmış "amigo" kelimesi bile yeterince lumpenceydi. Önce, Eskişehirspor'un ünlü bir Amigo Orhan'ı oldu, sonra Beşiktaş futbol takımı Orhan adlı bir

Tarihi Taksim Stadı'nda bir BJK-FB maçı. (1928)

amigo edildi, onu Göztepe ve diğerleri izledi, zamanla amigolar çoğaldı. Hattâ millî maçlar öncesinde aralarında kavgalı rekabetler çıkardı, bir tanesi "Millî Amigo"luğu kapardı. [1975 yılında Beşiktaş'ın amigosuyla hapishanede karşılaşınca ve adamın paçavra olduğunu görünce, amigoluğun bir çeşit vurucu güç olarak bir kaç bin kişilik bir taraftar grubunu örgütlemeye ve beslemeye yaradığını anlamıştım. Ama, on binleri coşturan o amigoyu bir-iki ay içinde herkes unutmuştu, ziyaretine ne bir BJK yöneticisi, ne de taraftar geliyordu, adam esrar parası bulmak için koğuşunda meydancılık yapıyor, ona buna yalakalık yapıyor, MHP eğilimli olduğu halde, yanımıza gelip, "İcabında ben de devrimciyim, abi," diye yaltaklanıyordu. Adam kızılacak değil, acınacak haldeydi, kullanılmış ve bir çaput gibi atılmıştı. (Marx'ın terimi olan "lumpen proletarya"daki "lumpen" sözcüğü "çaput, paçavra" demektir.)]

VAROŞ KÜLTÜRÜ DEĞİL, EGEMEN ERKEK KÜLTÜ

Bu değinme sosyal ve psikolojik bir tahlil yazısı değil, maç izleyicilerinin sınıfsal konumlarına eğilmeyi de amaçlamıyor. Ancak şu kadarını vurgulamak gerekir ki, maçlara "Ölmeye ölmeye geldik/Cimbomu gömmeye gömmeye geldik" diye giden, tuttuğu takıma "Beşiktaşım, feda olsun sana canım... Fenerim, senden başka neyim var benim" diye tempo tutan bir kaç on bin kişinin yansıttığı kesit elbette şiddete açık olacaktır.

Sosyal tahlillerde o kalabalıkların varoşlardan geldikleri, çarpık kentleşmeyi temsil ettikleri de abartmalı sözlerdir. İstanbul kentinin varoşlarında sekiz milyon insan yaşıyor. Maça gitmek, abur cubura para harcamak, maçtan önce bir biraha-

nede kafayı çekmek, maç sonrasında ya efkâr dağıtmak veya "zaferi kutlamak" için tekrar meyhaneye, birahaneye uğramak en az 70-80 milyon lirayı gerektiriyor, klüpten numarasız bilet almışsanız olsa olsa 30 milyon eksik harcayarsınız. Kısacası, bir maç için 30-40 dolar harcayacak kaç tane varoşlu var, bilemiyorum.

Öyleyse, o insanları varoşlarla açıklamak, yoksulluk ve ezilmişlik edebiyatı yapmak doğru değil. (Anadolu'da kavgâ eden taraftarlar da varoş insanları mı?) Olaya bir kültür olarak bakılacaksa, akla en yakın gelen yaklaşım futbolun *kitle kültürünü* yansıttığı, onun da her şeyden önce *erkek kültürüyle* belirlendiğidir.

Stadyumlara kadın gelmiyor diye yakınan spor yazarları az değil. Cinayetten sonra kadınları tribüne çekmek için kulüplerin yapay çabalar gösterdiklerini, kameramanların kadın izleyicileri görünümlerini farkettiler. O azgın gürûhun içine kadın niçin gelsin? 30 bin izleyici arasında kadınların sayısı belki 300 (% 1) kadardır. Hattâ sahadaki 28 futbolcunun eşlerinin bile hepsi stadta değildir.

Zira, futbol maçı bir maçoşluk alanıdır. Zaten erkekler hiç gizlemiyorlar: Pazar akşamları ekranlarda çoğu boş boş konuşup, bol bol dedikodu yapan, bazan birbirlerini kızdıran (çünkü her biri üç büyüklerden birisinin mensubu olan) TV yorumcuları başta olmak üzere, "futbol erkek sporudur" diye övünüp dururlar. Veya bir balet, "Futbolcular arasında da gay var," deyince, futbolcular ve dernekleri ayağa kalkarlar, "Biz sapına kadar erkeğiz!" derler. Belli ki, eşcinsel erkekleri erkekten (adamdan) saymıyorlar. [Saymadıkları şuradan belli ki, o futbolcuların hayranları hakeme kızınca "ibne" diye bağırıyorlar.]

Stadyumda, fiilî şiddetin yanı sıra, sözlü şiddet

de vardır. Maç sloganları erkek icadı küfürlerle doludur. Galip durumdaki takımın taraftarları "Everdik, çevirdik, Fenere geçirdik!" derler, daha da azdıklarında, kitle hâlinde ayağa kalkıp ritmik vücut ve kol işaretleriyle rakip takıma "Geçirdik, geçirdik" diye tempo tutarlar, hoş bir sâki türküsünü değiştirip "Fincanı taştan oyarlar/Cimboma böyle koyarlar" diye şarkı söylerler veya tüm stad hep bir ağızdan "Bir baba hindi, heey Allah/Kartala bindi, heey Allah/ Allah, Allah, Yallah..." diye haykırırlar. Böyle bir erkek kalabalığının içine kadın elbette girmeyecektir, boşuna uğraşmayın.

Sadece tribünlerde değil, evlerde izlenen maçlarda da ortam erkek ortamıdır. Genellikle, maç izlemek için birbirlerine konuk gittiklerinden, ekrana kilitlenmiş erkekler salonu bağıra çağıra işgal ederler, kadın bireylere ortamın normalleşmesi, eve barış ve sükûnun avdet etmesi için maçın bitmesini beklemek düşer. Tıpkı araba düşkünlüğü gibi, futbol da bir erkek manisidir ve nerdeyse genetik hâle gelmiştir.

Nasıl ki, ataerkil Roma'da seyirlik gladyatör dövüşleri erkek zevkinden zuhur ettiyse ve bir kaç yüzyıl süreyle arenalarda Roma'nın en seçkinleri ile soylu patriciler ve avam plebler hep bir arada kendilerinden geçtilerse, erkeğin hâkimiyetinde devam eden bugünkü dünyada çağdaş sınıflar, burjuvalar, küçük burjuvalar, proleter ve lumpen proleterler stadyumlarda takım taraftarlığında buluşuyorlar. İmparatorluk Roma'sında imparator locası hariç, kadınlar bir çeşit Harem/Selamlık'la erkeklerin yanına oturtulmaz, en üst kattaki en kötü tribünde toplanırlardı; bugün futbol izleyicisi kadınlara öyle davranılmıyor, ama maça giden kadın da yok denilecek kadar az. Başka yerlerde bizdekinden fazla bile olsa, erkek izleyici sayısının yanında gene de çok az.

Türkiye'de futbol seyircisi, futbolcuların özel hayatlarına da erkek saplantılarıyla bakar. Taraftar, medyadan tanıdığı genç, güzel kadınlarla gezen futbolcuları takdir eder, "Helal olsun, adam yaşıyor!" der, ama bir oyuncu onlardan birisiyle evlenmeye görsün, hemen afaroz edilir, rakip takımların da, kendi takımının da izleyicileri maçlarda ona ve eşine koro hâlinde söverler. Örneğin, bu hakaretlere uğrayan Alpay Özalan İngiltere'den Japonya'ya bile gitti, ama Türkiye'ye dönmedi. Erkek kültürünün erkek izleyicisi, kafasındaki çarpıklığa uymayan futbolcuyu, Beşiktaş'ta da, Fenerbahçe'de de barındırmamıştır. Zira, Türk erkeğinin kafasında evlenilecek kadın ile, yatılacak kadın ayrıdır. Kadınlarla gönül eğlendirilir, ama ancak "helal süt emmiş bir temiz aile kızıyla" evlenilir.

Stadlara da yansıyan bu zihniyet seyircinin

nisbeten edepli olduğu 40 yıl önce de böyleydi: Fenerli milli kaleci Özcan Arkoç, "vamp rolle-ri"ne çıkan bir sinema aktristiyle evlendi diye, seyircilerin hakaretlerine bir-iki yıl zor dayanmış ve 1. Bundesliga takımlarından Hamburg SV'dan teklif alır almaz, hemen kabul etmiş, futbolu bıraktıktan sonra da oraya yerleşmişti.

ARENADAN STADYUMA ŞİDDET

Gladyatör dövüşleri sadece başkentin büyük arenasında (ve sonradan — M.S. 80'de — inşa edilen ünlü Coliseum'da) yapılmazdı, kenar semtlerde veya başka şehirlerde de küçük arenalar bulunurdu. Filmlerdeki sahnelerin aksine, gladyatörlerin arenada birbirlerini öldürdükleri her zaman doğru değildi, dövüşlerin % 90'ında ölüm olmazdı, dövüşenlerden birisi rakibini öldürebilecek pozisyona düşürürse veya ağır yaralarsa kazanmış sayılır, yaralı ölüme terkedilmez, en iyi hekimlerce tedavi edilirdi. Çünkü, bir gladyatörün okullarda eğitilmesi uzun zaman alırdı, çok pahalıya mal olurdu ve ölenin bütün masrafını dövüşleri düzenleyen ödemek zorundaydı. Coliseum'da ise imparatorun öldür işareti çoğu kez, 50.000 bin kişilik azgın kalabalığın isteği belirlerdi.

İzledikleri şiddetle kendilerinden geçen kalabalığın kan ve ölüm görme ihtiyacı ise yırtıcı hayvanlarla gideriliyordu. Hapishanelerden getirilen — çoğu Afrika'lı — mahkûmlar ve bir kaç yırtıcı hayvan arenaya salınıyordu. Eğer hayvanlar seyircilerin gürültüsünden korkup silahsız, savunmasız insanlara saldırmazlarsa, hayvan terbiyecisi arenaya getirilip öldürülüyor, izleyici tatmin ediliyordu.

İnsan topluluklarının arena seyirciliğinden stadyum izleyiciliğine gelene kadar 2000 yıllık bir yolculuktan geçtiğini, ama gene de uygarlaşmış sayılamayacaklarını buradan çıkarabiliriz.

Maç izleyicilerine eski yıllarda da normal bir topluluk diye bakılmazdı. Üniversite çağına kadar maçlara gitmemize ailelerimiz izin vermezdi; gitsek bile onlardan habersiz giderdik, sesimiz kısılarak dönünce de, azar işitirdik, çünkü büyüklerimiz stadyumları kavga ve hâdise yeri olarak görürlerdi, bizim güvenlikte olmayacağımızı düşünürlerdi. Bu nedenle, komşunun oğluyla veya kocasıyla maça gitmemiz için yalvarıp, yakarmamız da reddedilirdi. Ama sinemayı, hattâ lunaparkları öyle görmezlerdi. Endişelerinde ve tepkilerinde haklılık payı vardı. En iyimser düşünenler bile, futbol maçlarını "insanların deşarj oldukları yer" diye tanımlarlardı.

Çocukluğumda Beşiktaş veya Ortaköy tramvayları Dolmabahçe durağına yaklaşırken, özellikle maç günlerinde, biletçi, "Dolmabahçeee,

hastanede inecek var mınn?” diyerek çingırağın kordonuna asılırdı.

O yıllarda İstanbul'daki bütün Birinci Küme müsabakaları, maça gitmeyen İstanbul'luların “Hastane” dedikleri Dolmabahçe (Mithatpaşa) Stadında oynanırdı, klüplerin seyirci kontenjanı yoktu, herkes sıraya girer, biletini alırdı, biletler tükenirse karaborsacılar kalırdı. Sadece Kapalı Tribünde FB, GS ve BJK bölümleri ayrıydı, onlar hariç —Numaralı Tribün dahil — iki rakip takımın seyircileri maçları yanyana izlerlerdi, karşı takım gol atınca yanibaşınızda sevinen, çığlık atan taraftarı dövmezsiniz. Biraz sonra aynı gol sevincini siz yaşayabilirdiniz, o üzülebilirdi. Karşı takımın izleyicileri birbirlerine alışıktilar, tahammüllüydüler.

Şimdilerde yanyana gelmemeleri için 5000 kadar polisin görevlendirildiği bir FB-GS maçının taraftarlarının o yıllarda hep bir arada maç seyrettiklerini, hattâ birbirlerinin sigaralarını yaktıklarını, sigarası bitene sigara bile verdiklerini tasavvur edebiliyor musunuz?

Biletler numaralı olduğu için öyle adlandırılan ve varlıklı izleyicilerle “bedavacı”ların gittikleri tribünde ise ateşli taraftarlardan çok, kumar oynayanlara rastlardınız. Ellerinde ve ceplerinde tomar tomar 50 liralıklar (o zamanki kurla 10 dolar kadar) olan bir kaç bin insan yanındakiyle tacına kumar oynardı. Birisi hangi takımın topu taca atacağını söyler, mesela “Fener” der, diğeri Vefa'ya bahse girer, al-ver, al-ver, 50'lilikler ikide bir gidip gidip, gelirdi. Bu kadar anlık ve daimi bir kumar ortamındaki insanlardan tuttuğu takım adına kavga etmesi elbette beklenemezdi.

KOVALI “KOVA OSMAN”LAR, KARINCAEZMEZ ŞEVKİ'LER NEREDE?

“Futbol bir şenliktir, maçlar festival havası içinde izlenmelidir” lafları boştur, “hoşgörü” edebiyatı da öyledir. Çünkü, takım oyunlarında spor-

cuların kıyasıya mücadelelerinin ve bundan doğan gerginliklerin tribünlere yansması kaçınılmazdır. [Sadece bizde mi? Maçların izleyicileri için bir yeme, içme, eğlenme vesilesi yapılabildiği ABD'de bile geçenlerde bir NBA maçında basketbolcuların sille, tokat, yumruk nasıl da birbirlerine girdiklerini gördük.] Fakat, bizde izleyici topluluklarının âdeta hâdise çıkarmak, sövüp saymak, kavga etmek için maça geldikleri görülmektedir. Örneğin, bu sezon Beşiktaş'la ikinci ligden Göztepe arasında İzmir'de yapılan kupa maçında, Göztepe'liler saha kenarında ısınmakta olan BJK'lı bir oyuncuya küftettiler, kavga çıkardılar, basın tribününe taşlarla saldırdılar, niçin? Efendim, o oyuncu eskiden Altay'da oynamış ve Göztepe seyircisi Altay'lıları sevmezmiş! Düşünsenize, Göztepe'yle BJK arasında bir düşmanlık yok, aynı kümede de değiller, maç Altay'la oynanmıyor, saldırılan futbolcu Altay'ı çoktan terketmiş, genç adam “eskiden Altay'lıydı” diye nefret ediliyor, kavga çıkıyor, seyirciler birbirlerine giriyorlar. Bu durumda, o seyircilerin hâli artık fanatik değil, patolojik vakadır.

Buna rağmen, atipik örnekler olarak iki portreyi burada anmadan geçemeyeceğim.

Galatasaray'lı bir Karıncaezmez Şevki vardı. Bizde film adları olarak *Üç Ahbap Çavuşlar* diye tanınan Marx Kardeşler'den — dublajda “Arşak Palabıyıkyan” adıyla konuşturulan — Groucho Marx'a benzeyen burnu ve gözlükleri vardı. Arabasını GS forması ve külahıyla süren bir taksidolmuş şöförüydü. Çiçeklerle ve sarı-kırmızı bayraklarla donanmış külüstür aracı bir şenlik gibi İstanbul caddelerinden geçirdi. Sadece maç seyircileri değil, bütün İstanbul onu tanırdı. Kapalı'daki GS tribününde öne çıkar, kollarını kaldırıp, heykel gibi dururdu, tüm stadda alkış kopardı. Rakip takımların taraftarları da ona ilgi gösterirlerdi. (Ama o ilgi ve tezahürat gelişmemiş insanların kaçık diye gördükleri birisiyle alay etme güdüsünden ileri gelirdi.) Şimdilerde Karıncaezmez Şevki'yi Türkiye'nin ilk amigosu gibi gösterenler yanlış söylüyorlar, çünkü Şevki bildiğimiz amigolar gibi asalak ve lumpen değildi, hayatını emeğiyle kazanan, çocuklara çukolata-bonbon dağıtan birisiydi. İETT'de otobüs sürücüsüken, şoför mahallini çiçeklerle donattığı için önce “Çiçeksever Şevki” diye anılmış, âmirlerince uyarılınca, kızıp istifa etmiş, bir taksi edinmiş ve zamanla “Karıncaezmez” lâkabını almıştı, yani toplumun cürufuyla hiç bir ilgisi yoktu. Otomobilinin içinde asılı yazı onun sevecen yüreğinin aynasıydı: “Çarpar kırmaz, vursa da incitmez/Yoldaki karıncayı bile ezmez”

1908-1909 İstanbul Futbol Ligi Şampiyonu GS takımı. Ayakta soldan 3. kişi Ali Sami (Yen), ortada oturan fesli ise Lise Müdürü Tevfik Fikret'tir.

Galatasaray ve milli takım kalesine lise öğrencisiyken geçen Turgay Şeren'den bir kaç yıl önce takımın Osman adında bir kalecisi vardı. Fenerliler ona "Kova" lakabını taktıkları için, oyuncunun adı öyle kalmıştı.

Bir FB-GS maçında Fenerli taraftarlar kızdırıp moralini bozmak, gol yemesini sağlamak için I. Devre boyunca ısrarlı olarak "Kova Osman, Kova Osman!" diye tempo tutup dururlar. Oyuncular devre arasındaki dinlenmeden sonra sahaya dönerlerken, seyirciler bakarlar ki, Osman'ın elinde kocaman bir kova, sallaya salaya sahaya çıkıyor. Tribünlerden büyük bir alkış kopar.

Kişinin önemli meziyetlerinden birisi kendi kendisiyle şakalaşabilmesi, kendisiyle alay edebilmesi, başkalarının yaptıkları şakalara katılabilmesi ise, Kaleci Osman bunun âlâsını yapmıştı.

Tribünlere barışın avdet etmesi için Kaleci Osman'ın sahalara dönmesi gerekecektir. Bu demektir ki, stadyumlara barış hiç gelmeyecektir.

POLİSİN ETEĞİNE YAPIŞMAYIN, MAÇLARI BOYKOT EDİN!

Avrupa'da durumun çok farklı olduğu iddiaları abartılıdır. "Hooliganizm" kelimesi nereden çıkmıştır? İngilizce'de "taraftar" sözcüğü "fan"dir, yani "fanatic"ın kısaltılmışıdır. Sadece İngilizler mi? Dünya kültür merkezlerinden Paris'in takımı Paris St. Germain (PSG) 1960'larda özgürlükçü Eksistansiyalizm (Varoluşçuluk) akımının başkenti Saint Germain semtinin entellektüelleri tarafından kurulmuştu, ama bugün *Parc de Prince* stadını dolduran taraftarların çoğu neo-faşist Millî Cephe'nin militanlarıdır.

F. Almanya'da sadece stad çevrelerinde değil, maçın oynandığı şehirlere rakip takımın şehirden gelen trenlerde de polis kontrolleri vardır, maç izleyicilerinin kılık kıyafetlerine veya esrar, marijuana, "junk" kokusuna koşullandırılmış kurt köpeklerini polisler zor zaptederler. Demek ki, oraların izleyicilerinin birçoğu bizim medyada tanıtıldığı gibi değildir. Ateşli Akdeniz izleyicileri veya Latin Amerika'lı futbol taraftarları hakkında bir gözlemim yok, ama farklı olduklarını zannetmiyorum.

Gelgelelim, böyle bir gözlem, elbette bizde

Galatasaray'ın ünlü amigosu Karıncaezmez Şevki

olup bitenler için önlem almamaya, yarın meydana gelecek daha vahim hâdiseler için harekete geçmemeye mâzeret değil. Ne var ki, ciddi önlemlere futbol federasyonu bünyesinde başvurulması yerine polisiye yöntemlere gidiliyor. Örneğin, 2004-2005 sezonunun ilk devresinde taraftarların iç ve dış sahalardaki tutumları yüzünden kulüplerin aldıkları para cezalarında BJK 55 milyar lirayla başta geliyormuş, GS 35, FB 25 milyar cezaya çarptırılmış (15 ila 35 bin dolar eder.) Oysa, bu rakamların on katı bile o kulüpleri etkilemez.

İşe klüp yöneticilerini zaptu rapta almakla başlamak gerekiyor. Bir türlü yapılamayan budur, çünkü o şahıslar sınıfsal kimlikleriyle ve yüksek politika, bürokrasi mahfillerindeki ilişkileriyle dokunulmazdırlar. Anadolulı kulüplerini ise o ilden çıkmış milletvekilleri veya bakanlar koruyorlar. Kısacası, kimse klüp yöneticilerinin üzerine gidemiyor. Neden gidemiyor? Çünkü hepsi bu "iş"ten şöyle ya da böyle — ekonomik ve politik — nemâ alan aynı çevredir. Böyle olunca da, önlemler futbol çerçevesinde alınamayacak, polisiye yöntemler (devlet zoru) şiddetlendirilecektir. Bu durumda, kendi hâlindeki izleyiciler taraftar terörü ile devlet şiddeti arasında kalacaklardır. Zaten şimdiden görünüm böyle olmaya başlamıştır bile.

Öyleyse, onlar da maçları boykot etsinler, klüp yöneticilerini saldırgan topluluklarla başbaşa bıraksınlar. Hattâ, sadece stadlara gitmeyerek değil, son haftalarda yaptıkları gibi TV kanallarındaki maç ya da spor programları izleme ölçümlemlerini aşağıya çekerek, günlük futbol gazetelerinin satışlarını düşürerek, klüp mağazalarından forma, atkı, flama, armalı çakmak, losyon almayarak kulüpleri cezalandırsınlar. Bunu yapamayacak kadar futbol bağımlısı iseler, karşılaşacakları sonuçlara katlansınlar. Ağlaşıp, polisin eteğine yapışmasınlar.

Düşünsenize, illerde, ilçelerde maç günleri polisler, jandarmalar seferber olacaklar, ülke çapında koca bir emniyet ordusu göreve sevkedilecek? Niçin? Birileri maç izlesin, azıp kavga etsin, birbirini dövsün, yuha çekip, bağırıp çağırınsın, "İbne Hakem" diye tempo tutsun diye mi?

Bu sayıdaki duraklarımız, kamuda başlayan toplu sözleşme döneminde bir sendika sitesi ile, dil bilenler için kapsamlı bir vakıf sitesi

hava-ış

www.havais.org.tr

(Türkiye Sivil Havacılık Sendikası)

Hava-İş, sivil hava taşımacılığı işkolunda 1962'de kuruldu. Ağırlıklı THY'de örgütlü sendikanın tarihinde, 1975-1980 arası THY ve USAŞ'daki, 1991 ve 1995'de THY ve HAVAŞ'daki grev mücadeleleri yer alıyor. THY'nin özelleştirilmesine karşı çıkan Hava-İş, üç şube ve iki temsilcilğe, Bakanlık istatistiklerine göre de 13 binin üzerinde üyeye sahip ve Türk-İş ile ITF (Uluslararası Taşımacılık İşçileri Federasyonu) üyesi.

Hava-İş anasayfasında THY özelleştirmesi ve yeni dönem toplu iş sözleşmesi (TİS) hazırlıklarıyla ilgili haberler göze çarpıyor. TİS ile ilgili ayrıntılı bilgilere ayrı bir sayfa düzeninde erişilebiliyor. Önceki TİS ile şimdiki 20. dönem ön taslağı („TİS nedir“), çalışan anketi sonuçları ve güncel yasalarla yönetmelikler („Kaynaklar“) gibi belgelerin olduğu bu bölüm, görüşme sürecinde genişleyecek biçimde tasarlanmış. Anasayfadaki menüden, „Hava-İş“ (tarihçe, tüzük, kurullar), „Yayınlarımız“ (yeni iş yasası, vb. ile ilgili broşürler, özelleştirmeye ilgili raporlar) başlıklarına, „Özelleştirme ve HAVAŞ gerçeği“ araştırmasına, iş güvencesiyle ilgili ILO sözleşmesine, „İş Hukuku“na (iş yasası, 18. TİS, vb.), uçuş personeli sağlığı konusundaki belgelere, „Uluslararası ilişkiler“de ITF sunumuna, temel kadın hakları vb. belgelere erişilebiliyor.

Ayrıca anasayfadaki panolarda, sendikal çalışmalarla ilgili anket, haberleşme için mesaj listesine üyelik olanağı, sıkça sorulan sorular köşesi (11 Eylül'ün sektöre etkileri, emeklilik, uçuş personeli, iş güvencesi yasası vb.), güncel duyuru akışı, süreli yayın panosunda sendika dergisinin son sayısı, bültenler, kampanya bilgileri bulunuyor. Sitede kısmen İngilizce sayfalar, tartışma için „Forum“ olanağı da sunuluyor. Boş ve eski sayfalar da güncellenir ve erişim kolaylaştırılırsa, yalnız işkoluyla sınırlı kalmayan ilginç belgeler bulunan bir site.

ris

Rosa-Luxemburg-Stiftung

www.rosalux.de

(Rosa Luxemburg Vakfı, Almanca, İngilizce)

1990'da Berlin'de „Toplum analizi ve siyasal eğitim derneği“ olarak kurulan ve 1992'de Alman Demokratik Sosyalizm Partisi'nin (PDS) „partiye yakın“ vakıf olarak tanıdığı „siyasal eğitim“ kurumu, 1998'de

Alman komünist, anti-militarist ve enternasyonalist hareketinin önderlerinden Polonya asıllı Rosa Luxemburg'un adını aldı. Tüm Alman eyaletlerinde PDS'ye yakın 16 vakıfla ya da dernekle çalışan kurum, elliden fazla çalışanı, üyesi, burslusu, gönüllüsüyle Almanya çapında toplantılar, konferanslar düzenleyen, projeler destekleyen, üniversite bursu veren ve ülke dışı etkinliklere katılan „sosyalist bir „think-tank““. PDS'nin 2002 seçimlerinde %5'lik baraja takılmasıyla devlet yardımının azalması vakfın faaliyetlerini etkiledi.

Vakıf sitesi, 2500'den fazla sayfada ve iki dilde (Almanca, İngilizce) izlenebilir. Almanca anasayfada güncel („Aktuell“) etkinlikler, yayınlar, raporlar ve bültenler yer alıyor. Menüdeki „Etkinlikler“de („Veranstaltungen“) bir kaç aylık program ve arama olanağına (2003'de 41 bin kişinin katıldığı 1260 etkinlik yapılmış), „Yayınlar“da („Publikationen“) „haftanın metni“, son çıkan kitap ve broşürler (şimdiye dek 100 kadar metin) hakkında bilgiye, vakıf dergisi „Utopie kreativ“in sayılarına („Sosyalist alternatif tartışmaları“ altbaşlığıyla çıkan dergiden beş yıllık yazılara) erişiliyor. „Yurtdışı“nda („Ausland“) vakfın Latin Amerika, Güney Afrika, Ortadoğu, Balkanlar ve Doğu Avrupa'daki çalışmaları, projeleri, „Öğrenci bürosu“nda („Studienwerk“) burslar (ortalama 300'den fazla lisans ve doktora öğrencisi destekleniyor), „Projeler“de son dört yıldır desteklenen projeler, „Arşiv“de, PDS parti arşivi ve Rosa Luxemburg ağırlıklı 10 bin kitap ve 130 süreli yayını kapsayan „Demokratik sosyalizm arşivi“ hakkında bilgi sunuluyor. „Vakıf“ta („Stiftung“) vakfın tüzüğü ve organları, „Ödüller“de („Preise“) düzenli ödül verilen yarışma konuları, „Eyalet vakıfları“ listesi ve web siteleri, „Luxemburg klüpleri“nin etkinlikleri ve „Gençlik eğitimi“nde („Jugendbildung“) kurulan haberleşme ve çalışma gruplarıyla ilgili bilgiler bulunabilir.

Menüde „Konular“ („Themen“) dört ana başlıkta toplanmış: „Avrupa“, AB'de sol politika seçenekleri, AB üzerine bilgi, „Sürdürülebilirlik“ („Nachhaltigkeit“), -alternatif- enerjili gelecek, geleceğin olabilirliği, „küreselleşme“, enformasyon teknolojileri, bilim ahlakı, „Sosyal politika“da, sosyal güvenlik sistemleri, perspektifler, toplumsal direniş, kaynaklar, „Sosyal forumlar“da ise 2002'den bu yana yapılan sosyal forumlar hakkında bilgi ve yazılar var. Ayrıca sitenin üst menüsünden arama olanağına, iletişim sayfalarına, künyeye, kayıtlı kullanıcı girişine, site haritasına ve İngilizce sayfalara (vakıf etkinlikleriyle bilgilerin yanı sıra ör. Rosa Luxemburg'un bir çok metni de sunuluyor) erişilebilir.

“AB değil, sosyalist Avrupa

Aleka Papariga
Yunanistan Komünist Partisi Genel Sekreteri

...Çok sayıda AB ülkesi Irak'ta savaş ittifakı içinde yer alıyor. AB'ye giren ülkeler, Avrupa ordusuna katılmak ya da katkı sağlamak zorunda. Eğer AB üyesiyseniz, AB'ye üye bir ülkenin girdiği çatışmada doğrudan taraf olmak zorundasınız. Başka bir deyimle AB emperyalizminin dünya çapındaki çıkarlarını korumak için dolaysız olarak rol üstleniyorsunuz. AB emperyalist savaşları destekledi ya da sineye çekti, Filistin'deki durum ile Yugoslavya'nın dağılması konusunda ciddi sorumluluklar taşıyor. Küba'ya ve diğer halk hareketlerine karşı emperyalist ve Amerikancı bir tavır alıyor.

Yunanistan için söylüyorum, işçilerin durumu ekonomik anlamda daha da kötüleştiği gibi, örgütlenme konusunda da ciddi zorluklar yaşanıyor. Avro'ya geçiş sonrasında da ciddi bir yoksullaşma yaşandı. Ortak para var ama birlik üyesi ülkelerin ekonomileri birbirinden çok farklı. Yunanistan'da mal ve hizmetlerin fiyatları arttı ama ücretler düştü. Bunun adı dünyanın her yerinde yoksullaşmadır.

Yunanistan'ın AET'de yer alması Yunan kapitalizminin gelişimine, diğer kapitalist Avrupa ülkeleriyle karşılaştırıldığında başlangıcının tarihsel gecikmişliği göz önünde bulundurulduğunda, sınırlı bir modernleşme yaşanmasına yaradı. Ancak bunca yıl boyunca AET ve AB ile bağlantı kurmamıza, uyum göstermemize ve katılımımıza rağmen, Yunan kapitalizmi ile önde giden Avrupa ülkeleri arasındaki uçurum azalmadı. AB'nin on yeni ülkeyle daha da genişlemesi eşitsiz gelişimi keskinleştiriyor, bağımlılık ilişkilerini derinleştiriyor ve herhangi bir güçlü kapitalist ülkeye bağlı uydu devletler yaratıyor.

Yunanistan'ın AB'ye girişi sırasında çeşitli fonlardan para dağıtıldı. Bu fonlar, Yunanistan'da AB'yi hoş göstermeyi hedeflemişti. Ama AB'ye yeni giren ülkeler 'hoş görünmek için' bile olsa verilen bu yardımlardan yararlanamıyor, çok daha kötü koşullarda üyeliğe kabul ediliyorlar. Eğer Türkiye AB'ye 15-20 sene önce girseydi şu anki engellerin pek çoğu olmayacak, daha avantajlı koşullarda üyeliğe kabul edilecekti. Şimdiden

15-20 sene sonrasının üyelik hesaplarını yapan bir Türkiye'yi daha ağır koşulların beklediğini tahmin etmek zor değil. Zaten o zamana kadar Avrupa Birliği'nde kim ölür kim kalır bilinmez.

Düşüncelerim doğru anlaşılсын diye öncelikle şunu belirtmek gerekiyor: Ben Türkiye işçi sınıfı için iyi, Türkiye burjuvazisi için ise kötü bir gelecek istiyorum. Türkiye büyük bir pazar olacak. Bu gelişmelerden de elbette sermaye kesimleri kazançlı çıkacak. Ama işçi sınıfına hiç bir yarar getirmeyecek. AB'nin genişlemesi yeni yeni iş alanları getirmeyecek, tersine iş alanlarının daralmasına neden olacak. Türklerden sonra artık işçilerin serbestçe dolaşamaması için sınırların getirileceğini bugün herkes biliyor. Belki hayal kırıklığı yaratacak ama AB, Türkiye'deki işsizlerin sorunlarına da çözüm getiremeyecek. Sınır koyacaklar, herkesin her istediği yerde çalışmaması için. Tekellerin ülke ekonomisi içinde istedikleri gibi hareket imkânı bulmaları belki bu gruplarla işbirliği içinde olan büyük sermayedarlara zarar getirmez ama orta sınıfları kesin olarak hırpalar.

Türkiye'nin AB üyeliği yeni sorunları ve karşıtlıkları beraberinde getirecek. Türk halkı burada kendi çıkarlarına denk düşeni seçmek zorunda. Türkiye'nin Ortadoğu'daki sıcak çatışmalara yakın olması, AB emperyalistleri açısından köprü olarak kullanılmasını beraberinde getirecek. Bu da yeni yeni çatışmaların önünün açılması demek. Ama tüm bunların yanında bence en önemli olan nokta, Türkiye işçi sınıfının bu gelişmeleri nasıl değerlendireceği ve bunlarla nasıl mücadele edeceği.

Komünist partiler sosyalizmi inşa etmek için çalışır. Ama AB üyesi bir ülkede bu mücadele çok daha zordur. Çünkü o ülkenin burjuvazisi uluslararası anlamda takviye edilmiş durumdadır. Üretimden yana, ilerici, kendi kaynaklarına sahip çıkan bir Avrupa istiyorsak bu, ilerici partilerin AB'ye karşı mücadelesinden geçer. Ve eğer halkların AB potasında erimesini engelleyebilirsek 'Avrupa ülkelerinin sosyalist birliği' neden olmasın?"

(Radikal İki, 19 Aralık 2004'den kısaltıldı.)

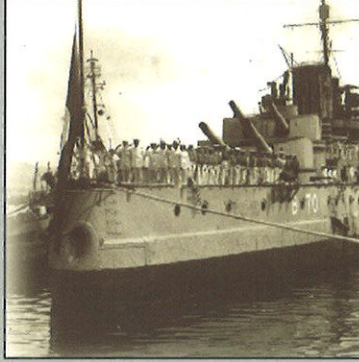
İttihatçı şefler savaş antlaşmasını kabineden bile gizlemişlerdi.

Osmanlı Devletinin Genel Savaş Girişi

90 yıl önce Osmanlı devleti, tüm şiddetiyle yeni başlamış olan Dünya Savaşına girmişti. Osmanlı tarihine "Harb-i Umu-mi," halkın diline "Seferberlik" diye geçen savaş, Osmanlı devletinin sonu oldu. Emperyalistlerin de istediği buydu. Teşhisi yarım yüzyıl önce "Boğaz'daki Hasta Adam" diye Rus Çarı koymuştu. O hasta adam bu dünya savaşıyla dünyadan göçmeli, malı mülkü paylaşılmalıydı. Hepsinin iştahını kabartan pasta Osmanlı'nın imparatorluğu bünyesinde yaşayan çeşitli Arap milliyetlerinin topraklarıydı. Rusya ise özellikle Boğazlar'ın kontrolünü ele geçirerek kapalı Karadeniz'den çıkmak istiyordu.

Savaşın gerekçesi Avusturya-Macaristan Veliht Prensi Arşidük Ferdinand'la eşi Düşes Sophie'nin 28.6. 1914'te Sarajevo'da öldürülmeleri idi, fakat bu sadece bahaneydi, çünkü kılıçlar çoktan çekilmiş, bilenmişti. Sırbistan Düveli Muazzama'yı (büyük devletler) ilgilendirecek bir devlet olmadığı halde kıvılcım orada çaktı. 28 Temmuz'da Avusturya Sırbistan'a, 1 Ağustos'ta Almanya Rusya'ya, 3 Ağustos'ta Fransa'ya, 4'ünde Belçika'ya, aynı gün Britanya Almanya'ya, 12'sinde Avusturya'ya, 6 Ağustos'ta Avusturya Rusya'ya, Sırbistan Almanya'ya, 13 Ağustos'ta Fransa Avusturya'ya, 23'ünde Japonya Almanya'ya, 1 Kasım'da Rusya Türkiye'ye, 5'inde Britanya ve Fransa Türkiye'ye savaş ilan ettiler.

Daha önce, Balkan Savaşı er-tesinde, 14 Ekim 1913'te Osmanlı devletiyle Almanya arasında yapılan askeri antlaşma sonucu general Liman von Sanders komutasındaki Alman İslah (reform) Heyeti İstanbul'a gelmiş ve ipler Alman genel kurmayının eline geçmişti. Binbaşı İsmet Bey (İnönü) anılarında şöyle der: "Bir devletin orduda, siyasette, memleket yönetiminde sır denilebilecek nesi varsa, hepsi yabancı devlet memurlarına emanet edilmişti. Bu devlet müttefik de değildi ve dünya siyasetinde ikiyet ayrılmış saflardan birisini yönetiyordu. Alman İslah Heyeti memleketin içinde olup bitenleri

günü gününe izler durumdaydı."

Avusturya-Macaristan Sırbistan'a savaş ilan edince 1 Ağustos 1914 gecesini Sadrâzam Sait Halim Paşa'nın yalısında Dahiliye Nazırı Talat bey, Harbiye Nazırı Enver Paşa, Meclis başkanı Halil Bey ve Alman sefiri Baron von Vangenheim bir araya gelerek bir "İttifak Muahedesi" imzalarlar. Gizli tutulacağı ve ancak iki tarafın rızasıyla açıklanabileceği kayda alınan antlaşmaya göre, Almanya'nın savaşa girmesi Türkiye'nin de girmesini gerektirecek, Osmanlı Harbiye Nazırı Alman İslah Heyetine "fiili bir nüfuz" (otorite) taniyacak, Osmanlı devleti tehdit edilirse, Almanya silahla müdahale edebilecekti. (Metin, Ş. S. Aydemir'in "Enver Paşa" kitabında vardır. Maliye Nazırı Cavit Bey paketi yapanların kabine mensuplarına bile söylemeyeceklerine and içtiklerini, kendisinin Sadrâzam yalısına habersiz gelmesiyle durumu öğrendiğini, ona da yemin ettirildiğini yazmıştır. Parti ve hükümet ileri gelenlerinden -örneğin bir ara Fransa-Britanya kampına daha yakın duran Bahriye Nazırı Cemal Beyden— bile gizli antlaşma yapmak İttihatçılığın çeteci üslubundandı.)

Savaşın ilk günlerinde Fransa'nın kuzey Afrika limanlarını bombalayarak peşindeki Britanya donanmasından kaçan iki Alman savaş muhribi (Göben ve Breslau) 10 Ağustos 1914'te izin alarak, kılavuz eşliğinde Çanakkale Boğazından geçip Osmanlı'ya sığınır, hükümet de onları 80 milyon Marka satın aldığı ilan eder. Yavuz ve Midilli

adı takılan gemilerin Alman mürettebatına kırmızı fes giydirilir. Sonra da yanlarına Hamidiye ve Berç kruvazörlerini alıp, 28-30 Ekim'de Kuzey Karadeniz'deki Sivastopol, Odessa ve Novorossisk limanlarını bombalarlar, Rus donanmasına saldırırlar. Baskından sadrâzamanın bile haberi yoktur.

Osmanlı'nın oldu bittiyle savaşa girmesinde İttihatçı yönetimin rolü yadsınamazdı. Tarihsel olarak suçluluk yaftası - "Ermeni Tehciri" cürmü dahil— elbette İttihatçıların boynuna asılacaktı. Ama emperyalist devletler her ne olursa olsun Osmanlı'yı savaşa sokmaya, pastayı paylaşmaya kararlıydılar. Savaşın galibi asla Osmanlı olamayacaktı, Almanya bile kazansaydı Osmanlı ülkesini o sömürgeleştirecekti. Petrolün farkına varılmıştı, Arap petrolü kadar Kafkas petrolü de önemliydi. Almanya en azından Kafkas petrolünü Rusya'nın elinden almak istiyordu. Müttefik Devletler kaybedince, petrole savaşın asıl galibi ve İtilaf devletlerinin başı Britanya el koydu, Fransa'ya sadece Suriye (ve Lübnan), İtalya'ya Libya düştü. Beklenmedik olay, Rusya'da devrimle kurulan yeni devletin savaştan çekilmesiydi. Bunun üzerine Rusya'nın müttefikleri Britanya ve Fransa yanlarına başkalarını da alıp Bolşevik rejime karşı askeri müdahaleye kalkışacaklardı.

Savaşın gerçek mağlubu Osmanlı oldu. İttihatçıların suç hezimetin bu denli ağır olmasındaydı. Güçler dengesini, ülkesinin durumunu doğru kavramış bir hükümet Almanya'ya angaje olmaz, "Bu bizim savaşımız değil," diyerek elinden geldiğince tarafsızlık siyaseti izler, kısmi ödünlerle uzlaşmalar sağlayabilirdi. Emperyalistler saldırarak onu gene savaşa sürüklerlerdi, ama sonuç gene de böyle bir felakete varmazdı. Ve ulusal devrimler çağında Osmanlı ülkesinde başka süreçler yaşanırken büyük ihtimalle bu yıl 90. yıldönümü gelen, 100 bin askerin karlar altında donarak telef olduğu Sarıkamış faciası da yaşanmazdı.